

ANDRZEJ A. ZIĘBA

 <https://orcid.org/0000-0003-4922-6249>

INSTYTUT ETNOLOGII I ANTROPOLOGII KULTUROWEJ
UNIwersytet Jagielloński w Krakowie

SZLACHECTWA ORMIAN POLSKICH OD XIV DO XX WIEKU (ZARYS PROBLEMATYKI)

Abstrakt: Artykuł jest wstępem do analizy zjawiska awansu społecznego we wspólnocie Ormian polskich, pod względem pochodzenia alochtonicznej i pod względem etnicznym mniejszościowej, uzyskiwanego poprzez nabywanie statusu szlacheckiego na przestrzeni dziejów Polski od drugiej połowy XIV do początków XX wieku, czyli w zmieniających się warunkach politycznych, społeczno-ekonomicznych i kulturalnych. Zawiera: 1) omówienie dotychczasowych badań i dalszych ich kierunków; 2) charakterystykę chronologii, nadawców i odbiorców nobilitacji, dróg ich uzyskiwania i konsekwencji oraz mitów narosłych wokół tego zjawiska; 3) wstępny spis nobilitacji, indygenatów, legitymacji, skutecznych uzurpacji szlachectwa, rycerstw złotych i tytułów arystokratycznych polskich Ormian.

Słowa kluczowe: Ormianie polscy, awans społeczny, nobilitacja, arystokracja, heraldyka, genealogia

Stan badań

Heraldycy i genealodzy staropolscy

Staropolskie dzieła heraldyczno-genealogiczne pomijały mieszczańską i etniczną genezę rodzin szlacheckich¹. Dlatego próżno szukać u pierwszego wybitnego

¹ Daty i okoliczności pozyskania statusu szlacheckiego przez poszczególne rodziny pochodzenia ormiańskiego przedstawione są w końcowej części artykułu. Pełna analiza problemu, rozszerzona, zapewne też poprawiona, i opatrzona szczegółowymi odnośnikami do

przedstawiciela piśmiennictwa tego rodzaju, Bartosza Paprockiego (1540-1614), informacji o Ormianach jako takich, choć zamieszcza on w swym dziele *Herby rycerstwa polskiego* pełny tekst przywileju nobilitacyjnego Krzysztofa Stefanowicza, urzędnika Skarbu Koronnego wywodzącego się z nacji ormiańskiej². Nobilitacja ta została ogłoszona niedługo przed wydaniem wspomnianej pracy przez zwycięskiego króla Stefana na polu bitwy o Psków, więc zyskała rozgłos (nobilitant przyjął nazwisko Pleskowski, utworzone od staropolskiej nazwy obleganej twierdzy)³. Paprocki nie wymienia też Armenii, przedstawiając za Janem Długoszem rody przybyłe do Polski z innych krajów i ich herby. Podobnie u kolejnego heraldyka polskiego, dominikanina Szymona Okolskiego (1580-1653), choć pochodzeniem i pracą związanego z Kamieńcem Podolskim i Lwowem, czyli matecznikami Ormian polskich, danych o szlachcie *expresis verbis* ormiańskiego pochodzenia brak⁴.

Dużo informacji o interesujących nas tu rodzinach znajdujemy dopiero u jezuity Kaspra Niesieckiego (1682-1744) w dziele pod tytułem *Korona polska*, wydanym w latach 1728-1743⁵. Był on nie tylko lepiej poinformowany od poprzedników, ale i komponował swój herbarz niedługo po fali nobilitacji wielu Ormian, jaka miała miejsce za panowania króla Jana II Kazimierza. Usprawiedliwiał więc wcześniejszych autorów, że o takich przypadkach nie wspomnieli: „Okolski i Paprocki nie mogli wiedzieć” (przy Danielu Tadeuszu Babunabeku), „o tych nasi pisarze nie mogli wiedzieć, ile że Krzysztof Bernacki dopiero nobilitowany roku 1676” (przy Bernardzie Krzysztofowicu Bernatowiczu), „Paprocki

archiwaliów i opracowań jest zaplanowana jako osobna publikacja książkowa. Wszelkie uwagi do niniejszego tekstu, które mogłyby go uzupełnić, względnie skorygować, proszę nadsyłać na adres: andrzejzieba1@wp.pl.

² B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego na pięćcio rozi rozdzielone*, pierwsze wydanie, Kraków 1584, cyt. za wydaniem K. J. Turowskiego: Kraków 1858, s. 887.

³ B. Kalicki, *Nobilitacje króla Stefana w wyprawie moskiewskiej 1579–1582*, w: *Album lwowskie*, wyd. A. Nowakowski, Lwów 1862, s. 79-80.

⁴ S. Okolski, *Orbis Polonus splendoribus coeli, triumphis mundi, pulchritudine animantium condecoratus, in quo antiqua Sarmatorum gentiliata pervetusta nobilitatis insignia etc. specificantur et relucet*, 1-3, Cracoviae 1641-1643. Omawiając rodzinę Jarmolińskich, autor ten wspomina wprawdzie o Kalenikowiczach, ale nie tych, którzy mieli ormiańskie pochodzenie (*ibidem*, 1, s. 445). I on zamieszcza rysunek herbu Stefanowicza Pleskowskiego, wraz z notą o okoliczności jego pozyskania (*ibidem*, 2, s. 450).

⁵ K. Niesiecki, *Korona polska przy złotej wolności starożytnymi wszystkich katedr, prowincji i rycerstwa klejnotami [...] ozdobiona, potomnym zaś wiekom na zaszczyt i nieśmiertelną sławę pamiętnych w tej ojczyźnie synów podana [...] roku wolności ludzkiej przez wcielonego Boga windykowanej 1728*, 1-4, Lwów 1728-1743. Kolejne wydanie, uzupełnione: *Herbarz polski [...] powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, wyd. J. N. Bobrowicz, 1-10, Lipsk 1839-1845. Herbarz Niesieckiego wykorzystywali późniejsi genealogowie i heraldycy polscy, między innymi: H. Stupnicki, *Herbarz polski*, 1-3, Lwów 1855-1862; K. Łódzia-Czarniecki, *Herbarz polski*, 1-2, Gniezno 1875-1882.

i Okolski nie mógł o nich wiedzieć” (przy braciach Czekałowskich)⁶. Ale i on nie wspominał o ormiańskim pochodzeniu tych świeżych nobilitantów. Odwrotnie, niektórych przedstawiał jako reprezentantów zupełnie innych nacji: Babunabek miał być „urodzeniem Persa”, a Mikołaj Hadziewicz – „rodem z Grecyi”⁷. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że etniczności poszczególnych rodzin szlacheckich nie podawał z zasady, także w innych poza ormiańskimi przypadkach. Jeżeli nadmieniał o cudzoziemskim pochodzeniu, to odnośnie do przynależności państwowej, a Armenia w jego czasach państwem niezależnym nie była⁸. „Ormianskiey nacyi ludzie”, którzy „przednieysze miasta polskie zagęścili”, pojawiają się w jego dziele jedynie, gdy omawia we wstępnej części diecezje trzech Kościołów chrześcijańskich w Polsce, w tym lwowskie arcybiskupstwo ormiańskie⁹.

Niesiecki wymienia następujące rodziny szlacheckie, potem przez innych autorów zidentyfikowane jako pochodzące z Ormian polskich: Babunabek (dwukrotnie, po raz drugi pod przydomkiem Persa), Bernacki, Bogdański, Budzanowski (jako Bodzanowski), Czekałowski, Dziecielski, Hadziewicz, Hankiewicz, Januszewicz, Jaromirski, Kalenik, Lazarowicz, Piławski (dwukrotnie, po raz drugi jako Szeferowicz), Piotrowicz, Piotrowski, Siekierzyński, Słoniewski, Spendowski (jako Szeferowicz), Stefanowicz (Pleskowski), Sutocki, Warteresowicz (jako Warteszowicz), Wieniawski, Zyskowski¹⁰. Trzeba przyznać, że jest to całkiem liczny poczet.

Wojciech Wincenty Wielądko (1744/1749-1822) także nie wspominał w swej *Heraldyce* o pochodzeniu ormiańskim opisywanych przez siebie rodzin, choć wyliczył takich sporo, niemal zawsze w ślad za Niesieckim: Babunabek (oczywiście „urodzeniem Persa”¹¹), Bernacki¹², Budzanowski (też jak u Niesieckiego: „Bodzanowski”)¹³ itd. Dodał rodzinę „Boosiewicz”, czyli Bołoz[iewiczów] lub Bohosiewiczów, na tej tylko podstawie, że „o tych sam Kuropatnicki w rzędzie nazwisk

⁶ K. Niesiecki, *Korona polska*, 1/2, s. 25, 73, 376.

⁷ *Ibidem*, 1/2, s. 25, 2, s. 329.

⁸ Znajdujemy jednak u Niesieckiego wzmiankę o ormiańskich herbach, a mianowicie, gdy omawia herb Korczak: „Pierius, lib: 24, świadek, że Ormianie z dawna malowali na tarczach swoich psa żółtego, ba, y teraz rytego w Kościołach swoich stawiają, na pamiątkę, iż ich w puszczy pewney błędzących, pies jakby do domu własnego przyprowadził” (*ibidem*, 2, s. 604).

⁹ *Ibidem*, 1, s. 94-95.

¹⁰ *Ibidem*, 1/2, s. 25, 73, 119, 121, 376; 2, 329, 350, 400, 402, 462, 756; 3, 53-54, 576, 599, 603, 604-605, 611; 4, s. 78, 132, 202, 242, 268, 466, 513-514, 766.

¹¹ W. W. Wielądko, *Heraldyka czyli opisanie familii y krwi związku szlachty polskiej y W. X. Lit. z ich herbami* [...], 1, Warszawa 1792, s. 312-313. Chodzi o dzieło Ewarysta Andrzeja Kuropatnickiego, *Wiadomość o kleynocie szlacheckim oraz herbach domów szlacheckich w Koronie Polskiej i Wielkim Xięstwie Litewskim*, 1, Warszawa 1789, s. 10.

¹² W. W. Wielądko, *Heraldyka*, 2, Warszawa 1794, s. 404.

¹³ *Ibidem*, s. 557.

szlacheckich pisze, inni autorowie [sic!] nie wspominają”¹⁴. Dodał też dwóm rodzinom pochodzenia ormiańskiego legendy genealogiczne własnego pomysłu.

Ciekawe, że tropiciel uzurpacji szlachectwa tej doby, Walerian Nekanda Trepka (1584/1585–1640), nie dotknął honoru rodzin pochodzenia ormiańskiego, poza jedną bodajże wzmianką, dotyczącą kamerdynera ich XVII-wiecznego arcybiskupa, Mikołaja Torosowicza, przy czym nie jest pewne, czy ów kamerdynier pochodził z rodziny Ormian czy też Polaków lub Rusinów¹⁵.

Minasowicz

Pierwszym badaczem, który podjął próbę zebrania danych na temat szlachty polskiej pochodzenia ormiańskiego nie tylko z uwagi na jej szlachectwo, lecz właśnie ormiańskość, był Józef Epifaniusz Minasowicz (1718-1796), erudyta, literat, edytor i historyk doby polskiego Oświecenia, urodzony i działający głównie w Warszawie¹⁶.

Jako Ormianin, poprzez przodków i kuzynów związany ze Lwowem, czyli miastem, z którego wywodziła się spora część nobilitantów ormiańskich okresu staropolskiego, posiadał w miarę pełną wiedzę o ich koligacjach rodzinnych. Był więc w stanie rozpoznać ormiańskie nazwiska w aktach Metryki Koronnej, przechowywanej wówczas w Kancelarii Królewskiej. Żył w czasach emancypacji mieszczaństwa i zmiany nastawienia opinii szlacheckiej do mieszczańskich ambicji nobilitacyjnych. Odkrywanie przez niego ormiańskich – to jest plebejskich – korzeni kilkunastu rodzin szlacheckich nie rodziło ryzyka utraty przez nie prestiżu, a wręcz uzasadniało ambicje współczesnych pobratymców. Zmienił się także stosunek społeczności ormiańskiej do takich ambicji. Wywodzenie się z niej szlachty stało się przedmiotem wspólnotowej dumy, którą Minasowicz podzielał. Jego rodzina również uważała się za godną wejścia w szeregi elity społecznej państwa polskiego z racji spokrewnienia z rodzinami już posiadającymi status szlachecki – Wakowskimi, Mańczukowskimi, Bernatowiczami. Ta osobista okoliczność stanowiła dodatkową motywację zainteresowań genealogicznych tego badacza.

Rezultaty swych poszukiwań zawarł Minasowicz w dziele pod tytułem *Memorabilia Armenica*, które pozostało w rękopisie. Ustalił 24 nobilitacje ormiańskie, podając imiona i nazwiska osób nobilitowanych oraz daty aktów nobilitacyjnych,

¹⁴ *Ibidem*, s. 603.

¹⁵ W. Nekanda Trepka, *Liber generationis plebeorum* („*Liber chamorum*”), oprac. W. Dworzaczek, J. Bartyś, Z. Kuchowicz, red. W. Dworzaczek, Wrocław 1963, 2, s. 82, nr 834.

¹⁶ O Minasowiczu, którego dorobek literacki i historiograficzny nie doczekał się jeszcze pełnego opracowania pisze E. Aleksandrowska, *Minasowicz Józef Epifani*, w: *Polski słownik biograficzny*, 21, Warszawa–Wrocław–Kraków 1976, s. 274-277.

odwołując się do odpowiednich kart w Metryce Koronnej¹⁷. Dzięki jego dociekliwości możemy na długiej liście nobilitacji okresu staropolskiego zidentyfikować Ormian, którzy zostali na nią wpisani bez określenia rodowodu etnicznego i mogliby być uznani dziś za Rusinów, Tatarów lub etnicznych Polaków tylko z racji nazwisk, typowych dla antroponimii polskiej, ruskiej lub kipczackiej. Już wtedy zresztą był Minasowicz zmuszony do polemizowania z Niesieckim, właśnie co do rzekomo greckiego pochodzenia Hadziewiczów.

Jednak nawet on, pomimo swej zażyłości ze społecznością ormiańską, nie mógł zebrać spisu kompletnego. Oba źródła, do których miał dostęp – pamięć społeczności ormiańskiej i archiwalia państwowe – nie sięgały głębiej niż do schyłku wieku XVI i nie były kompletne. Pomiął też zupełnie Metrykę Litewską, wskutek czego jego uwadze umknęło zjawisko uszlachcania Ormian w Wielkim Księstwie Litewskim. Zresztą nie wszystkie nobilitacje, nadane przez polskich i litewskich władców, wpisano do obu Metryk. Nie wszystkie też tego rodzaju wydarzenia pamiętano w gminach ormiańskich. Minasowicz nie mógł więc uchwycić tego, co działo się w sferze interesującego nas tu zjawiska przed wiekiem XVI, i – oczywiście – tego, co dokonało się drogą pozaprawną. Nie był też zawsze świadomy korzeni nobilitantów, którzy wywodzili się z mniejszych niż Lwów skupisk ormiańskich. Na przykład nie wspomniał nobilitacji dwóch zamościan – Kacpra Synonowicza i Bogumiła Zyskowskiego. Dopisał natomiast do listy swego własnego przodka – Minasa z Jazłowca, nazywając go genearchą Minasowiczów i Janem Owakiem, czyli identyfikując niesłusznie z faktycznym nobilitantem kamienieckim, przodkiem rodziny Wakowskich.

Barącz

Dominikanin i historyk Sadok Barącz (1814-1882)¹⁸, zasłużony badacz dziejów Ormian polskich, dał w swym słowniku biograficznym wybitnych osobistości

¹⁷ *Viri incl[litae] nat[ionis] Arm[enae] in album ordinis equestris, cum consensu Ordinum Regni, a Regibus Poloniae cooptati*, w: J. E. Minasowicz, *Memorabilia Armenica*, rkps w Biblioteka Apostolica Vaticana: sygn. Vat. Lat. 12561, s. 211-212. W spisie tym figurują następujące osoby: Bernacki (Bernatowicz) Krzysztof, Bogdański Grzegorz Jan, Budzanowski Zachariasz, Czekałowscy Jan i Teodor, bracia, Czerkas Stefan, Czerkies Michał i jego synowie: Konstanty, Kazimierz, Józef, Hadziewicz Mikołaj, Hankiewicz Stefan, Jurkiewicz Sebastian, Krzysztofowicz Jerzy, Lazarowicz Michał, Manczukowski Tobiasz, Minas (Jan z Owaków), Pilawski (Seferowicz) Grzegorz, Pilawski Tomasz, Piotrowicz Zachariasz i Krzysztof, bracia, Piotrowski Grzegorz, Sakiewicz Jan, Seferowicz (Spendowski) Bohdan, Turoszowicz (Torosowicz) Jan Wieniawski, Warteryszewicz (Warteresowicz) Jan (oryginał jego dyplomu był w posiadaniu Minasowicza), Warterosewicz Krzysztof Słoniowski, Wieniawski Krzysztof z Turoszowiczów, Zadykowicz (Zadykiewicz) Zachariasz.

¹⁸ M. Miławicki, „Świat ode mnie zawsze rzeczy nadzwyczajnych wymagał, a ponadto niesłusznie”. O Sadoku Wincentym Barączu OP (1814–1892) w świetle źródeł, „Lehahayer”, 2, 2013, s. 153-198 (tam obszerna literatura); D. G. Knutel, *Sadok Barącz (1814–1892)*,

wywodzących się z ich grona, czyli w *Żywotach sławnych Ormian w Polsce*, 56 not o nobilitantach¹⁹, czasem streszczając, a czasem cytując *in extenso* odnośne dyplomy. Jak się wydaje, korzystał z wypisów Minasowicza, poszerzył je o dokumenty przechowywane w dawnym archiwum gminy ormiańskiej Lwowa oraz w bibliotece ormiańskiej kapituły katedralnej. Ponadto mógł też uwzględnić, pisząc w połowie wieku XIX, liczne szlachectwa pozyskane przez Ormian w austriackiej Galicji i na Bukowinie. Dodał kilka kandydatur do ormiańskości spośród rodów szlacheckich i magnackich Polski i Litwy (Sołtanowie, Bohdanowiczowie kijowscy, Małachowscy, Sapiehowie), ale ostatecznie do Ormian ich nie zaliczył. Ponieważ za Ormian uważał kilku wybitnych twórców okresu staropolskiego (między innymi Szymona Szymonowica), więc i oni, jeżeli dostąpili nobilitacji (we wskazanym przykładzie ze zmianą nazwiska na Bendoński), powiększyli jego poczet uszlachconych członków nacji.

w: *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, 2, red. J. Maternicki, P. Sierżęga, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2014, s. 33-40.

¹⁹ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856, s. 1 (Teodor Sołtan, Grzegorz, Wincenty i Józef Abgarowiczowie), 5 (Abraham, Tomasz, Krzysztof i Józef Abrahamowiczowie), 7 (Agopsowiczowie), 7-8 (Norses Ajwas i jego potomni), 10 (Grzegorz Amirowicz de Kołodacz), 11 (Jakub Antoniewicz), 28 (Antoni Antonowicz Kap de Bon i jego potomni), 32 (Jakub Aslan), 33 (legenda o szlachectwie Augustynowiczów), 36 (arcybiskup Jan Tobiasz Augustynowicz, hrabia papieski), 47 (Benedykt Joachim Augustynowicz), 48 (Florian i Łukasz Augustynowiczowie), 49 (Jan Awak, czyli Wakowski), 75 (Bernard Bernatowicz, czyli Bernacki), 80 (Grzegorz Bernatowicz), 86 (Michał, Walerian i Bernard Bogdanowiczowie), 87 (Mikołaj Bogdanowicz, legenda szlachecka Bohdanowiczów), 88 (Teodor Bohdanowicz, Deodat i Jan Bohdanowiczowie), 135 (Grzegorz Ormianin z Laszek i Srok), 136 (Mikołaj Hadziejewicz), 147 (Jan Jędrzejowicz), 171 (Grzegorz Krzeczunowicz), 173 (Krzysztofowiczowie z Mołdawii), 174 (Jerzy Krzysztofowicz), 188 (Jan i Antoni Malewiczowie, Tobiasz Manczukiewicz czyli Manczukowski), 190 (Maramoroszowie), 201 (Stefan, Jakub, Aryton, Mikołaj, Teodor Mikulowie), 217 (Jan Minaszewicz), 218-219 (Józef Kajetan Minasiewicz), 233-234 (Moszorowie), 248 (Grzegorz Nikorowicz), 249 (Dominik Nikorowicz), 255 (Łukasz Ohanowicz), 257 (legenda szlachecka Passakasów), 258 (Kajetan, Abraham i Piotr Petrowiczowie), 258-259 (Mikołaj Petuł i jego potomni), 259 (Piotr, Mikołaj i Wincenty Piramowiczowie), 280 (biskup Jan Potoczki), 281 (Jakub, Michał i Grzegorz Romaszkaniowie), 285 (Grzegorz Seferowicz, czyli Szeferowicz), 287 (Jakub Simonowicz, czyli Szymonowicz), 290 (Sulejman Konstanty de Syri, rzekomy hrabia), 304-310 (Bogdan Szeferowicz Spendowski), 330 (legenda szlachecka Teodorowiczów), 331 (Teodor Wincenty Teodorowicz de Kamieńczany), 331-332 (Teodor, Deodat, Ignacy i Józef Torosiewiczowie), 337 (Mikołaj i Jakub Torosowiczowie, *equites aurati*, Jan Torosowicz, czyli Wieniawski), 349 (Marcin Wartan, czyli Wartyk, rycerz Grobu Pańskiego w Jerozolimie), 352 (Jan Warteresowicz, czyli Warteryszowicz, Krzysztof Warteresowicz, czyli Słoniewski), 354 (Florian Warteryszowicz, w jego przypadku Barącz nie stwierdza faktu szlachectwa, a jedynie pretendowanie do tego statusu), 380 (Grzegorz Zacharyasiewicz), 387 (Zachariasiewiczowie stanisławowscy), 395 (Zadurowiczowie), 395-398 (Zachariasz Zadykiewicz), 400 (Teodor i Kajetan Zerygiewiczowie), 411 (Stefan Hankiewicz, Michał Łazarowicz).

Barącz opisywał też herby niektórych rodzin, daleki był jednak od pomysłu stworzenia czegoś na kształt herbarza, zapewne z uwagi na gorący demokratyzm, który żywił, tak charakterystyczny dla jego środowiska. „Sławni” byli dla niego tak Ormianie stanu szlacheckiego, jak i mieszczańskiego, co niektórym recenzentom jego dzieła nie było w smak. Braki w swym dziele odnośnie do rodzin szlacheckich wyjaśniał utrudnieniami urzędniczymi i niedostatkiem środków finansowych na szerszą kwerendę źródłową:

Jeżeli zaś którą rodzinę opuściłem, znakiem że nie dano mi rodowodów tych do odczytania, a przez względność urzędową nie śmiałem nawet prosić o wyszukanie podobnych świadectw. Nie odnosiłem się szczegółowo do rodzin, jedynie z tego względu, iż w roku 1820 o. Minas Pezeszgian²⁰, odwiedzając prawie wszystkich po Europie rozproszonych Ormian, na próżno szukał rodowodów familijnych, nie sądziłem przeto siebie szczęśliwszym od niego, a do tego jeszcze zasoby moje materyalne tak szczupłe, prawie jak żadne, niepodobnem czyniły podobne przedsięwzięcie. Nareszcie dwukrotne moje w tym celu przejażdżki na Pokucie odbyte, nie tylko że mało przyniosły korzyści, ale nawet wielu umartwień i prześladowań stały się przyczyną. Mądry niech najprzód rozważy dobrane te okoliczności, a potem niech sądzi²¹.

Natychmiast po opublikowaniu *Żywotów słynnych Ormian* spotkał się Barącz z krytyką, nieraz ostrą, piętnującą także jego błędy w zakresie rekonstruowania ormiańskiego szlachectwa i dworskich godności. Warszawski literat Julian Bartoszewicz krytykował go bezlitośnie zwłaszcza odnośnie do rzekomego krajczego koronnego Bachdazarowicza, który znalazł się w *Żywotach*:

Krajczym koronnym r. 1735 był u księdza Barącza jakiś Ormianin Bachdazarowicz (str. 56), wiadomość najbłędniejsza w świecie i tém więcej jeszcze rażąca, że autor nie rozumie tego, widać, że to być nie mogło w społeczeństwie szlacheckiem, takim, jakie składała Polska, tém bardziej jeszcze że tym mniemanym krajczym był jakiś świeży przybłęda z Azji, bo nawet braci miał w Dyarbekirze: gdzież tam szukać jego szlachectwa, gdzież zasług, gdzież prawa do dygnitarstwa w Rplitéj?²².

²⁰ Chodzi o Minasa Bższkianca, mechitarystę i historyka, oraz jego pracę: Մ. Բժշկեանց [M. Bższkianc], *Ճամնայարհորդութիւն ի Լիւսսստսն և յայլ կողմանս բնակեալս ի հայկազունց տղերց ի նախնեաց Միջ քաղաքի* [Podróż do Polski, oraz do innych miejsc zamieszkiwanych przez Ormian pochodzących z miasta Ani], Վենետիկ [Wenecja] 1830.

²¹ S. Barącz, *Żywoty*, s. 201-202.

²² J. Bartoszewicz, *Żywoty słynnych Ormian w Polsce. Napisał ks. Sadok Barącz Dominikan. Lwów. 1856*, „Biblioteka Warszawska”, 1857, 4, s. 511. Bartoszewicza interesowała bardzo kwestia szlachectwa u Ormian polskich, ale mimo że sporo uwagi poświęcił jej w swej recenzji (*ibidem*, s. 505-511), nie wyszedł poza dane Barącza.

Tenże recenzent przyznawał jednak:

Heraldyce polskiej obfite źródło ukazane jest w żywotach Ormian. Wiele tu albowiem nazwisk nieznanych Niesieckiemu, wiele nowych herbów, których nauka jeszcze nie opisała wcale. Są to herby, że się tak wyrazim, mieszczańskie, i rozumiemy dobrze przyczynę, dlaczego szlachta ich nie uznawała, dlaczego nie kładła ich w szereg Jastrzębców, Półkoźców, Pomianów itd. Wszelakoż, że pochodzą z czasów polskich, zebrać je trzeba dla kompletu. Nowe zupełnie to pole nieobrobione jeszcze, bo zaraz wiadać, że nieczysto polskie. Więc herby Ormian są zabytkami jeszcze i pamiątkami azyatyckiej ich ojczyzny: ten słoń, ten ormiański rycerz, wreszcie kotwica, nad którą słońce jaśniej, trącą wyraźnie Wschodem²³.

W wieku XIX interesował się genealogią rodzin ormiańskich także Żegota Pauli (1814-1895), równolatek Barącz a i jeden z jego krytyków, etnolog, bibliograf, badacz kultury²⁴, lecz pozostawił jedynie wypisy na ten temat²⁵. Nie są źródłem istotnych informacji, na przykład zawarty w nich wywód rodowy Abgarowiczów od ruskich Sołtanów jest zupełnie błędny.

Heraldycy i genealodzy z przełomu wieków XIX i XX

Druga połowa wieku XIX i początek XX to czas publikacji ważnych źródeł do badań nad szlacheństwem Ormian identyfikujących się z kulturą polską, choć żyjących pod panowaniem Rosji i Austrii. Ukazały się w tym czasie spisy szlachty Galicji i Bukowiny²⁶ oraz Królestwa Polskiego²⁷ pod rządami rosyjskimi, a także podobne wydawnictwa dotyczące poszczególnych guberni rosyjskich²⁸

²³ *Ibidem*, s. 505.

²⁴ L. Lepszy, *Żegota Pauli, jego żywot i spuścizna literacka*, Kraków 1897.

²⁵ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (dalej: B. Jag.): sygn. 5445.

²⁶ *Poczet szlachty galicyjskiej i bukowińskiej*, Lwów 1857; kontynuacja zob.: S. Korwin Kruczkowski, *Poczet Polaków wyniesionych do godności szlacheckiej przez monarchów austriackich w czasie od roku 1773 do 1918. Dalej tych osób, którym wymienieni władcy zatwierdzili dawne tytuły książęce względnie hrabiowskie lub nadali tytuły hrabiów i baronów jak niemniej tych, którym zatwierdzili staropolskie szlacheństwo*, Lwów 1935.

²⁷ *Список дворянам Царства Польского, с приобщением кратких сведений о доказательствах дворянства* / *Spis szlachty Królestwa Polskiego z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlacheństwa*, Варшава / Warszawa 1851; *Дополнение II к списку дворян Царства Польского* / *Dodatek II do Spisu szlachty Królestwa Polskiego*, Варшава / Warszawa 1854; *Гербовник Царства Польского* / *Herbarz Królestwa Polskiego*, Варшава / Warszawa 1853; *Гербовник дворянских родов царства Польского Высочайше утвержденный* / *Herbarz rodów szlacheckich Królestwa Polskiego Najwyżej zatwierdzony*, 1-2, [oprac. Н. И. Павлищев], Варшава / Warszawa 1853.

²⁸ *Список дворян, внесенных в дворянскую родословную книгу Подольской губернии*, Каменец-Подольск 1897; *Список дворян, внесенных в дворянскую родословную книгу Подольской губернии*, Каменец-Подольск 1913; *Список дворян Волынской губернии*,

i wreszcie austriackie kompendia genealogiczne²⁹. Wiele uszlachconych rodzin ormiańskich ukazały lwowskie akta sądowe z czasów polskich, udostępnione w edycji wielotomowej serii *Akta grodzkie i ziemskie*³⁰, sfinansowanej z zapisu testamentowego hrabiego Aleksandra Stadnickiego, zarządzanego przez galicyjski Wydział Krajowy we Lwowie.

Kolejnym zbieraczem danych o polskich rodzinach szlacheckich pochodzenia ormiańskiego był w tym czasie Marian Śniadowski († 1896), asystent archiwum miejskiego we Lwowie. Znany jest bardziej jako zbieracz inskrypcji z cmentarzy lwowskich, ale pozostawił też kolekcję notat i materiałów rękopiśmiennych dotyczących różnych rodzin, przechowywaną dziś w Bibliotece Narodowej w Warszawie³¹. Są w nich cenne dane na temat Abgarowiczów, Agopszowiczów, Ajwasów, Amirowiczów, Antoniewiczów, Augustynowiczów, Awaków, Axentowiczów, Barączów, Dawidowiczów, Eliaszewiczów, Manczukowiczów, Maramaroszów, Mikulich, Passakasów, Petrowiczów, Seferowiczów, Torosowiczów i Zadurowiczów. Planował, jak wynika z jego notatek, opracować temat „Rodowody obcych narodowości”.

Nieco ormiańskich wątków³², ale bez zasadniczego znaczenia, znalazło się w dziele *Sylva heraldica*. Jest to 12-tomowy rękopiśmienny herbarz szlachty, głównie małopolskiej, autorstwa Bogdana Łuszczynskiego (1811-1896), krakowskiego komisarza policji, rodem z Galicji Wschodniej, potem adiunkta

Житомир 1906; *Список дворян Киевской губернии*, Киев 1906; *Список землевладельцев и арендаторов Волынской губернии, во владении коих находится не менее 50 десятин земли*; Житомир 1913; *Родословная книга дворянства Московской губернии*, red. Л. М. Савелов, Москва [1914].

²⁹ O. T. v. Hefner, *Neues Wappenbuch des blühenden Adels im Königreiche Galizien*, München 1863; idem, *Stammbuch des blühenden und abgestorbenen Adels in Deutschland*, Regensburg 1866; E. v. Žernicki, *Der polnische Adel und die demselben hinzugetretenen andersländischen Adelsfamilien. General-Verzeichniss*, 1-2, Hamburg 1900; F. Heyer v. Rosenfeld, I. v. Bojaničić, *Der Adel von Galizien, Lodomerien u. der Bukowina, J. Siebmacher's grosses Wappenbuch*, 32, Nürnberg 1905; K. F. v. Frank zu Döfering, *Alt-Österreichisches Adels-Lexikon*, 1, (1823-1918), Wien 1928.

³⁰ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie* (dalej: AGZ), 1-25, Lwów 1868-1935.

³¹ Biblioteka Narodowa w Warszawie (dalej: B. Narod.): sygn. 5587 IV.

³² Rodziny: Abramowicz, Andrychewicz, Andrychowicz, Aksamitowscy (ormiańskie pochodzenie mało prawdopodobne), Antoniewicz (Bołoz-Antoniewicz), Augustynowicz, Awedyk, Bakałowicz, Balewicz, Babunabek, Bernacki, Bogdański, Bogdanowicz de Oroszeny, Bohdanowicz, Chodykiewicz, Czekałowski, Czerkas, Czorba (pochodzenie ormiańskie niepewne), Eminowicz, Faruchowicz, Głowacki, Gurdzi, Hadziewicz, Jędrzejewicz, Jurkiewicz, Łyszkiewicz, Mańczukowski, Maramorosz, Marczyński (ormiańskie pochodzenie niepewne), Nikorowicz, Piotrowicz, Piotrowski, Pleszkowski, Rafałowicz, Romaszkan, Seferowicz, Słoniewski, Spendowski, Szeferowicz, Torosiewicz, Turowsowicz, Warteresowicz, Warteryszowicz.

w Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie, wreszcie genealoga³³. Rękopis ten pozyskał do swych zbiorów lwowski historyk Aleksander Czołowski, obecnie posiada go Biblioteka Narodowa w Warszawie³⁴.

Edycje dwóch monumentalnych herbarzy polskich, opublikowanych przez hrabiego Seweryna Uruskiego (1817-1890)³⁵, arystokratę polskiego żyjącego w zaborze rosyjskim, dostojnika dworu petersburskiego, prezesa Heroldii Królestwa Polskiego w Warszawie, i Adama Bonieckiego (1842-1909)³⁶, prawnika warszawskiego i ziemianina³⁷, pozwoliły wyjść poza krąg ustaleń Niesieckiego i Barącz. Znalazło się w nich wiele rodzin pochodzenia ormiańskiego. Obaj autorzy nie wzdragali się już przed podawaniem ich etnicznego pochodzenia. Nie zawsze mieli natomiast pełną orientację w tym zakresie i zdarzało się im ryzykować twierdzenia wątpliwe. Na przykład w herbarzu Uruskiego przypisano Czerkasom i Czerkiesom pochodzenie tatarskie³⁸. Równocześnie jednak w herbarzach tych znalazły się osoby rodu ormiańskiego, pełniące funkcje publiczne lub aktywne w życiu kulturalnym, religijnym, naukowym i ekonomicznym, oraz występujące w autentycznych dokumentach, jednak bez najmniejszego nawet związku ze szlacheckością. Przykładów takich haseł można przytoczyć wiele, ale ograniczmy się do kilku: „Abrahamowicz Tomasz, tłumacz języków wschodnich we Lwowie, nie żył 1672 r.”³⁹ – pisał Boniecki. Owszem, nie żył, owszem występuje w źródłach staropolskich (tom 10 *AGZ*), ale co z tego – osobą herbową nie był. Michał Antonowicz, doktor teologii i obojga praw, protonotariusz apostolski i proboszcz garwoliński, tą samą drogą „otrzymał” w herbarzu Bonieckiego herb – Andrault de Buy⁴⁰. Również arcybiskup Jakub Stefan Augustynowicz⁴¹ został policzony w szeregi herbowej szlachty, choć autorzy powinni wiedzieć, że odmiennie od łańskich hierarchowie ormiańscy nie byli pochodzenia szlacheckiego. Z Awedyków znajdujemy w herbarzu Bonieckiego kilku przedstawicieli mieszczańskiej linii tego rodu: Michała, kanonika, oraz Wojciecha, subdelegata

³³ A. Kamiński, *Teodor (Bogdan) Łuszczynski – archiwista, genealog i pamiętnikarz (1811-1896)*, „Archeion”, 54, 1970, s. 93-114.

³⁴ B. Narod.: sygn. 5582 IV, https://tekiluszczynskiego.bk.pan.pl/edycja_elektroniczna.php (dostęp: 7 września 2024).

³⁵ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, 1-15, Warszawa 1904-1931.

³⁶ A. Boniecki, A. Reiski, współpraca W. Dworzaczek, *Herbarz polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, 1-16, Warszawa 1899-1913.

³⁷ W. Semkowicz, *Ś.p. Adam Fredro Boniecki*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 2, 1909, 8-9, s. 105-109; W. Dworzaczek, *Boniecki-Fredro Adam Józef Feliks*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, Kraków 1936, s. 302-303.

³⁸ S. Uruski, *Rodzina*, 3, Warszawa 1906, s. 4 (możliwe, że w tym wypadku były to dwie rodziny szlacheckie o odmiennym rodowodzie etnicznym).

³⁹ A. Boniecki, *Herbarz*, 1, s. 18.

⁴⁰ *Ibidem*, 1, s. 44. Pochodzenie etniczne tej osoby wymaga jeszcze weryfikacji.

⁴¹ *Ibidem*, s. 56. W tym wypadku etniczność ormiańska została odnotowana przez autora herbarza.

grodzkiego krakowskiego⁴². Tego typu wzmianki w obu polskich herbarzach pośmiertnie uszlachciły wielu Ormian, którzy się o to za życia nie starali, choć sprawowali urzędy, dzierżawili dobra ziemskie, nosili dumne (choć wyłącznie honorowe) tytuły sekretarzy królewskich lub otarli się w ten czy inny sposób o dwór królewski.

Schyłek XIX i początek XX wieku przyniosły ponadto sporo innych opracowań genealogiczno-heraldycznych dotyczących szlachty polskiej. I tak hrabia Jerzy Sewer Teofil Dunin-Borkowski (1856-1908), prezes lwowskiego Towarzystwa Heraldycznego, ogłosił kilka popularnych w Galicji podręcznych publikacji herbarzowych⁴³. W jego *Genealogii żyjących utytułowanych rodów polskich* (1895) i *Almanachu błękitnym* (1908), w części dotyczącej baronów, powinno się znaleźć kilka rodzin pochodzenia ormiańskiego, ale ich nie ma⁴⁴. Autor tłumaczył to tak:

Rodzin baronowskich zaledwie kilkanaście znalazło pomieszczenie, to jest wszystkie te, które już za czasów Rzeczypospolitej szlachectwo polskie posiadały. Większość bowiem obecnie żyjących rodzin baronowskich w Polsce osiedliła się dopiero po rozbiorze i została nobilitowaną⁴⁵.

Racji, w połowie przynajmniej, nie miał, gdyż wszystkie rodziny baronowskie pochodzenia ormiańskiego przybyły do Polski przed rozbiorami. W dwutomowym *Roczniku szlachty polskiej*⁴⁶ tenże autor zamieścił noty o niektórych rodzinach pochodzenia ormiańskiego, z przydaniem rodowodów czasem fantastycznych, podając tylko w dwóch przypadkach (Agustynowiczowie, Bogdanowiczowie) etniczność ich przodków. O Hadziewiczach tylko napomknął, że byli, i że posiadali tytuł baronowski⁴⁷. Przy Tyszkiewiczach podkreślił w tomie pierwszym, że są „hrabiowie polscy”, a w drugim przyznał, że to rodzina litewska⁴⁸, o hipotezie ormiańskiej nie wspominał. Ominął tak znane w Galicji rodziny, jak

⁴² *Ibidem*, s. 57.

⁴³ Jego biograf napisał o nich, że „wchodzą w zakres raczej praktycznej niż ściśle naukowej heraldyki” (J. Sokulski, *Borkowski Jerzy Sewer Teofil Dunin*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, s. 333). Por także: M. Dunin-Wąsowicz, *Jerzy hr. Dunin Borkowski, prezes polskiego Towarzystwa Heraldycznego, zmarł dn. 23. października b. r. w Młyniskach, w pow. trembowelskim*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 1, 1908, 6, s. 81-83.

⁴⁴ J. S. Dunin-Borkowski, *Genealogie żyjących utytułowanych rodzin polskich*, Lwów 1895; idem, *Almanach błękitny. Genealogia żyjących rodów polskich*, Warszawa-Lwów 1908.

⁴⁵ Idem, *Genealogie, Przedmowa*.

⁴⁶ Idem, *Rocznik szlachty polskiej*, 1-2, Lwów 1881, 1883.

⁴⁷ Idem, *Rocznik*, 1, s. 414; 2, s. 376. To samo w *Genealogiach*, s. 682.

⁴⁸ Idem, *Rocznik*, 1, s. 375; 2, s. 331. Dopiero w *Genealogiach* (s. 604) wywiódł ich od Kalenika Miszkowicza, jednak jako bojarów rusko-litewskich.

Nikorowiczowie czy Torosiewiczowie, jak się wydaje z tego samego, co w wypadku baronów powodu.

To szczególne podejście, wartościujące rodziny szlacheckie w zależności od daty uzyskania przez nie nobilitacji, widać zwłaszcza w innej pracy Dunin-Borkowskiego, *Spisie nazwisk szlachty polskiej*. Podzielił ją na dwie części – pierwszą o „szlachcie polskiej” i drugą o rodzinach „po upadku Rzeczypospolitej indygenowanych albo nobilitowanych i świeżo osiedlonych w Polsce”. W tej pierwszej, bardziej prestiżowej, wyspecyfikował całkiem sporą liczbę rodzin pochodzenia ormiańskiego⁴⁹, o takimż rodowodzie innych nie wspomniał, choć je wymienił, gdyż zapewne o nim nie wiedział, a kilku rodom ormiańskim przypisał fałszywą etniczność⁵⁰. Dopiero w części drugiej mamy prawdziwy wysyp rodzin ormiańskich⁵¹, o których dane Dunin-Borkowski zaczerpnął z dzieła Barącz a i z *Pocztu szlachty galicyjskiej*. Przy tym popełnił kilka niezgodności, wymieniając na przykład Bogdanowiczów i Jędrzejewiczów zarówno w pierwszej, jak i w drugiej części.

Podejście podobne cechowało też Kazimierza Pułaskiego, autora herbarza polskich rodzin szlacheckich z Ukrainy, Wołynia i Podola⁵². Powinno się w nim znaleźć sporo rodzin pochodzenia ormiańskiego, ale nie znalazła się pozornie ani jedna, gdyż w przypadku Bernatowiczów autor ten po prostu zaaplikował czytelnikom ich legendę genealogiczną⁵³, choć powinien był znać świadectwo Tadeusza Bobrowskiego, który w swych głośnych w tamtych czasach pamiętnikach (wydanych w 1900 roku) zdradził ich ormiańskie pochodzenie⁵⁴. Podobnie

⁴⁹ Idem, *Spis nazwisk szlachty polskiej*, Lwów 1887: Bernard Krzysztof Bernacki z Bernatowiczów (s. 588), Roszko-Bogdanowiczowie (s. 27; umieścił ich siedziby na Żmudzi), Jędrzejowiczowie *vel* Jędrzejewiczowie (s. 133), Jerzy Krzysztofowicz (s. 193), Tobiasz Manczukowski (s. 236), Mikołaj i Wincenty Piramowiczowie (s. 318), Krzysztof Stefanowicz Plekowski (s. 320), Grzegorz i Bohdan Seferowiczowie (s. 386; temu pierwszemu pomyłkowo przypisał imię Marek), Jan Torosowicz Wieniawski (s. 463), Jan Wakowski (s. 478, 587), Jan Warteryszowicz Słoniowski (s. 481), Grzegorz Zacharyaszewicz (s. 522), Zacharyasz Zadykowicz (s. 523). W ślad za Barączem uznał też za Ormianina Szymona Szymonowica (s. 454).

⁵⁰ *Ibidem*, s. 10: „Babonaubek h. Łódzia r[odzina] perska”, s. 116: Hadziewicz h. Wieniawa r[odzina] grecka”, s. 317: „Piotrowicz h. wł. r[odzina] kozacka Zacharyasz i Krzysztof”, „Piotrowski r[odzina] kozacka Grzegorz”, s. 404: Słoniowski p[rzydomek] Warteresowicz Krzysztof, rodzina kozacka”.

⁵¹ Abgarowicz, Abrahamowicz, Agopszowicz, Ajwas, Mirowicz, Antoniewicz, Antonowicz, Asłan, Assakiewicz, Augustynowicz, Bernatowicz, Bochadnowicz, Bogdanowicz, Rosko Bogdanowicz, Bogdanowicz Oroscheny itd.

⁵² K. Pułaski, *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy*, 1, Brody 1911, 2, oprac. T. Epstein, S. Górzyński, Warszawa 1991 (tam też charakterystyka dzieła i jego autora).

⁵³ Idem, *Kronika*, 1, s. 6-7.

⁵⁴ Cyt. za wydaniem krytycznym: T. Bobrowski, *Pamiętnik mojego życia*, wyd. S. Kieniewicz, Warszawa 1979, 1, s. 130.

postępował w przypadku mariaży, jakie zdarzały się między szlachtą polską a córami ormiańskich rodów. Na przykład w genealogii Baybuzów znajdujemy informację o małżeństwie z Bogdanowiczówną, jednak o jej rodzicach, bogatych kupcach ormiańskich ze Lwowa, autor nie wspomniał⁵⁵, choć koligacje wielu innych żon dokładnie podawał.

Wielkopolski genealog z tego czasu, Teodor Żychliński (1836-1909), w wielotomowej *Złotej księdze szlachty polskiej* skoncentrował się wprawdzie na rodzinach ze swego regionu, ale zamieścił też cenną monografię Spendowskich⁵⁶, z uwypukleniem ich ormiańskiego pochodzenia, opartą na dokumentach udostępnionych przez ich potomka, hrabiego Stanisława Tarnowskiego z Chorzela (odnośnie do pierwszych pokoleń nie w pełni dokładną). W wypadku Tyszkiewiczów-Kalenickich⁵⁷ uniknął rozstrzygnięcia debaty historiograficznej co do pochodzenia ich protoplasty Kalenika Miskowicza. Dał też notę o Czorbach⁵⁸, ograniczając się do wzmiankowania ich geograficznego pochodzenia (z Siedmiogrodu).

Kolejnym badaczem szlachty ormiańskiego pochodzenia, co prawda zupełnym amatorem, był Bolesław Starzyński (1834-1917), ziemianin polski z Podola rosyjskiego, wykształcony w zakresie sztuk pięknych w Paryżu. W rodzinnej rezydencji w Zahińcach, otoczony książkami, manuskryptami i dziełami sztuki, nie tylko malował, rzeźbił, fotografował i zajmował się introligatorstwem, ale także pracował nad obszernym, liczącym 17 tomów, herbarzem polskich rodów szlacheckich⁵⁹. Interesowały go nie tyle dane genealogiczne, ile znaki herbowe, które rysował piórkiem i barwił farbami wodnymi. Podstawą wyodrębnienia szlachty pochodzenia ormiańskiego w osobny tom były wprawdzie badania archiwalno-biblioteczne, prowadzone przez 20 lat, jednak patrzył na to zjawisko z perspektywy

⁵⁵ K. Pułaski, *Kronika*, 2, s. 4. Katarzyna (nie Teresa – jak pisze Pułaski) Bogdanowiczówna (Bohdanowiczówna), córka Dominika i Eufrozyny ze Steckiewiczów, rozwiódłszy się z poprzednim (ormiańskim) mężem, wyszła za Szczęsnego Baybuzę, towarzysza husarskiego, cześnika braclawskiego, właściciela Rajgrodu, który z tej racji w 1712 roku brał udział w podziale rodzinnym kamienicy po Mikołaju Steckiewiczu (S. Uruski, *Rodzina*, 1, s. 68; A. Boniecki, *Herbarz*, 1, s. 80, 15, Warszawa 1912, s. 284; Biblioteka Narodowa Ossolineum (dalej BNO): sygn. 1731/II, *Protokół testamentów, krórków, pierścieni poświęcenia y innych spraw duchownych natiey ormien[skiej] lwowskiej w residentiey ślachetnych ichmm. pp. sędziow teyże natiey odprawuiących się ab Anno D[omi]ni 1702 ad 1728*, s. 256).

⁵⁶ T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, 19, Poznań 1897, s. 107-117.

⁵⁷ *Ibidem*, 5, Poznań 1883, s. 333-377. O pochodzeniu Tyszkiewiczów zob.: A. A. Zięba, *O ormiańskich korzeniach rodu Tyszkiewiczów*, „Lehahayer”, 5, 2018, 107-119; przekład rosyjski: A. Земба, *Об армянском происхождении рода Тышкевичей*, „Հայկական Ծագումնաբանություն” / „Armenian Genealogy” / „Армянская генеалогия: научный альманах”, 11 / 1, 2022, s. 29-38.

⁵⁸ T. Żychliński, *Złota księga*, 28, Poznań 1905, s. 135-137.

⁵⁹ A. Ryszkiewicz, J. Daranowska-Łukaszewska, *Starzyński Bolesław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 42, Warszawa-Kraków 2004, s. 452-455.

artysty, zafascynowanego znakami i symbolami. Nie można więc dowierzać jego wyborom. Uznał za ormiańskie rodziny te, które były od dawna za takie poczytywane, choć nie we wszystkich przypadkach szlacheckie⁶⁰. Dostrzegł szlachectwo Paschalisa Jakubowicza (które umknęło Barączowi), ale i dodał kilka rodzin niekojarzonych z tą etnicznością, nie wiadomo, na jakiej podstawie, gdyż nie podawał odnośników źródłowych⁶¹. Praca Starzyńskiego ocalała mimo zniszczenia i rozproszenia większości jego zbiorów w dobie pierwszej wojny światowej i rewolucji bolszewickiej. Jest dziś przechowywana w Bibliotece Jagiellońskiej⁶².

Theodorowicz

Na uwagę, choć krytyczną, zasługuje także dorobek Leona Albina Theodorowicza (1874-1940). Był to potomek rodziny ormiańskiej z Kamieńca Podolskiego, która używała przydomka „de Kaminicznanul”, szczyciła się szlachectwem, herbem Słoń i posiadała majątek ziemski na Pokuciu. Urodzony w Chomiakówce, dworze swych rodziców, Ignacego Kajetana i Marceliny Johanny z de Oroszeny Bohdanowiczów, ukończył regularne studia historyczne na Uniwersytecie Lwowskim. Był urzędnikiem Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, a następnie współzarządzał majątkami ziemskimi.

To zapewne koligacje żony, Janiny, wywodzącej się po ojcu z hrabiów Rozwadowskich, a po matce z hrabiów Zamoyskich, w połączeniu z zainteresowaniami przeszłością swej macierzystej społeczności ormiańskiej, sprawiły, że opracował wstępnie tematykę nobilitacji ormiańskich w Polsce w broszurze pod tytułem *Nieco o heraldyce i rodach Ormian polskich*. Wydał ją własnym sumptem w 1925 roku. Zgromadził przy tym zajęciu ciekawe archiwalia, które wywiózł ze Lwowa do majątku żony w Tuchowie pod Tarnowem, gdzie spłonęły w pałacu podpalonym przez Niemców w 1945 roku⁶³.

Pracy Theodorowicza brak było elementarnego krytycyzmu wobec tego specyficznego „źródła”, które autor określił słówkiem „wiadomo”. Dzieło Sado-ka Barączka uznał za herbarz, tyle że niedoskonały:

⁶⁰ Zaliczył do rodzin szlacheckich Chodykiewiczów i Minasowiczów, rzekomo nobilitowanych w 1717 roku.

⁶¹ Są to rodziny: Florkiewicz (z Młoczowy), Hołubowicz, Madurowicz, Nazarewicz, Raciborowski, Sadowski, Witte, Zachorowicz, Zaleski, Zimorowicz.

⁶² B. Jag.: sygn. 7017 III, B. Starzyński, *Herbarz Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, 12, *Familie ormiańskie*.

⁶³ L. Theodorowicz, *Nieco o heraldyce i rodach Ormian polskich*, Lwów 1925; E. Rozwadowski, *Historia rodziny Jordan Rozwadowskich*, Wrocław 2015; L. Theodorowicz, *Garść wspomnień Ormianina polskiego*, Gliwice 1989; T. Wantuch, *Leon Theodorowicz (1874–1940)*, „Rocznik Tarnowski”, 25, 2020, s. 189-194.

Ks. Barącz opisał nam w „Żywotach” dwadzieścia kilka herbów, ale dość niedokładnie, bo widocznie trudno mu było wydobyć opisy herbów z oryginalnych dokumentów lub od wiarygodnych ich posiadaczy – a liczba herbów również tam za mała. Za tę pracę jednak wielka ks. Barączowi należy się wdzięczność, bo praca to zawsze niewdzięczna! Po nim nikt już tej pracy się nie podjął, więc do dziś „Żywoty” są jedynym podręcznikiem heraldyki Ormian polskich⁶⁴.

Mimo uległości względem powabnego mitu genealogicznego (u niego niezwiązanego z rzekomym zaproszeniem ormiańskich rycerzy przez ruskiego księcia, ale z krucjatami), w zamieszczonym przez Theodorowicza spisie rodzin szlacheckich pochodzenia ormiańskiego pomyłek znajdujemy niewiele. Podał ponadto bardziej szczegółową genealogię własnej rodziny.

Korwin-Piotrowski

Powszechnie znane i wielokrotnie cytowane jest dziełko Ludwika Korwina, który zebrał z literatury genealogicznej sporą garść wiadomości o szlachcie polskiej pochodzenia ormiańskiego i opublikował pierwszy, choć skromny, herbarz takich rodzin⁶⁵. Pod pseudonimem „Korwin” ukrywał się genealog amator Ludwik Piotrowski (1904-1988).

Był to syn zasłużonego krakowskiego lekarza⁶⁶. Mając zaledwie 16 lat, walczył pod Kijowem w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku⁶⁷. W czasie studiów medycznych, w styczniu 1925 roku, założył korporację akademicką „Praetoria”, której członkowie zobowiązywali się do pracy na rzecz utrzymania kultury polskiej na Kresach Wschodnich. Został jej sekretarzem (1925) i prezesem (1928)⁶⁸. Od 1930 roku był filistrem korporacji „Akropolia”. Potem wykonywał zawód lekarski jako ginekolog i internista w Krakowie oraz Żegiestowie-Zdroju, gdzie posiadał pensjonat dietetyczny „Sanato”. Popularyzował to uzdrowisko w prasie i czasopismach profesjonalnych⁶⁹.

⁶⁴ L. Theodorowicz, *Nieco o heraldyce*, s. 9.

⁶⁵ L. Korwin, *Ormiańskie rody szlacheckie*, Kraków 1934, 10 tablic barwnych, reprint: Bonn 1985, *Bibliotheca Corviniana*, 2.

⁶⁶ S. M. Brzozowski, *Piotrowski Adam Tymoteusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 27, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981, s. 516-617.

⁶⁷ *K! Praetoria*, [on-line:] <http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/krakow/k-praetoria> (dostęp: 12 października 2020).

⁶⁸ *Albumy rodu Korwin-Piotrowskich*, [on-line:] <http://www.antykwariatlogos.waw.pl/aukcja/2007/2007aukcja.php> (dostęp: 10 października 2020).

⁶⁹ L. Piotrowski, *Znaczenie i zastosowanie kąpeli w ciągu historii*, „Nowiny Podhalańskie”, 3, 1937, nr 9, s. 2-3; idem, *Szkic historii żegiestowskiego zdrojowiska*, „Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Balneologicznego”, 14, 1935, s. 275-288.

Zainteresowania Piotrowskiego genealogiami ormiańskimi wynikały początkowo z chęci poznania własnego rodowodu. Był bowiem wnukiem Heleny Bernatowiczówny, czyli miał w sobie nieco ormiańskiej krwi⁷⁰. Pracę pod tytułem *Ormiańskie rody szlacheckie* wydał w 1934 roku. Potem opublikował drugą kompilację, poświęconą rodom herbu Korwin, którym się pieczętował⁷¹. Tuż przed drugą wojną światową wydał jeszcze dwa tomiki, eksploatujące inny etniczny wątek genealogii i heraldyki polskiej – żydowski⁷².

Do dziś *Ormiańskie rody szlacheckie* to jedyna publikacja typu herbarzowego dotycząca Ormian polskich, powielana wciąż na nowo przez liczne internetowe zestawienia i bazy danych. Jej wartość jest połowiczna. Figurują w niej głównie rodziny, o których szlachectwie pisał już wcześniej i zasadnie, to jest, opierając się na konkretnych dokumentach nobilitacyjnych, Barącz w *Żywotach*⁷³. Wprawdzie Piotrowski uzupełniał Baracza⁷⁴, dodawał rodziny nobilitowane po opublikowaniu *Żywotów*⁷⁵, przywracał ormiańskiej pamięci inne jeszcze, znane Bonieckiemu i Uruskiemu⁷⁶, jednak powtarzał zarówno legendy genealogiczne, jak i sensacyjną wiadomość o pełnieniu przez Bachdazarowicza urzędu krajczego koronnego oraz znów przypisał ormiańskość Szymonowicowi-Bendońskiemu.

⁷⁰ Piotrowski sądził, że pochodziła ona z patrycjuszowskiego, a potem szlacheckiego rodu Bernatowiczów lwowskich. Nie jest to pewne, gdyż była też ormiańska rodzina Bernatowiczów w Stanisławowie. Rodzicami Heleny Piotrowskiej byli Jan i Wiktoria z Gembickich Bernatowiczowie (L. Korwin, *Ormiańskie rody*, s. 73).

⁷¹ Idem, *Korwinowie*, Kraków 1935.

⁷² Idem, *Szlachta mojżeszowa*, 1, *Szlachta wyznania mojżeszowego w Europie*, Kraków 1938, 2, *Szlachta neoficka*, Kraków 1939.

⁷³ Abgarowicz, Abrahamowicz, Agopsowicz, Amirowicz, Bołoz Antoniewicz, Antonowicz, Asłan, Augustynowicz, Aywas, Bernacki, Bernatowicz, Bohdanowicz, Bogdanowicz, Hadziewicz, czyli Hadziejewicz, Hankiewicz, Jędrzejowicz, Krzeczunowicz, Krzysztofowicz, Łazarowicz, Łyszkiewicz, Malewicz, Manczukowski, Maramaros, Mikuli, Minasiewicz, Minasowicz, czyli Minasowicz, Moszoro, Nikorowicz, Ohanowicz, Owak, czyli Wakowski, Passakas, Petrowicz, Petuł, Piramowicz, Potoczki, Romaszkan, Seferowicz, czyli Szeferowicz, Simonowicz, czyli Szymonowicz, Syri, Szeferowicz, czyli Spendowski, Szadbey, czyli Szadbey, Teodorowicz, Theodorowicz, Torosiewicz (z ormiańskim przezwiskiem plebejskim, którego nie zrozumiał i wziął za szlacheckie gniazdo rodowe: „de Czewadzi[e]ch”, a to znaczy dosłownie: z jajecznicy), Torosowicz, czyli Wieniawski, Warteresowicz, Warteresowicz, czyli Słoniewski, Zachariasiewicz, Zacharyaszewicz, Zadurowicz, Zadykiewicz, Zerygiewicz.

⁷⁴ Abramowicz, Asłanowicz (w Rosji), Awedyk (w Rosji), Aksentowicz (w Rosji), Balewicz, Eminowicz (w Rosji), Faruchowicz, Jakubowicz (od Paschalisa Jakubowicza), Łukasiewicz (w Rosji), Kapri, czyli Capri von Merecey, Madżarski, Manowarda, Manugiewicz, Serebkowicz (ale błędnie co do daty i osoby), Steckowicz, czyli Steczkiewicz lub Stetkiewicz (ale mylnie co do dat, osób i okoliczności), Wasilowicz (właściwie: Wasylowicz).

⁷⁵ Moysa-Rosochacki.

⁷⁶ Babunabek, Grzegorzowicz, czyli Hrehorowicz, Hołubej (lecz to tylko kolejne pokolenie rodziny z Laszek i Srok, znanej Barączowi), Jurgjowski, Kalenik, Pleskowski, czyli Stefanowicz.

Na domiar wszystkiego wpisał do swego herbarza, nie wiedzieć po co, Szymona Zimorowica, zastrzegając, co prawda, w przypisie, że jego ormiańskość i szlacheckość są wątpliwe. Wprowadził też do kategorii Ormian herbowych rodziny o sprawdzonym statusie szlacheckim, ale ormiańskości niedostatecznie poświadczonej⁷⁷, a także ormiańskie, ale z kolei mieszczańskie, nieuszlachcone, choć niekiedy o tym samym nazwisku, co nobilitowani⁷⁸.

Popęlnił te pomyłki bądź dlatego, że poszedł za *Żywotami* Barącza, ale nie dostrzegł, że ten nie każdej uwzględnionej przez siebie rodzinie lub postaci

⁷⁷ Arsinowski, Assakiewicz, Ballog, Daszkiewicz-Stircza, Dziantymirski, Hołubowicz, Jaśkiewicz (w Rosji), Jędrzejowski, Kiljan, czyli Kiljański, Lorencowicz, Łyszkiewicz (z Litwy), Ureki-Nestor. Zaliczył te rodziny do ormiańskich bez żadnego uzasadnienia źródłowego i trudno nawet znaleźć wytłumaczenie dlaczego. Zbalałamucił tym niekiedy same te rodziny. Jako przykład niech posłużą Daszkiewiczowie, przy których Korwin powołuje się na autorytet herbarzy Bonieckiego i Uruskiego, zupełnie bezzasadnie, gdyż w żadnym z nich o ormiańskości rodzin (wielu!) o tym nazwisku nie ma nawet sugestii. Owszem, pod koniec XIX i na początku XX wieku doszło do mariaży między członkami bukowińskiej rodziny Daszkiewiczów a Ormianami polskimi (Axentowicz w Łużanach i Łukasiewiczówna w Czerniowcach), podobnie zresztą jak z Polakami (Zawadyńska, Machalski). W dokumentach metrykalnych parafii ormiańskokatolickich w Kutach i Czerniowcach wyraźnie przy tych okazjach zaznaczono jednak, że owi Daszkiewiczowie byli wyznawcami prawosławia (<https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> [dostęp: 9 września 2024]). Ich protoplastą był Andrzej Daszkiewicz, wychodźca z Polski, szlachcic rodem z Halicza, zapewne Rusin, znający łacinę i oba języki narodowe używane na granicy polsko-mołdawskiej, zatrudniony przy jarmarku w Czerniowcach, następnie jako pisarz w Chocimiu, wreszcie urzędnik administracji austriackiej w Czerniowcach. Otrzymałszy poświadczenie pochodzenia szlacheckiego od swego kuzyna w Haliczu, wylegitymował się w Galicji w 1792 roku, wraz z bratem Symeonem. Miał szwagra nazwiskiem Demetriusz Bałasimowicz (Dumitru Balașinovi), prawdopodobnie Ormianina, ale nic nie wskazuje, aby sam był Ormianinem. Współczesny rumuński potomek tej rodziny i autor artykułu na temat jej pochodzenia zawierzył jednak Korwinowi i uznał, że jego bezpodstawne bałamuctwa rzucają „nowe światło na starożytne pochodzenie” Daszkiewiczów, a dwuzdaniową notkę z jego herbarza nazwał „szczegółami pochodzenia ormiańskiego”, choć żadnych szczegółów w niej nie było (M.-A. Dașchievici, *Originile alogene ale neamului de Daszkiewicz*, [on-line:] https://www.academia.edu/23763592/ORIGINILE_ALOGENE_ALE_NEAMULUI_DE_DASZKIEWICZ [dostęp: 12 września 2024]).

⁷⁸ Arakielowicz, Aslanowicz, Atabowicz, Awakowicz, Bachdazarowicz, Bajdułowicz, Bedrosowicz, Bobrykiewicz, czyli Bobrykowicz, Butachowicz, Hadzi, Chodykiewicz, Chodzienko, Dawidowicz, Donowakowicz, Głuszkiewicz, czyli Głuszkowicz, Issakowicz, Iwaszkowicz, Jaskiewicz, Józefowicz, Jurkowicz, Kajetanowicz, Kasprowicz, Kasparowicz, Kieremowicz, Kierkorowicz, Kopczyk, Kotłubej, Latynowicz, Łukasiewicz (w Galicji), Matjaszewicz, Michalewicz, Mikołajewicz, Muratowicz, Negroszo (powinno być: Negrosz), Nerserowicz (powinno być: Nersesowicz), Nurkiewicz, Owanszewicz, Ryszkiewicz, Sahagiewicz, Sienkowicz, Steckowicz, czyli Steczkiewicz, Stefanides, Stefanowicz (arcybiskup), Sułtan, Symonowicz, Tumanowicz, Wartan-Hunanian (w takiej – błędnej – formie nazewnictwa, włączającej imię do nazwiska), Wartanowicz, Warteresiewicz (różne osoby o tym nazwisku, w tym nieuszlachcone), Zacharyasiewicz-Aniołek (powinno być: Derzachariasiewicz), Zachnowicz.

przypisywał szlachectwo, bądź z racji posiadania przez te rodziny w dziewiętnastowiecznej Galicji większej własności ziemskiej, a więc statusu ziemiańskiego. W ujęciu socjologicznym ziemiańskość była wtedy równoznaczna z elitarnością, ale pod względem prawnym status ten mylnie został odczytany jako szlachectwo. Ponadto Piotrowski chaotycznie wymieniał różne postacie z danej rodziny, mieszając tych, którzy wywodzili się od krewnego uszlachconego, z innymi, w tym także z takimi, którzy żyli przed uzyskaniem przez rodzinę nobilitacji. Co gorsza, wierzył rodzinnym legendom o „używaniu praw polskiego szlachectwa” i w związku z tym na przykład austriacką nobilitację Augustynowiczów przedstawiał jako indygenat⁷⁹. Posiadanie herbu mieszczańskiego albo zaliczenie w poczet dworzan królewskich wystarczyło mu dla przypisania danej osobie szlachectwa. W ostateczności uciekał się do dwuznacznych sformułowań, jak w przypadku Krzysztofa Axentowicza, „notariusza praw ormiańskich lwowskich”, który według niego „miał otrzymać potwierdzenie szlachectwa”⁸⁰, lub Mikołaja Bajdułowicza, który z kolei „podobno nobilitację otrzymał”⁸¹, czy Grzegorza Kajetanowicza, który „miał otrzymać nobilitację”⁸². Cytaty te ukazują mizериę metodologiczną dziełka Piotrowskiego. W sumie wymyślił szlachectwo dla blisko 60 rodzin ormiańskich, przyczyniając się do wykształcenia wśród siebie współczesnych i pokoleń potomnych przekonania, że Ormianin znaczyło w dawnej Polsce szlachcic⁸³.

Bohosiewicz

Nic nie wiadomo, czy z Ludwikiem Piotrowskim, który po drugiej wojnie światowej zamieszkał w Bytomiu, pozostawał w kontaktach kolejny badacz amator herbowych tradycji polskich Ormian – Michał Bohosiewicz (1926-1988), mieszkaniec Gliwic. Sąsiadowali w dwóch miastach Górnego Śląska i mimo różnicy wieku obaj zmarli w tym samym roku. Bohosiewicz był kolekcjonerem

⁷⁹ L. Korwin, *Ormiańskie rody*, s. 64.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 67.

⁸¹ *Ibidem*, s. 70.

⁸² *Ibidem*, s. 105.

⁸³ Stąd zrodziły się kolejne urojone rody szlacheckie, bo błędy Piotrowskiego nie tylko powielano potem wielu, ale też dodawano rodziny, o których nie wspomniał, na zasadzie, że jeżeli ormiańskie, to przecież szlacheckie, zwłaszcza gdy w XIX i XX wieku siedziały choćby na częste jakiegos folwarczku, czyli były ziemiańskie. Świadectwem tego trendu są liczne strony internetowe (https://pl.frwiki.wiki/wiki/Noblesse_arm%C3%A9nienne; <https://www.polishancestors.com/armenian-nobility-in-poland>), komercyjne projekty heraldyczne (*Herbarz rodzin ormiańskich w Polsce*, oprac. K. Gajzler, Biuro Koronne Heraldyczno-Genologiczne „Graf” w Łodzi, wydruk komputerowy) czy też publikacje o wyższych ambicjach (R. T. Komorowski, *Herby w dawnej Polsce*, cz. XVIII, *Herby szlachty pochodzenia ormiańskiego*, „Gazeta Antykwaryczna”, 2001, nr 3, s. 78-80).

i bibliofilem, a z racji wykonywanej profesji – radcą prawnym i tłumaczem przysięgłym języka rumuńskiego. Wywodził się z rozrodzonej ormiańskiej rodziny, której przodkowie byli kupcami i rzemieślnikami w Kutach, w jego czasach po części już ziemiańskiej, osiadłej po obu stronach granicy polsko-rumuńskiej. Wierzył jednak, że jego „rodowód sięga czasów świetności Armenii i jest powiązany z książęcym rodem Mamikonianów”⁸⁴.

Bohosiewicz gromadził materiały z zakresu genealogii, heraldyki i biografistyki rodzin ormiańskich, zamieszkałych w Rumunii i Polsce, oraz publikacje armenistyczne, zwłaszcza druki bukowińskie, zamierzając wykorzystać je do opracowania herbarza, rozszerzającego ustalenia Korwina Piotrowskiego⁸⁵. W 1980 roku został pierwszym prezesem założonego wówczas Koła Zainteresowań Kulturą Ormiańską w Krakowie przy Polskim Towarzystwie Ludoznawczym.

Bohosiewicz miał zasługi dla powojennego odrodzenia wspólnoty polskich Ormian, był

głęboko zaangażowany w sprawy ormiańskie, miał uklęknąć przed papieżem [Janem Pawłem II] podczas jego pobytu na Górze św. Anny w 1983 roku i prosić o interwencję w sprawie restytuowania obrządku ormiańskiego, w tym parafii ormiańskiej w Gliwicach⁸⁶.

Jego plany badawcze w zakresie genealogii nie spełniły się z powodu przedwczesnej śmierci.

Krzeczunowicz

Nobilitacjami i szlacheckimi rodami pochodzenia ormiańskiego zajmował się także Kornel Krzeczunowicz (1894-1988)⁸⁷, ziemianin rodem ze wschodniogalicyskich Bołszowiec, oficer armii austro-węgierskiej i polskiej, zasłużony w walkach o niepodległość Polski, zwłaszcza w wojnie z bolszewikami 1920 roku, poseł na sejm, po drugiej wojnie światowej przebywający na wychodźstwie w Londynie. Ten uzdolniony pisarz i publicysta o zacięciu historycznym⁸⁸ zajął

⁸⁴ E. Bohosiewicz-Żukowska, *Michał Andrzej Jan Bohosiewicz (1926-1988)*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 76/77, 2014, s. 58-60.

⁸⁵ J. Mękicka, *Exlibris śląski w milenijnym roku 1966*, Katowice 1966, s. 14-15.

⁸⁶ A. Artwich, *Przejście Ormian przez Morze Czerwone*, „Awedis”, 2009, nr 1, s. 6.

⁸⁷ M. Patelski, *Kornel Krzeczunowicz – żołnierz, ziemianin i pisarz*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż), 138, 2001, s. 98-114; A. Krzeczunowicz, *Kornel Krzeczunowicz – wkład w niepodległą Polskę*, w: *Polscy Ormianie w drodze do niepodległej Polski. Materiały z konferencji naukowej Kraków, 9-10 października 2018 r.*, red. S. Dziedzic, J. Paluch, Kraków 2018, s. 105-113.

⁸⁸ K. Krzeczunowicz, *Ułani księcia Józefa. Historia 8 Pułku Ułanów ks. Józefa Poniatowskiego 1784-1945*, Londyn 1960; idem, *Leon Sapieha 1883-1944*, Londyn 1967;

się dziejami własnej rodziny, spokrewnionej z wieloma innymi ormiańskimi rodami szlacheckimi, które nobilitacje osiągnęły już w Galicji.

Rezultatem tych poszukiwań była książka *Historia jednego rodu i dwu emigracji*⁸⁹. Jest ona bardzo wartościowa jako zapis pamięci ancestralnej tego segmentu społecznego polskich Ormian, który reprezentował autor. Dążył w niej do wykazania arystokratycznego pochodzenia niektórych rodzin ormiańskich od dostojników królestwa Armenii Cylicyjskiej, państwa istniejącego w dobie krucjat, i to mimo negatywnych opinii genealogów i historyków ormiańskich, które zresztą uczciwie przytoczył. Zamieścił listę wybranych nobilitacji, uzyskanych przez Ormian w Polsce, opatrzoną jednak zaskakującymi datami, miejscami wydania aktów nobilitacyjnych i herbami, które nie miały pokrycia w przekazach źródłowych (na przykład „Złoczów 1580” przy Kaleniku, „1676” przy Bohosiewicz, „h. Sas”, „Kamieniec 1658” przy Wakowskim, „Lwów 1579” przy Kierymowiczu itd.). Te pseudohistoryczne dane zaczerpnął, jak się zdaje, z *Polskiej encyklopedii szlacheckiej*, publikacji kompletnie niewiarygodnej⁹⁰.

Współcześni badacze i popularyzatorzy

Kolejną, na poły amatorską próbą zmierzenia się z tematem ormiańskiego szlachectwa była seria publikacji Mariusza Gizowskiego (1966-2022)⁹¹. Był to profesor Politechniki Koszalińskiej i gdańskiej Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu, specjalizujący się w zakresie pedagogiki i pracy socjalnej, a równolegle pasjonujący się heraldyką, rodowodami i współczesnym losem Ormian polskich, zwłaszcza mieszkających po drugiej wojnie światowej na Wybrzeżu Gdańskim⁹². Jego krótkie artykuły na łamach „Biuletynu Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”⁹³ miały charakter popularyzatorski.

idem, *Ostatnia kampania konna. Działania jazdy polskiej przeciw armii konnej Budiennego w 1920 roku*, Londyn 1971.

⁸⁹ K. Krzeczunowicz, *Historia jednego rodu i dwu emigracji*, Londyn 1972.

⁹⁰ *Polska encyklopedia szlachecka*, oprac. S. J. Starykoń-Kasprzycki, M. Dmowski, Warszawa 1937.

⁹¹ M. Wroński, *Prodziekan zawinila – profesora powiesili!*, „Forum Akademickie”, 11, 2015, [on-line:] <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2015/11/prodziekan-zawinila-profesora-powiesili/> (dostęp: 12 września 2024).

⁹² Mariusz Gizowski w 1991 roku uzyskał tytuł magistra nauk politycznych w Uniwersytecie Gdańskim na podstawie dysertacji magisterskiej pod tytułem *Ormianie na Wybrzeżu Gdańskim* (wydanej w Warszawie w 1994 roku jako 25. publikacja Koła Zainteresowań Kulturą Ormian), a doktoryzował się w kwietniu 1996 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, na podstawie pracy *Mniejszość ormiańska w strukturach państwa i społeczeństwa polskiego w latach 1945-1995*, [on-line:] <https://gizowski.info/publikacje-naukowe/> (dostęp: 12 września 2024).

⁹³ M. Gizowski, *Armoriał ormiański (I). Rycerz ormiański*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 5, 1995, s. 22-23 (dotyczy herbu oraz genealogii Abgarowiczów

Krótki szkic ukraińskiego badacza Jarosława Daszkiewicza z 1994 roku mimo obiecującego tytułu nie wniósł nic nowego pod względem merytorycznym, a jedynie zniekształcił obiekt badań, określając społeczność polskich Ormian mianem „Ormian Ukrainy”⁹⁴. Znaczący postęp w badaniach nad rodami ormiańskimi osiedlonymi na Bukowinie, które albo przyznawały się do społeczności Ormian polskich, albo się z nimi wielokrotnie spokrewniały, przyniosły natomiast publikacje Ericha Prokopowitscha⁹⁵. Obszar zarówno Bukowiny, jak i Galicji omówiło kilku badaczy austriackich (Peter von Frank-Döfering, Walter von Hueck, Georg Freiherr von Frölichsthal)⁹⁶. Szlachtą ormiańską w Siedmiogrodzie – również mającą pewne powiązania z interesującą nas tu społecznością – zajął się Janos Jozsef Gudenus⁹⁷, kontynuując starsze badania Kristófa Szongotta (1843-1907)⁹⁸. Pojawiły się interesujące prace rumuńskie⁹⁹.

i de Abgaro Zachariasiewiczów); idem, *Armorial ormiański (2). Bołoz*, ibidem, 6, 1995, s. 20-21 (dotyczy herbu oraz genealogii Bołoz-Antoniewiczów); idem, *Armorial ormiański (3). Róg Bernatowiczów*, ibidem, 11, 1998, s. 18-19 (dotyczy herbu oraz genealogii Bernatowiczów i Bernackich); idem, *Armorial ormiański (4). Ormiańska Podkowa*, ibidem, 15, 1999, s. 20-21 (dotyczy herbu oraz genealogii Jędrzejowiczów, Jendrzejowiczów i Jędrzejewiczów); idem, *Armorial ormiański (5). Rączy Koń Krzczunowiczów*, ibidem, 16, 1999, s. 22-23; idem, *Armorial ormiański (6). Gmerki ormiańskie*, ibidem, 19, 2000, s. 16-19; idem, *Specyfika heraldyczna herbu rodowego księdza arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza*, ibidem, 12/13, 1998, s. 15-24.

⁹⁴ Я. Дашкевич, *Проблеми вивчення генеалогії вірменів України*, w: *Тези повідомлень та доповідей Четвертої наукової геральдичної конференції*, Львів 1994, s. 30-32; przedruki: idem, *Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть*. Збірник наукових праць, red. I. Гаюк, Львів 2012, s. 1005-1007; idem, *Проблеми изучения генеалогии армян Украины*, „Հայկական Ծաղկմանը Իրարմունքներն” / „Armenian Genealogy” / „Армянская генеалогия: научный альманах”, Ц / 1, 2022, s. 86-88.

⁹⁵ E. Prokopowitsch, *Der Adel in der Bukowina*, w: *Spuren der deutschen Einwanderung in die Bukowina vor 200 Jahren – Grenzschutz und Adel in österreichischen Zeit*, red. R. Wagner, München 1983, s. 116-179; idem, *Moldauische Bojaren als Emigranten in der Bukowina*, „Südost-Forschungen”, 19, 1960, s. 390-393.

⁹⁶ W. v. Hueck, *Adelslexikon*, 1-16, Limburg an der Lahn 1972-2005; G. V. Frölichsthal, *Der Adel der Habsburgermonarchie im 19. und 20. Jahrhundert*, Insingen 2008; P. Frank-Döfering, *Adelslexikon des österreichischen Kaisertums 1804-1918*, Freiburg 1989.

⁹⁷ J. J. Gudenus, *Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája*, Budapest 2010.

⁹⁸ K. Szongott, *A magyarhoni örmény családok genealógiája – tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték – és keresztnévek etimologiai értelmére*, Szamosújvár 1898; edycja rumuńska: *Genealogia familiilor armene din Transilvania, luând în considerare înrudirea dintre ele și etimologia numelor de familie și a celor de botez, utilizând izvoare originale și inedite*, tłum. A. Ghiță, przedmowa L. Nastasă-Kovács, București 2016.

⁹⁹ G. G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, 1-2, București 1940, 1944; *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească: enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, 1-3, București 2004-2014, red. M.-D. Sturdza; A. M. Dașchievici, *Nobilimea bucovineană în serviciul Casei de Habsburg 1801-1918*, „Țara Fagilor”, 22-24, 2014-2015, s. 49-99.

W Polsce ważny wkład wniosły publikacje: Szymona Konarskiego i Adama Heymowskiego¹⁰⁰, Romana Aftanazego¹⁰¹, Sławomira Górzyńskiego¹⁰², Barbary Trelińskiej¹⁰³, Elżbiety Sęczys¹⁰⁴, Anny Wajs¹⁰⁵, Jerzego Michty¹⁰⁶, Romana Marciniaka i Krzysztofa Ślusarka¹⁰⁷, Jakuba Bera¹⁰⁸, Jana Ciechanowicza¹⁰⁹, Olega Chorowca¹¹⁰, Sławomira Leitgebera¹¹¹, Tomasza Lenczewskiego¹¹². Problem szlachectwa polskich Ormian odnośnie do wieków XIV, XV i XVI podjął całościowo Krzysztof Stopka¹¹³. Przyczyńki ogłosił także autor tego

¹⁰⁰ *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, red. Sz. Konarski, A. Heymowski, 1-10, Buenos Aires–Paryż 1963-2005; A. Heymowski, „Swedis” nobility created by John II Casimir, the last Polish king of the Vasa dynasty, w: *Genealogia et heraldica*, ed. B. C. Bergroth, Helsinki 1986, s. 548-353.

¹⁰¹ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, 5, *Województwo wołyńskie*, Wrocław 1994; 6, *Województwo belskie. Ziemia chełmska województwa ruskiego*, Wrocław 1995; 7, *Województwo ruskie. Ziemia Halicka i Lwowska*, Warszawa 1995; 8, *Województwo ruskie. Ziemia przemyska i sanocka*, Wrocław 1996; 9, *Województwo podolskie*, Wrocław 1996; 10, *Województwo braclawskie*, Wrocław 1996; 11, *Województwo kijowskie oraz uzupełnienia do tomów 1-10*, Wrocław 1997.

¹⁰² S. Górzyński, *Arystokracja polska w Galicji. Studium heraldyczno-genealogiczne*, Warszawa 2009; idem, *Nobilitacje w Galicji w latach 1772-1918*, w: *Spółeczeństwo polskie XVIII i XIX wieku. Studia o rodzinie*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1991, s. 81-136; idem, *Nobilitacje w Galicji w latach 1772-1918*, Warszawa 1997.

¹⁰³ B. Trelińska, *Album armorum Regni Poloniae XV-XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV-XVIII w.*, Lublin 2001.

¹⁰⁴ E. Sęczys, *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*, przygotował do druku S. Górzyński, Warszawa 2000.

¹⁰⁵ *Materiały genealogiczne, indygenaty w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, oprac. A. Wajs, Warszawa 2001.

¹⁰⁶ J. Michta, *Heraldyka nobilitowanych w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Kielce 2017; idem, *Nobilitacja Bernarda Krzysztofa Bernatowicza-Bernackiego wystawiona w Krakowie, 2 luty – 14 marzec 1676 roku*, Kielce 1994, *Nobilitacje i indygenaty w Rzeczypospolitej 1434-1794*, teka 3, z. 16; idem, *Nobilitacja Jana Januszowskiego wystawiona w Krakowie, 24 stycznia 1588 roku*, Kielce 1991, *Nobilitacje i indygenaty*, teka 1, z. 3.

¹⁰⁷ R. Marciniak, K. Ślusarek, *Materiały do genealogii szlachty galicyjskiej. Część I: A-K*, Kraków 1996.

¹⁰⁸ J. Ber, *Ormianie polscy w Besarabii*, „Lehahayer”, 4, 2017, s. 99-147.

¹⁰⁹ J. Ciechanowicz, *Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, 1-5, Rzeszów 2001.

¹¹⁰ O. Chorowiec, *Herbarz szlachty wołyńskiej*, 1-2, Radom 2012, 2013.

¹¹¹ S. Leitgeber, *Nowy almanach błękitny*, oprac. i uzup. A. Bieniaszewski, R. T. Prinke, D. Zaroszye, Poznań–Warszawa 1993.

¹¹² T. Lenczewski, *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, 1, Warszawa 1997 (rodowody rodzin baronowskich Czecz de Lindenwald i Moysa-Rosochacki); idem, *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, 2 (nieopublikowane, tu rodowód baronowskiej rodziny Romaszkanów); idem, *Materiały do genealogii rodu Bołoz Antoniewiczów* (nieopublikowane).

¹¹³ K. Stopka, *Milites et nobiles: Ormianie a stan szlachecki Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego od XIV do XVI wieku*, „Lehahayer”, 5, 2018, s. 15-106.

artykułu¹¹⁴. Ważną inicjatywą jest seria *Шляхта України*, wydawana w Białej Cerkwi od roku 2002, autorstwa Jewhena Czerneckiego, Serhija Łysenki i Aleksandra Pszonkowskiego¹¹⁵ oraz inne publikacje pierwszego z nich¹¹⁶.

Znaczącym ośrodkiem ormiańsko-polskich badań genealogicznych jest Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie. Zajmował się nimi zespół w składzie: Ewa Abgarowicz, Monika Agopsowicz, Armen Artwich oraz kilku okresowych współpracowników. Obecnie prace te prowadzi głównie Hanna Kopczyńska-Kłos¹¹⁷. Fundacja zbiera, dygitalizuje i udostępnia w internecie księgi metrykalne parafii ormiańskokatolickich, niezwykle ważne źródło dla tego typu badań¹¹⁸, a także inskrypcje cmentarne i dokumenty archiwalne. W ostatnich latach, w ramach projektu *Ormianie w Stanisławowie – studium genealogiczne*, na bazie danych metrykalnych Hanna Kopczyńska-Kłos opracowała rodowody Bołoz Antoniewiczów (od Antoniego Jakubowicza), Abgarowiczów i Abgaro-Zachariasiewiczów (od Abgara Sułtanowicza), Rosko Bogdanowiczów i Bohdanowiczów de Oroszeny (od Stefana Roszki)¹¹⁹ oraz Hadziewiczów¹²⁰, tworząc zaczątek internetowego herbarza Ormian.

W ostatnich dekadach powstały też monografie, przyczynki i memuary do dziejów poszczególnych rodzin szlacheckich pochodzenia ormiańskiego. Początek temu dały wspomnienia Mariana Rosco-Bogdanowicza¹²¹. Z prac o ambicjach nie tylko pamiątkarskich, ale też monograficznych pierwsza

¹¹⁴ A. A. Zięba, *Jak lwowscy Ormianie szlachectwa uzyskiwali*, „Cracovia Leopoliś”, 2024, 1 (114), s. 4-10; zob. też przypisy 132-134 i 137.

¹¹⁵ С. Лисенко, С. Чернецький, *Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)*, Біла Церква 2002; eadem, *Легітимована правобережна шляхта (кінець XVIII – середина XIX ст.)*, 2-5, Біла Церква 2006; С. Чернецький, *Правобережний гербівник*, 1-4, Біла Церква 2006-2008; А. Кобилянський, С. Чернецький, *Правобережний гербівник*, Біла Церква 2012.

¹¹⁶ С. Чернецький, *Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.)*. Джерела, структура стану, роду, Біла Церква 2007.

¹¹⁷ H. Kopczyńska-Kłos, *Projekty genealogiczne Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, „Lehahayer”, 5, 2018, s. 297-305.

¹¹⁸ [A. Artwich] art., *Ormiańskie księgi metrykalne w sieci*, „Awedis”, 2009, 1, s. 3; H. Kopczyńska-Kłos, *Projekty genealogiczne*, s. 299-302.

¹¹⁹ Zob. www.ormianie.pl/files/drzewa_gen/boloz_antoniewicz; www.ormianie.pl/files/drzewa_gen/abgarowicz; www.ormianie.pl/files/drzewa_gen/roszka (dostęp: 23 listopada 2024); https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/krzysztofowiczjakubowicz1/index.htm (dostęp: 23 listopada 2024); https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/teodorowicz_kamienczanul/index.htm (dostęp: 23 listopada 2024); https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/lukasiewicz_harandon/index.htm (dostęp: 23 listopada 2024); https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/ohanowicz/index.htm (dostęp: 23 listopada 2024); https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/teodorowicz/index.htm (dostęp: 23 listopada 2024).

¹²⁰ H. Kopczyńska-Kłos, *Genealogia Hadziewiczów*, [on-line:] <https://skarbnica.ormianie.pl/?idw=541> (dostęp: 23 listopada 2024).

¹²¹ M. Rosco Bogdanowicz, *Wspomnienia*, oprac. J. Gintel, 1-2, Kraków 1959.

chronologicznie (1977) była przywołana już saga Krzeczunowiczów¹²². Pamiętnik Theodorowicza ukazał się w 1989 roku¹²³, potem wspomnienie o jednej z linii Torosiewiczów ogłosiła Anna z Torosiewiczów Olszyńska¹²⁴. W 1988 roku ukazała się praca o Eminowiczach, autorstwa Marka Eminowicza, w której starał się on wykazać, że szlachectwo jego rodziny jest starsze niż nobilitacja (nazwana indygenatem) w Księstwie Siewierskim, co jest tezą błędną¹²⁵. W 2011 roku Danuta Pustelak ogłosiła monografię galicyjskiej gałęzi rodziny Jędrzejowiczów¹²⁶. Piotr Piniński w źródłowych i wnikliwych pracach ukazał europejskie powiązania rodowe Nikorowiczów¹²⁷. Monika Agopsowicz przedstawiła w dwuczęściowej monografii proces rodzenia się szeregu rodzin ormiańskich aspirujących do statusu szlacheckiego z obszaru Pokucia, w tym jej własnej¹²⁸, której poświęciła też osobny artykuł¹²⁹. Dysponujemy również nowymi przyczynkami do dziejów rodziny Torosowiczów¹³⁰, Theodorowiczów de Kaminiczanul¹³¹, Torosiewiczów¹³², Romaszkanów¹³³, Kalenikowiczów Tyszkiewiczów¹³⁴ oraz kolejnym

¹²² K. Krzeczunowicz, *Historia jednego rodu*.

¹²³ L. Theodorowicz, *Garść wspomnień*.

¹²⁴ A. Olszyńska, *Życie serdeczne. Wspomnienia*, oprac. A. Mlekodaj, Rabka-Zdrój 2012.

¹²⁵ M. Eminowicz, *The Eminowicz Family / Rodzina Eminowiczów 1628-1988*, [Kraków 1988], s. 27-30.

¹²⁶ D. Pustelak, *Ród Jędrzejowiczów w okresie autonomii Galicji*, Rzeszów 2011. Sporo nowych danych do dziejów tej rodziny wnosi broszura autorstwa M. Agopsowicz, *Jędrzejowiczowie i Jędrzejewiczowie. Kupcy, patrioci, ziemianie*, Warszawa 2004.

¹²⁷ P. Piniński, *Ostatni sekret Stuartów. Dzieci Karoliny księżnej Albany*, tłum. K. Hildebrandt, Warszawa 2001; idem, *Dziedzic Sobieskich. Bohater ostatniej wojny o niepodległość Szkocji*, tłum. K. Michałowicz, Poznań 2013; idem, *Bonnie Prince Charlie. His life, family, legend*, Edinburgh 2022.

¹²⁸ M. Agopsowicz, *Kresowe Pokucie. Rzeczpospolita ormiańska*, Łomianki 2014, drugie wyd.: Sulejówek 2023; eadem, *Ormianie. Kresowego Pokucia początek*, Kraków 2022.

¹²⁹ M. Agopsowicz, *Z zajęć i znojów ormiańskiego ziemianina w Galicji w pierwszej połowie XIX wieku: Mikołaj Hasso-Agopsowicz, właściciel Bratyszowa i Oleszowa*, w: *Ormianie – historia i kultura. Sesja naukowa, Szreniawa, 24-25 czerwca 2017*, red. A. A. Zięba, Szreniawa 2017, s. 126-141.

¹³⁰ K. Stopka, *Genealogia Torosowiczów, czyli o przodkach i rodzinie twórcy unii Ormian polskich z Kościołem katolickim*, „Lehahayer”, 3, 2015, s. 7-60.

¹³¹ T. Wantuch, *Historia ormiańskiego rodu de Kaminiczanul Theodorowicz*, „Rocznik Tarnowski”, 21, 2016, s. 73-81.

¹³² A. A. Zięba, *O ormiańskich korzeniach Vincenza i ich odbiciu w jego pokuckiej mitologii*, w: *Zatrudnienie: literat. Materiały, studia i szkice o Stanisławie Vincenzie*, red. J. A. Choroszy, Wrocław 2015 (druk 2019), s. 375-420, *Biblioteka Vincenzowska*, 3.

¹³³ A. A. Zięba, *Gospodarka Romaszkanów w Horodence – karta z dziejów ormiańskiej własności ziemskiej w Galicji i w międzywojennej Polsce*, w: *Ormianie – historia i kultura*, s. 104-125.

¹³⁴ A. A. Zięba, *O ormiańskich korzeniach rodu Tyszkiewiczów*.

tomem wspomnień o Krzeczunowiczach¹³⁵. Najnowsza monografia ormiańskiej rodziny szlacheckiej – Madżarskich – jest dziełem historyków białoruskich¹³⁶.

Znacznie więcej powstało biografii poszczególnych członków szlacheckich rodów ormiańskich, publikowanych osobno, na łamach czasopism naukowych, w pracach zbiorowych¹³⁷ oraz w wielotomowym *Polskim słowniku biograficznym*¹³⁸. Biografie tak znanych postaci o szlacheckim i jednocześnie ormiańskim

¹³⁵ A. Krzeczunowicz, *Bolszowce. Wspomnienia z dzieciństwa na Kresach*, Warszawa 2014.

¹³⁶ Д. В. Лисейчиков, Е. С. Глинский, *Маджарские: армянский род в истории Беларуси*, Минск-Ереван 2023.

¹³⁷ Zob. między innymi: B. Leszczyńska, *Zofia i Karol Antoniewiczowie, czyli o miłości silniejszej niż cierpienie i śmierć*, w: *Motywy miłości w wybranych tekstach literackich i innych dziedzinach kultury*, red. P. Szymczyk, E. Chodźko, Lublin 2018, s. 172-191; M. Nagielski, *Tadeusz Daniel Boubonombek. Pers w służbie króla i Rzeczypospolitej*, w: *Afryka, Orient, Polska. Prace ofiarowane profesorowi Andrzejowi Dziubińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. S. Kuczyński, M. Tymowski, Warszawa 2007, s. 199-216; A. A. Zięba, *Idea powrotu Ormian z rozproszenia do narodowej ojczyzny w świetle memoriałów Roberta Bogdanowicza z 1877 i 1884 roku*, „Lehahayer”, 7, 2020, s. 191-231; *Z dziejów Nadrybia. Okruchy wspomnień*, red. A. Chryć et al., Łęčna 2010 (dotyczy Bogdanowiczów wywodzących się z Donowakowiczów); E. Święcicka, *Nauka, zabawa, dyplomacja i wojna w trójkącie szwedzko-polsko-tureckim. Na podstawie listów Zachariasza i Ewy Gamockich, a także Jana Herbiniusa z Riksarkivet*, w: *Polonica in the Swedish National Archives, The Skokloster Collection and other Materials*, red. A. Nowicka-Jeżowa, E. Teodorowicz-Hellman, Stockholm 2007, „Stockholm Slavic Papers”, 14, s. 89-103; eadem, *Zachariasz Gamocki. A Polish Nobelman in Swedish Service*, w: *Allvarlig debatt och rolig lek. En festskrift tillägnad Andrzej Nils Ugglä*, Uppsala 2000, s. 78-95; J. Dorobisz, *Epilog wielkiej legacji Krzysztofa Zbaraskiego do Stambułu – misja Krzysztofa Serebkowicza z 1623 roku*, w: *Region nadczarnomorski w polityce europejskiej: przeszłość – dzień dzisiejszy*, red. T. Ciesielski, W. Kusznir, Odessa–Opole–Wrocław 2008, s. 66-70; R. Matthee, *Gurdziecki Bogdan*, w: *Encyklopaedia Iranica*, 11, 4, s. 403-404; Г. Э. Зедгинидзе, *Из истории польско-русских дипломатических отношений с Ираном (деятельность Богдана Гурджицкого)*. Латопед. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук. Тбилиси 1971; Г. Э. Зедгинидзе, *Богдан Гурджицкий на дипломатическом поприще*, Тбилиси 1983; T. Zaleski, *Biskup ormiański Izaak Isakowicz „Złotousty” (1824-1901) – duszpasterz, społecznik i patriota*, Kraków 2001; R. Skowron, *Z Isfahanu do Warszawy. Pośmiertne inwentarze mienia po Salomonie Syrim (Zgórskim), pośle króla Jana III Sobieskiego do Persji*, „Lehahayer”, 10, 2023, s. 105-134, a także dwa artykuły w tegorocznym tomie „Lehahayer”: D. Sidorowicz-Mulak, *Księgozbiór Grzegorza Ignacego Szadbeja (1796-1839) w Bibliotece Ossolineum*; T. Krzyżowski, M. Stasiowski, *Patriota czy buntownik? Działalność niepodległościowa księdza ormiańskiego Grzegorza Moszory w okresie Wiosny Ludów w świetle archiwów lwowskich i wiedeńskich*.

¹³⁸ W *Polskim słowniku biograficznym* ukazały się następujące biogramy: A. Bar, *Abgarowicz Kajetan*, 1, Kraków 1935, s. 4-5; idem, *Abrahamowicz Adolf*, 1, s. 9; S. Starzyński, *Abrahamowicz Dawid*, 1, s. 9-10; M. Tyrowicz, *Abrahamowicz Eugeniusz*, 1, s. 10-11; idem, *Abrahamowicz Krzysztof*, 1, s. 11; B. Pawłowski, *Amira Jan Chrzyciel*, 1, s. 87; A. Bachulski, *Andrychiewicz vel Andrychewicz Franciszek*, 1, s. 98; Red., *Andrychiewicz Ignacy Andrzej*, 1, s. 98; S. Pomarański, *Andrychiewicz Walenty*, 1, 98-99; Red.,

rodowodzie, jak poeta Juliusz Słowacki czy arcybiskup Józef Teodorowicz, nie sposób tu wymienić.

Andrychiewicz Władysław, 1, s. 99-100; J. Mikuła, *Antoniewicz Karol*, 1, s. 139; H. d'A-bancourt, *Antoniewicz Jan Bołoz*, 1, s. 137-139; W. Hahn, *Antoniewicz Mikołaj*, 1, s. 139-140; M. Tyrowicz, *Augustynowicz Odrowąż Bolesław*, 1, s. 185; D. Kajetanowicz, *Augustynowicz Jan Tobiasz*, 1, s. 185; J. Lachs, *Awedyk Jan Nepomucen*, 1, s. 189; W. Pocięcha, *Balicki Stanisław*, 1, s. 232-233; M. Kukiel, *Baubounabik (Babunabek, Baubonobek, Babonaubek) Tadeusz Daniel*, 1, s. 355; M. Meloch, *Bogdanowicz Florian*, 2, Kraków 1936, s. 189; F. Pohorecki, *Bohdanowicz Grzegorz*, 2, s. 221; F. Śmidoda, *Bohdanowicz Józef*, 2, s. 221-222; J. Sokulski, *Bohdanowicz Kazimierz*, 2, s. 222; M. Kukiel, *Czajkowski Jan Euzebiusz*, 4, Kraków 1938, s. 153-154; M. Tyrowicz, *Czajkowski Michał Alfons*, 4, s. 159; F. Pohorecki, *Czajkowski Władysław Wiktor*, 4, s. 160; K. Czachowski, *Eminowicz Roman Radogost*, 6, Kraków 1948, s. 266; J. Sokulski, *Eminowicz Władysław*, 6, s. 266-267; A. Zajęzkowski, *Gamocki*, 7, Kraków 1948-1958, s. 263; B. Jaśkiewicz, *Grzegorzowicz (Hrehorowicz) Piotr*, 9, Wrocław 1960-1961, s. 97-98; J. Reychman, *Gurdziecki Bogdan*, 9, s. 40-41; M. Bohosiewicz, *Hadziewicz Mikołaj*, 9, s. 225; J. Michalski, *Hadziewicz Piotr*, 9, s. 226; J. Waszkiewicz, *Hankiewicz Hilary*, 9, s. 275; A. Sokołowska, *Hankiewicz Stefan Kazimierz*, 9, s. 275-276; Red., *Isakowicz Izaak Mikołaj*, 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962-1964, s. 170-171; J. Buszko, *Janowicz Kazimierz*, 10, s. 555; I. Homola, *Jakubowicz Józef*, 10, s. 376-377; M. Józefowiczówna, *Jakubowicz Paschalis*, 10, s. 378-379; J. Buszko, *Jędrzejowicz Adam*, 11, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964-1965, s. 238-239; J. Zdrada, *Krzeczunowicz Aleksander*, 15, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 510-511; idem, *Krzeczunowicz Kornel*, 15, s. s. 511-513; idem, *Krzeczunowicz Walerian*, 15, s. 513-514; idem, *Krzysztofowicz Mikołaj*, 15, s. 567; K. Zienkowska, *Lalewicz Walenty Maciej*, 16, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, s. 415; W. Szczygielski, *Lenkiewicz Adam*, 17, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 54-55; B. Natoński, *Lenkiewicz Gabriel*, 17, s. 57; E. Aleksandrowska, *Lenkiewicz Wiktor*, 17, s. 59; A. Zahorski, *Łyszkiewicz Grzegorz*, 18, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 610, idem, *Łyszkiewicz Maciej*, 18, s. 610-612; A. Treiderowa, *Madżarski Leon*, 19, Wrocław–Warszawa–Kraków 1974, s. 128-129; M. Żywczyński, *Manugiewicz Mikołaj Jan*, 19, s. 501-502; A. Ryszkiewicz, *Minasowicz Jan Klemens*, 21, Wrocław–Warszawa–Kraków 1976, s. 273-274; E. Aleksandrowska, *Minasowicz Józef Epifani*, 21, s. 274-277; R. Skręt, *Minasowicz Józef Dionizy*, 21, s. 277-278; J. Zdrada, *Moysa-Rosochacki Stefan*, 22, Wrocław–Warszawa–Kraków 1977, s. 167; M. Tyrowicz, *Nikorowicz Ignacy*, 23, Wrocław–Warszawa–Kraków 1978, s. 124-125; K. Olszewski, *Passakas Felicjan Kajetan*, 25, Wrocław–Warszawa–Kraków 1980, s. 252-254; H. Wereszycka, *Passakas Mieczysław Teodor*, 25, s. 254; T. Śliwa, *Potoczki (Potocki) Jan Antoni*, 28, Wrocław–Warszawa–Kraków 1984-1985, s. 238-239; K. Stopka, *Serebkowicz Krzysztof*, 36, Warszawa–Kraków 1995-1996, s. 296-299; idem, *Siekierzyński Ambroży, zw. Ormiańczykiem h. Zadora*, 36, s. 575-576; R. Skręt, *Słowacki Euzebiusz Tomasz*, 39, Warszawa–Kraków 1999, s. 56-58; M. Kamela, *Słowacki Juliusz*, 39, s. 58-73; eadem, *Słowacki Władysław*, 39, s. 73-74; K. Stopka, *Spendowski Bohdan*, 41, Warszawa–Kraków 2001, s. 68-69; idem, *Spendowska Rypsima*, 41, s. 67-68; idem, *Syri Zgórski Salomon*, 46, Warszawa–Kraków 2009-2010, s. 285-288; F. Wasyl, *Torosiewicz Franciszek Kajetan*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 422-424; idem, *Torosiewicz Emil*, 54, s. 420-422; A. A. Zięba, *Torosiewicz Józef*, 54, s. 424-425; idem, *Torosiewicz Michał Wit*, 54, s. 425-427; idem, *Torosiewicz Teodor Jan*, 54, s. 430-434; A. A. Zięba, F. Wasyl, *Torosiewicz Mikołaj Henryk*, 54, s. 428-430; K. Stopka, *Torosowicz Mikołaj*, 54, s. 434-444; idem, *Tychnowicz Iwaszko*, 55, Warszawa–Kraków 2024 (w druku).

Wstępna charakterystyka zjawiska

Uogólnienia i obliczenia przedstawione poniżej należy traktować jako robocze, rodzaj skonstrum tego, co już wiadomo, podsumowanie zasobów faktograficznych, które udało się zebrać. Ta ogólna charakterystyka będzie, jak sądzę, przydatna, gdyż wskazuje kierunki dalszych badań i umożliwia dyskusję nad ich wynikami. Pomijam w niej zagadnienie herbów, ważne dla heraldyków i rodzin nobilitowanych, jednak drugorzędne, gdy chodzi o badanie zjawiska uszlachcenia jako zmiany społecznej, odsyłając zainteresowanych do najnowszej monografii Jerzego Michty oraz do edycji pojedynczych herbów wraz z dyplomami nobilitacyjnymi tegoż autora¹³⁹.

Nie poddaję analizie przypadków wejścia mieszczan ormiańskich w posiadanie dóbr ziemskich (najczęściej jednej wsi) niezakończonych ostatecznym awansem do stanu szlacheckiego i przekazaniem nowego statusu potomnym. Owi incydentalni „ziemianie” nadal bowiem parali się kupiectwem, mieszkali w mieście i po pewnym czasie pozbywali się ziemi, być może z powodu ciężącego na nich rycerskiego obowiązku posługi wojskowej na rzecz państwa (Iwowanie: Mardrus z Malechowa / Malochy, 1377-1378, i Czenkisz / Serkis z Kozielnik, po 1374-1380: kamieńczanie: Donisz / Donig Hołubejowicz z Makarowa Tatarskiego i Chlebowia, 1502-1511/1513, Hrehor Kijanin z Czukowa, przed 1550)¹⁴⁰. W kolejnym wieku (XVII) nasiliło się zjawisko dzierżawienia przez mieszczan ormiańskich dóbr ziemskich, niekiedy nawet całych starostw. Mógł to być sposób na nieformalne wejście do stanu szlacheckiego, zwłaszcza na odległych Kresach Wschodnich, co jest jednak nie do wychwycenia wobec częstej w takich wypadkach zmiany nazwiska, więc i tego zjawiska nie byłem w stanie uwzględnić.

Chronologia nadań

Gdy chodzi o czasy sprzed sformalizowania procedury nadania lub uznania szlachectwa, w większości dysponujemy tylko datami orientacyjnymi, wzmiankami źródłowymi świadczącymi, że dana osoba lub rodzina posiadała status rycerski (bojarski, szlachecki), ale nieznana jest dokładna data jego uzyskania.

Z najwcześniejszych dziesięcioleci pobytu Ormian w Królestwie Polskim, czyli ze schyłku wieku XIV i z początku XV, znanych jest tylko pięć przypadków awansu do stanu elitarnego¹⁴¹. To dużo, zważywszy na wczesny etap ich

¹³⁹ Por. przypis 106.

¹⁴⁰ Traktuje o nich przywoływany już artykuł Krzysztofa Stopki, *Milites et nobiles*.

¹⁴¹ Przed 1371 – Piotr z Hodowicy (uszlachcenie niepewne); 1384 – Amladyn ze Lwowa (potem Hamladynowicz, Jurgjowski, z Bielki, z Jurgjowego Monastynu, Stroniatyński); przed 1400 – Kalenik Miszkowicz; 1407 – Isaak z Tysułowiec; 1409 – Grzegorz z Laszek i Srok.

osadnictwa, czyli też – akulturacji. Kolejne dwa (względnie trzy¹⁴²) przypadki miały miejsce w połowie wieku XV¹⁴³. Następne – nadal pojedyncze – pojawiły się dopiero na przełomie wieków XV i XVI, zarówno w Polsce¹⁴⁴, jak i Litwie¹⁴⁵. Natężenie zjawiska nie zwiększyło się w pierwszej połowie XVI wieku (jeden, może dwa przypadki na Litwie¹⁴⁶, dwa w Polsce¹⁴⁷, jedno zagraniczne rycerstwo¹⁴⁸). Podobnie było na przełomie kolejnych stuleci (cztery przypadki w Polsce, w tym jedna nobilitacja podwójna – polska i zagraniczna)¹⁴⁹.

Dopiero od powstań kozackich, czyli od połowy wieku XVII, poprzez kolejne dziesięciolecia licznych wojen trapiących Polskę z Litwą, dynamika zjawiska znacząco wzrosła, co nie dziwi, gdyż były to czasy intensyfikacji praktyk nobilitacyjnych w ogóle, nazwane w historiografii „inflacją nobilitacyjną”¹⁵⁰. Wprawdzie Barącz uważał, że podczas zmagania z Kozakami tylko „czterech Ormjan do stanu rycerskiego wyniesionych zostało”¹⁵¹, ale jego obliczenia okazują się być znacznie zaniżone. W sumie do końca tego wieku, w czasach konfliktów z Kozakami, Rosją, Szwecją, Krymem, Siedmiogrodem i Turcją, doszło do co najmniej 31 nobilitacji Ormian¹⁵².

¹⁴² Trzy, jeżeli liczyć nadanie prawdopodobnie sprzed 1654 roku na obszarze Pomorza Gdańskiego, o którym jednak nie wiadomo, czy nastąpiło jeszcze pod panowaniem Zakonu Krzyżowego, czy już za polskich czasów, oraz czy beneficjent (nazwany potem Dziecielskim) w ogóle był Ormianinem z Persji, jakby na to wskazywało pierwotne przezwisko „Persa”.

¹⁴³ Przed 1462 – Ormiańczyk (potem Jaromirski, z Jaromirki); przed 1469 – Kiczka (z Kozic, Jamelnej, Domażyru).

¹⁴⁴ 1497 – Furtatowicz; 1503 – Tychnowicz.

¹⁴⁵ 1492 – Chalepski; 1501 – Lenkiewicz Ipohorski (z Berendziejowiczów i Demianowiczów); 1501 – Iwaszkiewicz (Filipowicz, Makarowicz).

¹⁴⁶ Przed 1528 – Sutocki (Ormieńczyk Sutocki, Ormieńczykowicz Sutocki). Ponadto Martin Gruneweg, gdańszczanin na służbie u kupców ormiańskich ze Lwowa, w swych wspomnieniach pisze o nobilitacji królewskiej Ormianina z Kamieńca Podolskiego, obdarowanego wsią pod Kijowem, którego syn Stefan osiedlił się u szwagra na Litwie, nie podaje jednak nazwiska (K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 80), Gruneweg spotkał owego Stefana, jeszcze wtedy młodego, w 1584 roku w Kijowie).

¹⁴⁷ 1512 – Balicki / Zwartowski / Siekierzyński (z Ormiańczyków); 1540 – Domażyński (Domazerski, Domazirski, Domożyński, z Domażyru, z Łoziny, z Żornisk).

¹⁴⁸ Przed 1544 – Marcin Wartykowicz.

¹⁴⁹ 1581 – Pleskowski (Plieskowski, Pleszkowski, ze Stefanowiczów); 1593 – Manikowski; 1601 – Grzegorzowicz (Hrehorowicz) – nobilitacja cesarska i potwierdzenie polskie; 1605 – Wakowski (Owakowski, Awakowski, z Awak[owiczów]); 1624 – Serebkowicz.

¹⁵⁰ J. Jedlicki, *Klejnot i bariery społeczne. Przeobrażenia szlachectwa polskiego w schyłkowym okresie feudalizmu*, Wrocław 1968, s. 91. Zob. też: E. Juśko, *Nobilitacje i indygenaty jako droga awansu społecznego w Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku*, Tarnów 2006 (zastrzeżenia do tej ostatniej pracy zgłosił T. Szulc, *Lekkomyślność, niedbalstwo, niekompetencja. Uwagi o książce* [...], „Kwartalnik Historyczny”, 116, 2009, 1, s. 133-144).

¹⁵¹ S. Barącz, *Rys*, s. 123.

¹⁵² Po 1649 – Andrzejowicz (Andrzejkowicz); 1654 – Hadziejewicz (Chadzi, Chodziejowicz, Hadzi, Hadziejewicz, Hadziejowicz, Chadziejowicz, Adziejowicz); 1654 – Słoniowski

W wieku XVIII nastąpiło początkowo zahamowanie tego trendu¹⁵³. W jego pierwszej połowie, nawet gdyby przedłużyć okres obliczeniowy o kilkanaście lat do końca czasów saskich, liczba formalnych nobilitacji Ormian spadła gwałtownie, w tym tylko jedna była krajowa¹⁵⁴, a cztery – zagraniczne¹⁵⁵. Owszem, doszło też do czterech udanych przywłaszczeń szlachectwa¹⁵⁶. I ta faza nobilitacji Ormian odpowiada tendencji ogólnej, której przyczynami był stanowczy opór sejmików przed nadawaniem szlachectw plebejom oraz nagminne zrywanie sejmów, czyli tego forum, na którym można było nobilitację otrzymać¹⁵⁷.

Dopiero po roku 1764 proces ten nabrał dynamizmu właściwego dla drugiej połowy wieku XVII. Z rąk różnych suzerenów Ormianie polscy otrzymali do końca wieku XVIII co najmniej 60 nobilitacji lub uznań szlachectwa. Ponieważ jednak od 1772 roku niektóre ich skupiska (Lwów i miasteczka części Podola) w wyniku rozbiorów Polski znalazły się pod obcym panowaniem, tylko 31 takich aktów zostało wydanych w Polsce¹⁵⁸. W tej liczbie niemal połowa (15) przypadła

(Słoniewski, z Warteresowców); 1656 – Budzanowski; 1658 – Wieniawski (z Torosowiczów); 1655 – Hankiewicz – nobilitacja szwedzka i indygenat w Polsce; 1658 – Pilawski (z Szeferowiczów); 1659 – Czekałowski (Ciekałowski); 1659 – Słoniowski (Słoniewski, z Warteresowiczów); 1661 – Piotrowicz; 1662 – Piotrowski; 1662 – Babunabek (Baubonau-bik, Baubonobek, Babonaubek, Boubonaubek) Pers (Persa); 1662 – Lazarowicz (Łazarowicz); 1662 – Zyskowski (Zyszkowski); 1662 – Pilawski (z Szeferowiczów); 1662 – Czerkas (Cerkas, Czerkas); 1662 – Czerkies (Czerkies, Chołojowski, Hołojowski); 1666 / 1668 – Gamocki – nobilitacja polska / naturalizacja szwedzka; 1669 – arcybiskup Mikołaj Torosowicz – rycerstwo złote; 1673 – Zadykiewicz (Zadykowicz, Zadzikiewicz, Zadzikowicz); 1673 – Hankiewicz – nobilitacja polska; 1673 – Sakiewicz (Isakiewicz?); 1676 – Gurdziecki (Grudziecki, z Gurdzistanu); 1676 – Spendowski (z Seferowiczów); 1676 – Manczukowski (z Manczukiewiczów, Mańczukowiczów, Mańczuków); 1676 – Bernacki (z Bernatowiczów) – rycerstwo złote; 1676 – Bogdański (z Bogdanowiczów); 1676 – Krzysztofowicz (Krzysztoforowicz); 1684 – Syri (Zgórski, Zgurski); Wieniawski (z Torosowiczów); 1685 – Łyszkiewicz – zniesienie rzekomego abusu szlachectwa; 1685 – Jurkiewicz.

¹⁵³ A. M. Pereszczako, *Nobilitacje i indygenaty w Rzeczypospolitej w XVIII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, 33, 1985, 2, s. 103. Autor nie podaje nazwisk Ormian, którzy według niego zostali nobilitowani i indygenowani, co utrudnia sprawdzenie jego identyfikacji, co gorsza uwzględnia dane z *Polskiej encyklopedii szlacheckiej*. Znalazł dla całego wieku tylko dziewięć nobilitacji ormiańskich i trzy indygenaty (*ibidem*, s. 134, 159).

¹⁵⁴ 1757 – Minasiewicz.

¹⁵⁵ 1707 – Steckiewicz (Stetkiewicz Gonzaga-Marimont) – szlachectwo mantuańskie jako margrabia; 1719 – arcybiskup Jan Tobiasz Augustynowicz – szlachectwo rzymskie jako hrabia papieski; 1746 – Awedyk – szlachectwo rzymskie; 1763 – Symonowicz (de Symonowicz, z Dersymonowiczów) – nobilitacja cesarska.

¹⁵⁶ Hadziewicz i Manczukowski – przyswojenie nobilitacji nadanych innym członkom rodziny (kuzynowi w pierwszym i stryjowi w drugim przypadku); Bernacki – poprzez prywatną adopcję męzowskiego bratanka bez zatwierdzenia sejmowego lub królewskiego; Chodykiewicz – uzurpacja bez nobilitacji.

¹⁵⁷ A. M. Pereszczako, *Nobilitacje i indygenaty*, s. 107-108.

¹⁵⁸ 1764 – Andrychiewicz (Andrychewicz) – rycerstwo złote; 1767 – Bernatowicz; 1767 – Minaszewicz (Minasowicz); 1767/1768 – Zacharyasiewicz (Zachariaszewicz,

na ostatnie lata Sejmu Czteroletniego. Nigdy wcześniej rodziny ormiańskie w Polsce nie doznały tylu uszlachceń w tak krótkim czasie. W latach 1790-1792 nastąpiło więc apogeum analizowanego zjawiska. I tym razem było to pochodną ogólnej tendencji¹⁵⁹, choć Ormianie stanowili nikły raczej procent wśród 347 nobilitowanych na tym sejmie¹⁶⁰.

Ponadto w tym okresie dwaj Ormianie uzyskali szlachectwo w Księstwie Siewierskim¹⁶¹, a wraz z włączeniem tego państewka biskupów krakowskich do Polski w 1790 roku, podobnie jak cała szlachta tamtejsza, zostali uznani i zrównani z polską. W zaborze austriackim do końca wieku miały miejsce 23 nobilitacje lub uznania szlachectwa dla rodzin pochodzenia ormiańskiego¹⁶², a w zaborze rosyjskim – 4 (co najmniej)¹⁶³.

Zacharyaszewicz, Zacharyaszewicz, Zachariasiewicz, Zacharyasiewicz); 1767-1768 – Symonowicz (de Symonowicz, z Dersymonowiczów); 1767-1768 – Piramowicz; 1767-1768 – Steckiewicz (Steckiewicz, Stetkiewicz); 1767-1768 – Bernatowicz; 1773-1775 – Bohdanowicz (Bohdanowicz); 1773-1775 – Faruchowicz; 1773-1775 – Głowacki – uwolnienie od abusum szlachectwa polskiego; 1775 – Bakałowicz; 1775 – Balewicz; 1782 – Andrychiewicz (Andrychewicz); 1788 – Stetkiewicz; 1790 – Manugiewicz; 1790 – Abramowicz (Abrahamowicz); 1790 – Minasowiczowie (Jana de Owaka Minasa potomkowie) – potwierdzenie rzekomej nobilitacji; 1790 – Amira; 1790 – Szadbey (Szadbey, Szadbějowicz); 1790 – Madżarski (Madziarski); 1790 – Bakałowicz; 1790 – Czajkowsy; 1790 – Lalewicz; 1790 – Łyszkiewicz – przywrócenie rzekomego szlachectwa polskiego; 1790 – Andrychiewicz (Andrychewicz); 1790 – Jakubowicz (Paschalis Jakubowicz); 1790 – Łukasiewicz (Łukasiewicz); 1790 Rafałowicz; 1791 – Abrahamowicz (Abramowicz).

¹⁵⁹ A. M. Pereszczako, *Nobilitacje i indygenaty*, s. 108-111; M. M. Wiszowaty, *Nobilitacje w Konstytucji 3 Maja – od Rzeczypospolitej szlachecko-mieszczańskiej do polskiego społeczeństwa obywatelskiego*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, 7, 2000, s. 635-644. O emancypacyjnym tle dążeń nobilitacyjnych mieszczaństwa w tym czasie traktują prace Władysława Smoleńskiego (*Mieszczaństwo warszawskie w końcu wieku XVIII*, Warszawa 1976), Krystyny Zienkowskiej (*Ślawetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*, Warszawa 1976) i Renaty Król-Mazur (*Miasto trzech nacji. Studia z dziejów Kamieńca Podolskiego w XVIII wieku*, Kraków 2008; tu rozdział *U schyłku Rzeczypospolitej. Kamieniec a reformy Sejmu Wielkiego*).

¹⁶⁰ A. M. Pereszczako, *Nobilitacje i indygenaty*, s. 115.

¹⁶¹ 1780 – Eminowicz; 1789 – Zacharyasiewicz.

¹⁶² 1778 – Bernacki; 1780 – Augustynowicz; 1780 – Prunkuł; 1781/1782/1788 – Nikorowicz – nobilitacje dla różnych członków rodu; 1781 – Krzysztofowicz; 1782 – Bohdanowicz de Oroscheny (z Roszko Bogdanowiczów); 1782 – Szymonowicz; 1783 – Janowicz; 1784 – Bogdanowicz (Rosco-Bogdanowicz, Roszko-Bogdanowicz); 1785 – Kapri (Capri); 1785 – Kreczunowicz (Kreczunowicz, Kreczuniak); 1786 – Jędrzejowicz (Jendrzewowicz); 1788 – Manowarda; 1789 – Antoniewicz (Bołoż Antoniewicz); 1789 – Romaszkan; 1789 – Bernatowicz; 1789/1790 – Ajwas (Aywas, Haywas); 1790 – Popowicz; 1791 – Bohdanowicz (Bohdanowicz); 1792 – Theodorowicz Kaminiczanol; 1795 – Augustynowicz – zgoda na rozszerzenie nobilitacji na innych członków rodu.

¹⁶³ 1782 – Bałasanowicz; około 1783 – Warteresiewicz; przed 1795 – Radziecki; przed 1795 – Szeferowicz.

Lata porozbiorowe, czyli schyłek wieku XVIII i pierwsze trzy dziesięciolecia wieku XIX, to zaledwie trzy nobilitacje w Królestwie Pruskim¹⁶⁴. W tym czasie doszło do 27 aktów nadania lub uznania szlachectwa w Austrii (Galicja i połączona wtedy z nią administracyjnie Bukowina)¹⁶⁵, co czyni razem aż 50 austriackich nadań i uznań od chwili zajęcia ziem polskich, czyli od 1772 roku¹⁶⁶. Kolejnych 14 nastąpiło w tym państwie dopiero po 1863 roku. Były to już przypadki sporadyczne i nieliczne do końca istnienia monarchii habsburskiej (ostatnie trzy w wieku XX)¹⁶⁷. W Rosji przez cały ten czas notuje się 16 takich aktów, z tego sześć w pierwszych latach XIX stulecia, reszta rozrzucona w pozostałych dziesięcioleciach i ostatni, pojedynczy, w wieku XX¹⁶⁸. Nadania tzw. nowego szlachectwa lub uznania miały też miejsce w Królestwie Polskim, należącym do Rosji. Było ich tylko 6¹⁶⁹. Wreszcie jedno nowe szlachectwo (poprzez nadanie tytułu hrabiowskiego) przypada na Stolicę Apostolską (1886)¹⁷⁰.

Razem udało się zebrać dane o 218 przypadkach awansu prawnospołecznego Ormian polskich od XIV do XX wieku, dotyczącego ponad 161 rodzin, żyjących w sześciu państwach (Polska, Litwa, Szwecja, Austria, Rosja, Prusy). W tej liczbie zawiera się kilkanaście aktów odnoszących się do różnych gałęzi rodzin o tych samych nazwiskach, a także uznania szlachectw rzeczywiście lub rzekomo już posiadanych przez niektóre rodziny (głównie mołdawskich i staropolskich, w pojedynczych przypadkach cesarskich lub niewiadomego pochodzenia), co odpowiadałoby sytuacji nazywanej indygenatem.

¹⁶⁴ 1795 – Zachariasiewicz; 1798 – Lalewicz; 1798 – Paschalis-Jakubowicz.

¹⁶⁵ 1805 – Czecz; 1807 – Petuł; 1807 – Amirowicz; 1808 – Passakas; 1809 – Zadurowicz; 1811 – Zerygiewicz; 1811 – Zachariasiewicz; 1811 – Abgarowicz; 1811 – Mikuli; 1811 – Roszko-Augustynowicz; 1811 – Simonowicz; 1812 – Asłan; 1812 – Torosiewicz; 1812 – Asakiewicz; 1814 – Agopsowicz; 1814 – Manugiewicz; 1816 – Antonowicz; 1816 – Moszoro; 1817 – Abrahamowicz; 1817 – Petrowicz; 1817 – Malewicz; 1817 – Ohanowicz; 1819 – Bogdanowicz; 1820 – biskup Antoni Potoczki; 1821 – Maramoros; 1823 – arcybiskup Kajetan Augustyn Wateresiewicz; 1829 – Minasiewicz.

¹⁶⁶ O przyczynach tak licznych uszlacheń zob. podrozdział *Dawcy*.

¹⁶⁷ 1863 – Bogdanowicz; 1863 – Jakubowicz; 1865 – Szymonowicz – nobilitacja wraz z nadaniem tytułu barona; 1867/1868/1870 – Czaykowscy; 1870 – Szymonowicz – przeniesienie nobilitacji i baronatu na inną linię rodu; 1875 – Moysa-Rosochacki; 1896 – Warteresiewicz-Słoniewski; 1899 – Stetkiewicz; 1906 – Jędrzejowicz – uznanie szlachectwa staropolskiego; 1907 – Aritonowicz; 1917 – Stefanowicz – nobilitacja wraz z nadaniem tytułu barona; 1917 – Jaśkiewicz.

¹⁶⁸ 1798 – Awedyk; 1802 – Augustynowicz; 1802 – Bałasanowicz; 1802 – Czajkowski; 1802 – Warteresiewicz; 1803 – Słowacki; 1811 – Dekaprelewicz; 1817 – Asłanowicz; 1819 – Aksentowicz; 1832 – Łukasiewicz; 1837 – Janowicz; 1838 – Rafałowicz; 1846 – Eminowicz; 1886 – Januszowicz; 1889 – Szahin; 1912 – Demianowicz.

¹⁶⁹ 1839 – Minasowicz; 1840 – Kreczunowicz; 1843 – Jędrzejowicz; 1844 – Mysyrowicz; 1845 – Makarowicz; 1855 – Bogdanowicz.

¹⁷⁰ 1886 – arcybiskup Izaak Mikołaj Isakowicz.

Dawcy

Wystawcami formalnych aktów wprowadzających Ormian w szeregi stanu szlacheckiego byli w pierwszym rzędzie królowie polscy i wielcy książęta (hospodarowie) litewscy (pełniąc tę funkcję najczęściej równolegle do panowania w Polsce). Epizodycznie król Jan II Kazimierz wystawiał w Warszawie nobilitacje jako tytularny władca Szwecji. Od schyłku XVI wieku nobilitacje odbywały się za wiedzą sejmów. W kolejnych wiekach w procedurze tej dodatkowo uczestniczyli też ministrowie, senatorowie, czasem posłowie sejmowi, inicjujący i protegujący dane osoby, adoptujący je do swych rodów lub herbów.

Pierwszym polskim władcą, który jak się wydaje uszlachcił Ormianina, był Kazimierz III (lata panowania: 1333-1370), główny organizator i protektor migracji ormiańskiej do Polski. Za czasów Ludwika (1370-1382) rozpoczął się proces przejścia kolejnego Ormianina do stanu szlacheckiego¹⁷¹. Król Władysław III Jagiełło (lata panowania: 1401-1434) był sprawcą trzech uszlachceń w Królestwie Polskim. Równolegle na Litwie jeden z tych aktów zdublował jego młodszy brat, Bolesław Świdrygiełło, pretendent do tronu wielkoksiążęcego. Statystyka nadań w czasach kolejnych Jagiellonów (druga połowa XV – pierwsza połowa XVI wieku) przedstawia się następująco: Kazimierz IV – 2 lub 3; Jan I Olbracht – 1; Aleksander – 4¹⁷²; Zygmunt I – 5¹⁷³. Z czasów Zygmunta II Augusta nie mamy żadnych danych o nobilitacjach ormiańskich¹⁷⁴. Kolejny akt nobilitacyjny był autorstwa króla Stefana w 1581 roku. Zygmunt III, protoplasta dynastii polskich Wazów (lata panowania: 1587-1632), wydał ich 4, starszy z jego synów, Władysław IV, żadnego. Dopiero młodszy syn i kolejny król Jan II Kazimierz (lata panowania: 1638-1648) dokonał gruntownej zmiany w polityce nobilitacyjnej wobec ormiańskich poddanych, bo przyznał szlachectwa 18 z nich¹⁷⁵,

¹⁷¹ Krzysztof Stopka wprawdzie przypisuje czasom tego władcy trzy przypadki posiadania przez Ormian ziemi obciążonej obowiązkami rycerskimi (*Milites et nobiles*, s. 99), ale dwóch Ormian lwowskich, wyżej wspomnianych (Mardrusa i Czenkisa), tu nie wliczam, gdyż z niej zrezygnowali.

¹⁷² U Krzysztofa Stopki – pięć, lecz tu nie wliczam Donisza z Makarowa Tatarskiego i Hlebowia (*Milites et nobiles*, s. 70-71, 99), jako epizodycznego tylko posiadacza ziemi na prawie rycerskim.

¹⁷³ W tym jedno nadanie dla Ormianina, którego nazwiska nie znamy, poświadczone na Litwie (*ibidem*, s. 80).

¹⁷⁴ Do zestawienia Ormian uszlachconych nie wliczam Hrehora Kijanina, odmiennie niż Krzysztof Stopka (*ibidem*, s. 99), z tych samych względów co wyżej wspomniane – posiadanie ziemi było w jego biografii tymczasowe i wynikało z zastawu (*ibidem*, s. 71-72).

¹⁷⁵ Tę zmianę zauważył już Józef Epifaniusz Minasowicz, zapisując w notatkach do planowanego dzieła o Armenii, że „za Władysława Czwartego i Jana Kazimierza, królów Polski, za których następnie wielu ormiańskich mężów za zasługi znaczne do majątków i rodzin rycerskich za zgodą stanów Królestwa dołączył” (Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України (dalej: ЛННБУіВС): f. 5, op. 1, sygn. 625 I, s. 148,

w tym jako tytularny król „Szwedów, Gotów i Wandalów” – dwa szwedzkie, równoległe do polskich¹⁷⁶.

Władca ten dokonał jeszcze aktu o szczególnej wadze dla elity Lwowa, niepisanej stolicy polskich Ormian – w 1658 roku przyznał miastu te same prawa co Krakowowi i Wilnu, czyli dokonał jego nobilitacji. W odnośnym przywileju monarcha wyraźnie podkreślił, że dotyczy ona także Ormian:

pragniemy miasto Lwów, i wszystkich jego obywateli i mieszkańców, prawnie nam i Rzeczypospolitej podległych, wyznania katolickiego, ormiańskiego i greckiego nowym zaszczytem obdarzyć¹⁷⁷.

Lwowscy Ormianie zostali objęci grupową nobilitacją także w kolejnej wersji tego przywileju, wydanej prawdopodobnie w 1662 roku¹⁷⁸. O tym, że w przeciwieństwie do swych sąsiadów nacji polskiej i ruskiej przywiązywali wagę do tego niezwykle awansu, świadczy fakt, że postarali się u następnego króla, Michała, gdy przyjechał do Lwowa, o wydanie 30 października 1671 roku potwierdzenia (transumpta) nobilitacji tylko dla nich samych. W 1781 roku, czyli po pierwszym rozbiórce, gdy Lwów był już austriacki, i tuż przed likwidacją samorządu ormiańskiego przez zaborcę, Grzegorz Bernatowicz, ówczesny starszy nacji ormiańskiej, oblatował potwierdzenie króla Michała w księgach grodzkich lwowskich¹⁷⁹.

Krótkie panowanie króla Michała (1669-1673) to 2 nobilitacje indywidualne. Za króla Jana III (1674-1696) nobilitowanych zostało 10 Ormian (w tym jeden tuż przed nobilitacją, w trakcie uroczystości koronacyjnych w Krakowie, został pasowany na rycerza złotego). Władcy z dynastii Wettinów byli w tym względzie bardziej niż oszczędni (jedna nobilitacja za Augusta III w 1757 roku) z powodów objaśnionych w poprzednim podrozdziale. Nic nie wiadomo o nadawaniu przez nich szlachectwa Ormianom z Polski w ich dziedzicznej Saksonii. Pasywny był też w tym względzie król Stanisław I (Leszczyński).

Ostatni natomiast z polskich królów, Stanisław II August (Poniatowski), ma na swym koncie jedno rycerstwo złote i 29 nobilitacji (w tym jedna sekretna), co

J. E. Minasowicz, *Memorabilia de gente Regno regibusque Armeniae ex variis hinc inde scriptoribus breviter et cursim excerpta*).

¹⁷⁶ A. Heymowski, „Swedis” nobility, s. 548-353.

¹⁷⁷ F. Jaworski, *Nobilitacja miasta Lwowa*, Lwów 1909, oryginalny tekst przywileju i polski przekład na s. 46-51.

¹⁷⁸ *Ibidem*, s. 52-59.

¹⁷⁹ *Ibidem*, s. 32, 33 (fotokopia pierwszej strony transumptu w pomniejszeniu), 34, 40. Oblata ta była wykorzystywana przez niektórych ziomków Bernatowicza do uargumentowania starań o potwierdzenie rzekomego szlachectwa staropolskiego w Austrii. On sam został nobilitowany w styczniu 1789 roku.

oznacza, że pod względem ich liczby wyprzedził Jana II Kazimierza¹⁸⁰. Z czasów Księstwa Warszawskiego nobilitacji ormiańskich brak¹⁸¹.

Oprócz władców udział w procedurach uszlachcenia Ormian mieli także przedstawiciele elity polskiej, a epizodycznie także krymskiej i kozackiej. Rekomendacje, wnioski lub prośby o uszlachcenie kierowali od schyłku wieku XVI do królów polskich przede wszystkim hetmani koronni: Jan Zamoyski w 1581 roku (dla Stefanowicza Pleskowskiego), w 1593 roku (dla Manikowskiego) i wraz ze Stefanem Żółkiewskim w 1605 roku (dla Awakowicza Wakowskiego); Stanisław Rewera Potocki i Jerzy Sebastian Lubomirski w 1659 roku (dla Budzanowskiego) i w 1662 roku (dla Czerkasa, Zyskowskiego, Piotrowskiego, Lazarowicza i Seferowicza Pilawskiego); zapewne tenże Potocki w 1658 roku dla Seferowicza Pilawskiego, gdyż był to jego tłumacz; Jan Sobieski w 1673 roku (dla Zadykiewicza) i wraz z Jerzym Dymitrem Wiśniowieckim w 1676 roku (dla Bernatowicza Bernackiego, Bogdanowicza Bogdańskiego, Seferowicza Spendowskiego, Krzysztofowicza, Manczukiewicza Manczukowskiego i Gurdzieckiego); Stanisław Jan Jabłonowski i Andrzej Potocki w 1685 roku (dla Torosowicza Wieniawskiego i Jurkiewicza).

Ponadto takie rekomendacje zgłosili delegaci wojska koronnego w osobach: Jakuba Potockiego, pisarza polnego koronnego, i Gabriela Sielnickiego, podstolego halickiego, w 1666 roku (dla Gurdzieckiego), oraz Tadeusz Morski, poseł podolski na Sejm Czteroletni, w 1790 roku (dla Czaykowskiego i Szadbeya). Tylko dwie ostatnie rekomendacje dotyczyły miejskich działaczy samorządowych, wszystkie pozostałe zaś – żołnierzy odznaczających się na polach bitew.

Kilka rekomendacji napłynęło ze szczególnych stron: w 1656 roku wielki wezyr krymski Sefer Ghazi aga we własnym i chana Mehmeda IV Gireja imieniu rekomendował do szlachectwa Synonowicza Szymańskiego; hetman Księstwa Ruskiego Jan Wyhowski w 1659 roku – Czekałowskiego i Warterysowicza

¹⁸⁰ Z. Koźmiński, *Nobilitacje i indygenaty króla Stanisława Augusta w zbiorze rękopisów Zamku*, „Kronika Zamkowa”, 5 (7), 1986, s. 21-24; E. Rawicz, *Indygenat w Polsce za Stanisława Augusta*, Przemyśl 1924, odbitka z: „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu”, 5, 1924.

¹⁸¹ Wbrew tezie, że w Księstwie Warszawskim „brak [było prawnych] mechanizmów nobilitacyjnych”, a nobilitacje jego władca, książę Fryderyk August, wystawiał jako król saski (M. Getka-Kenig, „*Najpierwsze przy Tronie dostojeństwo*” — *napoleoński centralizm a pojęcie elity w Księstwie Warszawskim*, „Kwartalnik Historyczny”, 120, 2013, 2, s. 311), odnaleziono dziewięć dyplomów nobilitacyjnych i jeden akt indygenatu z jego podpisem i pieczęcią (P. Ławniczak, *Sekretariat Stanu Księstwa Warszawskiego (1807–1813)*, „Archiwa, Kancelarie, Zbiory”, 4, 2013, s. 69-70). Spośród Ormian jednak tylko Ignacy Manugiewicz, nobilitowany jeszcze na Sejmie Czteroletnim, kontynuował wtedy w pewnym sensie procedurę nobilitacyjną, prosząc o zwolnienie ze skartabellatu (M. Getka-Kenig, *Nobilitacje i nobilitowani w Królestwie Polskim w latach 1816–1830 — próba charakterystyki*, „Przegląd Historyczny”, 100, 2009, 4, s. 726, 732).

Słoniewskiego; kolejny hetman kozacki Jerzy Chmielnicki wraz z chanem Mehmedem IV Girejem w 1661 roku – Piotrowicza. W tej grupie rekomendowanych przeważali tłumacze i agenci dyplomatyczni.

Na Litwie wojewoda kijowski Dymitr Putiatycz w 1501 roku rekomendował do nobilitacji szlacheckiej tłumacza Berendeja (protoplastę Lenkiewiczów Iphorskich); hetman wielki litewski i wojewoda wileński Michał Pac w 1673 roku – żołnierza Sakiewiczza; wojewoda wileński książę Karol Stanisław Radziwiłł w 1767 roku – swego urzędnika Bernatowicza, a grupowo posłowie i senatorowie Księstwa w 1775 roku – prawnika Balewicza.

Do własnych herbów przyjmowali uszlachconych Ormian: Jakub Mierski, podstarości międzyrzecki i skwierzyński, sługa hetmana i kanclerza Zamoyckiego (na jego polecenie w 1593 roku przyjął Manikowskiego), Prażmowscy (prawdopodobnie Mikołaj Jan Prażmowski, podkanclerzy koronny, wraz z braćmi, w 1661 roku przyjęli Piotrowicza); Potoccy (zapewne w osobie hetmana Stanisława Rewery Potockiego, w 1662 roku – Seferowicza Pilawskiego), Humieccy (prawdopodobnie bracia rotmistrzowie w armii koronnej: Wojciech, podstoli kamieniecki, i Tomasz, łowczy podolski, w 1662 roku – Piotrowskiego); Szymon Bogusławski (w 1662 roku – Czerkasa); Stefan Czarniecki, wojewoda ruski (w 1662 roku – Babunabeka), Ludwik Niezabitowski, kasztelan bełski (w 1673 roku – Zadykiewiczza), Bębnowscy (w 1676 roku – Manczukiewiczza Manczukowskiego), pułkownik Atanazy Miączyński (w 1676 roku – Bogdanowicza Bogdańskiego i Bernatowicza Bernackiego), Stanisław Koniecpolski, oboźny koronny (w 1676 roku – Seferowicza Spendowskiego) i wreszcie książę Karol Stanisław Radziwiłł (w 1767 roku – Bernatowicza). Za wyjątkiem ostatniego przypadku, który był natury prywatnej, wszyscy przyjęci do rodów herbowych byli żołnierzami lub tłumaczami państwowymi na frontach wojennych.

Tuż po rozbiorach prymas Ignacy Krasicki w 1795 roku wstawiał się do króla pruskiego o szlachectwo dla kanonika Zacharyasiewiczza, a arcybiskup ormiański Jan Jakub Symonowicz w 1809 roku sporządził rekomendację dla rotmistrza Jerzego Bohdanowicza, adresowaną do władz austriackich¹⁸². W zasadzie jednak po upadku Polski czynnik społeczny, w postaci osobistości rekomendujących,

¹⁸² Ciekawe, że i w Rosji pojawił się problem wystawiania świadectw pochodzenia szlacheckiego przez ormiańskich hierarchów kościelnych. Dotyczył Kościoła apostolskiego, podległego katolikosom w Eczmiadynie, a więc nie Ormian polskich, którzy byli katolikami. W 1819 roku rosyjska Rada Państwa rozpatrywała zakaz przyjmowania jako dowodów w procedurach legitymacyjnych poświadczeń pochodzących od katolikosów i synodu eczmiadzyńskiego, według władzy rosyjskich – „osób duchownych niedostatecznie zorientowanych w sprawie”. Zakaz został wprowadzony rozporządzeniem carskim w 1822 roku (*Опись дел Архива Государственного совета*, 1, *Дела Государственного совета сь 1810 года по 1828 годъ*, wyd. A. A. Голомбиевский, E. A. Ляцкий, B. A. Враский, A. B. Шебалов, red. C. A. Панчулидзе, Санкт-Петербург 1908, s. 283).

udziału w uszlachceni u już nie miał. Inicjatywa należała przede wszystkim do osób zainteresowanych własnym awansem stanowym.

W Szwecji tylko jeden polski Ormianin został naturalizowany jako szlachcic za regencji królowej Jadwigi Eleonory (1668). Podobnie pojedynczy przypadek, towarzyszący nadaniu tytułu arystokratycznego, wydarzył się w Księstwie Mantuańskim, lecz wtedy (1707), gdy jego władca, Ferdynand Karol III (IV), ostatni z dynastii Gonzagów, przebywał już na wygnaniu. Nobilitacje pruskie w małym stopniu dotyczyły Ormian polskich (trzy przypadki tuż po rozbiorach, jeden za panowania króla Fryderyka Wilhelma II i dwa za Fryderyka Wilhelma III), z tego oczywistego powodu, że na obszarze zaboru pruskiego Ormianie raczej nie zamieszkiwali. Brakuje danych o ich udziale w nobilitacjach przyznawanych Polakom przez cesarza Napoleona I.

Spośród feudałów kościelnych biskupi krakowscy jako książęta siewierscy nadali dwukrotnie szlachectwo (rzekome indygenaty) Ormianom (biskup Kajetan Sołtyk – Benedyktowi Eminowiczowi, prymas Michał Poniatowski, jako administrator biskupstwa krakowskiego *cum plena iurisdictione* – księdzu Grzegorzowi Zachariasiewiczowi, swemu kanonikowi w Gnieźnie)¹⁸³. Szlachectwa rzymskie, nadawane przez papieży i zbieżne w kilku wypadkach z tytułem hrabiowskim, były dziełem Klemensa X (około 1675), Klemensa XI (1719), Benedykta XIV (1746) i Leona XIII (1881, 1886, 1898).

W tej części osadnictwa ormiańskiego w dawnej Polsce, która po rozbiorach dostała się Rosji, formalne nobilitacje Ormian ze społeczności określanej jako polscy Ormianie zdarzały się rzadko. Nastąpiły natomiast liczne uznania szlachectwa z czasów polskich. Gdy chodzi o szlachtę pochodzenia ormiańskiego, procedury te dokonywały się za panowania Katarzyny II, Pawła I i Aleksandra I¹⁸⁴. Częściowo zostały one wycofane w dobie represji po powstaniu listopadowym za panowania Mikołaja I. Nie zawsze klarowna jest forma uszlachcenia – poprzez legitymacje lub poprzez nobilitacje. Przeważała ta pierwsza, ostatnia nobilitacja miała miejsce w 1912 roku, za czasów cara Mikołaja II, a dotyczyła polskiego Ormianina z Besarabii – Antoniego Demianowicza¹⁸⁵.

¹⁸³ H. Polackówna, *Szlachta na Siewierzu Biskupim w latach 1442-1790*, Lwów 1913, s. 3, 5, 6, 7, 8-9, 46, 65-66 (dyplom indygenatu Eminowicza), 80 (dyplom indygenatu Zachariasiewiczza). Por. M. Janik, *Ormianie w Księstwie Siewierskim i na jego dawnych ziemiach po inkorporacji do Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 96/97, 2019, s. 46-52.

¹⁸⁴ T. Perkowski, *Legitymacje szlachty polskiej w prowincjach zabranych przez Rosję*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 17, 1938, 5, s. 69-76.

¹⁸⁵ Э. Алхазов, *Дворяне армянского происхождения в Бессарабии (XIX – начало XX века)*, w: *From the Baltic to the Black Sea: Armenians in Cultural, Economic and Political Processes*, red. Т. Саргсян, Москва 2023, s. 101-117; *Алфавитный список дворянских родов Бессарабской губернии, внесённых в дворянскую родословную книгу (1821 – 1916)*, [on-line:] <http://www.bessarabia.ru/dvor1.htm> (dostęp: 15 września 2024).

W zależnym od Rosji Królestwie Polskim, poza legitymacjami (uznaniami) miały też miejsce nadania nowego szlachectwa, wszystkie za czasów działalności Heroldii Królestwa Polskiego i pod berłem Mikołaja I¹⁸⁶.

Pierwsza nobilitacja nadana polskiemu Ormianinowi przez władcę z dynastii Habsburgów (cesarza rzymsko-niemieckiego) była dziełem Rudolfa II (przed 1601 rokiem). Druga, i ostatnia przed rozbiorami Polski, miała miejsce dopiero w 1763 roku z woli cesarza Franciszka I (formalnie wraz z żoną, Marią Teresą). Kolejne nastąpiły po pierwszym rozbiorze Polski (1772) i zaborze Bukowiny wcześniej mołdawskiej (1775), w trakcie regulowania struktury stanowej w nowej prowincji utworzonej z tych ziem – Galicji. Najwięcej decyzji w tej dziedzinie podjął cesarz Józef II (lata panowania: 1765–1790, do 1780 roku współrządził z matką, Marią Teresą). Tak o tym pisał Julian Bartoszewicz:

Ale więcej nierównie jak polskie czasy, z Ormian narobiły szlachty i herbów czasy austriackie. Szczególniej Józef II masę Ormian uszlachcał. Czy chciał przez to podkopać wpływ i znaczenie w Galicji szlachty polskiej, czy to robił dla innych jakich widoków? To zostało na wieki tajemnicą jego duszy. Jednakże przypuścić ze wszelką słuszością można, że pierwsze miał na celu. Czy się obrachował dobrze z siłami i ze skutkami téj roboty cesarz jegomość? To inne pytanie. Może chciał rozgniewać, jak Stadion narodowości, aby pewniej panować. Bądź co bądź chybił celu, bo szlachta z Ormian stała się szlachtą czysto polską, więcej jeszcze polską jak wprzód, a cesarzowi przybyło więcej niespokojnych poddanych. Popęd przez Józefa dany trwał długo i raz wraz nawet w początkach tego wieku¹⁸⁷.

Miał tu rację, politykę nobilitacyjną Józefa II wobec stanowych aspiracji ormiańskich kontynuowali jego następcy: Leopold II i Franciszek II (I jako cesarz austriacki). W rezultacie Ormianie przenosili się z miast na wieś. Ojciec Minas Bższkianc, mechitarysta odwiedzający Lwów w 1820 roku, odnotował tę zmianę:

Teraz zostało [we Lwowie] tylko 100 rodzin Ormian, z których nobilitowani mieszkają w swoich posiadłościach ziemskich¹⁸⁸.

Po dłuższej przerwie podjął politykę nobilitacyjną dopiero cesarz Franciszek Józef i w innym już duchu, bez opisanej przez Bartoszewicza motywacji rozbijania elity galicyjskiej przy pomocy podziałów etnicznych. Ostatnie dwie decyzje przypadły na rządy jego krótkotrwałego następcy, Karola I.

¹⁸⁶ T. Demidowicz, *Reforma szlachectwa w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 62, 2010, 2, s. 145-170.

¹⁸⁷ J. Bartoszewicz, *Żywoty sławnych Ormian*, s. 505.

¹⁸⁸ U. Բժշկեանց [M. Bższkianc], *Ճանապարհորդութիւն ի Լիհուսուսն*, s. 97-98.

Szlachectwa z nadania mołdawskiego w stopniu masilów (mazylów) dla Ormian z Galicji i Bukowiny miały charakter usługowy. Zabiegano o nie, pozywano i zapewne też opłacano, aby następnie wykorzystać przy indygenatach i immatrykulacjach galicyjskich¹⁸⁹. O tym, że towarzysząca tym zabiegom procedura nie była specjalnie skomplikowana, a decyzje poświadczane przez dywan książęcy uzyskiwano bez sprawdzania przez wystawcę dostarczonych dokumentów, świadczy przypadek rodziny kupieckiej Krzysztofowiczów ze Stanisławowa, rzekomo przybyłej do Mołdawii z Wielkiej Armenii. Swoje podanie wraz z załącznikami dostarczyli oni do Jass 3 września 1791 roku, a pergaminowe świadectwo, spisane w alfabecie cyrylicy, w języku rumuńskim, i opieczętowane, wydane zostało już nazajutrz¹⁹⁰.

Nie wydaje się, aby takie nobilitacje mołdawskie wyprzedzały znacząco wydanie świadectw. Niektóre z nich przypadły na czas nieobecności gospodarów, gdy władzę sprawowali w ich zastępstwie kajmakamowie. I tak za Konstantyna VI Moruziego notujemy jedno mołdawskie poświadczenie szlachectwa (1781), za Aleksandra Mavrocordata I – także jedno (1782), podczas okupacji rosyjskiej wydano dwa (1789, 1790) i za Aleksandra XI Moruziego – też dwa (1790, 1806). Najwięcej przypada na czasy Scarlata Callimachiego: podczas rządów kajmakama Beniamina Costache, prawosławnego metropolity Jass, było ich sześć (po dwa w 1809, 1811 i 1812), za bezpośredniej władzy hospodara – dziewięć (po jednym w 1812 i 1814, dwa w 1815, pięć w 1816).

Beneficjenci

Wszyscy ormiańscy nabywcy szlachectwa z okresu staropolskiego byli mieszczanami z pochodzenia¹⁹¹, to jest urodzili się w mieście i z rodziców-mieszczan, ale bynajmniej nie wszyscy okazali się mieszczanami, biorąc pod uwagę sposób ich zarobkowania lub czerpania dochodów wyłącznie z przedsięwzięć handlowych czy rzemieślniczych.

Od początku dominowali słudzy państwa, najpierw królewscy i wielkksiążęcy tłumacze języka tatarskiego, wykonujący tę posługę równolegle z kupiectwem, uprawianym na własny rachunek, czasem też z żołnierką, a w jednym wypadku, jak domniemywamy, z pracą kopisty kościelnego (Piotr z Hodowicy).

¹⁸⁹ B. Łoziński, *Galicyjski Sejm Stanowy (1817-1845)*, Lwów 1905, s. 11.

¹⁹⁰ Arhivele Naționale ale României w Bukareszcie: Documente Moldovenești, pachet CV, sygn. 1, *Genealogia familieli Cristoforici*; sygn. 2, *Divanul Principatului (Cneji) Moldovei dă scrisoare de adeverire (mărturie) familiei de negustori Cristoforovici venită din Armenie în Moldova*.

¹⁹¹ Szerszy kontekst nobilitacji mieszczańskich zob.: J. Ptaśnik, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Warszawa 1949; T. Opas, *Z problemów awansu społecznego mieszczan w XVII i XVIII w. O przenikaniu do stanu szlacheckiego i duchownego*, „Przegląd Historyczny”, 65, 1974, 3, s. 465-475.

W wieku XVII wśród nobilitowanych Ormian znajdujemy głównie zawodowych żołnierzy. W tym wieku pojawili się też pierwsi urzędnicy centralnych instytucji państwa (metrykant w kancelarii nadwornej Hankiewicz, pracownik skarbu Stefanowicz Pleskowski), zawodowi dyplomaci jak Syri Zgórski, finansisci sponsorujący wojny prowadzone przez państwo i nadal tłumacze. Wyjątkową postacią w tym czasie był Gamocki, który parał się po trosze wszystkim jako dworzanin, tłumacz, producent safianu, żołnierz¹⁹². Wiek XVIII to obok urzędników (w tym poczmistrz) i żołnierzy także kupcy, manufakturzyści (Jakubowicz i Madżarski), bankier (Łyszkiewicz), lekarze (Steckiewicz i Awedyk) oraz pierwsi ziemianie. Ci ostatni przeważali w wieku XIX, przy skromniejszej reprezentacji inteligencji różnych zawodów, a niemal zaniku żołnierzy.

Ciekawym zjawiskiem, a być może nawet specyfiką ormiańską, były szlachectwa duchownych. Poza wspomnianym już Piotrem z Hodowicy, w wieku XVI obdarowany w Jerozolimie tytułem rycerza złotego Grobu Pańskiego został Marcin Wartykowicz, nie tylko ksiądz obrządku ormiańskiego, ale i syn księdza, w wieku XVI – łaciński kanonik Balicki, w wieku XVII – arcybiskup ormiański Torosowicz jako rycerz złoty, w XVIII – kolejny arcybiskup Augustynowicz i łaciński kanonik (potem biskup) Zachariasiewicz, w wieku XIX – łacińscy biskupi Manugiewicz i Potoczki, ormiańscy arcybiskupi Warteresiewicz i Isakowicz, ormiańscy kanonicy Warteresiewicz i Zachariasiewicz (potem biskup łaciński). W przeciwieństwie do wyższego duchowieństwa łacińskiego, które do połowy wieku XIX wywodziło się tylko ze szlachty, ormiańscy księża byli synami mieszczkańskimi, może więc stąd ta tendencja do uzyskiwania dostojęństw nie tylko kościelnych, ale też stanowych. W wypadku kanonika gnieźnieńskiego Zachariasiewicza uzyskanie nobilitacji było wręcz warunkiem objęcia kanonikatu.

Gdy chodzi o pochodzenie geograficzne osób nobilitowanych, z uwagi na wysoką mobilność Ormian w granicach państwa dokładna statystyka nie jest możliwa. Miejsca urodzenia, na przykład żołnierzy nobilitowanych za zasługi wojaskowe, nie zawsze da się ustalić, a miejsce zamieszkania kupców często ulegało zmianie, gdyż bywało w okresie staropolskim, że posiadali obywatelstwo kilku miast, mieli w nich swe domy i interesy, opuszczali jedno i osiedlali się w innych. Niektóre rodziny ormiańskie mogły wywodzić się na przykład z Kamieńca czy Lwowa, ale miejscem ich kolejnej rezydencji były już: Kraków, Płock, Stanisławów, Warszawa czy nawet jakaś wioska, jak w wypadku rodziców Gamockiego, którzy mieszkali w Rusowie, podczas gdy on w momencie nobilitacji na stałe rezydował w Szwecji. Zwłaszcza exodus z Kamieńca Podolskiego w dobie okupacji tureckiej po 1672 roku doprowadził do wykorzenienia tamtejszych Ormian i zmusił ich do osiedlenia się w rozmaitych miejscach państwa. W okresie porozbiorowym w ogóle zanikły związki z miastami, bo wiele rodzin

¹⁹² E. Świącicka, *Zachariasz Gamocki*.

ormiańskich podjęło gospodarowanie w posiadłościach ziemskich, które dzierżawiono i wymieniano, kupowano i sprzedawano, przeprowadzając się z cyrkułu do cyrkułu, z powiatu do powiatu, z guberni do guberni. W ten sposób rodzina bukowińska stawiała się galicyjską (takich było wiele), galicyjską – besarabską (Demianowiczowie), a kamieniecka, uzyskawszy najpierw legitymację szlachectwa w guberni wołyńskiej, osiedlała się pod Moskwą (Asłanowiczowie) lub na Wołyniu. W odniesieniu do wieku XIX co najwyżej można mówić o regionie zamieszkiwania.

Orientacyjnie więc tylko wypadałoby stwierdzić, że siedem rodzin ormiańskich, które uzyskały status szlachecki, związanych było z Wielkim Księstwem Litewskim, w tym cztery z Kijowem (czyli w jej granicach sprzed unii lubelskiej), a po jednej z Mścisławem i Słuckiem (ta ostatnia w XVIII wieku). Ponad czterdzieści wywodziło się ze Lwowa, osiemnaście – z Kamieńca Podolskiego, po czternaście – z Warszawy i Stanisławowa, trzy – z Jazłowca, po dwie – z Krakowa, Zamościa i Tyśmienicy, po jednej – z Przemyśla i Płocka. Po kilka rodzin (lub ich linii) wylegitymowało się w guberniach: podolskiej, wołyńskiej i kijowskiej, a co najmniej dwadzieścia było rodem z Bukowiny.

Ponieważ nobilitacje cudzoziemców nie należały bynajmniej do rzadkości w dawnej Polsce, także kilkanaście nobilitowanych rodzin ormiańskich było zagranicznego pochodzenia. Paschalis Jakubowicz, choć warszawianin, urodził się w Tokacie, Jan Amira i Leon Madżarski zaś w Stambule, przy czym drugi z nich wychował się już w Słucku. Kilka ormiańskich rodzin miało siedmiogrodzkie pochodzenie lub powiązanie: Bohdanowicz, choć rodem kamieńczanin, ale kupiec w Sziondzie, Maramoroszowie, Czeczowie, biskup Potoczki. Może nawet trzech nobilitowanych urodziło się w Persji – hipotetycznie Dzięcielski, na pewno Babunabek (perska Armenia) i Gurdzieccy (Kartlia, czyli Gruzja).

W kilku przypadkach ustalenie miejsca pochodzenia, a nawet zamieszkania w chwili nobilitacji, nie jest możliwe. Najlepszym przykładem tego jest postać „hrabiego” de Syri, który twierdził, że wychował się w Portugalii, ale całkiem możliwe, że był zwykłym Syriewiczem lub Seriewiczem, rodem z któregoś z mniejszych kresowych miast Polski. Czasami znamy tylko usytuowanie nobilitowanych po akcie nobilitacji. Ten ostatni aspekt zasługuje na osobne potraktowanie, ale łączy się bardziej z zagadnieniem dróg uzyskiwania awansu prawnospołecznego, omówionym nieco dalej.

Co do przynależności religijnej dane z wieków XIV i XV są niekiedy dwuznaczne. Tylko o pierwszym beneficjencie, Piotrze z Hodowicy, wiadomo na podstawie jego testamentu, że był na pewno katolikiem, związanym pochodzeniem i przynajmniej emocjonalnie, jeżeli nie jurysdykcyjnie, z Kościołem ormiańskim obrządku łańcińskiego, który wtedy istniał we Lwowie¹⁹³. Kolejni nobilitanci w Królestwie Polskim i w Wielkim Księstwie Litewskim byli wiernymi

¹⁹³ K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 16.

narodowego Kościoła ormiańskiego (nazywanego dziś apostołskim). Trzeba więc podzielić opinię Krzysztofa Stopki, że gdy chodzi o wieki XIV, XV i XVI

ormiańskie chrześcijaństwo, podobnie jak islam i judaizm (ten być może wyjątkowo), było dopuszczalne dla rycerzy / szlachciców¹⁹⁴.

Po uniach kościelnych (prawosławnej i ormiańskiej), czyli od wieku XVII, podziały wyznaniowe przestały mieć poprzednie znaczenie, gdyż stały się jedynie różnicami obrządkowymi w ramach jednego Kościoła katolickiego.

Bezpośrednimi beneficjentami uszlacheń formalnych byli wyłącznie mężczyźni, ale otrzymywane przez nich przywileje obejmowały też żony i potomstwo obojga płci. Z rzadka, ale spotykamy też kobiety, które odegrały jakąś rolę w procesie uszlachcenia swych rodzin. Zazwyczaj działo się tak, gdy zabrakło męskich krewnych, a więc w sytuacji wdowieństwa. Nie było w tym żadnej ormiańskiej specyfiki, to zjawisko dotyczyło nobiletacji w ogóle.

Taki przypadek miał miejsce w 1453 roku – prezentacji przywilejów królewskich w językach ruskim i łacińskim, udawadniających nadanie ojcu lub teściowi dóbr ziemskich (czyli swoistej legitymacji) dokonała w lwowskim sądzie grodzkim Maszka Błocieńska, wdowa po Ormianie Hołubeju, wraz z niezamężnymi córkami, procesując się z owdowiałą synową¹⁹⁵. Na początku wieku XVI na Litwie aktywny udział w otrzymaniu ziemi obciążonej służbą wojskową, a więc uzyskaniu statusu bojarskiego, miała żona Filipa Iwaszkiewicza, która też wyjednała po owdowieniu potwierdzenie monarsze na jej posiadanie dla siebie i dzieci, w tym córki, będącej potem jedyną jej dziedziczką¹⁹⁶. Przywrócenie na sejmie koronacyjnym w 1676 roku Daniela Babunabeka „do pierwszego honoru y reputacyi stanowi szlacheckiemu należących”¹⁹⁷ dokonało się także odnośnie do jego małżonki, Katarzyny z Pęczalskich. W 1714 roku Anna z Wartanowiczów Bernacka, nie pytając nikogo o zdanie, przyswoiła powinowatego do mężowskiego szlachectwa (szerzej o tym w podrozdziale o drogach awansu prawnospołecznego). Adresatką indygenatu w Księstwie Siewierskim w 1780 roku była obok męża Teresa z Ryszkiewiczów Eminowiczowa¹⁹⁸. W 1895 roku, po latach starań mężowskich, o uznanie szlachectwa staropolskiego w Galicji wystąpiła dla siebie i dzieci, w tym dwóch córek, wdowa Petronela z Mikulich Michałowa Warteresiewiczowa¹⁹⁹.

¹⁹⁴ *Ibidem*, s. 99.

¹⁹⁵ K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 35.

¹⁹⁶ *Ibidem*, s. 78-79.

¹⁹⁷ *Prawa, Konstytucye y Przywileie Krolewstwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego i Wszystkich Prowincyi należących na Walnych Seymiech Koronnych od Seymu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347 aż do ostatniego Seymu uchwalone*, [Warszawa] 1738, s. 386-387.

¹⁹⁸ H. Polackówna, *Szlachta*, s. 65-66.

¹⁹⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (dalej: ЦДІАУЛ): f. 165, op. 3, spr. 644.

W drugiej połowie wieku XIX w Królestwie Polskim i Rosji, a od schyłku wieku XIX i w początkach XX także w Galicji córki bywały rutynowo już wpi-sywane obok braci do ksiąg szlachty. Na przykład: sześć córek Dawida Haran-dona Łukasiewicza i dwie ich kuzynki w guberni podolskiej (1832), Filipina Ja-nuszewska w Besarabskiej (1886), Zoja Axentowiczówna w podolskiej (1913), dwie Andrychiewiczówny, Aniela Józefa (1840) i Józefa wraz z matką Eleonorą ze Zgłobickich (1855), oraz dwie Bogdańskie, Aleksandra i Izabela (1840) – w Królestwie Polskim, Maria Zofia Rosco-Bogdanowiczówna (1885), trzy Niko-rowiczówny (1906), oraz Maria i Zofia Krzczunowiczówny (1917) – w Galicji.

Główną jednak drogą, jaką kobiety dostawały się do szlacheckiej elity spo-łeczeństwa, były nie formalne nobilitacje, ale mariaże ze szlachcicami, o czym traktuje kolejny podrozdział.

Drogi awansu prawno-społecznego (przyczyny i sposoby uzyskania szlachectwa)

Specyfika czasów szlachectwa uzyskiwanego bez ustalonych procedur i formal-nych dyplomów, czyli co najmniej do wieku XVI, utrudnia analizę przyczyn. Domyślamy się jedynie, że jedną z form i dróg do niego było, gdy chodzi o Or-mian, nadanie ziemi na prawie rycerskim (bojarskim) jako odpłata za usługi na rzecz monarchii: finansowe, translatorskie (język tatarski), ewentualnie zaopa-trzeniowe. W kolejnych wiekach, choć tryb nadawania nobilitacji został ustalony i poddany kontroli sejmów, nie powstała ani w Polsce, ani na Litwie instytucja heroldii, prowadzącej rejestry szlachty rodowej.

Wyłoniło się wówczas, przetrwało rozbiory państwa i było stosowane aż do końca ustrojów monarchicznych na historycznych ziemiach polskich pięć spo-sobów legalnych, prowadzących do uzyskania lub uznania legalnego statusu szlacheckiego: nobilitacja, indygenat, legitymacja, rycerstwo złote, mariaż. To-warzyszyły im trzy ścieżki półformalne, bo związane z pewną dozą nieprawdło-wości, ale kończące się tym samym skutkiem prawnym: nagana, adopcja prywat-na, legitymacja szlachectwa faktycznie rzekomego.

Oczywiście zdarzały się też zwykłe uzurpacje. Analiza awansu społecznego, choć teoretycznie był on uwarunkowany uzyskaniem formalno-prawnej przyna-leżności do stanu szlacheckiego, nie może ograniczyć się do tych tylko przypad-ków, które całkowicie spełniały walor legalności. Uwzględnić trzeba wszystkie drogi do uzyskania rzeczywistego szlachectwa, bez względu na zastosowane me-tody, nawet gdy były to kupno i oszustwo. Liczył się bowiem efekt, czyli uznanie społeczne danej osoby i jej rodziny za szlachtę.

Nobilitacja

Przyczyna sprawcza pierwszego uszlachcenia pozostaje w sferze domysłów, a na domiar tego nie jesteśmy pewni stanowej przynależności Piotra Ormianina, pose-sora w Hodowicy. Istnieje hipoteza, że był on tłumaczem języka tatarskiego przy dworze królewskim w Krakowie i jednocześnie kopistą przy tamtejszej kapitule katedralnej²⁰⁰.

Do schyłku XVI wieku najliczniejsze były nobilitacje tłumaczy i posłów królewskich i wielkksiążęcych, skutek zasług w dziedzinie dyplomatycznej w stosunkach z chanatami tatarskimi i imperium osmańskim. Następnie pojawiły się nobilitacje w nagrodę za długoletnią pracę w kancelarii królewskiej i skarbo-wości oraz wyjątkowe czyny natury militarnej. Wysyp nobilitacji wojskowych dla żołnierzy zawodowych (rotmistrzów) nastąpił w wieku XVII, gdy państwo polskie toczyło liczne wojny z Turcją, Szwecją, Rosją, Siedmiogrodem, Chanatem Krymskim i Kozakami. W tym też czasie pojawiły się nobilitacje uzyskane poprzez wpłatę dużych sum pieniężnych do skarbu państwa. U schyłku wieku XVIII, czyli w dobie emancypacji stanu mieszczańskiego, zasługi w dziedzinie handlu i przedsiębiorczości zostały uznane za godziwy powód do nobilitacji (na przykład Madżarski, Jakubowicz), nadal miały też miejsce nobilitacje urzędni-ków i wojskowych. Równoległe państwa ościennie nagradzały Ormian polskich za rozmaite dokonania: działalność duszpasterską lub na rzecz Kościoła katolic-kiego (Stolica Apostolska, Księstwo Siewierskie, Austria), usługi dyplomatyczne (cesarstwo), a nawet lekarskie (Księstwo Mantui).

Nieco inny niż Polska stosunek do nobilitacji miały imperia zaborcze. W Rosji w większym wymiarze ilościowym nadawano szlachectwo za służbę wojskową i urzędniczą. Posiadanie z różnych powodów określonych orderów także uzasad-niało nobilitacje, wskutek tego szlachcicem został nawet ormiańskokatolicki du-chowny (Warteresiewicz). O nobilitacji Ormian polskich w Rosji w uznaniu ich dorobku ekonomicznego nic nie wiadomo. Ostatnia rosyjska nobilitacja miała za

²⁰⁰ Gdy chodzi o tego potencjalnie pierwszego szlacheckiego Ormianina, oprócz ustaleń Krzysztofa Stopki (*Milites et nobiles*, s. 16-17) warto wziąć pod uwagę, że Piotr „dictus Armen” (w kolejnych zapiskach „Hermenus”, co jest przekształceniem etnonimu ‘Armenus’) wzmiankowany był jako „cathedralis” (kopista ksiąg) i wikariusz katedralny (1357), który zmarł 30 maja 1371 roku, a więc na kilka miesięcy przed wystawieniem potwierdzenia testa-mentu Piotra z Hodowicy na rzecz mnichów ormiańskich we Lwowie (*Monografia opactwa cystersów we wsi Mogile*, 2, *Zbiór dyplomów klasztoru mogińskiego*, Kraków 1865, s. 22; J. Wieczorek, *Wikariusze katedry krakowskiej w XIII i XIV stuleciu*, „Nasza Przyszłość”, 78, 1992, s. 116; *AGZ*, 2, Lwów 1870, s. 4-5, nr 3; *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakow-skiej*, 1, Lublin 1965, s. 80; *Monumenta Poloniae historica*, 6, Kraków 1893, s. 653; B. Wy-rozumska, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995, s. 36; konsulta-cja z Krzysztofem Stopką). Obecność tego Ormianina i jego praca w strukturach państwa i Kościoła polskiego mogła mieć związek z poprzedzającą ją wizytą w Polsce ormiańsko-katolickiego arcybiskupa Zachariasza z klasztoru św. Tadeusza w Artazie (1354).

kontekst zaangażowanie parlamentarne (Demianowicz, poseł do Dumy Państwowej). W wypadku jednak Rosji przeważała legitymacja szlachectwa polskiego.

W Austrii, to jest w Galicji i na Bukowinie, wielu Ormian dorobiło się znacznej fortuny na handlu lub dzierżawie i pokupowało sobie majątki ziemskie²⁰¹. Z tego tytułu i po uiszczeniu odpowiedniej taksy mogli otrzymać nobilitację. Ale i tu przeważało legitymowanie się szlachectwem polskim lub mołdawskim. To ostatnie było łatwe dla pozyskania zapewne dzięki sowitym opłatom przez tę samą kategorię wzbogaconych kupców i dzierżawców. I w Austrii ceniono zasługi dla wojska, ale niekoniecznie żołnierskie, jak to zdarzyło się w przypadku Teodora Bohdanowicza, potomka rodziny kamienieckiej, nobilitowanego w 1794 roku za to, że „przez dwadzieścia lat dostarczał remundę wojsku, a podczas wojny zaopatrywał magazyny potrzebnem i dostatecznem zbożem”, i braci Deodata i Jana Bohdanowiczów, którzy „także dostarczali dla wojska konie i woły” i w 1781 roku zostali dopuszczeni do stanu szlacheckiego²⁰².

Nagana szlachectwa

Nagana i w jej konsekwencji wywód szlachectwa stanowiły skuteczną drogę do zalegalizowania statusu, gdy był on albo zawłaszczony, albo przynajmniej pozabawiony odpowiednio silnego udokumentowania²⁰³. W dziejach szlachty polskiej pochodzenia ormiańskiego zdarzyły się co najmniej dwa przypadki nagany i trzy wywody.

Pierwszy dotyczył rodziny Hamładynowiczów, wywodzącej się od mieszczanina lwowskiego Amladyna, który wszedł w posiadanie dóbr ziemskich. Tą drogą jego potomni dostali się do stanu szlacheckiego, choć faktycznie uzyskał szlachectwo tylko brat żony Amladyna – Kalenik Miskowicz. W 1443 roku,

²⁰¹ Interesujące odnośnie do mechanizmu bogacenia się Ormian galicyjskich, zwłaszcza na Pokuciu, są wspomnienia podróżnicze Johanna Georga Kohla (J. G. Kohl, *Reisen im inneren von Russland und Polen*, 3, *Die Bukowina, Galizien, Krakau und Mähren*, Dresden–Leipzig 1841), który podczas zwiedzania Galicji w 1838 roku trafił do Śniatyna, Stanisławowa i zwiedził dolinę Prutu, gdzie zwróciły jego uwagę „trzody baranów o ogonach nabrzękłych tłuszczem, tudzież zajazdy przydrożne, utrzymywane przez Ormian, trudniących się przy tem handlem winnym” (S. Schnür-Pepłowski, *Cudzoziemcy w Galicji (1787-1840)*, Kraków 1898, s. 210). Takich świadectw jest znacznie więcej. Dysponując dochodami z hodowli i handlu, Ormianie ci nabywali dobra ziemskie od ich dotychczasowych szlacheckich i magnackich posesorów (I. Rychlikowa, *Losy fortun magnackich w Galicji 1772-1815*, „Kwartalnik Historyczny”, 95, 1988, 3, s. 136-137, 151, 163).

²⁰² S. Barącz, *Żywoty*, s. 87-88.

²⁰³ W. Semkowicz, *Nagana i oczyszczenie szlachectwa w Polsce XIV i XV wieku*, Lwów 1899, *Studia nad historią prawa polskiego*, 1/1 (autor nie uwzględnił przypadku rodziny Hamładynowiczów); J. Matuszewski, *Nagana szlachectwa w Polsce w XV i XVI wieku*, Łódź 1871, odbitka z: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, *Nauki Humanistyczno-Społeczne*, 77.

w trakcie procesu toczzonego w sądzie ziemskim we Lwowie o dobra Stroniatyn, zakwestionowane zostało szlachectwo pretendującego do nich syna Amladyna, Piotra (Petrasza) Hamladynowicza, przez aktualnego posesora, Andrzeja z Malechowa. Naganiony w dwojaki sposób bronił swego statusu, dostarczając świadectwo uzyskane przez krewnego (Kalenikowicza) od księcia Bolesława Świdrygiełły, rządzącego wtedy na Wołyniu, oraz powołując do przysięgi sądowej 12 szlacheckich świadków. W toku dalszych zmagających sądowych ormiańska rodzina utraciła Stroniatyn, ale przy szlachectwie pozostała. Ponieważ posiadała nadal dobra ziemskie – Święty Jur pod Lwowem – od nich utworzyła nowe nazwisko – Jurijowscy²⁰⁴. Wywód szlachectwa w ich przypadku powiódł się zatem, choć szlachectwo w linii żeńskiej teoretycznie się im nie należało.

Bez nagany, ale poprzez zeznania świadków wywód swego szlachectwa przy braku stosownych dokumentów przeprowadził też w 1512 roku potomek przemyskich Ormieńczyków – Jaromirskich, kanonik Mikołaj Balicki, dla siebie i trzech braci²⁰⁵.

Inną drogę odpowiedzi na naganę szlachectwa, być może sprowokowaną przez siebie, wybrał metrykant litewski Józef Miklasiewicz, prawdopodobnie potomek rodziny ormiańskiej z Lublina. Ponieważ szlachecka rodzina Szemiotów zarzuciła mu nieszlachectwo, wystarał się na sejmie 1764 roku o przyznanie niewątpliwego szlachectwa (*indisputabilis nobilitatis*)²⁰⁶.

Adopcja rodowa

Samowolnego przyjęcia plebejuszy do rodu szlacheckiego, czyli adopcji, zakazały sejmy z lat 1601 i 1633. Odtąd drogą do szlachectwa dla takich jednostek pozostała tylko wcześniejsza formalna nobilitacja, po której mogła nastąpić adopcja do rodu herbowego. Takie przypadki dotyczące Ormian wymieniałem w podrozdziale *Dawcy*.

Sam akt nobilitacji natomiast dotyczył też potomstwa nobilitanta, w tym zrodzonego przed jego wydaniem, ale bynajmniej nie krewnych pobocznych²⁰⁷.

²⁰⁴ K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 23-27.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 45.

²⁰⁶ Seweryn Uruski (S. Uruski, *Rodzina*, 7, Warszawa 1910, s. 421) dołączył Miklasiewicza do Miklaszewiczów Dubiskich herbu Ostoya z Litwy i dodał do jego rodu Antoniego, chorążego wojsk koronnych z XVIII wieku. Wydaje się, że chodzi tu jednak o ormiańską rodzinę z Lublina, której część zamieszkała w Warszawie. Zob. o nich: K. Stopka, A. A. Zięba, A. Artwicz, M. Agopsowicz, *Ormiańska Warszawa*, Warszawa 2012, s. 61. Ponieważ udowodnienie pochodzenia metrykanta Miklasiewicza wymaga jeszcze poszukiwań archiwalnych, nie został on wprowadzony do spisu wstępnego nobilitacji ormiańskich, zamieszczonego w ostatniej części artykułu.

²⁰⁷ W tym trzeba przyznać rację Krystynie Zienkowskiej (K. Zienkowska, *Ślawetni i urodzeni*, s. 128), a nie polemizującemu z nią Andrzejowi M. Pereszczace (A. M. Pereszczako, *Nobilitacje i indygenaty*, s. 106).

Brat lub bracia dostępowali tego zaszczytu tylko wtedy, gdy zostali imiennie wymienieni w przywileju nobilitacyjnym²⁰⁸. Dopiero w okresie porozbiorowym doszło do uznania szlachectwa kilku bliskich krewnych męskich, braci rodzonych i stryjecznych, co było uszlachceniem całej dużej rodziny tego samego nazwiska, ale i w tych przypadkach wyliczano imiennie i indywidualnie każdego z owych nowych szlachciców²⁰⁹. XIX-wieczne legitymacje i wpisy do ksiąg szlacheckich, dokonywanych w każdym pokoleniu, także często odbywały się rodzinnie.

Adopcja Ormianina do rodu w klasycznym tego terminu znaczeniu, ale dokonana wbrew wspomnianym wyżej konstytucjom sejmowym, zdarzyła się w Polsce tylko raz. W 1714 roku wdowa po nobilitowanym Bernardzie Bernackim, Anna z Wartanowiczów, adoptowała w swym testamencie do szlachectwa i nazwiska męża jego bratanka, Grzegorza Awedyk[owic]a Bernatowicza, „aby jemu i sukcesorom jego służyło”²¹⁰. Legalna adopcja miała miejsce też tylko raz, już w Austrii, gdy w 1795 roku, za wstawiennictwem Benedykta Joachima Augustynowicza, dekretem cesarskim przyjęci zostali do jego herbu i szlachectwa dwaj dalsi krewni, z których jeden był jego zięciem²¹¹.

Przejmowanie przez cały ród nobilitacji nadanych jednemu z jego członków bez żadnej podstawy prawnej, nawet bez aktu adopcji, czyli jej niezasadne przywłaszczanie, będzie omówione w podrozdziale *Bezdroża: usurpacje, fałszerstwa*.

Rycerstwo złote

Sposobem na uzyskanie szlachectwa, lub raczej wstępem do tego, mogło być rycerstwo złote. *Equites aurati* byli kreowani i pasowani przez monarchę. W Polsce miało to miejsce zazwyczaj w drugim dniu uroczystości koronacyjnych nowego króla lub jego małżonki. Zdarzało się także podczas hołdów lennych, składanych

²⁰⁸ Gdy chodzi o nobilitację Ormian w dobie staropolskiej znajdujemy pięć takich przypadków: w 1512 roku potwierdzenie nobilitacji uzyskali czterej bracia o odmiennych nazwiskach: dwaj Baliccy, Zwartowski i Siekierzyński, około 1601 roku nobilitowani zostali Piotr i Józef Grzegorzowiczowie (Hrehorowiczowie), w 1661 roku – Zachariasz i Krzysztof Piotrowiczowie, w 1676 roku – Bogdan i Persidon Gurdzieccy, w 1767 roku – Jakub i Wawrzyniec Bernatowiczowie.

²⁰⁹ W Austrii byli to bracia rodzeni lub stryjeczni z rodzin: Abgarowiczów, Abrahamowiczów, Antoniewiczów, Antonowiczów, Aywasów, Rosco-Bogdanowiczów, Bohdanowiczów de Oroszeny, Czaykowskich, Kaprich, Malewiczów, Manugiewiczów, Moszorów, Petrowiczów, Petułów, Popowiczów, Prunkułów, Romaszkánów, Zadurowiczów; w Rosji – Aksentowiczów, Augustynowiczów, Czajkowskich, Dekaprelewiczów, Eminowiczów, Hadziejewiczów, Łukaszewiczów, Makarowiczów, Rafałowiczów, Słowackich, Szadbejów, Warteresiewiczów.

²¹⁰ NBO: sygn. 1731/II, *Protokół testamentów*, s. 114.

²¹¹ S. Barącz, *Żywoty*, s. 48; *Poczet szlachty*, s. 2; B. Narod.: sygn. 5582 IV, B. Łuszczzyński, *Sylva heraldica*; R. Marciniak, K. Ślusarek, *Materiały do genealogii*, s. 13, nr 30; S. Górzyński, *Nobilitacje* (1997), s. 59-60.

mu przez podległych władców lub homagiów miast, a i te uroczystości często towarzyszyły koronacjom. Godność rycerza złotego była przyznawana w Polsce co najmniej od końca XIV wieku, częściej od początku XVI wieku, a normalizację prawną uzyskała w *Ordo coronandi regis Poloniae* z 1574 roku. Sporadycznie dokonywano sejmowego potwierdzenia tego rycerstwa, zazwyczaj natomiast wydawany był dyplom przez kancelarię królewską jak przy nobilitacjach²¹².

W opracowaniach poświęconych tej kategorii uszlachcenia ujmowany był tylko jeden przypadek udzielenia go osobie pochodzenia ormiańskiego, to jest mieszczaninowi warszawskiemu Pawłowi Andrychowiczowi (Andrychiewiczowi) w 1764 roku²¹³. Być może otrzymał go już jednak tłumacz królewski Grzegorz z Laszek i Srok przed rokiem 1409, konsekwentnie nazywany w źródłach polskich i ormiańskich rycerzem²¹⁴. Czy, jeżeli ten domysł jest słuszny, stało się to podczas hołdu lennego złożonego jego pracodawcy, Władysławowi II Jagielle, przez hospodara mołdawskiego Aleksandra w Kamieńcu Podolskim 1 sierpnia 1404 roku? A może przeszło rok wcześniej, 25 lutego 1403 roku, w Krakowie, podczas koronacji drugiej żony króla, Anny Cylejskiej? Na te pytania nie sposób jak na razie odpowiedzieć.

Poza tym udało się odszukać jeszcze inne przypadki nadania godności rycerza złotego Ormianom, w tym jeden z nominacji polskiej.

Pierwszy z nich dotyczył postaci frapującej, Marcina Wartan[owicz]a, czy raczej Wartykowicza, duchownego ormiańskiego we Lwowie, który jednocześnie posiadał dobra Ceperów pod Łuckiem, nadane jego ojcu, księdzu łuckiemu Wartykowi Aksentowiczowi (patronimik niepewny) przez króla Zygmunta II Augusta. Wieś ta miała niejasny status własnościowy, stanowiła obiekt sporu między jego rodziną a biskupami – ormiańskim ze Lwowa i łacińskim z Łucka²¹⁵. Wartykowicz był głównym doradcą Andrzeja Lubelczyka z Bochni, łacińskiego kanonika lwowskiego, badającego sakramentologię Kościoła ormiańskiego, dając się

²¹² A. Wejner, *Kawalerowie Złotój Ostrogi w Polsce do XIX wieku*, Warszawa 1879; T. Szulc, *Eques auratus w dawnej Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Lodziensis”, „Folia Iuridica”, 38, 1988, s. 59-96.

²¹³ A. Boniecki, *Herbarz*, 1, s. 39; A. Wejner, *Kawalerowie*, s. 34. To właśnie nadanie jest jednym z dwóch wypadków potwierdzonych przez uchwałę sejmową: *Volumina legum. Prawa, konstytucje y przywileje Królestwa Polskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych seymiech koronnych od Seymu Wiślickiego roku pańskiego 1347 aż do ostatniego Seymu uchwalone*, wyd. J. Ohryzko, 7, Petersburg 1860, s. 167.

²¹⁴ K. Stopka, *Nobiles et milites*, s. 29-30.

²¹⁵ Dokumentacja sporu o Ceperów między Marcinem Wartykowiczem a biskupem ormiańskim Kilianem (Kalustem): AGZ, 10, Lwów 1884, s. 39, nr 589; ЦДІАВЛ: f. 9, op. 1, spr. 18, s. 533-534; Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD): Metryka Koronna (dalej: MK), sygn. 18, k. 482 (dekret króla Zygmunta I z 11 grudnia 1538 roku w sprawie skargi biskupa Kiliana na Marcina i Iwana Wartykowiczów z powodu zawłaszczenia wsi Ceperów, nadanej niegdyś parafii ormiańskiej w Łucku).

przy tym poznać jako zwolennik prymatu papieskiego. Efekt tej współpracy to dzieło wydane w Krakowie w 1544 roku, w którym Lubelczyk przedstawił swego informatora jako „Sacrosancti Sepulchri Dominici militem” (Przenajświętszego Grobu Pańskiego rycerza)²¹⁶. Tytuł ten uważano w ówczesnej Europie za odpowiednik kategorii rycerstwa złotego („eques auratus Hierosolymitanus Sancti Sepulchri”). Godność rycerzy złotych jerozolimskich nadawano niektórym pielgrzymom chrześcijańskim do Jerozolimy, zazwyczaj stanu szlacheckiego i urodzonym z rodziców szlacheckich, ale zdarzały się wyjątki. Jej strażnikiem był tamtejszy konwent franciszkański, a promotorami poszczególnych nominacji – arystokraci i członkowie dynastii panujących. Spisy rycerzy złotych jerozolimskich z pierwszej połowy XV wieku nie przetrwały, nie można więc potwierdzić przekazu Lubelczyka, wiadomo tylko, że znajdowały się w nich nazwiska pielgrzymów z Polski²¹⁷.

Kolejny rycerz złoty spośród Ormian polskich także nie zawdzięczał swego statusu nominacji polskiej. Był nim Mikołaj Torosowicz, arcybiskup lwowski obrządku ormiańskiego w latach 1627-1681, który otrzymał w Rzymie godność rycerza Złotej Ostrogi. Nie dysponujemy dyplomem nominacyjnym, więc można tylko stwierdzić, że nadania tej godności dokonał prawdopodobnie²¹⁸ papież Klemens X podczas długiego pobytu (przymusowego zresztą) kontrowersyjnego hieraracha w stolicy papieskiej, tuż przed lub w 1674 roku²¹⁹. Inne przypadki (malarz Jerzy Eleuter Szymonowicz, potem Siemiginowski, w latach osiemdziesiątych XVII wieku²²⁰; burmistrz lwowski Jan Baptysta Wilczek w 1745 roku²²¹) wskazują, że pełny tytuł tej godności brzmiał: „milites et equites aurati” tudzież „sacri pallatii et aulae Lateranensis comites”. Jednak tytułu hrabiego laterańskiego Torosowicz nie użył odnośnie do siebie w żadnym znanym nam dokumencie, dwie wzmianki źródłowe, zawierające tytuł *eques aureatus* przy nazwisku arcybiskupa, znalazł natomiast Sadok Barącz. Pierwsza pochodzi z 18 grudnia

²¹⁶ A. Lubelczyk, *Baptismus Armenorum*, Cracovie 1544, w przedmowie zaadresowanej do biskupa Samuela Maciejowskiego, podkanclerzego wielkiego koronnego. Por.: S. Barącz, *Żywoty*, s. 349.

²¹⁷ O. Lenczewski, *Polonica in the Registrum equitum Sancti Sepulchri (1561-1848)*, „Nasza Przeszłość”, 138, 2022, 2, s. 135-156.

²¹⁸ Prawdopodobnie, gdyż w 1539 roku papież Paweł III udzielił księżtom Sforza di Santa Fiora, czyli rodzinie swego zięcia, zezwolenia na nadawanie tego tytułu, jak to jest stwierdzone między innymi w dyplomie dla Jana Baptysty Wilczka, zob. przypis 221. W takim wypadku nadawcą tytułu dla arcybiskupa Torosowicza byłby hrabia Ludovico I di Santa Fiora, księżę Sforza.

²¹⁹ Szerzej o samym arcybiskupie i okolicznościach jego przebywania w Rzymie zob.: K. Stopka, *Torosowicz Mikołaj*, zwłaszcza s. 441.

²²⁰ M. Sobczyńska-Szczepańska, K. Pyzel, *Jerzy Szymonowicz i Jan Reisner w Rzymie – obalenie mitów*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 85, 2023, 1, s. 70-93 (streszczenie ustaleń i dyskusji na temat szlachectwa artysty, toczonej przez historyków sztuki – nie genealogów).

²²¹ AGZ, 10, s. 420, nr 7099.

1674 roku, a znajduje się w dokumencie sporządzonym w Rzymie, przyznającym mu prawo mianowania protonotariuszy apostolskich we Lwowie²²². Cytując drugą, Barącz być może pomylił imię Torosowicza:

Akt mianowania Alberta Machcińskiego w roku 1675 protonotaryuszem apostolskim, znajdujący się w księgozbiorniku kapituły lwowsk[iej] orm[iańskiej] wspomina także o Jakubie Torosowiczu, rycerzu pasowanym: „przy obecności Excellentissimi Domini Jakuba Torosowicza, kawalera aurato”²²³.

Jest jeszcze trzeci akt, w którym Torosowicz tytułuje się kawalerem złotym – pergaminowy dokument z października 1676 roku, potwierdzający sprzedaż nieruchomości usytuowanej na gruncie kościelnym we Lwowie²²⁴.

W 1676 roku na rycerza złotego król Jan III pasował swego dworzanina Bernarda Krzysztof[owic]a Bernatowicza. Był to przedstawiciel najpotężniejszej rodziny kupieckiej we Lwowie, która nieco wcześniej rywalizowała z Torosowiczami o tron arcybiskupi, nie tylko bardzo bogata, ale też obyta i wykształcona (miała w swoim gronie doktora praw i teologii kształconego na włoskich uniwersytetach), ściśle związana w płaszczyźnie finansowej z elitą społeczeństwa polskiego. Bernard Bernatowicz sprawował funkcję starszego gminy ormiańskiej we Lwowie²²⁵.

Ostatni przypadek nadania tytułu rycerza złotego miał miejsce w 1746 roku. Jego beneficjentem był Jan Nepomucen Awedyk, Ormianin z Krakowa, potomek rodziny mieszczańskiej zamieszkałej tam od co najmniej trzech pokoleń.

²²² S. Barącz, *Pamiętnik dziejów polskich z aktów urzędowych lwowskich i z rękopismów*, Lwów 1855, s. 218, 221.

²²³ S. Barącz, *Żywoty*, s. 337. Nie można jednak być pewnym, czy nie chodzi tu o nieślubnego syna arcybiskupa, noszącego imię Jakub, który towarzyszył mu podczas pobytu w Rzymie. I on mógł otrzymać ten tytuł z protekcji ojca. O losach Jakuba Torosowicza nic pewnego nie wiadomo, poza tym, że został wspomniany w testamencie arcybiskupa z 24 kwietnia 1681 roku (Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: ф. 5, оп. 1, spr. 1657 II, *Munimenta zawierające się w tej księdze są in rem kościoła katedralnego lwowskiego ormiańskiego oraz y rejestra [...] na początku wyrażony [...] tom III*, s. 34-49). Ciekawe, że kilkadziesiąt lat później mieszkał w Horodence Ormianin o nazwisku Mikołaj Kawaler, który w 1711 roku chrzcił w tamtejszym kościele ormiańskim syna Jakuba (księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Horodence, wpis z 8 czerwca 1711 roku, zob. Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> [dostęp: 21 października 2024]). Poza uprawnioną hipotezą, że był to przodek rodziny Kawalerowiczów, nasuwa się też druga, dosyć śmiała, że może chodzić o syna kawalera złotego Jakuba Torosowicza, który otrzymał imię Mikołaj po dziadku arcybiskupie, protonazwisko dostał od jego godności, a swojemu synowi nadał imię ojca: Jakub. Pokoleniowa zmienność imiennictwa w linii męskiej była tradycją ormiańską.

²²⁴ Львівський історичний музей: sygn. 229.

²²⁵ AGAD: Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 6154 (wzmianka w dyplomie nobilitacyjnym Bernackiego).

„Do liczby rycerzy złotej milicji [...], z nadaniem przywilejów i łask im przynależnych”²²⁶, zaliczył go papież Benedykt XIV. Zachował się dyplom tej nominacji, wydany w Rzymie 1 kwietnia. Było to w czasie studiów Awedyka, tam właśnie odbywanych, które ukończył uzyskaniem stopnia doktora medycyny w 1749 roku. Nie bez znaczenia był zapewne fakt, że w tym czasie w kurii papieskiej pracował jego brat ksiądz Michał Awedyk. Później ów rycerz złoty został lekarzem dworu króla Augusta III (1758) i profesorem patologii w Akademii Zamojskiej (1763), ale rozpił się, utracił tę posadę w 1771 roku i osiadł jako lekarz w Sokalu²²⁷.

Nierozstrzygnięta pozostaje dyskusja nad sensem społecznym tego tytułu. Uważa się, że stanowił przynajmniej surogat nobilitacji lub furtkę do stanu szlacheckiego, gdyż co najmniej od końca XVII wieku rycerzom złotym przysługiwało dziedziczne prawo do posiadania i nabywania dóbr ziemskich. Wszystkie znane nam przypadki ormiańskie nie rozstrzygają tej wątpliwości. Wprawdzie Grzegorz z Laszek i Srok był posesorem ziemskim i jego potomni uważali się za szlachtę, ale nie ma pewności co do podstawy formalnej tego mniemania. Prawo własności ziemskiej Marcina Wartykowicza było kwestionowane. Arcybiskup Torosowicz jako osoba duchowna nie miał potomstwa legalnego ani też żadnej własności ziemskiej, więc o dziedziczeniu czegokolwiek poza majątkiem ruchomym, zapisanym w testamencie synom naturalnym, nie mogło być mowy. Bernatowicz Bernacki nie zadowolili się rycerstwem złotym, został nobilitowany tuż po pasowaniu, na sejmie pokoronacyjnym. Rodzina Pawła Andrychowicza (Andrychiewiczza) też widać za szlachtę się nie uważała, bo jego syn Franciszek w kilkanaście lat potem postarał się o formalną nobilitację. Po śmierci Jana Nepomucena Awedyka, ostatniego rycerza złotego spośród Ormian polskich, jego syn Kajetan Michał, także profesor Akademii Zamojskiej, a potem pracownik Tabuli Krajowej w austriackim już Lwowie²²⁸, dwukrotnie wnosił do władz Ga-

²²⁶ ІІДІАУЛ: f. 165, op. 3, spr. 7.

²²⁷ AGZ, 10, s. 429, nr 7248; J. Lachs, *Awedyk Jan Nepomucen*, s. 189; W. Szumowski, *Galicja pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego, pierwszego protomedyka 1772-1783*, Lwów 1907, s. 50, 52.

²²⁸ J. Louis-Wawel, *Początkowe sądownictwo austriackie w Galicji (1772-1784)*, „Przegląd Prawa i Administracji”, 22, 1897, s. 408. Związki ze Lwowem wynikały z tego, że Jan Nepomucen Awedyk ożenił się z Ormianką lwowską, Salomeą Muradowiczówną, a ich dzieci rodziły się we Lwowie i były chrzczone w katedrze lwowskiej, ale obrządku łacińskiego: Kajetan Franciszek w 1751 i Wiktoria Zofia w 1754 roku (ІІДІАУЛ: f. 618, op. 2, spr. 2639, księga chrztów katedry rzymskokatolickiej we Lwowie, [on-line:] Genetyka. Genealogiczna kartoteka – baza urodzeń, małżeństw i zgonów, Polskie Towarzystwo Genealogiczne, https://geneteka.genealodzy.pl/index.php?op=gt&lang=pol&search_lastname=awedyk&search_lastname2=&from_date=&to_date=&exac=&rid=B&bdm=B&w=21uk&rpp1=&ordertable= [dostęp: 20 października 2024]).

licji o uznanie go za szlachcica, ale za każdym razem spotykał się z odmową, rozmaicie uzasadnianą, ostatecznie: z powodu cudzoziemskości nadania ojca²²⁹.

Mariaż

Bynajmniej nie marginesową drogą do szlachectwa były mariaże Ormianek ze szlachcicami, które wprowadzały je do stanu prawnospołecznego mężów. Ta droga zmiany statusu nie jest uwzględniana przez genealogów, tradycyjnie (i zasadnie zresztą na obszarze polskim) uznających szlachectwo za przymiot męski. Gdy jednak popatrzeć na nie jako na objaw zmiany społecznej, której przecież doświadczać mogły i doświadczały osoby obojga płci, nie ma znaczenia sposób, w jaki się ta zmiana dokonywała, ale sam jej fakt. Zresztą, podstawą wyodrębnienia tej grupy rodzin, które nas tu interesują, jest ich etniczność – pochodna kultury, nie biologii. Uwzględnienie mariaży Ormianek jako sposobu na zmianę statusu społecznego umożliwia natomiast zgromadzenie materiału do odpowiedzi na ciekawe pytanie – czy i na ile kombinacja czynnika społecznego (awans do elity) i płci miała znaczenie dla zachowania etniczności.

Tylko pewna – raczej drobna – część szlacheckich mariaży Ormianek polskich jest uchwytana źródłowo. Wprawdzie należy domniemywać, że samo zjawisko było wcale częste, zwłaszcza na styku bogatego mieszczaństwa i średniozamożnej lub ubogiej szlachty, to jednak informacja na ten temat nie zawsze została zapisana lub zapamiętana. Niższe warstwy stanu szlacheckiego nie posiadają udokumentowanych rodowodów, a ponadto dosyć powszechnie występowało zjawisko ukrywania mieszczańskiego pochodzenia żon. Herbarze w tym względzie bywały dyskretnie do tego stopnia, że potrafiły przypisać im zmyślone nazwiska, brzmiące z polską i szlachecką, zamiast podać ormiańskie, albo je w ogóle pomijały. Rodziny ormiańskie nie zawsze pochwalały takie związki, stąd zdarzały się przypadki wyparcia ich z pamięci, na szczęście rzadkie, gdyż wyrzucone ze wspólnoty rodzinnej córki wracały, aby odebrać przynależny im i tak z mocy prawa spadek po rodzicach lub rodzeństwie, przyczyniając się przy tych okazjach do powstania dokumentacji sądowej, przydatnej dziś do badań.

Wziąwszy pod uwagę powyższe przyczyny, o tym, że zjawisko mariaży ormiańsko-szlacheckich istniało i miało niekiedy znaczne rozmiary, informują nas jego świadkowie najczęściej bez szczegółów, w formie uogólnień. I tak gdańszczanin Martin Gruneweg, obracający się w środowisku ormiańskim, zapisał charakterystyczną wypowiedź pewnej ormiańskiej dziewczyny ze Lwowa, z 1586 roku, która przyszła do niego po poradę, gdyż chciała wyjść za szlachcica wbrew zdaniu swej rodziny. Gdy on ją ostrzegał, żeby tego nie robiła bez wiedzy rodziców, wskazała na „wiele innych Ormianek, które zrobiły tak samo

²²⁹ ЦДІАВЛ: f. 165, op. 3, spr. 7, k. 1-2.

i dobrze na tym wyszły”²³⁰. Z kolei w dobie zanikania społeczności ormiańskiej w Kamieńcu Podolskim, to jest w połowie wieku XIX, miejscowi świadkowie zanotowali:

upadek handlu przez Ormian, dawniej tak świetnie prowadzonego, tłumaczy się tem jeszcze, że uboga szlachta okoliczna, żeniła się z posażnymi mieszczańkami kamienieckimi, a tem samem kapitały obrotowe przechodziły na grunta wiejskie²³¹.

Co najmniej od wieku XV można zaobserwować długi szereg Ormianek z rodzin mieszczańskich, które weszły do domów szlacheckich zarówno w Koronie (tu przede wszystkim w województwie ruskim), jak i w Wielkim Księstwie. Pomijam tu śluby zawarte już po nobilitowaniu ojców, nieraz bardzo prestiżowe, co do domów i godności męzkowskich, takie jak: dwóch córek Hołubeja z Laszek, wydanych za protoplastów dwóch znanych rodów województwa ruskiego – Anny za Daszka Tustanowskiego i Fietki za Jacka Dzieduszyckiego (pierwsza połowa XV wieku)²³²; a także śluby: Jadwigi, córki Krzysztofa Stefanowicza Pleskowskiego, z Sewerynem Dembińskim, wnukiem kanclerza wielkiego koronnego (1603)²³³; Elżbiety, córki Mikołaja Hadziewicza, z Franciszkiem Ossolińskim, cześnikiem podolskim²³⁴, dwóch córek Jana Warteresiewicza Słoniewskiego – Katarzyny z pułkownikiem Franciszkiem Gałęckim, kuchmistrem koronnym, potem kasztelanem kaliskim (1676), i Zofii z Andrzejem Kucińskim (Kucieńskim), kasztelanem gostyńskim, właścicielem miasta Kutna (przed 1667)²³⁵.

Najwcześniejsze przykłady szlacheckich mariaży mieszczyk ormiańskich z XV i XVI wieku zebrał i opisał Krzysztof Stopka: Dzehan (alias Bielka) z Hrehorowiczów Malczycka, nieznana z imienia i nazwiska panińskiego horodniczowa kijowska Podbielska, Anna z Serebkowiczów Kremiska (siostra uszlachconego potem tłumacza królewskiego), Marta z Filipowiczów Połomska (córka starszego gminy lwowskiej), jej dwie córki z pierwszego, ormiańskiego małżeństwa, Steczkiewiczówny Hrehorowiczówny – Anna Dubrawska i Bilenska (Bogumiła) Rossochowska²³⁶. Z wieku XVI znany jest jeszcze przypadek Marencji

²³⁰ Za: K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 97-98.

²³¹ W. Farenholc, J. Rolle, *O śmiertelności w guberni podolskiej*, w: *Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*, 10, Warszawa 1866, s. 147.

²³² K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 35-37.

²³³ S. Uruski, *Rodzina*, 14, Warszawa 1917, s. 76; A. Boniecki, *Herbarz*, 4, Warszawa 1901, s. 211-214.

²³⁴ A. Boniecki, *Herbarz*, 7, Warszawa 1904, s. 225; S. Uruski, *Rodzina*, 5, Warszawa 1908, s. 88.

²³⁵ A. Boniecki, *Herbarz*, 5, Warszawa 1902, s. 356; 13, Warszawa 1909, s. 89.

²³⁶ K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 37-39, 79-80, 81-84.

z Manczukiewiczów, która przed rokiem 1576 poślubiła Wojciecha (Alberta) Radziszewskiego (Radziszowskiego)²³⁷.

W XVII wieku lista ta wydłuża się, a znalazły się na niej między innymi: Gertruda (Geruchna) Kieworowicówna ze Lwowa, zamężna (przed 1622) z Gabrielem Przedrzymirskim²³⁸, Zuzanna Torosowiczówna, siostra arcybiskupa, po śmierci pierwszego męża Ormianina, małżonka (około 1639) Marcjana (Marcina) Wysokińskiego, podkomorzego lwowskiego²³⁹, Teofila (Bogumiła, Miluchna) Torosowiczówna, córka starszego gminy ormiańskiej lwowskiej, wydana (między 1640 a 1644) za Andrzeja Gradowskiego²⁴⁰, Elżbieta (Alżbita, Helżbieta) Kirkorowiczówna Hołubowiczówna, poślubiona (1660) „Phileckiemu”²⁴¹, Zofia Bajdułowiczówna († 1717/1720), z rodziny kamienieckiej, po katastrofie Podola osiadłej we Lwowie, zamężna z Wojciechem Dulskim z województwa podolskiego²⁴², Katarzyna Bernatowiczówna, córka starszego ormiańskiej gminy lwowskiej, a wnuczka cioteczna arcybiskupa Torosowicza, żona Sebastiana Ślaskiego²⁴³, córka Kacpra Tumanowicza, kupca i wójta ormiańskiego ze Stanisławowa, która wyszła za Józefa Biernackiego²⁴⁴.

Ciekawym przypadkiem są losy Anny Steckówny Hadziejowiczówny, która wyszła za Jerzego Henka (inne formy nazwiska: Henki, Hink, Hejnk, Heinko, Heynke), kapitana wojsk koronnych. Jej mąż nie był szlachcicem, ale syn, Aleksander, podpułkownik wojsk koronnych, został nobilitowany w 1676 roku za zasługi wojenne z rekomendacji samego Jana Sobieskiego²⁴⁵. Jego ojczymem był Ormianin (Mikołaj Derwaszkiewicz), siostry poślubiły Ormian (Dominika Bogdanowicza, Mikołaja Hadziewicza, Krzysztofa Kazimierza Chodykiewicza), siostrzeniec to jeden z najznakomitszych ormiańskich literatów doby staropolskiej (ksiądz Klemens Chodykiewicz), a archiwa świadczą o jego aktywności w życiu społeczności ormiańskiej²⁴⁶. Podobnych przypadków uszlachcenia męża lub syna Ormianki można byłoby zapewne znaleźć więcej.

²³⁷ ЦДІАВЛ: f. 52, op. 2, *Acta iudicii civilis Armenorum*, 1557, k. 314 (348).

²³⁸ Ibidem, 1622, s. 263, 269, 294-298, 1623, s. 306, 1632, s. 1390, 1633, s. 1876-1877; AGZ, 20, Lwów 1909, s. 351; 21, Lwów 1911, s. 87.

²³⁹ K. Stopka, *Genealogia Torosowiczów*, s. 29, 50-51.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 395; ЦДІАВЛ: f. 52, op. 2, *Acta iudicii*, 1664, k. 35-37 (testament matki).

²⁴² NBO: sygn. 1731/II, *Protokół testamentów*, s. 186-190.

²⁴³ NBO: sygn. 1731/II, *Protokół testamentów*, s. 91-94 (testament matki z 8 marca 1714), 114; S. Barącz, *Żywoty*, s. 75.

²⁴⁴ A. Gliński, *Kacper Tumanowicz*, [on-line:] http://www.wiki.ormianie.pl/index.php?title=Kacper_Tumanowicz (dostęp: 20 października 2024).

²⁴⁵ B. Trelińska, *Album armorum*, s. 388.

²⁴⁶ *Metryka katedry ormiańskiej we Lwowie za lata 1635-1732*, oprac. K. Stopka, M. Ł. Majewski, Kraków 2020, s. 137, 150, 205, 234, 461, 474, 528, 555, *Pomniki dziejowe*

W XVIII wieku nie sposób już zliczyć mariaży ormiańsko-szlacheckich. Najznakomitszy to bez wątpienia ślub Anny, córki Mikołaja Manczukowicza, starszego gminy ormiańskiej lwowskiej, z Antonim Czosnowskim, zawarty około 1713 roku, dzięki któremu stała się ona potem kasztelanową wyszogrodzką i posesorską starostwa ulanowskiego (jej potomkowie otrzymali w 1887 roku tytuł hrabiowski od Humberta I, króla Włoch). Najgłośniejsze natomiast to dwa małżeństwa Ormianki warszawskiej, Teresy Rafałowiczówny (1760-1843), najpierw z generałem Kajetanem Miączyńskim, a po rozwodzie – z Józefem Ossolińskim, byłym kasztelanem podlaskim, hrabią pruskim²⁴⁷.

Wymienić warto jeszcze tytułem przykładów choć kilkanaście podobnych zamążpójść szlacheckich: Zofia, córka Krzysztofa Zielińskiego, tłumacza lwowskiego, poślubiła Józefa Liszajowskiego w 1701 roku, w ormiańskiej katedrze lwowskiej²⁴⁸; Rozalia Chaczeresówna – Stanisława Saińskiego spod Rzeszowa w 1703 roku, tamże²⁴⁹; Teresa z lwowskich Bochdanowiczów (Donowakowiczów) – Szczęsnego Baybużę, towarzysza husarskiego i cześnika braclawskiego w 1715 roku, uzyskawszy dzięki zabiegom bogatego ojca rozwód kościelny z ormiańskim mężem (jej wnuk po córce Rozalii, Józef Łączyński, otrzymał w 1783 roku tytuł hrabiowski od cesarza Józefa II)²⁵⁰; Zofia Balsamowiczówna, córka księdza ormiańskokatolickiego ze Lwowa – Jana Konstantego Rogowskiego w 1722 roku²⁵¹; Anna Augustynowiczówna z patrycjuszowskiej rodziny lwowskiej – Antoniego Lenkiewicza-Ipohorskiego, podstolego mozyrskiego, w 1731 roku²⁵²; Helena Bogdanowiczówna – Michała Kalinowskiego, oficera wojsk koronnych, w 1743 roku w Stanisławowie²⁵³; Zofia Muratowiczówna, córka starszego gminy ormiańskiej Lwowa – Michała Kumanowskiego, cześnika owruckiego, w 1748 roku²⁵⁴; Zofia Derzachariasiewiczówna Aniołkówna, córka

Ormian polskich, 3; ИДИЯВИ: f. 52, op. 2, *Acta iudicii*, 1639, s. 595-596; 1653, s. 707; 1655, s. 398-399; 1656, s. 496, 1694, s. 48, 184.

²⁴⁷ W. Szczygielski, *Miączyński Kajetan Adam*, w: *Polski słownik biograficzny*, 20, Wrocław–Warszawa–Kraków 1975, s. 562-564; M. Czaplińska, I. Homola, *Ossoliński Józef Kajetan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 24, Wrocław–Warszawa–Kraków 1979, s. 414-416; K. Stopka, A. A. Zięba, A. Artwich, M. Agopsowicz, *Ormiańska Warszawa*, s. 68-69.

²⁴⁸ *Metryka katedry*, s. 154, 188, 479, 511.

²⁴⁹ *Ibidem*, s. 190, 513.

²⁵⁰ S. Uruski, *Rodzina*, 1, s. 68; A. Boniecki, *Herbarz*, 1, s. 80; 15, s. 284-285; K. Pułaski, *Kronika*, 2, s. 4; NBO: sygn. 1731/II, *Protokół testamentów*, s. 256.

²⁵¹ NBO: sygn. 1731/II, *Protokół testamentów*, s. 226 (krorąg Rogowskich).

²⁵² A. Boniecki, *Herbarz*, 14, Warszawa 1911, s. 90.

²⁵³ FKIDOP: księga zaślubin parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie (wpis z 16 czerwca 1743), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 20 października 2024).

²⁵⁴ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji*, 9, Wrocław 1991, s. 164-167; AGZ, 23, Lwów 1928, s. 542; S. Uruski, *Rodzina*, 8, Warszawa 1911, s. 196-197; A. Boniecki, *Herbarz*, 13, Warszawa 1909, s. 165 (brak nazwiska ormiańskiej żony).

lwowskiego bogacza i starszego gminy ormiańskiej a pasierbica podpułkownika Kazimierza Giżyckiego – kapitana Szymona Karola Borzka Tymienieckiego, oficera wojsk koronnych²⁵⁵; Marianna Awedykówna – Stanisława Zabińskiego, stolnika chełmińskiego²⁵⁶; Anna Józefowiczówna († po 1791) z Horodenki – Ludwika Świderskiego²⁵⁷; Gertruda Aslanowiczówna (ur. 1760), z rodziny osiadłej w Kamieńcu Podolskim – Franciszka Bacciarrellego, właściciela dóbr Osiek, syna znanego malarza, w 1790 roku²⁵⁸; Konstancja Bohdanowiczówna – Łukasza Nowickiego, podstarościego chełmskiego, przed 1774 rokiem²⁵⁹; Anna Salomea Bernatowiczówna (1768-1844), córka radcy magistratu lwowskiego, jeszcze zanim jej ojciec został uszlachcony – Andrzeja Krupińskiego, protomedyka Galicji, a po owdowieniu – Jakuba Piekarskiego (ślubu w katedrze rzymskokatolickiej we Lwowie udzielał arcybiskup ormiański Jakub Walerian Tumanowicz)²⁶⁰; Wiktoria Faruchowiczówna – Jana Wierciszewskiego, podczaszycy wizneńskiego²⁶¹; Anna Hadziewiczówna, zanim jeszcze krewni jej ojca uzurpowali sobie szlachectwo po nobilitowanym kuzynie – barona von Steina zu Jettingena, krewnego (brata?) księżnej Joanny ze Steinów Lubomirskiej, w 1755 roku²⁶²; Marianna Jakubowiczówna ze Stanisławowa – Bazylego Kaszubińskiego, szlachcica obrządku greckokatolickiego, w 1792 roku w kościele ormiańskim w Stanisławowie²⁶³; Marianna Mikołajewiczówna ze Lwowa – Ioana von Budai-Deleanu, szlachcica siedmiogrodzkiego, pełniącego we Lwowie funkcję radcy Sądu Szlacheckiego, literata i historyka, wybitnego przedstawiciela rumuńskiego odrodzenia narodowego z tak zwanej szkoły siedmiogrodzkiej²⁶⁴; Eufrozyna Stefanowiczówna,

²⁵⁵ S. Uruski, *Rodzina*, 1, s. 350-351.

²⁵⁶ *Edycja elektroniczna Tek Dworzaczka*, oprac. J. Wiślocki, A. Bieniaszewski, R. T. Prinke, [on-line:] https://tekidworzaczka.bk.pan.pl/edycja_elektroniczna.php (Grodzkie i ziemskie > Nakło > Część 1, 7432 [Nr 212] 1766, f. 183v) (dostęp: 20 października 2024).

²⁵⁷ FKIDOP: księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Horodence (wpisy z 16 września 1748 i 10 maja 1755), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <http://www.archiwum.ormianie.pl> (dostęp: 20 października 2024).

²⁵⁸ ЛННБУІВ: f. 141, op. 1, sygn. 2283 (wypisy z metryk); A. Boniecki, *Herbarz, Uzupełnienia do części I*, Warszawa 1901, s. 57.

²⁵⁹ S. Uruski, *Rodzina*, 12, s. 185.

²⁶⁰ W. Szumowski, *Galicja pod względem medycznym*, s. 36, 192; Geneteka, [on-line:] http://agadd.home.net.pl/metrykalia/301/sygn.%20752/pages/PL_1_301_752_0232.htm (dostęp: 20 października 2024).

²⁶¹ B. Narod.: sygn. 5582 IV, B. Łuszczynski, *Sylva heraldica*, [on-line:] https://teki-luszczynskiego.bk.pan.pl/edycja_elektroniczna.php (dostęp: 20 października 2024).

²⁶² S. Barącz, *Żywoty*, s. 139.

²⁶³ Księga zaślubin parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie (wpis z 30 października 1790), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php?strona=3> (dostęp: 20 października 2024).

²⁶⁴ M. Mitu, *Viața lui Ioan Budai-Deleanu*, București 2017; L. Protopopescu, *Noi contribuții la biografia lui Budai-Deleanu*, București 1967; M. Guziołek, *Rzeszowskimi śladami rodu Jana Budaja*, „Widnokrąg”, dodatek literacki do „Nowin Rzeszowskich”, 1970,

córka starszego nacji ormiańskiej Lwowa – Franciszka Benedykta Jeżowskiego, marszałka szlachty powiatu tomaszowskiego (jej prawnukiem był wybitny historyk filozofii, Stefan Swieżawski)²⁶⁵; Rypsima Bogdanowiczówna (ur. 1781) – Jana Rudnickiego, mandatariusza dóbr stanisławowskich Potockich, w 1797 roku w ormiańskim kościele w Stanisławowie; Anna Axentowiczówna (ur. 1782) – Macieja Ośnickiego herbu Orla, w 1800 roku w tymże kościele; Kajetana Łukasiewiczówna (ur. 1785) – Stefana Woronieckiego, w 1807 roku w ormiańskim kościele w Śniatynie²⁶⁶; Teresa Manugiewiczówna (1761-1824) z Kamieńca Podolskiego – Kacpra Jana Horodnickiego²⁶⁷; Marianna Augustynowiczówna ze Lwowa – Józefa Zakrzewskiego (ich syn, Marian, był pierwszym historiografem Ormian polskich, zbierającym materiały do ich dziejów jeszcze przed biskupem Zachariasiewiczem i Sadokiem Barączem)²⁶⁸.

Powyższy spis pokazuje, że Ormianki znajdowały szlacheckich mężów we wszystkich warstwach tego stanu, zarówno, i być może najczęściej, wśród szlachty drobnej, lecz posiadającej, zamieszkałej w województwach: ruskim, podolskim i kijowskim, i wśród nieposesjonatów, służących w wojsku lub pełniących urzędy sądowe i administracyjne. Stosunkowo częste były związki ze szlachtą bogatą, posiadającą godności ziemskie. Do wyjątków należały mariaże ze szlachtą senatorską, choć zdarzały się one w XVII i XVIII wieku. Najrzadsze natomiast wydają się być związki z uszlachconymi rodzinami ormiańskimi, których potomstwo w olbrzymiej większości partnerów życiowych szukało (lub szukano dla nich) wśród szlachty rodowej.

W wieku XIX małżeństw szlacheckich było nadal wiele, ale z uwagi na zacieranie się granicy między ziemiaństwem a szlachectwem oraz zmianę składu elity, którą współtworzyła teraz także inteligencja i burżuazja, przestały być zjawiskiem istotnym społecznie w takim stopniu jak uprzednio. W tym czasie w Galicji i na Bukowinie już nie należały do rzadkości śluby pomiędzy dziećmi uszlachconych i nieuszlachconych rodzin ormiańskich, choć oczywiście ta pierwsza podgrupa szukała też chętnie związków ze szlachtą i arystokracją

nr 3 (433), s. 2; S. S. Nicieja, *Cmentarz Łyczakowski we Lwowie*, Wrocław 1989, s. 383; FKIDOP: księga chrztów ormiańskokatolickiej parafii katedralnej we Lwowie (wpis z 30 marca 1794 i 3 czerwca 1795), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 20 października 2024).

²⁶⁵ S. Swieżawski, *Wielki przełom 1907-1945*, Lublin 1989, s. 9-10.

²⁶⁶ FKIDOP: Księga zaślubin ormiańskokatolickiej parafii w Śniatynie (wpis z 17 listopada 1807), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 20 października 2024).

²⁶⁷ A. Prusiewicz, *Cmentarze kamienieckie. Przyczynek do genealogii obywatelstwa Kamienieckiego*, „Litwa i Ruś”, 1912, s. 172, 175.

²⁶⁸ FKIDOP: księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej we Lwowie (wpis z 11 września 1803), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 20 października 2024).

polską, czasem zagraniczną (najciekawszy przypadek to zawarte na samym początku wieku XIX małżeństwo Pawła Nikorowicza z Marią Wiktorią de Thorigny, córką Karoliny Stuart i Ferdynanda de Rohan, prawnuczką króla angielskiego Jakuba VIII, źródłowo opisanego przez Piotra Pinińskiego²⁶⁹).

Charakterystyka i analiza małżeństw ormiańsko-szlacheckich w tym okresie to zadanie na inną okazję, warto jednak wspomnieć tytułem przykładu choćby o jednym takim mariażu, gdyż dobrze ilustruje wspomnianą wyżej zmianę. W 1889 roku w wiedeńskiej katedrze św. Stefana miał miejsce ślub Walerii Marii Łukasiewiczówny (1871-1960) z baronem Josefem Wilhelmem von Schenkiem (1858-1944). Była to córka Piotra Krzysztofa Łukasiewicza, bukowińskiego ziemianina, wywodzącego się z galicyjskiej rodziny ormiańskiej, której ambicje szlacheckie (tytułowali się Łuk-Łukasiewiczami von Harandon) nie zostały uznane w Austrii. Nie przeszkodziło to im w wejściu do lokalnej elity społecznej, dzięki zamożności i związkom małżeńskim z warstwą biurokratyczno-arystokratyczną Galicji i Bukowiny – matką Walerii była Ludwika Maria von Brezany, wnuczka uszlachconego w 1817 roku dyrektora policji we Lwowie. Josef Wilhelm Schenk był natomiast synem Josefa Eduarda, sędziego, który szlachcicem najniższego stopnia (*Edler*) został dopiero w 1844 roku, wraz ze swym ojcem – oficerem, a tytuł barona otrzymał w 1879 roku. Zawdzięczał go zasługom w sądownictwie, był między innymi prezesem Sądu Krajowego w Czerniowcach i członkiem dożywotnim Izby Panów. Josef Wilhelm Schenk doszedł w hierarchii urzędniczej Austrii jeszcze wyżej, gdyż został ministrem sprawiedliwości w gabinecie Heinricha von Clam-Martinica (grudzień 1916 – czerwiec 1917)²⁷⁰. Wszystkie te trzy rodziny galicyjskie – Brezany, Schenkowie i Harandon Łukasiewiczowie, bez względu na pochodzenie społeczne, wykonywane zawody i posiadanie lub nie szlachectwa, aspirujące równie udanie do statusu elitarnego, pozostawały w kulturowym zawieszeniu pomiędzy polskością i austriackością. Warto tu wspomnieć, że szwagrami męża baronowej z Łukasiewiczów von Schenk byli zasłużeni dla kultury Galicji nieszlacheccy inteligenci polscy – Władysław Szajnocha, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, syn znanego literata i historyka, oraz Karol Stromenger, adwokat i fotograf, syn siodlarza i radnego miasta Lwowa²⁷¹.

²⁶⁹ P. Piniński, *Ostatni sekret Stuartów*, *passim*.

²⁷⁰ *Genealogisches Handbuch der Adels*, 120, *Freiherrliche Häuser*, 21, Limburg 1999, s. 386, *High-Life-Almanach. Adressbuch der Gesellschaft Wiens und der österreichischen Kronländer*, 9, Wien 1913, s. 304; *Poczet szlachty*, s. 28; R. Harlfinger, *Schenk, Josef Eduard Frh. von*, w: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, 10, Wien 1994, s. 78-79; H. Karigl, *Schenk Josef Wilhelm Frh. von*, w: *ibidem*, s. 79; H. Kopczyńska-Kłós, *Ród Harandon-Łukasiewicz*, [on-line:] https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/lukasiewicz_harandon/aqwg08.htm#265 (dostęp: 20 października 2024).

²⁷¹ S. Czarniecki, *Szajnocha Władysław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 46, Warszawa–Kraków 2010, s. 511-513; M. Kamela, M. Skrejko, *Stromenger Karol*, w: *ibidem*, 41, Warszawa–Kraków 2006, s. 359-360.

Małżeństwa mieszane ormiańsko-polskie w rodzinach szlacheckich w dobie staropolskiej nie sprzyjały zachowaniu ormiańskości. Inaczej zdarzało się w XIX wieku w Galicji, gdzie występowało nawet zjawisko przyswajania przez rodziny ormiańskie potomstwa córek wydanych za szlachtę, podobnie zresztą jak za Polaków czy Austriaków o nieszlacheckim statusie. Zazwyczaj w następnych pokoleniach dochodziło do kolejnych mariaży członków takich rodzin z Ormiankami i tworzył się swoisty klan ormiańsko-polski, mimo nazwisk często obcych onomastyce polskich Ormian (Jaegermanowie, Vogelowie, Pinterhofferowie, Daszkiewiczowie, Dwerniccy, Thulie, Zalescy, Łosiowie, Marchoccy, Suchodolscy, Wielowieyscy), biorących śluby w obrządku ormiańskim, a czasem stale praktykujący w kościołach ormiańskich, chrzczący w nich swe córki zgodnie z regułami ustalonymi przez Kościół katolicki, a niekiedy także synów, wbrew tym regułom.

Indygenat oraz legitymacja szlachectwa rzeczywistego i rzekomego

Indygenaty przyznane Ormianom w Polsce były zjawiskiem praktycznie nieznanym. Formalistycznie rzecz traktując, zdarzył się zaledwie taki przypadek w wieku XVII. W 1655 roku metrykant koronny Stefan Kazimierz Hankiewicz, z dziada pradziada poddany polskich monarchów, uzyskawszy od króla Jana II Kazimierza szlachectwo szwedzkie, został indygenowany w Polsce. W wieku XVIII Andrzej M. Pereszczako znalazł jeszcze trzy indygenaty dla Ormian, ale nie podaje nazwisk ich rzekomych beneficjentów²⁷². Być może informacje o nich zaczerpnął z tak niewiarygodnego źródła jak *Polska encyklopedia szlachecka*, której autorzy zapewnili kilku rodzinom polsko-ormiańskim błogie przeświadczenie o przybyciu ich przodków do Polski z zagranicznym statusem szlacheckim, potwierdzonym tu przez indygenaty. Migracja szlachty ormiańskiej do Polski jest jednak zjawiskiem nieznanym źródłom historycznym przed wiekiem XIX.

Pod koniec wieku XVIII dwóch Ormian otrzymało dyplomy indygenatu w Księstwie Siewierskim, wtedy państewku niezależnym (w 1780 roku Benedykt Eminowicz, burgrabia siewierski, w 1789 roku – Grzegorz Zachariasiewicz, kanonik gnieźnieński). Faktycznie to nobilitacje, gdyż obaj byli synami mieszczańskimi²⁷³.

Po rozbiorach Polski nowi władcy jej poszczególnych części zarządzili przegląd praw do statusu szlacheckiego, czyli legitymację. Jej konsekwencją było uznanie lub odrzucenie roszczeń poszczególnych rodzin do społecznej elitarności²⁷⁴. Pierwszy ze skutków tej procedury można porównać z indygenatem, gdyż

²⁷² A. M. Pereszczako, *Nobilitacje i indygenaty*, s. 159.

²⁷³ H. Polaczkówna, *Szlachta*, s. 65-66, 80.

²⁷⁴ Ogólny zarys zjawiska daje M. Nowak, *Legitymacje szlachectwa na ziemiach polskich pod zaborami*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, 26, 2023, s. 167-185.

w jego rezultacie w Austrii czy Rosji następowało uznanie szlachectwa obcego, to jest polskiego.

Ormiańskie indygenaty w klasycznym tego słowa znaczeniu pojawiły się w skali masowej w Galicji, głównie na przełomie wieków XVIII i XIX. W tej nowej prowincji austriackiej istniały trzy drogi uszlachcenia: uznanie szlachectwa staropolskiego, uznanie szlachectwa mołdawskiego, nobilitacja austriacka. Zgodnie z prawodawstwem austriackim każdy szlachcic, którego nobilitowano lub uznano jego szlachectwo zagraniczne (mołdawskie, staropolskie), aby móc korzystać z pełni praw przysługujących temu stanowi, był zobowiązany do używania indygenatu w Galicji.

Monarchia habsburska „produkowała” nową szlachtę programowo, w celu tworzenia elity społecznej lojalnej wobec władzy zaborczej²⁷⁵. Po wizycie w nowej prowincji w 1772 roku cesarz Józef II wydał zalecenie, „by starano się ujmować za pomocą orderów i tytułów szlachtę i magnatów”²⁷⁶. Proceder legitymacji i indygenizacji był stosunkowo prosty. Kazimierz Bartoszewicz tak go charakteryzował:

Ormianie legitymowali się ze swojego szlachectwa, o którym dotąd nic zgola sami nie wiedzieli. Legitymacja była bardzo łatwa, lada papier brano za dowód. Nową szlachtę wpisywano do stanów galicyjskich i do tabuli; szukano nawet dowodów i poza granicami prowincyi, a ten i ów wywodził się z pradziada, że był szlachcicem wołoskim, a nawet że bukowiniskim. Rzeczywiście od czasu przyłączenia do Galicji Bukowiny najwyraźniejszy jest przyrost szlachty z Ormian do téj prowincyi, na czém nie zawsze źle wychodziła, np. Romaszkań, którzy do ksiąg lwowskich wciągnięni dopiero w roku 1789 zostali, należąc do najmajątniejszych Ormian, stają zawsze przy każdym piękném, szlachetném przedsięwzięciu, nie dając się innym w tém uprzedzać²⁷⁷.

Jeszcze większa łatwość legitymacji szlachectwa staropolskiego zaistniała w Rosji na przełomie XVIII i XIX wieku. Objęła tam także szlachtę drobną i miejską. Oblicza się, że w samej tylko guberni podolskiej do stanu szlacheckiego zapisano ponad 13 tysięcy rodzin. Wielu Ormian uzyskiwało potwierdzenie szlachectwa mimo braku formalnej nobilitacji. Drogą ku temu było nabywanie dóbr ziemskich przez zamożnych mieszczan, przyjmowanie obyczaju, spokrewnianie

²⁷⁵ O metodzie produkcji szlachty w Galicji i na Bukowinie za czasów cesarza Józefa II zob.: S. Schnür-Pepłowski, *Z przeszłości Galicji (1772-1862)*, Lwów 1895, s. 48-49. Por. także: R. Marcinek, K. Ślusarek, *Legitymacje szlachty w Galicji w XVIII i XIX wieku*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, 11, 1994, s. 11-14; K. Ślusarek, *Austria wobec polskiej szlachty w Galicji w latach 1772-1861*, „Studia Historyczne”, 55, 2012, 2, s. 186-200.

²⁷⁶ S. Schnür-Pepłowski, *Z przeszłości Galicji*, s. 21.

²⁷⁷ K. Bartoszewicz, *Żywoty sławnych Ormian*, s. 505.

się i włączanie w życie towarzyskie miejscowej szlachty, a następnie na podstawie tych charakterystyk przekonanie odpowiednich instancji urzędowych o swym staropolskim szlacheństwie. Po klęsce powstania listopadowego władze rosyjskie zarządziły represyjną rewizję tych legitymacji. Doprowadziła ona do deklasacji większości szlachty już wylegitymowanej. Apogeum tego procesu miało miejsce w latach 1840-1845, gdy zarządzała nim Centralna Kijowska Komisja Rewizyjna. Ogółem od 1831 do 1853 roku w trzech guberniach zachodniej Rosji (podolskiej, wołyńskiej i kijowskiej) poza stan szlachecki usunięta została cała niemal szlachta bez ziemi²⁷⁸. Zapewne znajdowali się w tej rzeszy również potomkowie polskich Ormian, ale ilu, to rzecz jeszcze do ustalenia. Więcej wiadomo o tych rodzinach pochodzenia ormiańskiego, którym udało się najpierw zapisać pod byle pretekstem podczas pierwszych rewizji (spisów ludności) jako szlachta (*дворянство*), a następnie przetrwać weryfikację polistopadową i dokonywać potem aż do początku wieku XX kolejnych wpisów do ksiąg szlacheckich w kilku ich częściach (kategoriach), głównie w guberniach podolskiej i wołyńskiej, sporadycznie też kijowskiej, moskiewskiej i innych.

Jak łatwy był początkowy etap tego procesu świadczy przykład Słowackich, rodziny pochodzenia ormiańskiego rodem prawdopodobnie z Łyśca, która najpierw (1803) uzyskała wpis do ksiąg szlachty guberni kijowskiej na podstawie świadectwa 12 znajomych, że prowadzą „szlachecki sposób życia”, czyli bez miarodajnej dokumentacji. Juliusz Słowacki pisał potem do swego stryja Erazma, że aby wzmocnić status szlachecki, trzeba jechać po „papiery” do Lwowa, bo żadnych dokumentów w posiadaniu rodziny w Rosji nie ma²⁷⁹. Akt kluczowy dla jej awansu pojawił się dopiero w 1827 roku, po tym jak Erazm Słowacki, prowadząc proces o wieś Jeziorno (Oziero) w guberni wołyńskiej, sprzedaną krewnym jego żony, odkrył, że jej wcześniejsi właściciele to rodzina o tym samym co on nazwisku. Na podstawie dowodów świadczących o szlacheństwie wołyńskich Słowackich uzyskał w 1838 roku potwierdzenie szlacheństwa z wpisaniem do części pierwszej księgi szlachty guberni wołyńskiej²⁸⁰, czyli do grona *действительного дворянства* – dziedzicznych rodów szlacheckich, posiada-

²⁷⁸ Szerzej zob. Є. Чернецький, *Правобережна шляхта*, s. 39-44. O legitymacjach w Królestwie Polskim pod rządami rosyjskimi zob.: S. Dziadulewicz, *Jak się legitymowano ze szlacheństwa przed b. Heroldyą Królestwa Polskiego*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 7, 1914, s. 31-33.

²⁷⁹ Szerzej o staraniach legitymacyjnych przodków poety Juliusza Słowackiego zob.: S. Makowski, Z. Sudolski, *W kręgu rodziny i przyjaciół Słowackiego. Szkice i materiały*, Warszawa 1967; L. Meyet, *Gniazdo poety*, „Gazeta Lwowska”, 1902, nr 259-269, 1903, nr 141-148; idem, *Szlachectwo rodu Słowackich. Kartka ze stosunków rodzinnych Juliusza Słowackiego na podstawie nieznanymi materiałów*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1904, 1, s. 26 i n., 2, s. 32 i n., 409 i n. Żaden z tych autorów nie był świadom ormiańskości Słowackich po mieczu.

²⁸⁰ *Список дворян Волынской губернии*, s. 135.

jących monarsze potwierdzenie, herb i pieczęć. Być może uratował tym samym rodzinę przed szalejącą w tym czasie urzędową rosyjską deklasacją.

Kilka podobnych przypadków, które mogą dotyczyć legitymacji rodzin pochodzenia ormiańsko-polskiego, znaleźć można w Inflantach. Wylegitymowali się tam Chodykiewiczowie herbu Junosza, Januszewiczowie herbu Odrowąż, Józefowiczowie herbu Abdank, Juchnowiczowie herbu Leliwa²⁸¹. Józefowiczowie zaprezentowali dokumenty datowane na wieki od XVI do XVIII, a także obszerną genealogię rodzinną, ale sąd domagał się od nich przysięgi, bo dostrzegł w tej dokumentacji nieścisłości i luki²⁸². Januszowiczowie przedstawili w 1773 roku wyciąg z aktykacji w księgach sądu ziemskiego Księstwa Żmudzkiego przywileju króla Zygmunta III dla Jerzego Januszewicza z 1591 roku, ale do Inflant przeniósł się dopiero jego rzeczywisty lub rzekomy prawnuk Dawid w 1772 roku²⁸³. Chodykiewiczowie wywiedli swą genealogię i opis herbu z Niesieckiego, i choć dokumentalne świadectwo ich rodowodu pochodziło z 1774 roku i było poparte tylko metrykami parafialnymi, zostali w 1775 roku wpisani jako szlachta do akt ziemskich prowincji dźwińskiej²⁸⁴. Czy przodkowie tych rodzin byli Ormianami, nie sposób ustalić, ale w regionie tak odległym od matecznika polskich Ormian łatwiej było wejść w szeregi szlachty, szczególnie w okresie liberalnego stosunku do dowodów dokumentalnych, jaki panował w instytucjach terenowych Rosji na przełomie XVIII i XIX wieku.

Bezdroża: uzurpacje, fałszerstwa

Granice stanowe w Polsce między szlachtą a plebejami w praktyce często rozmywały się i nie były dla jednostek ambitnych trudne do przekroczenia. Podszycanie się mieszczan, wzbogaconych chłopów, cudzoziemców plebejskiego pochodzenia czy też członków społeczności alochtonicznych, nawet żydowskiej, pod szlachectwo było zjawiskiem nierzadkim, a najczęściej udanym²⁸⁵. Dla Ormian obszarami sprzyjającymi uzyskaniu szlachectwa drogą nieformalną stały się dalekie kresy, zwłaszcza Ukraina i Litwa, gdzie można było nabyć ziemię wraz z ziemiańską obyczajowością i wnieść się w miejscową szlachtę, gubiąc bez śladu plebejski i ormiański rodowód. Podobną koniunkturę dla ambicji szlacheckich stanowiła służba na prowincjonalnych dworach magnackich, która stawała się

²⁸¹ *Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu. Materiały z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764-1775*, wyd. B. Dybaś, P. A. Jeziorski, współpraca T. Wiśniewski, Toruń 2018, s. 117-118.

²⁸² *Ibidem*, s. 96-97.

²⁸³ *Ibidem*, s. 54-55 i dokument na s. 456-457, nr 121.

²⁸⁴ *Ibidem*, s. 102.

²⁸⁵ A. Zajączkowski, *O pochodzeniu Kitowicza*, „Pamiętnik Literacki”, 43, 1952, 3/4, s. 1040-1045.

szkołą szlacheckiego stylu życia, a ponieważ nagradzana była dzierżawami ziemskimi, sprzyjała zgromadzeniu niemałej fortunki oraz znalezieniu małżonki nawet ubogiej, ale szlacheckiego rodu. Konkretnie przypadki tego rodzaju pozostają trudne do rozpoznania, bo najczęściej są nieudokumentowane, ale samo zjawisko nie umknęło uwagi świadków i badaczy nobilitacji.

Uzurpowały sobie też szlachectwo, przyznane krewnym, inne linie ich rodów. I tak na początku XVIII wieku szlachectwo nadane Mikołajowi Hadziewiczowi, ormiańskiemu kupcowi z Zamościa, przyswoił sobie Krzysztof Hadziewicz ze Lwowa, syn innego Mikołaja (Nigola), kupca i starszego lwowskiej gminy ormiańskiej, być może wnuk brata nobilitowanego Mikołaja. Gdzieś przed 1719 rokiem nastąpiła uzurpacja szlachectwa Tobiasza Manczukowskiego przez jego bratanków, Jana i Szymona, synów Mikołaja Manczukiewicza, kupca, starszego gminy ormiańskiej Lwowa. Do autentycznej nobilitacji ormiańskiej Jana Awaka z 1605 roku odwołał się w 1790 roku Józef Epifaniusz Minasowicz, „podczepiając” niejako swoich krewnych pod tamten przywilej jako „Jana de Owaka Minasa potomków” i uzyskując tym sposobem „rehabilitację”²⁸⁶.

Nagminnie w czasach austriackich rodziny ormiańskie starały się na podstawie fałszywych dowodów uzyskać zatwierdzenie cesarskie staropolskiego szlachectwa, którego nie posiadały. I tak w 1829 roku miało miejsce uznanie staropolskiego szlachectwa Minasiewiczów, w 1863 – Bogdanowiczów (Donowakowiczów lwowskich), w latach 1867-1870 – Czaykowskich, w latach 1896-1897 – Warteresiewiczów, jako rzekomych potomków Słoniewskich, w 1906 roku – Jędrzejewiczów. Nie zawsze dochodziło to do skutku. Na przykład Roszko-Bogdanowiczowie ze Stanisławowa usiłowali przypisać się do tych Bogdanowiczów, którym udało się zatwierdzić mniemane staropolskie szlachectwo. Ich prośbie towarzyszył fałszywy wywód w *Roczniku szlachty* Dunin-Borkowskiego²⁸⁷, ale zabieg się nie powiódł.

Tytuły arystokratyczne

Tytuły arystokratyczne w państwie polsko-litewskim, za wyjątkiem tych pochodzenia dynastycznego, długo nie były aprobowane prawnie i przez opinię

²⁸⁶ Konstytucja sejmowa pt. *Rehabilitacja urodzonego Jana Michałowskiego i sukcesorów Jana de Owak Minasa* stwierdzała: „zasługi w stanie wojskowym niegdyś urodzonego Jana de Owak Minasa na sejmie roku tysiąc sześćset piętego nadaniem onemu szlachectwa nadgródzone, chcąc mieć w sukcesorach dopełnione, dyploma nobilitacyi jego pod dniem dwudziestym czwartym lutego, roku tysiąc sześćset piętego, w księgi grodzkie lwowskie w roku tysiąc sześćset dziewiątym wpisane, potwierdzamy a potomków jego znosząc wszelkie *abusus* (jeśliby te zająć miały) *salva deductionis preaeedentiae* za rodowitą szlachtę polską uznajemy”, *Volumina legum*, 9, Petersburg 1889, s. 195.

²⁸⁷ J. S. Dunin-Borkowski, *Rocznik szlachty*, 2, s. 420-421.

szlachecką jako naruszające zasadę równości obywatelskiej. Możliwe rody przyjmowały jednak nadania takich tytułów od monarchów cudzoziemskich. Taki też był rodowód pierwszych dwóch tytułów, którymi obdarzeni zostali mieszczenie ormiańscy. Oba przyznano na początku wieku XVIII.

Markizem około 1705 roku został Mikołaj Krzysztof Steckiewicz (Stetkiewicz), doktor medycyny uniwersytetu w Padwie, syn kupca i dyrektora gminy ormiańskiej Lwowa. Otrzymał tę godność może jako honorarium za usługi medyczne, wraz z dodatkowym nazwiskiem Ganzaga-Marimont, od Ferdynanda Karola III, księcia Mantui z dynastii Gonzagów, przebywającego już wtedy poza swym państwem, na wygnaniu w Padwie. Po powrocie ze studiów włoskich do macierzystego Lwowa nowy markiz chyba nie przyznawał się do niezwykłego awansu, bo dopiero w wieku XIX przypomnieli o nim jego potomkowie, starając się o uznanie statusu szlacheckiego w Austrii, ale bez rezultatu²⁸⁸.

Kolejny akt tego typu pochodził od Stolicy Apostolskiej. Hrabia papieskim (państwa rzymskiego) w 1719 roku został arcybiskup Jan Tobiasz Augustynowicz z nominacji papieża Klemensa XI²⁸⁹. Ponieważ tytuł dotyczył osoby duchownej, zmarłej w 1751 roku²⁹⁰, nie utrzymał się w tej rodzinie.

W drugiej połowie XIX wieku papież Leon XIII przyznał jeszcze trzy tytuły hrabiowskie: dla barona Mikołaja Romaszkana w 1881 roku²⁹¹ (wygaś na jego synu, Franciszku Mikołaju, który zmarł w 1935 roku)²⁹², dla arcybiskupa Izaaka Mikołaja Isakowicza w 1886 roku (wygaś wraz z jego zgonem w 1901 roku)²⁹³ oraz dla jednej z linii Bogdanowiczów w osobie Stanisława Antoniego Tigrana Rosco-Bogdanowicza w 1898 roku (wygaś na jego synu, Karolu, zamordowanym przez NKWD w 1940 roku)²⁹⁴.

²⁸⁸ [S. Horolt], *Splendor Glorae in Gentilitia Sagitta Illustrissimo ac Excellentissimo Domino D. Nicolao Marchionide Marimont Gonsagae Stetkiewicz Equiti polono ac pro Inclita Sua Natione Consiliario Dignissimo in solemnibus medicinae more nobilium laurea applausu demonstratus a P. Stanislao Horolt polono Ord. Min. Conventual. Sac. Theol. Baccalaureo, Patavii 1707*; F. Benucci, *Le virtù dei 'tenenti' polonici, tra classicità e cristianità*, „Perspektywy Kultury / Perspectives on Culture”, 41, 2023, s. 44-45; ЦДІАВЛ: f. 165, op. 3, spr. 4440 (dokumentacja starań o potwierdzenie szlachectwa Franciszka Stetkiewicza herbu Kościecha); Adelsarchiv: sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 949.22.

²⁸⁹ S. Barącz, *Żywoty*, s. 36.

²⁹⁰ D. Kajetanowicz, *Augustynowicz Jan Tobiasz*, s. 185.

²⁹¹ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 831, k. 62, list arcybiskupa Grzegorza Józefa Romaszkana do Mikołaja Romaszkana, informujący o breve papieskim z nadaniem tytułu hrabiowskiego, Lwów, 18 marca 1881. Dziękuję dr. Tomaszowi Krzyżowskiemu za udostępnienie tego dokumentu.

²⁹² H. Kopczyńska-Kłós, *Potomkowie Piotra Romaszkana*, [on-line:] https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/romaszkan2/aqwg06.htm (dostęp: 15 października 2024).

²⁹³ T. Zaleski, *Biskup ormiański*, s. 96.

²⁹⁴ A. A. Zięba, *Idea powrotu Ormian*, s. 222-223.

W okresie austriackim pojawiły się nadane przez cesarzy baronostwa. Najpierw dla dwóch linii Hadziewiczów (dla Jakuba Aleksego i Macieja, oba w 1780 roku, pierwszy z nich otrzymał tytuł jednocześnie dla swego bratanka²⁹⁵). Oba tytuły wygasły – w 1806 roku bezpotomnie zmarł Maciej Hadziewicz (jego jedyny syn przeżył tylko 2 dni), w 1823 roku prawdopodobnie bezpotomnie zmarł ostatni męski potomek Jakuba Aleksego Hadziewicza, w 1903 roku zmarł prawdopodobnie bezpotomnie ostatni potomek męski jego bratanka²⁹⁶. Kolejny tytuł baronowski otrzymała rodzina Kaprich von Merecey w 1791 roku dla braci Jana i Andrzeja. Ich potomkowie rezydowali zarówno na Bukowinie, jak i w Galicji. Tytuł wciąż trwa, ale poza Polską – w Niemczech, Austrii i Kanadzie²⁹⁷. Dwie linie Romaszkanów otrzymały baronostwa w latach 1856 i 1857, adresowane do Mikołaja i Piotra Pawła. Obie linie wygasły: najpierw w 1893 roku, wraz ze śmiercią Zygmunta Romaszkana, syna Piotra Pawła, ostatecznie w 1935 roku, wraz ze śmiercią Franciszka Romaszkana, syna Mikołaja²⁹⁸. Ignacy Szymonowicz, Armeno-Polak z Bukowiny, dostał baronostwo w 1865 roku, a w 1870 roku objęci nim zostali także jego bratankowie – Jakub i Grzegorz²⁹⁹. Czeczowie de Lindenwald, rodzina ormiańska wywodząca się z Siedmiogrodu, nobilitowana w Galicji, została utytułowana w 1898 roku w osobie Hermana Artura Jana, posiadacza dóbr w Bieżanowie (obecnie dzielnica Krakowa)³⁰⁰. Jego linia wygasła w 2013 roku na prawnuku Stanisławie Czecz³⁰¹. Stefan Moysa-Rosachacki otrzymał baronostwo w 1910 roku³⁰². Linia utytułowana tej rodziny wygasła w 2007 roku na jego wnuku Stefanie, jezuitcie³⁰³. Wreszcie Kajetan Stefanowicz,

²⁹⁵ E. A. Kuropatnicki, *Wiadomość*, s. 57. Ponieważ tytułu baronowskiego używał bratanek Jakuba Aleksego, Józef, i jego syn, Teodor, który zmarł w Lublinie w 1903 roku („Warszawska Gazeta Sportowa”, 5, 1903, 5, s. 10; por. H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Hadziewiczów*, [on-line:] <https://skarbnica.ormianie.pl/?idw=541>), można przypuszczać, że wspomniany przez Kuropatnickiego bratanek jednego z baronów, dopuszczony do tytułu, to właśnie Józef. Zob. także: S. Górzyński, *Arystokracja*, s. 71, 152 (tu mylne dane genealogiczne, oparte na rodowodzie, podawanym przez herbarze).

²⁹⁶ A. Boniecki, *Herbarz*, 7, s. 226, 228; S. Uruski, *Rodzina*, 5, s. 89.

²⁹⁷ S. Górzyński, *Nobilitacje* (1997), s. 147; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser*, 91, Gotha 1941, s. 202-203.

²⁹⁸ F. Heyer v. Rosenfeld, I. v. Bojaničić, *Der Adel von Galizien*, s. 109, tab. 132; S. Uruski, *Rodzina*, 15, Warszawa 1931, s. 239; H. Kopczyńska-Kłós, *Potomkowie Piotra Romaszkana*, [on-line:] https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/romaszkan2/aqwg06.htm (dostęp: 20 października 2024).

²⁹⁹ S. Górzyński, *Nobilitacje* (1997), s. 257. Tytuł baronowski tej rodziny dziedziczyli po Jakubie Szymonowiczu jego synowie: Romuald Kajetan i Aleksander, właściciel ziemski w Rumunii.

³⁰⁰ T. Lenczewski, *Genealogie*, 1, s. 249-250.

³⁰¹ S. Dziedzic, *Zmarł Stanisław Czecz*, „Kraków”, 2013, 3, s. 91.

³⁰² T. Lenczewski, *Genealogie*, 1, s. 268.

³⁰³ [M. Baraniecka-Witkowska], *Odejście ks. Stefana Moysy-Rosachackiego TJ*, on-line: <https://www.witkowscy.net/wp/?p=624> (dostęp: 20 października 2024).

jeszcze jeden Armeno-Polak z Bukowiny, baron od 1917 roku, prawdopodobnie nie pozostawił potomków męskich, więc tytuł ten wygasł wraz z jego śmiercią w 1924 roku³⁰⁴.

Jeden tytuł baronowski dla Ormianina galicyjskiego nie został nadany z braku zainteresowania obdarowanego. Według Mariana Rosco-Bogdanowicza miał nim być Agopsowicz z Pokucia (Mikołaj Hasso, syn Wartana, wójta ormiańskiego w Łyścu), który razem ze współnikiem Izaakiem Bernsteinem dostarczał Bawarii konie w czasie wojen napoleońskich i w miejsce zapłaty otrzymał propozycję baronostwa. Odmówił i odsprzedał swe pretensje finansowe współnikowi, który w ten sposób został pierwszym baronem Ignacym Brunickim³⁰⁵. Mikołaj Hasso-Agopsowicz został natomiast nobilitowany wraz z bratem i kuzynami w 1812 roku.

Konsekwencje

Ta część analizy zasługuje na osobne i obszernie potraktowanie w przyszłości, gdyż dotyczy sedna zjawiska. Pokazać może bowiem, jak wyglądał przebieg awansu stanowego po pokonaniu jego pierwszego etapu, czyli procesu integracji środowiskowej. Uwaga badaczy nobilitacji skupia się wyłącznie na samych aktach nobilitacyjnych, na konstytucjach sejmowych, dyplomach, herbach, opłatach i przysięgach, które im towarzyszyły. To, co było potem, już nie budzi większego zainteresowania. A przecież samo uzyskanie dokumentu nobilitacyjnego dopiero otwierało drogę, którą najbliższa rodzina osoby nobilitowanej musiała przejść do pełnej stabilizacji w nowej roli społecznej. Oczywiście chodzi tu o uszlachcenia uzyskane w sposób formalny, a nie poprzez przyswojenie sobie szlacheckiego sposobu życia, który stawał się uzasadnieniem dla uzyskania z czasem poświadczenia prawnego, że się jest szlachcicem. W tych wypadkach to dokument stwierdzający ten fakt był konsekwencją wcześniejszej integracji stanowej osiągniętej drogą pozaprawną.

Sądząc ze skąpych raczej wzmianek źródłowych, wejście Ormian do stanu szlacheckiego najczęściej skutkowało konsekwencjami logicznie wypływającymi z samego tego faktu, a więc obejmowało: nabycie ziemi, przejście od poprzednich zajęć do gospodarowania na niej, adaptację w szlacheckim sąsiedztwie, praktykowanie religii rzymskokatolickiej, zgodne z nową przynależnością stanową małżeństwa dzieci nobilitanta, a czasem jego samego. Zmiana w języku,

³⁰⁴ FKIDOP: księga zmarłych parafii ormiańskokatolickiej w Czerniowcach, wpis z 26 lutego 1924 roku, Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 20 października 2024).

³⁰⁵ M. Rosco Bogdanowicz, *Wspomnienia*, 1, s. 125. Pełny opis bawarskich perypetii Agopsowicza przedstawia na podstawie dokumentacji monachijskiej Monika Agopsowicz, *Ormianie. Kresowego Pokucia początek*, s. 246-248.

obyczaju czy stroju raczej nie była konieczna, gdyż ani bogate mieszczaństwo, ani urzędnicy centralnych instytucji państwowych, ani oficerowie wojsk koronnych, ani ludzie dworu monarszego lub dworów magnackich nie odbiegali pod tym względem od właściwych dla siebie warstw stanu szlacheckiego jeszcze przed nobilitacją. Symbolem niejako zerwania ze swą etnicznością i dotychczasową przynależnością stanową po otrzymaniu nobilitacji była rezygnacja z funkcji sprawowanych w gminach ormiańskich. Na przykład urzędy starszych we Lwowie złożyli: Jan Torosowicz Wieniawski, Jan Warteresowicz Słoniowski, Bernard Bernatowicz Bernacki. O podobnych rezygnacjach w samorządzie kamienieckim w drugiej połowie XVIII wieku już nie słyhać.

Nie wszystkie nobilitacje miały takie właśnie logiczne następstwa, a przynajmniej nie od razu. Nie zawsze formalne uzyskanie przez jednostkę statusu szlacheckiego skutkowało rzeczywistą zmianą bytową jej samej i kolejnych pokoleń. Zdarzała się w przypadku nobilitacji kupców pochodzenia ormiańskiego niechęć do porzucenia dotychczasowej profesji, o wiele bardziej korzystnej finansowo niż uprawa ziemi i niepowiązanej prawnie z obowiązkiem służby wojskowej na rzecz państwa. W testamencie z 1719 roku starszy brat nobilitowanego Tobiasza Manczukowskiego, Mikołaj Mańczukiewicz, który wraz ze swym potomstwem uważał się za użytkownika tej nobilitacji, nazywał „urodzonym” i „szlachetnym” swego nieletniego wtedy wnuka, Mikołaja, ale jednocześnie zalecał podjęcie zawodu kupieckiego, a nawet zapisał w tym celu spory kapitał na rozwinięcie interesów³⁰⁶. Jan Warteresowicz Słoniowski otrzymał w 1658 roku zgodę królewską na prowadzenie handlu orientalnego jeszcze przez trzy lata mimo posiadanego już szlachectwa³⁰⁷. We wczesnym okresie znajdujemy przypadki całkowitej rezygnacji ze stanu szlacheckiego na rzecz miejskiego (Furtatowiczowie, potomkowie Iwaszka Kiczki, Wakowscy). I w tym aspekcie odmienne konsekwencje przyniósł schyłek wieku XVIII. Co najmniej kilku wtedy nobilitowanych ani myślało rezygnować z uprawiania zajęć miejskich i nikt tego od nich nie wymagał (manufakturzysta Paschalis Jakubowicz, bankier Maciej Łyszkiewicz, kupiec Szymon Symonowicz), choć zgodnie z wymogami prawa równolegle nabyli dobra ziemskie.

Każdy z elementów procesu integracyjnego wymaga szczegółowego omówienia, przy czym najłatwiejsze jest prześledzenie jego wątku matrymonialnego, gdyż pozwala na to znajomość samej tylko genealogii rodzin nobilitowanych. Łączy się on ściśle z drugim, to jest z przemianą wyznaniową, a od wieku XVIII obrządkową.

Pobieżny ogłód tego problemu prowadzi w tym zakresie do wniosku, że w Polsce przedrozbiorowej przeważały mariaże poza własną etnicznością, czyli

³⁰⁶ NBO: sygn. 1731/II, *Protokół testamentów*, s. 168.

³⁰⁷ AGAD: MK, sygn. 201, k. 111v-113v.

polskie, sprzyjające już nie tylko integracji, a i całkowitej asymilacji. Odnosnie do doby staropolskiej w niektórych wypadkach mamy źródłowe dowody tego, że nobilitacja nie wywoływała – jak to już było wspomniane – natychmiastowej konwersji religijnej, czyli porzucenia Kościoła ormiańskiego. Fedor Chalepski w 1622 roku był opiekunem kościoła ormiańskiego w Kijowie, a zatem przynależał nadal, już jako bojar, do wyznania narodowego. Podobnie rzecz się miała z potomkami Makarego Iwaszkiewicza w Kijowie³⁰⁸. We Lwowie pierwotne wyznanie zachowali: w wieku XV – Grzegorz z Laszek i Srok oraz Iwaszko Kiczka, a w XVI – Tychnowiczowie i Domażyrcy. Wszyscy oni zawierali nadal małżeństwa z Ormiankami. Ormianki natomiast wychodzące w tym czasie za szlachciców przyjmowały wyznanie mężów – prawosławie lub rzymski katolicyzm. Zachodziły też przypadki alternatywnego praktykowania przez uszlachconych Ormian w dwóch Kościołach – macierzystym i katolickim lub prawosławnym, w zależności od miejsca pobytu, sytuacji czy potrzeby, ale tego typu zachowania obserwujemy w całej ich społeczności macierzystej. Przejawiała ona swoisty ekumenizm i to nie tylko tam, gdzie nie było duszpasterstw ormiańskich. Nawet we Lwowie zdarzało się, że wierni i duchowni narodowego Kościoła ormiańskiego uczęszczali okazujnie na nabożeństwa katolickie.

Po zawarciu unii kościelnej w wieku XVII, która przypada na apogeum nobilitacji ormiańskich za panowania króla Jana II Kazimierza, w zasadzie problem konsekwencji religijnych znikł. Praktykowanie rodzin uszlachconych w obrządku rzymskokatolickim, jak się wydaje, przeważało, ale w niektórych wypadkach utrzymywany był jakiś rodzaj związku z obrządkiem ormiańskokatolickim. Niekiedy rodziny te wspomagały swój dawny Kościół materialnie (na przykład Lenkiewiczowie-Ipohorscy, Pilawscy, Słoniewscy, Wieniawscy). Łacińskie powołania duchowne i zakonne były w tej grupie społecznej rzadkie, ale się zdarzały. Powołania ormiańskie były natomiast wyłącznie żeńskie (ormiańskie benedyktynki z rodziny Spendowskich i Manczukowskich³⁰⁹).

Jednostkowy przypadek stanowił wybór unickiego zakonu bazylianów jako drogi realizowania powołania kapłańskiego przez potomka uszlachconych Seferowiczów – Józefa Joachima Spendowskiego (1723-1772)³¹⁰, archimandryty kaniowskiego i tymczasowego protoarchimandryty zakonu, przy czym mieścił się on w szerszym kontekście tamtych czasów, gdy nierzadko synowie szlachty polskiej wstępowali do bazylianów, uchodzących za zakon dostarczający liderów Kościołowi unickiemu. Podobnie odosobnionym przypadkiem były losy

³⁰⁸ K. Stopka, *Milites et nobiles*, s. 73, 79.

³⁰⁹ K. Stopka, *Spendowska Rypsyma*. Szerzej zob.: A. A. Zięba, J. Sławińska, *Biogramy założycielki i księń benedyktynek ormiańskich we Lwowie*, w: *Niewiasty z pastoralami. Portrety księń klasztoru benedyktynek ormiańskich we Lwowie: historia, konteksty, konserwacja*, red. A. A. Zięba, Warszawa–Kraków 2021, s. 13-21.

³¹⁰ T. Żychliński, *Złota księga*, 19, s. 114.

potomków metrykanta koronnego Stefana Kazimierza Hankiewicza, urodzonych z jego trzeciej żony, Rusinki. Przeszli oni do obrządku unickiego (potem, w czasach austriackich, nazywanego grekokatolickim), a to wskutek opuszczenia Warszawy, osiedlenia się na wsi w województwie ruskim i licznych mariaży z unitkami³¹¹. Z tego rodu wywodziło się kilka pokoleń duchownych grekokatolickich, między innymi kanonik Grzegorz Hankiewicz (†1831), delegat biskupi dla administrowania częścią diecezji lwowskiej w zajętym przez Rosjan Kraju Tarnopolskim (1810)³¹².

Okolicznością sprzyjającą integracji wewnątrzstanowej było rozproszenie geograficzne rodzin nobilitowanych Ormian. Większość z nich rozeszła się po całym olbrzymim wtedy państwie polsko-litewskim, daleko od matczynika etnicznego, którym były dwa województwa południowo-wschodnie – ruskie i podolskie. Jedna linia Torosowiczów Wieniawskich osiadła w ziemi wieluńskiej, Stefanowiczowie Pleskowscy – w województwie krakowskim, Hadziewiczowie – w podlaskim, Faruchowiczowie – w krakowskim, Słoniowscy pojawili się na Pomorzu i na Lubelszczyźnie, Bogdanowiczowie – na Lubelszczyźnie, inni jeszcze nabyli dobra w województwach mazowieckim, kijowskim, wołyńskim i w Wielkim Księstwie Litewskim. Zanikły nie tylko bliskie relacje z Ormianami we Lwowie czy Kamieńcu, nie powstały także ściślejsze związki między rodzinami nobilitowanymi. Polacy stanowili najbliższe otoczenie poszczególnych rodzin pochodzenia ormiańskiego, krewni, powinowaci, sąsiedzi, współtowarzysze biesiad, działań politycznych, celebracji religijnych.

W dobie porozbiorowej sytuacja się zmieniła i zróżnicowała. W zaborze rosyjskim – zarówno w Królestwie Polskim, jak i w guberniach południowo-zachodnich cesarstwa, gdzie obrządek ormiańskokatolicki zanikł w połowie XIX wieku, oraz w Besarabii – szlachta pochodzenia ormiańsko-polskiego stała się rzymskokatolicka, za wyjątkiem jednostkowych przypadków konwersji na prawosławie, jak w rodzinie Słowackich, lub protestantyzm, jak u Bernatowiczów. Tam też do zawierania związków małżeńskich dochodziło wyłącznie wśród Polaków. Pełna asymilacja odbiła się też negatywnie na pamięci ancestralnej. Z dawnej etniczności pozostało czasem tylko nazwisko, o ile brzmiało z ormiańska, rzadziej mgliste rodzinne wspomnienie i ewentualnie sentyment. Dobrze oddaje ten stan wypowiedź Jana Manugiewicza, potomka jednej z takich rodzin, mieszkańca Warszawy, który proszony w 1974 roku o pomoc w utworzeniu organizacji ormiańskiej, odpowiedział:

³¹¹ Incydentalnie zdarzały się też związki małżeńskie z rodzinami pochodzenia ormiańskiego, takimi jak Moszoro i Passakas.

³¹² S. Uruski, *Rodzina*, 5, s. 100-102; A. Boniecki, *Herbarz*, 7, s. 235-236; J. Waszkiewicz, *Hankiewicz Hilary*.

Co do mnie – uważam się za Ormianina z ekspresją w nazwisku, lecz krwi już nadto odbarwionej, aby się angażować, natomiast chętnie pomogę we wszystkim, co będzie potrzebne³¹³.

Z kolei we wschodniej Galicji i na Bukowinie na przełomie XVIII i XIX wieku wiele formalnie uszlachconych rodzin ormiańskich trzymało się dotychczasowego trybu życia, obyczaju i systemu wartości, właściwego raczej zarządcom dóbr ziemskich i handlarzom bydła niż dziedzicom z dworów, co wzbudzało u pewnej części szlachty „z dziada pradziada” zdziwienie, u innej – kpinę, ale czasem też uznanie, gdyż te stare ormiańskie wartości były pozytywistyczne i społecznie produktywne. Rzecz jasna, w kolejnych pokoleniach integracja obyczajowa się pogłębiła i styl życia galicyjskich i bukowińskich dworów ormiańskich przestał się aż tak bardzo różnić od polskich, lecz pewne odrębności obyczajowe pozostały.

Kolejna różnica względem konsekwencji nobilitacji w poprzednim okresie była nawet istotniejsza. Nobilitowane rodziny ormiańskie w Galicji i na Bukowinie utrzymywały więź między sobą. Sprzyjało temu osadnictwo na stosunkowo niewielkim obszarze kilku powiatów oraz endogamia wyniesiona jeszcze z dawnych gmin ormiańskich. Liczne i krzyżujące się węzły matrymonialne spajały środowisko szlachecko-ormiańskie aż do lat międzywojennych. Świadectwem tego są opasłe teczki z archiwum arcybiskupstwa ormiańskiego we Lwowie, zawierające dyspensy małżeńskie od pokrewieństw niekiedy jednocześnie w kilku stopniach³¹⁴, a nawet między wujem a siostrzenicą, jak w przypadku Kornela Krzczunowicza³¹⁵.

Nowa szlachta ormiańsko-polska w tych prowincjach zachowywała się też odmiennie od swej poprzedniczki z czasów staropolskich w relacji do obrządków katolickich. Uszlachceni lub uznani za szlachtę Ormianie galicyjscy pozostawali wierni Kościołowi ormiańskokatolickiemu, nawet gdy byli zmuszeni, przebywając poza jego strukturami parafialnymi, praktykować w obrządku rzymskokatolickim. Rodziny Krzczunowiczów, Rosco-Bogdanowiczów, Teodorowiczów, Abgarowiczów, Ohanowiczów, Agopsowiczów, Krzysztofowiczów i inne stały się wręcz filarami Kościoła ormiańskiego. Wywodzili się z nich duchowni tego obrządku. Jak silne było przywiązanie nowej szlachty do starego obrządku jako elementu tożsamości, świadczy przykład Krzczunowiczów, których polski zięć i łacinnik Władysław Wielowieyski nie tylko zawarł ślub z Leokadią Krzczunowiczówną w ormiańskiej katedrze lwowskiej (1859), ale i chrzczył w obrządku teściów i żony swe dzieci³¹⁶.

³¹³ Cyt. za: K. Stopka, A. A. Zięba, A. Artwich, M. Agopsowicz, *Ormiańska Warszawa*, s. 18.

³¹⁴ ЦДІАВЛ: f. 475, op. 1, spr. 221, 222, 225, 227, 229, 230, 232, 235, 236, 238-240, 242-244, 246-247, 249, 251, 256, 258, 260, 263, 265 (dokumentacja za lata 1784-1931).

³¹⁵ J. Zdrada, *Krzczunowicz Kornel*, s. 512.

³¹⁶ FKIDOP: księga zaślubin ormiańskokatolickiej parafii katedralnej we Lwowie (wpis z 16 lipca 1859), księga chrztów tejże parafii (wpisy z 7 lipca 1860 i 16 kwietnia 1882), księga

Jednak inni – Bernatowiczowie, Czeczowie, Hadziewiczowie – tracili te związki. Zdarzały się liczne sytuacje wymiennego praktykowania w rzymskim i ormiańskim katolicyzmie, podziału obrządkowego między poszczególnymi liniami rodowymi (Augustynowiczowie, Zachariasiewiczowie, Warteresiewiczowie, Manugiewiczowie), a i przypadki powołań duchownych w obrządku łacińskim oraz karier w nim aż do szczebla biskupiego (w wieku XIX: biskup tarnowski i przemyski Franciszek Ksawery Zachariasiewicz, biskup przemyski Jan Antoni Potoczki, biskup łowicki Grzegorz Zachariasiewicz, biskup sejneński Mikołaj Manugiewicz, jezuita Karol Antoniewicz, w wieku XX – jezuita baron Stefan Moysa-Rosochacki).

Na Bukowinie zetknęły się ze sobą ponownie oba Kościoły ormiańskie – katolicki i narodowy, także w stanie szlacheckim, ale dane na temat relacji między nimi w łonie poszczególnych rodzin wymagają dopiero uszczegółowienia i systematyzacji. Na przykład o przyszłym baronie, a synu Ormianina uszlachconego w 1875 roku, znajdujemy taką notatkę w metrykach jednej z parafii ormiańskokatolickich:

Stefan Mojsa de Rosochacki, syn Jana Mojsy i Heleny z domu baronów-ny Kapri, dziedzic w Rudnikach, z religii ormiańsko-schizmatycznej nawrócił się i wyznanie wiary w kościele ormiańskokatolickim w Śniatynie złożył. Po wyznaniu wiary spowiedź odbył 7 września 1887 roku i Najświętszy Sakrament przyjął w kościele parafialnym obrządku ormiańskiego w Czerniowcach³¹⁷.

Podobny przypadek miał miejsce w rodzinie baronów Kaprich:

Walerian baron Kapri, dziedzic dóbr na Bukowinie, syn Andrzeja barona Kapri z Negustyny i Marii z domu Prunkuł, nawrócił się z religii ormiańsko-orientalnej na wiarę katolicką i dnia 25 kwietnia 1876 roku wyznanie wiary katolickiej złożył przed dwoma świadkami w obecności kapłana ormiańskokatolickiego w Czerniowcach. Ks. Florian Mitulski. Świadkowie: Ludwik Mikuli, Michał baron Kapri³¹⁸.

chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Horodence (wpisy z 4 czerwca 1863, 15 marca 1865, 22 stycznia 1876), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 12 listopada 2024). Dzieci te jednak, mimo chrztu w obrządku ormiańskiej matki, w życiu dorosłym były praktycznie rzymskimi katolikami, a najmłodsza Maria (1882-1966) została zakonnicą w rzymskokatolickim zakonie urszulanek (siostra Maria Alojza).

³¹⁷ FKIDOP: księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Czerniowcach (wpis z 7 września 1887), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 12 listopada 2024); T. Lenczewski, *Genealogie*, 1, s. 269.

³¹⁸ FKIDOP: księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Czerniowcach (wpis z 25 kwietnia 1876), księga zaślubin tejże parafii (wpis z 27 kwietnia 1876), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 12 listopada 2024).

Zmiany obrządku w obu przypadkach były związane z planowanymi ślubami z katoliczkami obrządku ormiańskiego: Stefana Moysy-Rosochackiego z baronówną Ludwiką Marią Kapri, a barona Waleriana Kapriego z Joanną Petrowicz. W innych jednak sytuacjach, chyba nawet liczniejszych, śluby między wiernymi obu Kościołów ormiańskich zawierano bez zmiany wyznania, po uzyskaniu dyspens kościelnych. Na przykład Kajetan Grzegorz Jakubowicz, dziedzic dóbr Kuczurnik, katolik ormiański, w 1912 roku w Czerniowcach ożenił się z Anną Prunkuł, wyznania apostolskiego, córką Warteresa Prunkuła³¹⁹. Najczęściej rezultatem tych związków był podział danej rodziny na linie ormiańskokatolicką i ormiańskoapostolską.

Zdarzały się tam też małżeństwa mieszane wyznaniowo z prawosławnymi. Na przykład baron Romuald Kajetan Szymonowicz, komisarz starostwa w Czerniowcach, syn barona Jakuba i Heleny z Mikołajewiczów, katolik obrządku ormiańskiego, na mocy dyspensy od przeszkód religijnych zawarł w 1905 roku ślub z Eleną de Grigorcea, pochodzącą ze starej, mołdawskiej, bojarskiej rodziny prawosławnej, córką Mihaila i hrabianki Olgi Logothetti³²⁰. W rodzinie galicyjskich Torosiewiczów z kolei miały miejsce wcale liczne mariaże z bukowińską, prawosławną rodziną baronów Wassilków³²¹.

Niebagatelną rolę w procesie integracji stanowej odgrywała też opinia społeczna. Co do wieków XIV-XVI nie mamy na ten temat świadectw źródłowych, ale w tym okresie nobilitacje Ormian należały do rzadkości, więc raczej nie mogły wzbudzić jakichś czytelných i szerszych społecznie reakcji. W wieku XVII ujawniła się obopólna niechęć do nobilitowanych, wtedy już licznych, zarówno ormiańska, jak i polska.

Gdy chodzi o stronę ormiańską, mogło to być spowodowane tym, że bogate i przedsiębiorcze rodziny po uzyskaniu szlachectwa odpadały od Kościoła i gminy, co było stratą dla prestiżu religii i finansów gminnych. Według relacji teatyna włoskiego ojca Clementa Galana z około 1664 roku „znenawidzenie” przez Ormian swych ziomków licznie nobilitowanych na sejmach za panowania króla Jana II Kazimierza motywowano właśnie tym, że porzucali oni ormiańskie gminy i obrządek³²².

³¹⁹ FKIDOP: księga zaślubin parafii ormiańskokatolickiej w Czerniowcach (wpis z 30 listopada 1912), Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 12 listopada 2024).

³²⁰ FKIDOP: księga zapowiedzi przedślubnych ormiańskokatolickiej parafii w Czerniowcach, 1905; księga zaślubin tejże parafii (wpis z 8 czerwca 1905) Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <https://archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 12 listopada 2024); A. Popa, *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți*, „Revista Istorică”, 6, 1995, 5-6, s. 551.

³²¹ Szerzej: A. A. Zięba, *O ormiańskich korzeniach Vincenza*, s. 373-418.

³²² G. Petrowicz, *L'Unione degli Armeni di Polonia con la Santa Sede (1626-1686)*, Roma 1950, s. 170.

Opinię szlachecką w tym samym czasie zbulwersowało przyznanie szlachectwa dwóm bogatym Ormianom (Hadziewiczowi i Warteresowiczowi), którzy złożyli z tego tytułu obfite dotacje do skarbu państwa, na gwałt potrzebującego środków na prowadzenie wojen. Uwidaczniało się to nie tylko w ulotnych komentarzach i docinkach.

Przynajmniej nie pięć, ale niech da z Hadziewiczem
sto tysięcy nim w regest szlachty go policzem

– kpił szlachecki poeta Wacław Potocki³²³. Stało się to powodem wprowadzenia na stałe do prawa polskiego regulacji zwanej skartabellatem, czyli zakazu pełnienia godności ziemskich przez trzy pierwsze pokolenia rodziny nobilitowanej. Pierwsza nobilitacja ograniczona w ten sposób dotyczyła właśnie Ormianina Mikołaja Hadziewicza (1654)³²⁴. Nie była to, jak się wydaje, niechęć do Ormian, ale bardziej do bogatego mieszczaństwa. Przy tym nobilitacje za zasługi wojskowe – a takie wśród ormiańskich nobilitantów przeważały – nie stały się obiektem podobnej niechęci; pochwalały je wręcz te same sejmiki, które protestowały przeciw nobilitacjom za pieniądze. Co ciekawe, przy likwidowaniu w wieku XIX instytucji skartabellatu, również Ormianie posłużyli za powód do zmian prawnych³²⁵.

W drugiej połowie XVIII wieku nobilitacje Ormian przestały kłuć w oczy opinię szlachecką i wzbudzać niechęć w ich nacji. Trzeba to łączyć z ogólną zmianą nastawienia do nobilitacji zasłużonych plebejów. Przykładem przełamywania się postaw szlacheckich jest choćby opinia wyrażona przez unickiego metropolitę kijowskiego Jazona Smogorzewskiego, wywodzącego się ze szlachty mazowieckiej, w liście do podkomorzego kijowskiego, Łukasza Rybińskiego:

cóż wysokiej generała Miączyńskiego zacności na parafiach i na wielkim
świecie szkodzi dziś żona z miejskiej Rafałowiczów kondycji?³²⁶.

O zmianie nastawienia środowiska ormiańskiego świadczy natomiast masowość starań jego przedstawicieli ze Lwowa, Zamościa, Warszawy i Stanisławowa o nobilitację.

³²³ W. Potocki, *Wiersze wybrane*, oprac. S. Grzeszczuk, Wrocław 1992, s. 167, *Biblioteka Narodowa*, 1/1.

³²⁴ O. Balzer, *Skartabelat w ustroju szlachectwa polskiego*, Lwów 1911; H. Suchojad, *Problem nobilitacji oraz indygenatów na sejmikach małopolskich i wielkopolskich w latach 1669-1696*, „Śląski Kwartalnik Historyczny”, 1996, 1/3, s. 169-177.

³²⁵ Zob. o tym: M. Getka-Kenig, *Nobilitacje i nobilitowani*, s. 732-733.

³²⁶ Cyt. za: J. Platt, *Pani kasztelanowa owrucka. Przyczynek do biografii Adama Naruszewicza*, „Przegląd Humanistyczny”, 4, 1960, 1, s. 123). Rafałowiczowie byli warszawskimi Ormianami, krewnymi lwowskiego arcybiskupa ormiańskiego Jakuba Waleriana Tumanowicza (1714-1798).

W kolejnym stuleciu został już tylko dysgust wobec nominatów władzy zaborczej, nuworyszy, ujawniający się chyba tylko w warstwie arystokratycznej, a zwerbalizowany w znanym powiedzeniu hrabiny Alfredowej Potockiej, żony namiestnika Galicji, że ormiańska szlachta pochodzi „więcej z kalendarza, niż z herbarza”³²⁷, które nawiązywało do patronimicznej formy nazwisk ormiańskich w Polsce.

Szlachta ormiańska spoza Polski

Niniejsza analiza dotyczy zmiany społecznej w populacji Ormian polskich, a więc nie uwzględnia rodzin ormiańskich, które przybyły na ziemię polskie, posiadając już szlachectwo. To ostatnie zjawisko warto tu jednak wspomnieć, choć pojawiło się dopiero w czasach najnowszych, a więc gdy szlachectwo z wolna traciło dawny sens społeczny. Wcześniej, to jest przed wiekiem XIX, na badanym obszarze szlachciców ormiańskich widywano z rzadka i sporadycznie. Przebywał w Polsce czasowo, bo tylko w latach 1777-1780, Krzysztof Bogdanfi, syn szlachcica Gabriela Bogdanfiego, senatora miasta Szamosujvar w Siedmiogrodzie, jako student Papieskiego Kolegium we Lwowie, prowadzonego dla Ormian przez teatynów³²⁸. Przejeżdżał przez Polskę w 1707 roku Israel Ori, „syn księcia Perosza”, wysłannik melików ormiańskich do kilku władców europejskich (papieża, cesarza, palatyna reńskiego i cara)³²⁹.

Gdy na przełomie XIX i XX wieku z Cesarstwa Rosyjskiego napływali na dawne ziemię polskie przedstawiciele starych szlacheckich rodzin ormiańskich, ich pochodzenie etniczne nie było czytelne, gdyż postrzegano ich przez pryzmat roli pełnionej w aparacie państwowym Rosji, czyli rosyjskich urzędników, oficerów, przedsiębiorców. Część z nich posiadała gruzińskie tytuły arystokratyczne, jako że przed opanowaniem Kaukazu przez Rosję związani byli z królestwami Kartlii i Kachetii.

Warszawa doznawała wątpliwego zaszczytu goszczenia między innymi generała Dawida Bebutowa, pochodzącego z rodu książąt (melików) ormiańskich Tyflisu. Nadzorował on Królestwo Polskie po powstaniu listopadowym, okupował Kraków po powstaniu 1846 roku, a w latach 1861-1867, czyli w dobie powstania

³²⁷ M. z Ekielskich Sołowijowa, *Ormianie*, w: *Ormianie polscy w opisach i obrazach*, wyboru dokonali A. A. Zięba, K. Stopka, Warszawa 2017, s. 31.

³²⁸ E. Tryjarski, *Ze studiów nad rękopisami i dialektem kipczackim Ormian polskich*, 3. *Katalogi alumnów Kolegium teatynskiego we Lwowie*, „Rocznik Orientalistyczny”, 24, 1960, s. 76.

³²⁹ A. Johannissyan, *Israel Ory und die armenische Befreiungsidee. Inaugural Dissertation*, [München] 1913; T. Krusiński, *Tragica vertentis belli Persici historia per repetitas clades ab anno 1711 ad annum 1728 vum continuata, post Gallicos, Hollandicos, Germanicos ac demum Turcicos auctoris typos auctor*, Leopoli 1740, s. 256-257.

styczniowego, był wojskowym komendantem Warszawy³³⁰. Co najmniej kilku przedstawicieli rodu Melik-Szachnazarowych, potomków arystokratycznej rodziny ormiańskich melików Barandy w Górskim Karabachu, sprawowało podobne funkcje w Warszawie: Gerasim, porucznik pułku ułanów, zmarł w Warszawie, pełniąc tam służbę w 1870 roku, jego bratanek Andranik ukończył Warszawski Suworowski Korpus Kadetów³³¹.

W odmiennej sytuacji społecznej znalazły się dwa inne rody podobnego pochodzenia, których przedstawiciele, choć też wojskowi rosyjscy, osiedlili się w guberniach zachodnich, na ziemiach zabranych niegdyś Polsce, w niemal całkowicie polskim sąsiedztwie szlacheckim. Książęta Abamelikowie-Łazariewy – Siemion, generał, a jednocześnie artysta malarz, Artem, również generał, i Joakim, synowie Dawida, emerytowanego generała uczestniczącego niegdyś w wojnach z Napoleonem, potomkowie założycieli słynnego wschodoznawczego Instytutu Łazariewskiego w Petersburgu, oraz ich brat stryjeczny Paweł, syn Aleksandra – zostali wpisani 8 października 1856 roku do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części piątej. Książęta Atabekowie (Atabekianowie) Melikowie Wani – Atabek (Adam), syn księcia Owanesa, ostatniego melika Dżraberdu, z synami Andriejem (potem generałem artylerii), Władymirem i Iwane – wpisani zostali 26 stycznia 1868 roku do tychże ksiąg w części trzeciej. Ci drudzy mieszkali na Podolu aż do pierwszej wojny światowej, gdyż 2 kwietnia 1902 roku uwzględnieni zostali tam dwaj członkowie ich kolejnego pokolenia – Aleksander i Mikołaj, synowie Andrieja³³².

Mitologizacje

Zagadnienie szlachectwa wśród polskich Ormian obrosło w wiele mitów i legend. Już *Korona polska* Niesieckiego rozpoczyna zjawisko swoistego „legendowania” rodzin uszlachconych, które chciały ukryć pochodzenie ormiańskie i podszyć się pod inne. W dziele tym dotyczy to Hadziewiczów i Wieniawskich. Hadziewiczów wywiódł Niesiecki z Grecji, a Mikołajowi, pierwszemu nobilitowanemu, przydał żonę o szlacheckim nazwisku – Różę Ściborównę (faktycznie

³³⁰ Бebutов, Давид Осипович, w: *Русский биографический словарь*, 2, Санкт-Петербург 1900, s. 626-627; K. Stopka, A. A. Zięba, A. Artwich, M. Agopsowicz, *Ormiańska Warszawa*, s. 95; S. Wiech, *Klub Ruski w Warszawie. Pierwsze ćwierćwiecze działalności (1860-1885)*, „Kwartalnik Historyczny”, 131, 2024, 1, s. 53-57, 59.

³³¹ K. Stopka, A. A. Zięba, A. Artwich, M. Agopsowicz, *Ormiańska Warszawa*, s. 103-104. Szerzej o Melikach-Szachnazarowych zob. A. Мелик-Шахназаров, *Владельцы Варанды на службе Империи*, Москва 2011.

³³² Список дворян [...] Подольской губернии, 1913, s. 351, 413; Абамелик, Семен Давыдович, w: *Русский биографический словарь*, 1, Санкт-Петербург 1896, s. 5; O Atabekach i Abamelikach szerzej zob.: A. Магалян, *Меликства Арцах и меликские дома*, Ереван 2007.

nazywała się Kirkorowiczówna i była mieszczką zamojską). Dla Wieniawskich, którzy przed nobilitacją nosili nazwisko znanej lwowskiej rodziny ormiańskiej Torosowicz, potrudził się bardziej. Mieli oni w jego czasach problemy ze szlachcią województwa ruskiego, zarzucającej, że zbyt wcześnie posiadli godności ziemskie i poselskie, teoretycznie niedostępne dla rodzin nobilitowanych z zastrzeżeniem skartabellatu³³³. Usta krytykantów zamknęło więc wydrukowanie w czwartym tomie dzieła Niesieckiego genealogii alternatywnej względem tej faktycznej. Według niej mieli się rzekomo wywodzić od rodziny o tym samym nazwisku i herbie:

Od dóbr naprzód Wieniawa, w Ziemi Wschowskiej, a po tym, za przeniesieniem się ze wsi kiedyś Kłodna, po tym od imienia Wieniawskich Wieniawą nazwaney w powiecie radomskim leżącej, tego imienia nabyli. Czego dowodem są różne transakcje w grodzie radomskim zapisane. Piotr albowiem, na teyże Wieniawie dziedzic, w roku 1464 miał córkę Katarzynę, Jana Komorowskiego małżonkę, synów zaś trzech. Piotra bezpotomnego. Jakuba, ten dwa razy śluby małżeńskie ponawiał. Pierwszy raz z Barbarą, iako opiewa iey reformacya 1515 w Radomiu, drugi raz z Katarzyną. Trzeciego Jana, który miał za sobą Katarzynę Stremboszównę, iako świadczy reformacya a[nno] 1619 w grodzie radomskim. Syn jego, także Jan, wyniósł się w Ruskie kraie, który podpisał elekcyę królów Michała i Jana. Od tychże królów, do różnych był zażywany publicznych funkcji, zostając na ich dworze, jako świadczą niektóre oryginalne dokumenta do grodu lwowskiego podane³³⁴.

W obszernej nocie na temat owego Jana, który rzekomo przeniósł się z powiatu radomskiego do województwa ruskiego, nigdzie nie pada pierwotne imię i nazwisko (Iwaszko Torosowicz). Zawsze jest on nazywany Janem Wieniawskim, a jego zasługi dla państwa i króla są przedstawione ze szczegółami.

O Bernatowiczach – pochodzących z niezwykle bogatej i rozrodzonej rodziny ormiańskiej ze Lwowa – mamy z kolei w *Heraldyce* Wielądka najpierw wyjaśnienie, że „o tym domie przez niewiadomość dawni autorowie opuścili, nawet Niesiecki i Kuropatnicki nie wspominają”³³⁵, a następnie obszerny wywód genealogiczny, nadesłany przez Tomasza Bernatowicza, „przyjaciela domu Czartoryskich”³³⁶, gubernatora ich podolskich dóbr, a ponadto – dodajmy – prenumeratora *Heraldyki*. Wywód ten w miejsce rodowodu ormiańsko-lwowskiego zaprezentował rodowód litewski, a wydrukowanie uwiarygodniło go do tego stopnia, że po trzecim rozbiórze Polski posłużył Bernatowiczom do urzędowej, rosyjskiej

³³³ Szczegóły zob. w aneksie pod hasłem *Wieniawski*.

³³⁴ K. Niesiecki, *Korona polska*, 4, s. 604-605.

³³⁵ W. W. Wielądko, *Heraldyka*, s. 404-409.

³³⁶ A. J. Rolle, *Wybór pism*, 2, *Gawędy historyczne*, Kraków 1966, s. 63.

legitymacji szlacheństwa w guberni podolskiej. Został następnie dodany do nowej edycji herbarza Niesieckiego, przygotowanej przez Jana Nepomucena Bobrowicza – biblii szlachty polskiej wieku XIX³³⁷.

Mistrzostwo w udostojnieniu genealogii i dearmentyzacji nawet tych Ormian, którzy żyli, działali i byli powszechnie znani właśnie jako Ormianie w towarzystwie warszawskim za czasów Wielądka, autor ten pokazał, zamieszczając obszerne hasło o Paschalisie Jakubowiczu, emigrancie z Imperium Osmańskiego, fabrykancie pasów kontuszowych, dopiero co (1791) nobilitowanym za pomnożenie pożytecznych dla kraju rękodzieł tkackich. Po wyliczeniu staropolskich dostojników rzekomo należących do jego rodziny, cofnął się Wielądko aż do wieku XV, opisując niezwykle przygody rycerza Rafała Jakubowicza, który

w Grundwaldzkiej potyczce zginął, taka jest wiadomość, czyli informacja, lecz ten sam Rafał Jakubowicz dostał się w niewolę, później zaś z niewoli dostał się do Azji do miasta stołecznego Tokatu, sytuowanego w małej Armenii, i tam się ożenił z Ormianką, z której spłodził synów i córki, z tegoż Rafała Jakubowicza pokolenia zawsze się żenili z Ormiankami, i z tychże przyjął ieden prawo mieyskie, to iest Jakub Jakubowicz, mając żonę Ormiankę w mieście Tokacie, spłodziwszy z niej kilkoro dzieci, z których niektóre dzieci na mieyscu pomarli, zostało się tylko dwóch synów i iedna córka, to iest starszemu synowi imie Jan Jakubowicz, młodszemu synowi imie Paschalis Jakubowicz, córce imie Elżbieta Jakubowiczowna, sam zaś Jakub Jakubowicz w wieku 82, 1792 roku, umarł w Ismaelowie, iego syn drugi Paschalis Jakubowicz w roku 1761 dostał się do Polski³³⁸.

Nieco dalej wyjaśnia się po co była potrzebna polska i rycerska rodowa legenda:

W roku 1791, dnia 5 Marca, Paschalis Jakubowicz na seymie został nobilitowanym, dnia 29. Grudnia w grodzie Warszawskim, oblatowany roku tegoż przywilej i herb mu nadany Jakubowicz nazywaiacy się, to iest barana białego z chorągiewką w lewą stronę tarczy obróconego, na wzgórku stojącego w polu zielonym z dwoma rogami na głowie, na hełmie zaś [s]krzydło orle strzałą przeszyte; [...] nawet przed nobilitacją nie tylko Paschalis Jakubowicz, lecz iego oyciec i dziad tymże herbem zaszczycali się, [...], nie wiedząc na ten czas, skąd przodkowie iego pochodzili. Po nobilitacyi, gdy oycu swemu, pod ów czas ieszcze żyjącemu, o swej

³³⁷ J. N. Bobrowicz, *Dodatek do herbarza ks. Kaspra Niesieckiego*, Lipsk 1844, s. 14-16.

³³⁸ W. W. Wielądko, *Heraldyka*, 5, Warszawa 1798, brak paginacji. Nie był to ani pierwszy, ani ostatni przypadek. Gdy w drugiej połowie wieku XIX rodziła się legenda o polskim i szlacheckim pochodzeniu Fryderyka Chopina, zbudowano ją na twierdzeniu, że jego ojciec, Mikołaj, był potomkiem szlachcica polskiego Szopy, który w XVIII wieku wraz z królem Stanisławem I wyemigrował do Lotaryngii.

nobilitacyi doniósł, dopiero został od oycy swego zainformowanym; gdyby był miał te wiadomość przed nobilitacya, tedyby nie omieszkał słuszenie żądać u stanów seymujących rehabilitacyi, lecz nie nobilitacyi³³⁹.

Indygenat, bo o to tu chodziło, stawiałby Jakubowicza znacznie wyżej w hierarchii szlacheckiej niż nobilitacja.

Barącz, równolegle z wydobyciem autentycznych a zapomnianych epizodów szlacheckiego awansu społecznego wśród Ormian polskich, powieścił też, a niekiedy ożywił, pewne legendy, które nic wspólnego z faktycznymi nobilitacjami nie miały. Pisał:

Czytając rodowody szlachty bukowińskiej, które mi ze szczególnej łaski w Archiwum Stanów galicyjskich przedłożono, przekonałem się, że Ormianie zaszczytu szlachectwa nie nabyli dopiero w Mołdawii, ale jak świadectwa w Jassach wydane opiewają, tamże jako szlachta uważani byli. Sądzę więc słuszenie, że to nasza stara ormiańska szlachta, której przodkowie w królestwie swoim przez dzieła rycerskie i cnoty obywatelskie dostąpili tego zaszczytu, a potomkowie ich stali się godnymi zachować ten rodowy klejnot na obcej ziemi³⁴⁰.

W innym miejscu wywodził:

Tak łącząc się z obrządkiem łacińskim, polszczyli się; później wyrobiło się nawet zdanie, iż kto ochrzczony w łacińskim kościele, przestawał być Ormianinem. Tym sposobem spolszczyło się mnóstwo rodzin ormiańskich, szczególnie na Litwie, tak zginęła szlachta ormiańska, dla pomysłniejszych widoków³⁴¹.

Teorię o szlacheckiej genezie niemal całej społeczności ormiańskiej w Polsce pełniej przedstawił w innym swym dziele, *Rys dziejów ormiańskich*, w którym przytoczył przypadek szczególnie interesujący, to jest użycia tej legendy w Austrii w celu uzyskania zatwierdzenia szlachectwa dla pewnego Ormianina:

Według urzędowego świadectwa ks. Jana Symonowicza, Arcybiskupa lwowskiego, z dnia 21. lutego 1809 r. danego Jerzemu Bohdanowiczowi, rotmistrzowi półków [sic!] węgierskich: *viginti millia equitum Cruciferorum Kijoviam advenisse*³⁴².

Legendy tej Barącz sam nie wymyślił. Opowieść o pochodzeniu Ormian polskich od rycerzy krzyżowych, przyzwanych przez księcia kijowskiego (jego imię w tej opowieści ewoluowało) dla obrony jego państwa pojawiła się w wieku XVII,

³³⁹ *Ibidem*.

³⁴⁰ S. Barącz, *Żywoty*, s. 201.

³⁴¹ *Ibidem*, s. 328-329.

³⁴² S. Barącz, *Rys dziejów ormiańskich*, Tarnopol 1859, s. 60-62.

we Lwowie, w dobie rywalizacji między nacją ormiańską a katolicką tego miasta, po to, aby wykazać, że Ormianie byli na Rusi, a przede wszystkim w samym Lwowie, równie dawno, jeżeli nie dawniej, niż Polacy. Według tej opowieści, dopiero ich potomkowie, gdy zajęli się handlem i rzemiosłem, swe szlachectwo zagubili. O element związany z najazdami Tamerlana wzbogacił ją Tadeusz Krusiński³⁴³. Po unii obu Kościołów (ormiańskiego z rzymskokatolickim) w Polsce, która dokonywała się niemal równolegle z powstaniem i kolportowaniem tej legendarnej opowieści, czyli pod koniec XVII wieku, straciła ona swą praktyczną przydatność. Jednocześnie stała się mitem genealogicznym, który trwał, przeobrażał się i wzbogacał o nowe wątki, teraz jako materiał już tylko dla prywatnych legend o szlacheckim pochodzeniu poszczególnych rodzin ormiańskich, aspirujących do statusu elitarnego w głównym nurcie życia społecznego.

Barącz wspominał kilka takich rodzinnych mitów, jak na przykład ten mówiący, że Roszko-Bogdanowiczowie pochodzić mieli „od Stefana de Roszko Bogdanowicza [co było prawdą], który był potomkiem Roszki, szlachcica ormiańskiego [co prawdą nie było]”³⁴⁴. Tworzyły się one głównie bez jego udziału, zarówno w wieku XVIII i XIX, jak i XX (legenda Augustynowiczów, Bochdanowiczów, Passakasów, Teodorowiczów, Paschalisów-Jakubowiczów).

Według Dunin-Borkowskiego Janowiczowie (z kupców lwowskich) mieli być rodziną litewską, wywodzić się od Wojciecha, szesnastowiecznego starosty kowieńskiego, i posiadać jednego senatora w rodzie (nie był w stanie wskazać ani jego imienia, ani godności)³⁴⁵. Przy Bogdanowiczach (od lwowskich Donowowiczów) ten sam autor napisał, że to

rodzina w XV stuleciu do Polski przybyła i do grona szlachty polskiej przyjęta, posiadała od tego czasu dobra³⁴⁶.

W drugim tomie *Rocznika* przypisał im dodatkową linię, dołączając Roszków-Bogdanowiczów, wcale z nimi niespokrewnionych, i stwierdzając, że do Polski przybyli w XVI wieku, a od swego rodu w województwie brzeskim odłączyli się w 1755 roku, osiadając w województwie ruskim, co też było niezgodne z prawdą³⁴⁷. Rodowód Augustynowiczów podał prawidłowy i obszerny (był z nimi spowinowacony poprzez żonę z hrabiów Łosiów), ale „nadał” im nobilitację starszą niż te faktyczne, gdyż z 1676 roku, rzekomo uzyskaną za obronę Kamieńca Podolskiego³⁴⁸.

³⁴³ T. Krusiński, *Tragica vertentis belli Persici historia*, s. 124.

³⁴⁴ S. Barącz, *Żywoty*, s. 284.

³⁴⁵ J. S. Dunin-Borkowski, *Rocznik*, 1, s. 475; 2, s. 468.

³⁴⁶ Idem, *Rocznik*, 1, s. 442-443.

³⁴⁷ Idem, *Rocznik*, 2, s. 420-421.

³⁴⁸ *Ibidem*, s. 408-409.

Theodorowicz obdarzył kilka rodzin (w tym przede wszystkim własną) prarmiańskim szlachectwem, rzekomo potwierdzonym w Polsce poprzez liczne indygenaty. Pisał:

Wiadomo, że Rzeczpospolita uznawała „Krzyżaków” ormiańskich za rodowitą szlachtę. Do rzędu udarowanych indygenatem, jeszcze na początku XVII stulecia, należeli Awakowie, późniejsi Wakowscy, Seferowicze albo Szadbeje i Krzysztofowicze³⁴⁹.

Marian Rosco-Bogdanowicz dla własnego rodu, którego skromnym przodkiem był Bogdan, starszy syn Stefana (czyli Stefanowicz) Roszki, kupiec z Kamieńca Podolskiego, żyjący w drugiej połowie XVII wieku, wymyślił bardziej nobliwego praszczura, w osobie normańskiego wojownika imieniem Rosco, który wracając z wyprawy krzyżowej w Ziemi Świętej, trafił do Kamieńca Podolskiego, tam ożenił się z Ormianką i pozostał, jego potomkowie uzyskali indygenat w początkach XVI wieku, a jeden z nich był nawet łowczym inflanckim³⁵⁰.

Podobnie od rycerzy krucjatowych („krzyżowych”) miały też pochodzić rodziny Theodorowiczów³⁵¹ i Krzeczunowiczów³⁵². Ich wspólnym protoplastą miałby być Kirkor „z książąt ormiańskich”, a przynajmniej osobistość wywodząca się z najwyższej szlachty Królestwa Armenii cylicyjskiej, używającej przydomków „Chacz Adż” i „Chacz Sird”. Ten sam rodowód cylicyjsko-arystokratyczny przypisywano także Hasso-Manugiewiczom i Hasso-Agopsowiczom oraz Bołoz-Antonowiczom.

Jak widać z przytoczonych przykładów, spekulacje takie przydarzały się zwłaszcza ziemianom ormiańskim w austriackiej Galicji, żyjącym w drugiej połowie XIX i pierwszej XX wieku. Ich pomysłodawcami byli zwłaszcza Robert Bogdanowicz, Antoni Leon Theodorowicz i Kornel Krzeczunowicz.

Szczególnie interesujące w tym aspekcie są mniemania o pochodzeniu dynastycznym i wynikającym z niego prawie do tytułów monarszych. Urojone królestwa i księstwa pojawiały się zadziwiająco często w ormiańskich mitach

³⁴⁹ L. Theodorowicz, *Nieco o heraldyce*, s. 8-9.

³⁵⁰ M. Rosco Bogdanowicz, *Wspomnienia*, 1, s. 8-10. Jako dowód prawdziwości tej legendy miał posłużyć wpis do księgi zmarłych parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie, dokonany w języku łacińskim, na odwrocie (*verso*) pierwszej, pustej karty. Na tejże karcie *recto* i na kolejnych kartach znajdujemy tekst w języku ormiańskim, co wskazuje na znacznie późniejszą ingerencję w jej oryginalną treść. W tłumaczeniu ów dopisany fragment brzmi następująco: „Roku Pańskiego 1715, wielmożny Deodat, czyli Bogdan Rosko Bogdanowicz, syn niegdyś Jerzego Bogdanowicza, łowczego inflanckiego, niegdyś Bogdana Roskovana, krzyżowca ormiańskiego potomek, rajca i naczelnik, wypełniwszy swoje dni i posługę, wyśpiewany i pokrzepiony Komunią Świętą, umarł” (FKiDOP: zespół 9, sygn. 36, *Liber defunctorum Parochianorum Stanislavoviensium Armenorum*, 1715–1829, k. 1v).

³⁵¹ L. Theodorowicz, *Nieco o heraldyce*, s. 25.

³⁵² K. Krzeczunowicz, *Historia jednego rodu*, s. 29-33, 60-67.

genealogicznych w Polsce. Pierwsi na tym polu byli Augustynowiczowie, rodzi-
na ormiańskich arcybiskupów lwowskich, rzekomi potomkowie „Attabeków”³⁵³.
Legendzie wymyślonej w wieku XVIII wierzył jeszcze galicyjski polityk i literat,
Kazimierz Chłędowski, skądinąd krytyczny względem ludzkich opinii, przypisu-
jąc Nikorowiczom książęcy rodowód od „Attabeków” i rycerzy ormiańskich³⁵⁴.

Poza wszelkimi granicami wiarygodności znajduje się legenda Antoniewi-
czów wielkopolskich, co do których brak nawet pewności, czy mają jakiegol-
wiek korzenie ormiańskie³⁵⁵. Została spreparowana prawdopodobnie dopiero
w drugiej połowie XIX lub na początku wieku XX. Jeden z nich, mieszkając od
drugiej wojny światowej na Węgrzech, tytułował się dumnie potomkiem rodu
Bagratunich, „następcą tronu cesarskiego Armenii Wielkiej, Wielkim Księciem
Rolandem I von Bagratuni Antonjan Bołoz de la Ani y Armenia”³⁵⁶.

Drugi taki przypadek to przekonanie rodziny Bohosiewiczów, że wywodzi się
z dynastii Mamikonianów³⁵⁷. Jest ono oparte na kilku wpisach w księgach metry-
kalnych parafii ormiańskokatolickich w Galicji, dokonanych na przełomie XVIII
i XIX wieku, czyli wiele setek lat po wygaśnięciu tej dynastii³⁵⁸. Ich autorem był
w najlepszym razie ksiądz prowadzący metryki, notujący zapewne pod dyktando
rodziny (o ile niedopisanych przez kogoś *post factum*, jak to było w przypadku

³⁵³ I. Chodykiewicz, *Noe czworakiej godności JW. Jan Tobiasz Augustynowicz, arcybi-
skup lwowski sławnej nacji ormiańskiej [...] z arki kościoła swego [...] przy asystującej sobie
Boskiej łasce wychodzący [...] kaznodziejskim stylem na publiczną żalosość [...] wyprowadzo-
ny, Lwów 1752.*

³⁵⁴ K. Chłędowski, *Pamiętniki, 1, Galicja (1843-1880)*, Wrocław 1951, s. 214, 299.

³⁵⁵ Prawdopodobnie chodzi o Woysymów Antoniewiczów, szlachtę pochodzącą z Litwy.
Dokonała ona legitymacji swego szlactwa na podstawie dokumentu zachowanego jedy-
nie we fragmencie, który Jan Antoniewicz wpisał do akt ziemskich dźwińskich w 1773 roku
(*Aktykacya genealogij [Legmościów] panów Weysynów Antoniewiczów herbu Janina, to jest
w czerwonym polu tarcza y szyszak na wierzchu*). Jej protoplastą miał być „Theodor przydom-
ku Weysyn Antonowicz”, który przeniósł się z województwa trockiego do Inflant, a następnie
część jego potomków osiadła w województwie połockim (*Szlachta polsko-inflancka*, s. 55,
59).

³⁵⁶ Archiwum Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego w Krakowie: L. Lengyel, *Dzie-
więćset lat tulaczki. Wywiad z następcą tronu cesarskiego Armenii Wielkiej, Wielkim Księciem
Rolandem I von Bagratuni Antonjan Bołoz de la Ani y Armenia, 12 stycznia 1992*, mps.

³⁵⁷ A. Bohosiewicz, *Ormiańska rodzina Bohosiewiczów*, Kraków 2012.

³⁵⁸ Jan Michał Wartan de Bohosiewicz, ojciec Michała Jana Wartana, ochrzczonego 7 lip-
ca 1713 roku przez arcybiskupa Wartana Hunaniana w kościele ormiańskim w Stanisławo-
wie, został w księdze metrykalnej nazwany: „Princeps Regni Armeniae, haeres latifundiorum
in Principato Moldaviae ac Magnus Boiar moldaviens” (książę Królestwa Armenii, dziedzic
latyfundiów w Hospodarswie Mołdawskim i wielki bojar mołdawski). Jego chrzestnym był
Mikołaj I Mavrocordat, ówczesny gospodar mołdawski. Podobnie brzmiące wpisy pojawiają
się w księdze stanisławowskiej jeszcze dwukrotnie, w latach 1747 i 1815, oraz w tyśmienic-
kiej w roku 1818, Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 12 października 2024).

Bogdanowiczów, opisanym powyżej). W związku z czym wpisy te rangi dowodowej nie mają. Podobnie jak twierdzenie o rzekomym dowodzeniu chorągwią ormiańską w bitwie pod Grunwaldem przez „rycerza Wartana Bohosa Bohosiewicza Mamikonyana”³⁵⁹, które starano się wprowadzić do historiografii już po drugiej wojnie światowej. Bohosiewiczowie nie posiadają nawet dowodu swej nobilitacji, czy to polskiej, czy mołdawskiej czy nawet galicyjskiej³⁶⁰.

Pojawienie się wielu z tych konceptów ma swe źródło w pracy Gabriela Gajana, *Die Armenische Firstliche Familien in der Bukowina*³⁶¹ (dziwnym trafem zaginęła), która zawiera, jak się wydaje, niejedną monarszą genealogię ormiańskich hreczkosiejów z Bukowiny i Mołdawii.

Kierunki dalszych badań

Mimo że społeczeństwa stanowe przeszły do historii, widzimy, że nie minęły bez reszty czasy tworzenia herbarzy, których celem było wykazanie przynależności danej rodziny do stanu szlacheckiego. Kiedyś ich potrzeba wynikała z norm rządzących społeczeństwami opartymi na sformalizowanym prawnie ustroju hierarchicznym, przewidującym istnienie elity posiadającej osobny od reszty społeczeństwa status. Obecnie pozostały dwie istotne potrzeby, uzasadniające rekonstruowanie szlacheckich rodowodów, jedna o charakterze społecznym, druga – naukowym.

Pierwsza to naturalna, ponadczasowa i ponadustrojowa chęć wiedzy o swej genealogii. Wiedzy, która buduje świadomość ancestralną, czyli poczucie zakorzenienia w historii rodziny, a poprzez to w dziejach regionu, narodu, państwa. W tym wymiarze przygotowanie naukowej monografii o szlachcie pochodzenia ormiańskiego da jednym potwierdzenie ich wyobrażeń, innym, być może, odbierze wiarę w rodzinne mity. Oczywiście dla badacza istotniejsza musi być druga przyczyna. Jest nią konieczność uzupełnienia luki w historiografii stosunków społecznych w zakresie etnicznych aspektów karier w społeczeństwie polskim w wiekach ubiegłych, aż do początków XX.

Całościowy obraz tak zdefiniowanego zjawiska dałoby poznanie go w odniesieniu do wszystkich mniejszości alochtonicznych i autochtonicznych na ziemiach dawnej Polski: Rusinów, Litwinów, Niemców (w tym Austriaków

³⁵⁹ A. Jakubowicz, *Słownik biograficzny Ormian polskich*, [Kraków] 1986, s. 8.

³⁶⁰ *Polska encyklopedia szlachecka*, 4, Warszawa 1936, s. 227. Wydawcy tego informatora dla potwierdzenia szlachectwa Bohosiewiczów powołują się na prace Baracza, który jednak nigdzie o nim nie wspomina. O rodzinie „Boosiewicz” tak się wyraża Wojciech Wielądko: „o tych sam Kuropatnicki w rządzie nazwisk szlacheckich pisze, inni autorowie [sic!] nie wspominają” (*Heraldyka*, 2, s. 603).

³⁶¹ Suczawa 1893; rękopis tej pracy znajdować się miał do roku 1943 w archiwum parafii ormiańskokatolickiej w Czerniowcach.

i Kurlandczyków, a także przybyszy z różnych diaspor niemieckich w Europie Środkowo-Wschodniej), Wołochów i Mołdawian, Węgrów, Czechów, Szkotów i Anglików, Żydów, Tatarów, Rosjan i innych Słowian. We wszystkich tych wypadkach dysponujemy jedynie wycinkowymi lub wstępnymi analizami; najbardziej zaawansowane są badania nad uszlachceniem Żydów i Tatarów. To jednak praca dla wielu badaczy. Przebadanie problemu w zakresie jednej tylko etniczności jest możliwe do wykonania indywidualnego.

Baza źródłowa, którą dysponujemy w tym celu, jest zarówno bardzo obszerna, jak i rozproszona. Obejmuje spuściznę po instytucjach nadzorujących sprawy szlachectwa w Polsce, Rosji, Austrii, Rumunii i Prusach. O ile źródła dotyczące nobilitacji w Polsce były, i to już wielokrotnie, indeksowane, o tyle olbrzymia dokumentacja wytworzona podczas procedur legitymacyjnych i nobilitacyjnych w Rosji i Austrii zinwentaryzowana została tylko częściowo³⁶². Obok archiwów i bibliotek Warszawy, Wrocławia i Krakowa rozpoznaniem trzeba objąć na Ukrainie zbiory: Lwowa, Kijowa, Czerniowiec, Żytomierza, Winnicy, w Austrii – Wiednia, w Rosji – Petersburga i Moskwy, w Rumunii – Bukaresztu i Suczawy. Zapewne warto byłoby też sprawdzić archiwalia saskie i pruskie. Kwerendy w repozytoriach zagranicznych są uwarunkowane względami finansowymi, a w wypadku zasadniczych przecież źródeł przechowywanych za naszą wschodnią granicą – ustaniem wojny, która tam się toczy. Równie ważne są przekazy i dokumenty rodzinne. Niektóre znajdują się dziś w zbiorach publicznych, inne pozostają nadal w posiadaniu prywatnym. Dotarcie do tych drugich wymaga czasu i cierpliwości.

Wyselekcjonowanie spośród olbrzymiej rzeszy szlachty polskiej rodzin szlacheckich pochodzenia ormiańskiego to zadanie niełatwe nie tylko z powodu mnogości źródeł. Jak już o tym wspomniałem, w herbarzach nieczęsto napotykamy na dane etniczne, za to zdarzają się zmyślenia lub dezinformacje na ich temat. Etniczność nie szła w parze z deklarowanymi ideałami stanu szlacheckiego – równością, braterstwem, polsnością. W końcu nieprzypadkowo pojawił się mit, zwany potem sarmackim, niwelujący wewnętrzne zróżnicowanie etniczne i regionalno-historyczne szlachty z różnych grup autochtonicznych. Nie można też iść w ślady Stanisława Dziadulewicza, który w herbarzu rodzin tatarskich zebrał „wszystkie te rodziny, co do których zdołałem ustalić na podstawie bądź źródeł, bądź to brzemienia nazwisk ich przynależność i pochodzenie turańsko-tatarskie”³⁶³ i wskutek tego zaliczył do nich rodziny ormiańskie, używające nazwisk pochodzenia kipczackiego. Aleksander Jabłonowski, świetnie orientujący się w meandrach procesów etnicznych na Kresach Wschodnich, ostrzegał przed tą pseudo-metodą ustalania etniczności na podstawie brzmienia nazwisk:

³⁶² Є. Чернецький, *Фонди дворянських установ Російської імперії в архівах Білорусі, Естонії, Латвії, Литви, Молдови, Польщі, України та Фінляндії*, Біла Церква 2013.

³⁶³ S. Dziadulewicz, *Pierwiastki turańskie u szlachty ukraińskiej*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 10, 1931, 6, s. 133-140, cytat ze s. 110.

Dopiero gdy się spotyka nazwy: Aksak, Bajbuza, Bałakier, Berendej, Synhur lub Sołtan itp., wtedy dopiero stawia się znak zapytania

– pisał³⁶⁴. Pozostaje zagadką czyjeś pochodzenie, jeżeli mamy do dyspozycji tylko dane onomastyczne. Imiennictwa ruskie było na Rusi wspólne dla Rusinów i Ormian, a kipczaackie lub tureckie – dla Ormian, Tatarów i Karaimów. W warstwie szlacheckiej na Kresach Południowowschodnich nie różnił poszczególnych etniczności sposób życia, a o wyznawanej przez przodków religii często brak jest danych. Nawet nazwiska tworzone od etnonimów są pod tym względem dwuznaczne. Co do protonazwisk, takich jak Ormieńczyk czy Ormianin sprawa jest raczej klarowna, ale istniała też w dawnej Polsce rodzina Ormieńskich / Ormińskich. W herbarzu Niesieckiego znajdujemy o niej tylko lakoniczną wzmiankę: „Ormieński herbu Prus Imo. Wojciech Ormiński umarł w zakonie naszym”³⁶⁵. Czy wywodziła się z Ormian? Kolejne po Niesieckim herbarze i słowniki biograficzne przynoszą o niej nieco więcej danych³⁶⁶, ale na pytanie o etniczną genezę nie odpowiadają. A była jeszcze według Kuropatnickiego i Małachowskiego rodzina o nazwisku Ormianowski, możliwe, że też pochodzącym od etnonimu protoplasty³⁶⁷.

Najlepszym przykładem tego typu wątpliwości jest sytuacja Sefera (Seweryna) Petyhorca (Petyhorki), który 10 czerwca 1593 roku w Warszawie otrzymał w dożywocie od króla Zygmunta III ziemie nad potokiem Przemościeniec („Primoserseńca”) w starostwie barskim³⁶⁸. Założył tam wieś Krzywa, zwaną od jego imienia Seferówką (Szeferówką, Sewerówką) i przekazał swój przywilej synom, Piotrowi i Janowi (Iwanowi), za zgodą tegoż monarchy, udzieloną pod warunkiem, że będą spełniać wobec zamku w Barze obowiązki, które świadczą wszyscy inni bojarzy. W lustracji starostwa barskiego przeprowadzonej w latach 1615-1616 Sefer Petyhorzec był tytułowany „szlachetnym panem” i chwalony, że wraz z synami „żadnej okazji z chęci swej przy KMci staroście barskim do służby wojennej nie opuszczają”³⁶⁹. To bez wątpienia protoplasta nowej rodziny szlacheckiej, bo choć formalnej nobilitacji tu brak, wszystkie niezbędne oznaki szlachectwa (ziemia, służba wojskowa na rzecz państwa, tytułatura) występują. Dostępne nam dziś źródła milczą jednak o etnicznym pochodzeniu Sefera. Sądząc z imienia, możemy mieć do czynienia z Ormianinem, ale tatarscy Seferowie

³⁶⁴ A. Jabłonowski, *Pisma*, 1, *Ziemie ruskie Rzeczypospolitej*, Warszawa 1910, s. 57.

³⁶⁵ K. Niesiecki, *Korona polska*, 3, s. 480, 750.

³⁶⁶ H. Stupnicki, *Herbarz*, 2, s. 206; S. Uruski, *Rodzina*, 13, s. 14; A. A. Witusik, *Ormiński Tomasz Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, 24, Warszawa–Wrocław–Kraków 1979, s. 248.

³⁶⁷ S. Uruski, *Rodzina*, 13, s. 14.

³⁶⁸ AGAD: MK, sygn. 138, k. 163.

³⁶⁹ *Lustracje królewsczyzn ziem ruskich Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku*, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1877, s. 30, *Źródła dziejowe*, 15; *Аpxue Юго-Западной России*, 8/2, s. 373, nr 66.

też się zdarzali. Ormiańskość sugeruje fakt, że on i jego synowie byli katolikami – po szybkim wygaśnięciu rodu wieś Seferówka z nadania Jana Sefer[owicz]a przeszła na własność jezuitów³⁷⁰. Kim jednak byli od swych początków, to jest z dziada pradziada – wyznawcami islamu czy faktycznie chrześcijanami obrządku ormiańskiego? Wątpliwość pozostaje i jak na razie nie jesteśmy w stanie wyjść poza znak zapytania.

Innym przykładem kłopotów z ustalaniem etniczności jest Szymon Szymonowicz, humanista lwowski, uszlachcony w 1590 roku, co wiązało się ze zmianą nazwiska na Bendoński. Od czasu, gdy wybitni skądinąd znawcy dziejów ormiańskich w Polsce ogłosili go Ormianinem, przekonanie o ormiańskości utrwaliło się w świadomości historycznej i jest niezwykle trudno zwalczyć ten błąd, choć dawno temu został wyjaśniony³⁷¹.

Trzeba też pamiętać, że nie wszyscy ormiańscy nosiciele tego samego nazwiska szlacheckiego byli ze sobą spokrewnieni, a nawet jeżeli, to niekoniecznie mieli prawo do szlacheństwa. Uszlachcenie jednej osoby skutkowało dziedziczeniem statusu w linii prostej i męskiej. Nie dotyczyło kuzynów z innych linii tej samej rodziny. Ponadto wielu pocziwych kupców i rzemieślników brano za szlachciców z tak prozaicznego powodu, że ich nazwiska brzmiały dla amatorów genealogii i heraldyki „szlachecko”, bo kończyły się na -ski. Tymczasem, podobno jak w wypadku Polaków, Rusinów czy Żydów, ten typ nazwisk ormiańskich miał swe źródło w pochodzeniu z jakiejś miejscowości, ale nie w znaczeniu posiadania jej. Ormiański ksiądz z Brodów nazywał się Brocki, ormiański kupiec z Morawiny – Morawiński, ormiański posiadacz młyna w Żeniowie – Żeniawski itd. Bazując na mylnym, a szeroko rozpowszechnionym mniemaniu o szlacheckości nazwisk z końcówką -ski, zdarzało się, że z chęci uszlachcenia w powszechnej opinii niektóre rodziny ormiańskie dodawały ją sobie do oryginalnego a plebejsko brzmiącego miana. I tak na przykład niektóre linie bardzo rozrodzonej ormiańskiej rodziny Kopaczów „przechrzciły się” na Kopaczyńskich.

³⁷⁰ W dokumencie z 6 lutego 1629 roku, dotyczącym tego przejęcia, wystawionym w Warszawie jezuitom barskim przez króla Zygmunta III, czytamy, że „in bona omnia nobilis olim Ioannis Sepher, Szepherowka dicta, praefatis religiosus legata, per nobilem Petrum, fratrem defuncti, realem admissa intromissionem” (*Архив Юго-Западной России*, 8/2, s. 66, nr 36, s. 69, nr 38; AGAD: MK, sygn. 177, k. 196, sygn. 181, k. 149 (potwierdzenie króla Władysława IV z 1637 roku)).

³⁷¹ Bój o pochodzenie Szymonowicza jako „chluby Ormian” (tak nazwano go w „Posłańcu św. Grzegorza”, organie Archidiecezjalnego Związku Ormian, 1929, nr 22/23, s. 1), rozpoczął Józef Epifaniusz Minasowicz. Zanim zawalczył o niego też Sadok Barącz (S. Barącz, *Żywoty*, s. 224-225), gorliwie uzasadniał jego ormiańskość Franciszek Siarczyński (F. Siarczyński, *Obrazy wieku panowania Zygmunta III króla polskiego*, 2, Lwów 1828, s. 251-257). Sprawę wyjaśnił, jak się wydaje przekonująco, Zygmunt Uranowicz w 1885 roku (Z. Uranowicz, *Pochodzenie i narodowość Szymona Szymonowicza Bendońskiego*, w: *Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Złoczowie za rok szkolny 1885*, Złoczów 1885, s. 15-25).

Myli też zwyczaj używania w dokumentach metrykalnych i sądowych w odniesieniu do Ormian określeń zastrzeżonych dla szlachty: urodzony, *genorokus*, *nobilis*. Starsi gminy ormiańskiej Lwowa uczynili taki właśnie praktyczny użytek z nobilitacji tego miasta. Ta uzurpacja jednak była czysto nominatywna i skutków faktycznych nie miała. Niekiedy tytuł szlacheckiego po prostu przypisywano sobie lub komuś bez żadnych, nawet pozornych podstaw. Trudno nieraz dociec, co kierowało duchownym, który obdarzał szlacheckim statusem chrzestnego lub świadka na ślubie: wygląd, sposób noszenia się czy też deklaracja danej osoby. I tak na przykład kupiec Grzegorz Amirowicz w latach 1795-1806 notorycznie tytułowany był w metrykach parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie określeniami przynależnymi szlachcie, choć zamiennie z takimi, które przysługiwały mieszczanom³⁷². Nobilitowany został jednak dopiero w 1807 roku. Dlaczego tak się zachowywano? Może jeszcze przed formalną nobilitacją budził respekt jako człowiek bardzo zamożny i „representans civicus” (od 1800 roku), może z uwagi na żonę, Mariannę, pochodzącą z Bohdanowiczów de Oroszeny, nobilitowanych już w latach osiemdziesiątych XVIII wieku, a może *a conto* spodziewanego udostojnienia?

Mylące jest także posiadanie lub użytkowanie majątków ziemskich. W Polsce przedrozbiorowej były one zastrzeżone dla szlachty, ale dosyć często dzierżawili je – nawet całe starostwa – mieszczanie, w tym Ormianie. W Austrii i Rosji ta norma w wieku XIX przestała obowiązywać i spore kompleksy dóbr ziemskich mogli nabywać pieniądze plebeje. Stąd nie każda rodzina ormiańska z Galicji, Besarabii czy Bukowiny, posiadająca folwark ziemski (w nomenklaturze austriackiej – tak zwaną większą posiadłość ziemską lub jej część tabularną), miała jednocześnie status szlachecki. Te bez takiego statusu można co najwyżej uznać za ziemiańskie, o ile ich własnością był rzeczywiście duży areał ziemski, a nie tylko kilkanaście hektarów.

Pamięć ancestralna też nie zawsze bywa pomocna przy identyfikacji pochodzenia ormiańskiego, gdyż podobnie jak społeczna z czasem blaknie. Słusznie pisał przed wielu laty Aleksander Jabłonowski:

³⁷² „Mercator” – wpis z 20 września 1795 roku, „honoratus” – wpis z 7 stycznia 1791 roku, „ingenuus” – wpis z 6 lutego 1798 roku, „generosus” – wpis z 14 lutego 1799 roku; „magnificus” – wpisy z 19 i 26 stycznia 1800 roku; „nobilis” – wpis z 6 sierpnia 1800 roku; „civis et mercator” – wpis z 11 lutego 1802 roku; „noblis” – wpis z 3 sierpnia 1802 roku; „generosus” – wpis z 13 lutego 1803 roku; „nobilis” – wpis z 1 maja 1803 roku; „generosus” – wpis z 16 maja 1804 roku; „magnificus” – wpis z 8 sierpnia 1805 roku; „nobilis” – wpis z 13 października 1806 roku (FKiDOP: księga chrztów parafii ormiańskokatolickiej w Stanisławowie z lat 1783-1834, Wirtualne Archiwum Polskich Ormian, [on-line:] <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwumk.php> (dostęp: 11 września 2024)).

Pamięć pochodzenia rodziny zaniknie. [...] Kto będzie pamiętał, że tacy Iwaszkiewicz, Leńkiewicz – ziemianie kijowscy, krwi ormiańskiej?³⁷³

Dlatego świadomość ormiańskości rodzin nobilitowanych przed wiekiem XVIII najczęściej już dziś nie istnieje wśród ich potomnych. Rodziny znane i rozpoznawalne przez nas współczesnych jako pochodzenia ormiańskiego wywodzą swój szlachecki status najczęściej z przełomu XVIII i XIX wieku, z obszaru Galicji oraz Bukowiny.

Z powyższych powodów zliczenie wszystkich uchwytnych źródłowo rodzin szlacheckich pochodzenia ormiańskiego wymaga jeszcze czasu, a także krytycyzmu względem mniemań biorących się z niewłaściwego odczytania danych źródłowych, a spotykanych i co gorsza utrwalonych w literaturze przedmiotu.

Spis wstępny nobilitacji, indygenatów, legitymacji szlacheckich, rycerstw złotych i tytułów arystokratycznych Ormian polskich

W spisie uwzględnione zostały zarówno rodziny o niebudzącym wątpliwości pochodzeniu ormiańskim, jak i te, których etniczność wymaga jeszcze dalszych badań, ale zaistniały zasadne okoliczności, aby hipotetycznie uznać je za ormiańskie. W ich wypadku chodzi o to, aby nie umknęły naszej uwadze, przy czym każdorazowo zaznaczono, że ormiańskość jest domniema. Odrzucone zostały natomiast rodziny mylnie niegdyś zaliczone do ormiańskich, a także te, którym tylko w historiografii przypisano szlachectwo, choć go nie posiadały i nawet do niego nie aspirowały. Z równie oczywistych powodów trzeba było pominąć wszystkie współczesne nam uzurpacje szlachectwa. Rok 1918 został przyjęty jako data kończąca epokę, w której szlachectwo oznaczało uzyskanie wymiernego statusu elitarnego w społeczeństwie polskim. Ta sama zasada dotyczy też tytułów arystokratycznych. Nie weszły do spisu ormiańskie rodziny szlacheckie i arystokratyczne, które znalazły się na ziemiach dawniej polskich w wieku XIX, nie spełniając bowiem kryterium identyfikacji z grupą kulturową nazywaną polskimi Ormianami.

Zastosowany został porządek alfabetyczny, oparty na najczęściej występującej formie nazwiska lub protonazwiska. W tych nielicznych przypadkach, gdy przejście do stanu szlacheckiego łączyło się z przyjęciem nazwiska nowego, sporządzono odnośniki, które zostały też zastosowane w sytuacjach – tu z kolei wcale licznych – funkcjonowania w źródłach wielu wariantów tego samego nazwiska. Po każdym nazwisku (rodziny lub osoby) następują daty i szczegóły procesu uszlachcenia (rodzaj aktu, beneficjent, nadawca, miejsce sporządzenia aktu), czyli fakty nobilitacyjne, zarówno te w pełni legalne i formalne, jak i te ukierunkowane na legalizację uzurpacji statusu szlacheckiego (petycje, świadectwa,

³⁷³ A. Jabłonowski, *Pisma*, 1, s. 57.

nagany). Na tym etapie badań tylko odnośnie do części rodzin udało się zweryfikować owe daty i fakty, opierając się na dokumentacji archiwalnej. Tam, gdzie dało się to ustalić, odnotowywane są w spisie także fakty negatywne – urzędowe odmowy i decyzje pozbawiające szlachectwa, oraz inne jeszcze, świadczące o skomplikowanych nieraz losach i sposobach użytkowania szlachectwa przez daną rodzinę. Tak skonstruowane hasła zawierają minimum treści, jakie powinny się w przyszłym całościowym ujęciu znaleźć.

Spis poza dosłownymi cytatami nie posiada odnośników bibliograficznych do źródeł archiwalnych i opracowań naukowych, które w większości zostały podane w rozdziale pierwszym artykułu, i ma charakter wstępnego uporządkowania zjawiska. Dalsze badania pozwolą na weryfikację danych, jak też na uzupełnienie spisu o te przypadki przejścia ze stanu mieszczańskiego do szlacheckiego, które okazały się trudniej uchwytne.

ABGARO ZACHARIASIEWICZ zob. ZACHARIASIEWICZ

ABGAROWICZ

przed 1811 – poświadczenie o przynależności Wincentego Kajetana, kupca ze Stanisławowa, Józefa Ignacego, kupca i ziemianina, oraz Grzegorza Teodora, doktora medycyny, braci, synów Krzysztofa (Chaczika) Piotra, kupca ze Stanisławowa, do szlachty mołdawskiej (Jassy).

1811, 10 stycznia – wpisanie Wincentego Kajetana, Józefa Ignacego i Grzegorza Teodora do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

ABRAHAMOWICZ zob. też: ABRAMOWICZ

ABRAHAMOWICZ (ABRAMOWICZ)

1791 – nobilitacja Krzysztofa (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1791, przed 14/17 listopada – dyplom nobilitacji (Warszawa).

Uwaga: nobilitant prawdopodobnie tożsamy z Krzysztofem, wnukiem Tomasza Abramowicza, tłumacza języków wschodnich miasta Lwowa, synem Augustyna Abrahamowicza (Abramowicza), kupca lwowskiego.

ABRAHAMOWICZ

1816, 21 czerwca – poświadczenie o przynależności Abrahama, Tomasza, Krzysztofa i Józefa, właścicieli ziemskich w Galicji i na Bukowinie, braci, potomków Dominika (Dawida), sekretarza bukowińskiego urzędu cyrkularnego, do szlachty mołdawskiej (Jassy).

1817, 14 kwietnia – wpisanie Abrahama, Tomasza, Krzysztofa i Józefa do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

ABRAMOWICZ (ABRAHAMOWICZ)

- 1790 – nobilitacja Grzegorza, sprawnika Skarbu Koronnego, dworzanina króla Jana II Kazimierza, chorążego jazdy lekkiej koronnej, bez uwolnienia od skartabellatu (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).
- 1791, 10 listopada – złożenie przysięgi (Warszawa).
- 1791, 14 listopada – dyplom nobilitacji (Warszawa).
- 1793, między 21 czerwca a 23 listopada – zwolnienie z obowiązku zakupu dóbr (Grodno, sejm nadzwyczajny).
- 1836 – legitymacja Ignacego, syna Jana, wnuka Grzegorza (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
- 1839 – legitymacja Franciszka Bogoriusza, syna Jana, wnuka Grzegorza (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

AGOPSOWICZ (AGOPSZOWICZ, HASSO AGOPSOWICZ)

- 1812, 26 kwietnia – poświadczenie o przynależności Kajetana, syna Agopszy (Jakuba) Chaso Wartanowicza, kupca, wraz z synami: Jakubem Dominikiem, Grzegorzem Michałem i Walerianem, oraz Bogdana (Deodata), Mikołaja i Stefana Jana, synów Wartana (Waleriana), wójta gminy ormiańskiej Łysca, wnuków Agopszy (Jakuba) – kupców i ziemian, do szlachty mołdawskiej (Jassy, w dokumencie wspólnym z Hasso-Manugiewiczami).
- 1814, 30 kwietnia – wpisanie Kajetana, Grzegorza Michała, Jakuba Dominika, Waleriana, Bogdana (Deodata), Mikołaja i Stefana do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1911-1914 – poświadczenie, że Deodat, Mikołaj i Stefan Jan zostali wylegitymowani w Galicji przez Wydział Stanów z przydomkiem „a Hasso” (Wiedeń).

AGOPSZOWICZ zob. AGOPSOWICZ**AJWAS (AYWAS, HAYWAS)**

- połowa XVIII wieku – szlachectwo mołdawskie (Jassy).
- 1789 – poświadczenie przynależności Stefana, Nersesa (Norsesa, Norsisa) i Mikołaja, kupców z Czerniowiec i ziemian bukowińskich, synów Grzegorza, wnuków Nersesa, starosty hospodara mołdawskiego Mateusza Ghicy, do szlachty mołdawskiej (Jassy).
- 1790, 7 kwietnia – wpisanie Andronika (Dominika), Jana, Krzysztofa i Bazylego oraz Jana z synem Nersesem, szlachty mołdawskiej, do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

AKSENTOWICZ zob. AXENTOWICZ

AMIRA

1790 – nobilitacja Jana Baptysty, inżyniera, podporucznika piechoty Gwardii Koronnej (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1793, między 21 czerwca a 23 listopada – zwolnienie od opłaty stemplowej i obowiązku zakupu dóbr ziemskich (Grodno, sejm nadzwyczajny).

Uwaga: w literaturze podawano, że nobilitant urodził się w rodzinie francuskiej w Stambule, ale nazwisko wskazuje na pochodzenie ormiańskie; określenie *amira* (z arabskiego *amir* – książę) używane było przez Ormian jako najwyższy stopień zwrotu godnościowego odnośnie do mężczyzny oraz imię własne męskie, od którego tworzone były nazwiska typu patronimicznego (Amirowicz).

AMIROWICZ (KŁODACZ AMIROWICZ)

1807, 22 września – nobilitacja (*Ritter*) Grzegorza Antoniego, kupca, syna Wartana, kupca ze Stanisławowa, z predykatem „von Klodatsch”, w uznaniu zasług, zwłaszcza położonych w czasie wojny austriacko-francuskiej 1807 roku; tegoż dnia uzyskał dyplom (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

ANDRYCHIEWICZ (ANDRYCHOWICZ)

1764, 26 listopada – pasowanie Pawła, członka magistratu Starej Warszawy (potem jej prezydenta) na rycerza złotego (Warszawa, sejm koronacyjny, król Stanisław August).

1781, 14 marca – donacja dóbr Gortaty i Sędzimiry w ziemi zakroczymskiej dla Franciszka, sekretarza Komisji Skarbu Koronnego, syna Pawła.

1782, 20 kwietnia, lub 1790, 17 listopada – nobilitacja Franciszka, syna Pawła, z pominięciem skartabellatu (sejm zwyczajny, król Stanisław August, z rekomendacji Komisji Rzeczypospolitej Skarbu Koronnego).

1782, 25 kwietnia – złożenie przysięgi przez Franciszka.

1790, 1793 – nobilitacja Ignacego Andrzeja, aptekarza i ławnika Starej Warszawy, syna Antoniego Kazimierza, aptekarza z Płocka (król Stanisław August).

1840 – legitymacja Wiktora Ignacego Benedykta, urzędnika sądowego, Ignacego Jakuba Szymona i Anieli Józefy, wnuków Ignacego Andrzeja, dzieci Józefa (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1840 – legitymacja Walentego Cypriana Wincentego, generała wojsk Królestwa Polskiego, syna Franciszka.

1840 – legitymacja Ludwika, Kazimierza Ferdynanda i Władysława Jakuba, wnuków Franciszka, synów Wincentego Maksymiliana Franciszka, pocztaltera warszawskiego (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1843 – legitymacja Augusta Piotra i wpisanie do ksiąg szlacheckich guberni płockiej; wystąpienie tegoż o przyznanie herbu Prawodar (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

- 1844 – legitymacja Jana Antoniego (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
1847 – legitymacja Ludwika Napoleona Bartłomieja, wnuka Ignacego Andrzeja, syna Józefa (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
1849 – pozbawienia szlachectwa Ignacego Jakuba Szymona, junkra ładojskiego pułku strzelców.
1851 – legitymacja Wincentego (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
1855 – legitymacja Stanisława i Józefy, dzieci Franciszka Ksawerego, wraz z matką Eleonorą Zgłobicką (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
Uwaga: rodzina prawdopodobnie pochodzenia ormiańskiego (tak sądził Władysław Smoleński w pracy o mieszczaństwie warszawskim); możliwe, że tego samego rodowodu, co Jędrzejowiczowie.

ANDRYCHOWICZ zob. ANDRYCHIEWICZ

ANDRZEJOWICZ (ANDRZEJKOWICZ)

- po 1649 – nobilitacja Mikołaja, tytularnego sekretarza królewskiego, uczestnika walk z hetmanem kozackim Bogdanem Chmielnickim, między innymi pod Korsuniem i w obronie Zbaraża (król Jan II Kazimierz).
Uwaga: nazwisko Andrzejkowicz nosiło potem kilka rodzin szlacheckich na Litwie (w guberniach: kowieńskiej i mińskiej).

ANTONIEWICZ (BOŁOZ ANTONIEWICZ)

- 1789, 23 września – nobilitacja (*Edler*) Dominika, kanonika ormiańskokatolickiego, radcy Sądu Szlacheckiego we Lwowie, i Jakuba, kupca ze Stanisławowa, braci, synów Antoniego, kupca ze Stanisławowa, z predykatem „von Bołoz”; tegoż dnia uzyskali dyplom (Wiedeń, cesarz Franciszek II).
1818, 7 lutego – odmowa zaliczenia Józefa Antoniego, adwokata lwowskiego i ziemianina, syna Jakuba, do grona Stanów z powodu pierwszego jedynie stopnia szlachectwa i braku indygenatu w Galicji, oraz odesłanie sprawy do następnego Sejmu Krajowego galicyjskiego (Lwów, Wydział Stanów).
1881, 26 lipca – legitymacja Jakuba Antoniego, prezydenta Sądu Krajowego w Krakowie, syna Krzysztofa Grzegorza, radcy Sądu Szlacheckiego w Stanisławowie, wnuka Jakuba (Lwów, Wydział Krajowy).
Uwaga: w 1910 roku Kazimierz Antoniewicz z Odolanowa w Prusach usiłował uzyskać w Wydziale Krajowym we Lwowie odpis dyplomu nobilitacji z 1789 roku, podając się za potomka rodziny Bołoz Antoniewiczów, jednak nie ma danych źródłowych potwierdzających jego pokrewieństwo z nimi.

ANTONOWICZ (JAKUBOWICZ)

- 1815, 22 maja – uznanie szlachectwa mołdawskiego (jako równego stopniowi *Ritter*) Kajetana, syna Antoniego z Bukowiny, z predykatem „von Kap de Bou” (Lwów, Wydział Stanów).
- 1816, 26 listopada – uznanie szlachectwa mołdawskiego, Grzegorza, Jakuba, Ignacego, Łazarza i Michała, ziemian z Bukowiny, braci Kajetana, synów Antoniego, i wpisanie ich do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1818, 22 maja – wpisanie powyżej wymienionych do ksiąg szlachty bukowińskiej (Czerniowce, Tabula Krajowa).
- 1822 – wpisanie Grzegorza i Piotra, synów Łazarza, do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

ARITONOWICZ

- 1907, 17 września – dyplom nobilitacyjny dla Mikołaja (Nikolausa), syna Krzysztofa (Christopha, Christiana, Christia), właściciela ziemskiego, wydany na prośbę tegoż ojca (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

ASŁAN

- 1809, 29 grudnia – poświadczenie przynależności Adama i Jakuba, ziemian z Bukowiny, do szlachty mołdawskiej (Jassy).
- 1812 – indygenat Adama i Jakuba w Galicji (Lwów, Wydział Stanów).
- 1837, 11 lutego – deklaracja nieważności immatrykulacji bukowińskiej Jakuba.
- 1843 – prośba Mikołaja, właściciela ziemskiego z Galicji, o nadanie szlachectwa (Wiedeń).

ASŁANOWICZ

- 1817 – wpis do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej.
- 1843 – wpisanie Andrzeja (Andreja), generał-majora wojsk rosyjskich, komendanta komisariatu w Moskwie, pochodzącego ze szlachty guberni wołyńskiej, syna Bartłomieja, kupca, regenta gminy ormiańskiej Kamieńca Podolskiego, następnie prezydenta Kamieńca Podolskiego, do ksiąg szlachty guberni moskiewskiej w części drugiej.
- 1848, 23 stycznia – wpisanie generał-majora Andrzeja, wraz z dziećmi – Janem Bartłomiejem Stefanem, Piotrem Pawłem, Kacprem Dominikiem, Teofilą Aleksandrą i Józefiną Teresą Aleksandrą, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1859 – wpisanie sztab-rotmistrza Jana (Iwana), syna Andrzeja, do ksiąg szlachty guberni moskiewskiej w części drugiej.
- 1868 – wpisanie Piotra i Kacpra, synów Andrzeja, do ksiąg szlachty guberni moskiewskiej w części drugiej.

ASSAKIEWICZ (ASACHI, ASACHIEVICI, ISSAKIEWICZ)

1812, 18 grudnia – uznanie dawnego szlachectwa mołdawskiego Łazarza i Grzegorza (Lwów, Wydział Stanów).

AUGUSTYNOWICZ zob. też: **ROSZKA AUGUSTYNOWICZ****AUGUSTYNOWICZ**

1719, 29 czerwca – nadanie tytułu hrabiego papieskiego Janowi Tobiaszowi, arcybiskupowi ormiańskokatolickiemu Lwowa (Rzym, papież Klemens XI).

1780, 1 grudnia – nobilitacja (*Ritter*) galicyjska Benedykta Joachima, ziemianina, syna Krzysztofa, kupca i dyrektora gminy ormiańskiej Lwowa, stryjecznego wnuka arcybiskupa Jana Tobiasza, z predykatem „von Czerniejow”; tegoż dnia uzyskał dyplom (Wiedeń, cesarz Józef II).

1781, 28 kwietnia – legitymacja Benedykta Joachima (Lwów, Wydział Stanów).

1795, 15 października – potwierdzenie przyjęcia do szlachectwa (*Ritter*) Łukasza, kupca i kolejno: starszego gminy ormiańskiej Lwowa, asesora Sądu Wekslowego tamże, radcy magistratu lwowskiego, oraz Floriana, kupca i kolejno: starszego gminy ormiańskiej Lwowa, asesora Sądu Wekslowego i radcę Sądu Kryminalnego tamże, radcę magistratu lwowskiego, braci – synów Jana, dyrektora gminy ormiańskiej Lwowa, za wstawiennictwem Benedykta Joachima, teścia Łukasza, z predykatem „von Odrowonz”; tegoż dnia uzyskał dyplom (Wiedeń, cesarz Franciszek II).

1796, 12 października – legitymacja Łukasza i Floriana (Lwów, Wydział Stanów).

1817, 6 czerwca – przyjęcie Łukasza do grona Stanów (Lwów, Wydział Stanów).

1817 – przyjęcie Feliksa, syna Benedykta Joachima, do grona Stanów Galicyjskich (Lwów).

1844 – przyjęcie Leona Franciszka, syna Łukasza, do grona Stanów Galicyjskich (Lwów).

1891 – legitymacja Bronisława Romualda Benedykta, syna Feliksa, wnuka Benedykta Joachima, wraz z synami: Józefem Kalasantym Bolesławem Ludwikiem i Romanem Bronisławem Pawłem (Lwów, Wydział Krajowy).

AUGUSTYNOWICZ

1802 – wpisanie Adama, Michała i Antoniego, synów Jana, do ksiąg szlachty guberni kijowskiej.

1853, 26 czerwca – wpisanie Jana, syna Jana, wnuka Antoniego, prawnuka Józefa Bazylego, wraz z synem Franciszkiem Karolem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.

Uwaga: pochodzenie ormiańskie hipotetyczne.

AWAK zob. **WAKOWSKI**

AWEDYK

- 1723-1750 – Ignacy, wicesgerent grodzki nurski, posiada część wsi Pomiany (księgi grodzkie nurskie).
- 1739, 3 czerwca – dzierżawca ziemski Awedyk (bez imienia) wymieniony w spisie mieszkańców okolic szlacheckich w starostwie barskim, we wsi Hałuźńce, w części zwanej Zaprenikowa: „bez arende trzyma od i[chmość] pana Woyciechowskiego, w ty ciensci poddanych No 5, których i[chmość] pan Awedyk trzyma za kontraktem, tak poddanych jako y szynszowy szlachtę”³⁷⁴.
- 1746, 1 kwietnia – zaliczenie Jana Nepomucena, studenta medycyny, Ormianina z Krakowa, później doktora medycyny i profesora patologii w Akademii Zamojskiej, wnuka Mikołaja, mieszczanina krakowskiego, syna Michała Franciszka, rajcy i burmistrza Krakowa, elektora króla Michała, „do liczby rycerzy złotej milicji”³⁷⁵ [...], z nadaniem przywilejów i łask im przynależących”³⁷⁶ (Rzym, papież Benedykt XIV).
- 1767 – Paweł, wnuk Ignacego, syn Adama, sprzedaje swoją część w Pomianach (księgi grodzkie nurskie).
- 1781, 11 grudnia – odrzucenie prośby Kajetana, profesora gramatyki w Akademii Zamojskiej, syna Jana Nepomucena, o intabulację w księgach szlachty galicyjskiej na podstawie dyplomu papieskiego ojca, z uzasadnieniem, że dyplom ten nie jest imienny (Lwów).
- 1783, 31 października – ponowne odrzucenie prośby Kajetana o uznanie szlachectwa, tym razem z uzasadnieniem, że tytuły papieskie nie są dziedziczne oraz jako nadane przez władze obce nie mają mocy w Austrii (Lwów, Wydział Stanów).
- 1798 – zaświadczenie o szlacheckim pochodzeniu wydane Pawłowi, namiestnikowi chorągwi kawalerii lekkiej, synowi Adama, tytułowanego miecznikiem latyczowskim, wnukowi Ignacego, wicesgerenta grodzkiego nurskiego, prawnukowi Kazimierza (szlachta guberni wołyńskiej).
- 1844, 7 listopada – wpisanie Pawła, syna Adama, wnuka Ignacego, z dziećmi: Teodozjuszem, Cyrylem, Wiktorem, Romualdem i Pauliną; Ferdynanda, Wincentego Jana i Zenona Jana, synów Teodozjusza; Jana Wawrzyńca i Antoniego Mariana, synów Wiktora, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.
- 1844, 7 listopada i 5 grudnia – wpisanie synów Pawła – Atanazego, porucznika wojsk rosyjskich, Teodozjusza z synami: Ferdynandem, Wincentym Janem i Zenonem Janem; Cyryla, Romualda, Wiktora z synem Janem Wawrzyńcem, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1878, 10 sierpnia – wpisanie Wiktora, syna Zenona Jana, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

³⁷⁴ *Архив Юго-Западной России*, 8/2, s. 243.

³⁷⁵ Chodzi o kawalerów Złotej Ostrogi.

³⁷⁶ ЦДІАВЛ: f. 165, op. 3, spr. 7.

1888, 24 listopada – wpisanie Czesława i Kazimierza, synów Wincentego Jana, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

AXENTOWICZ (AKSENTOWICZ)

1819, 17 lipca – uznanie szlachectwa Szymona Franciszka Józefa, wywodzącego się z kupieckiej rodziny z Kamieńca Podolskiego, oraz jego syna Wacława, wraz z wpisaniem do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej (Petersburg, cesarz Aleksander I, na wniosek rosyjskiej Rady Państwa).

1837, 30 czerwca – uznanie szlachectwa Jana Nepomucena i Romualda, synów Szymona Franciszka Józefa, wraz z wpisaniem do ksiąg szlachty guberni podolskiej.

1855, 28 listopada – wpisanie Onufrego Antoniego i Ludwika Daniela Szymona, synów Wacława, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w jej części pierwszej.

1902, 6 lipca – wpisanie Mikołaja, syna Jana Nepomucena, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1905, 24 stycznia – wpisanie Piotra, syna Jana Nepomucena, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1909 – uznanie w Austrii szlachectwa Ludwika Daniela Szymona, emigranta politycznego z Rosji, z predykatem „Jaxa” (Wiedeń).

1913, 13 czerwca – wpisanie Aleksandra, Mikołaja i Zoji, dzieci Mikołaja, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

Uwaga: przyznawanie się rodziny Axentowiczów z Galicji do rodziny podolskiej nie znajduje potwierdzenia w dokumentacji źródłowej.

AYWAS zob. **AJWAS**

BABUNABEK (BAUBONAUBIK, BAUBONOBOK, BABONAUBEK, BOUBONAUBEK, PERS, PERSA)

1662 – nobilitacja Daniela Tadeusza, imigranta z Persji, rotmistrza gwardii królewskiej, porucznika chorągwi Stanisława Służewskiego, za zasługi wojskowe, z dopuszczeniem do herbu rodowego przez Stefana Czarnieckiego, wojewodę ruskiego (Warszawa, sejm, król Jan II Kazimierz).

1662, 30 kwietnia – dyplom nobilitacyjny (Warszawa).

1676, między 2 lutego a 14 marca – zniesienie kondemnat z Daniela Tadeusza, jego żony, Katarzyny Anny z Pęczalskich, ich dzieci i sług, zasądzonych przez sąd kapturowy brański za zabicie innej sługi, Anny Barbary Olbrychtowiczówny, oraz przywrócenie „do pierwszego honoru y reputacyi stanowi szlacheckiemu należących”, a także zwrot dóbr ziemskich, które zostały „bezprawnie y gwałtownie onym odjęte”³⁷⁷ (Kraków, sejm koronacyjny).

³⁷⁷ *Zniesienie kondemnat z urodzonego Banonaubeka, y innych, w: Prawa, Konstytucye y Przywileie Krolestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego i Wszystkich Prowincyi*

BAKAŁOWICZ

przed 11 kwietnia 1775 – nobilitacja Jana, inżyniera i majora wojsk koronnych, syna Stefana, z rodziny Ormian kamienieckich, z uwolnieniem od skartabellatu (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1775, 22 września – dyplom nobilitacji Jana.

1790³⁷⁸ – nobilitacja Mikołaja, chorążego artylerii koronnej (sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1793, między 21 czerwca a 23 listopada – zwolnienie Mikołaja od obowiązku zakupu dóbr ziemskich i od opłaty stemplowej (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1841 – legitymacja Dominika, syna Jana (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1853 – legitymacja Władysława, syna Stefana, wnuka Mikołaja (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1855 – legitymacja Aleksandra, syna Stefana, wnuka Mikołaja (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

BALEWICZ

przed 11 kwietnia 1775 – nobilitacja (bez podania imienia – Jana Kantego, sekretarza królewskiego, lub Antoniego, jego syna, prawnika) z uwolnieniem od skartabellatu (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August, z rekomendacji posłów i senatorów Wielkiego Księstwa Litewskiego).

1843, 2 września – 1845, 24 kwietnia – wpisanie Ignacego, szlachcica z guberni mińskiej, syna Grzegorza Onufrego, wnuka Franciszka [Mateusza], [prawnuka Jana Kantego], do ksiąg szlachty guberni kijowskiej w części szóstej (Senat Rządzący Rosji).

1843-1854 – wpisanie do ksiąg szlachty guberni kijowskiej Onufrego, syna Franciszka [Mateusza], [wnuka Jana Kantego], z synami Józefem, Leopoldem i Aleksandrem.

1844-1847 – wpisanie Wincentego, syna Jerzego, z synami: Benedyktem, Bogusławem, Bolesławem, i innymi krewnymi do ksiąg szlachty guberni mińskiej.

1854, 19 maja – wpisanie Zygmunta Piotra, syna Ignacego, wnuka Grzegorza Onufrego, do ksiąg szlachty guberni kijowskiej w części szóstej (Senat Rządzący Rosji).

BALICKI

1512, 25 marca – odnowienie szlachectwa Mikołaja, rzymskokatolickiego kownika kamienieckiego, i Stanisława, rotmistrza jazdy koronnej, braci, zwanych też Ormiańczykami lub z Jaromirki, synów Jakuba Jaromirskiego, z racji

należących na Walnych Seymiech Koronnych od Seymu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347 aż do ostatniego Seymu uchwalone, 5, [Warszawa] 1738, s. 386-387.

³⁷⁸ Kontynuatorzy herbarza Adama Bonieckiego twierdzą, powołując się na akta grodzkie warszawskie, że nobilitacja Mikołaja Bakałowicza miała miejsce w 1788 roku.

szlachectwa ojca (zob. JAROMIRSKI), na prośbę tegoż Mikołaja w imieniu też pozostałych braci (zob. SIEKIERZYŃSKI, ZWARTOWSKI) z powodu zagubienia dokumentów, na podstawie zeznań świadków (Kraków, sejm, król Zygmunt I).

BALAŚANOWICZ (BALASIMOWICZ)

- 1788 – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego Dumitrascha (Demetriusza).
po 1788³⁷⁹ – wpisanie do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
1802 – uznanie szlachectwa Kacpra, ławnika w Kamieńcu Podolskim, i jego synów: Józefa Antoniego, Ignacego Krzysztofa i Kajetana, oraz wpisanie do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
1840, 31 października – wpisanie Józefa Antoniego, Ignacego Krzysztofa z synem Kacprem Andrzejem Mikołajem, Kajetana Grzegorza z synem Ignacym Antonim do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
1865, 30 września – wpisanie Ludwika Marcelego i Ignacego Bolesława, synów Kacpra Andrzeja Mikołaja, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

BERENDEJ (BERENDEJOWICZ) zob. LENKIEWICZ-IPOHORSKI

BERNACKI

- 1676, 2 lutego – pasowanie Bernarda Krzysztof[owic]a Bernatowicza, starszego i erecpochana gminy ormiańskiej Lwowa, dworzanina królewskiego, syna Krzysztofa Awedyk[owic]a Bernatowicza, kupca i finansisty, superintendenta cel ruskich Królestwa Polskiego, na rycerza złotego (*equus aureus*) podczas koronacji (Kraków, król Jan III).
1676, 14 marca – dyplom nobilitacji Bernarda Krzysztof[owic]a Bernatowicza, wraz z nadaniem nazwiska Bernacki i przyjęciem do herbu przez Atanazego Miączyńskiego (Kraków, król Jana III, na wniosek hetmanów koronnych: Jana Sobieskiego i Dymitra Jerzego Wiśniowieckiego).
1714, 8 marca – przekazanie w testamencie przez wdowę po Bernardzie, Annę z Wartanowiczów, Ormiankę lwowską, „przywileju Jana III Polskiego podczas koronacji dla Bernarda Krzysztofa Bernackiego [wystawionego]”, bratankowi męża, Grzegorzowi Awedyk[owic]owi Bernatowiczowi, wraz z nazwiskiem, „aby jemu i sukcesorom jego służył”, uzasadnione tym, że go „jeszcze za życia małżonka za syna przyjęli, nie mając potomstwa”³⁸⁰.

³⁷⁹ Data dzienna nieustalona, gdyż odnośny akt w wiedeńskim Adelsarchiv (sygn. AT-OeStA/AVA Adel RAA 15.9) jest „niedostępny”.

³⁸⁰ NBO: sygn. 1731/II, *Protokół testamentów*, s. 114.

1788, 10 czerwca – potwierdzenie staropolskiego szlachectwa Sebastiana Bernackiego, syna Antoniego, wnuka Grzegorza Awedyk[owic]a, na podstawie dyplomu Bernarda Krzysztof[owic]a z 1676 roku (Wiedeń, cesarz Józef II).

1838 – legitymacja Ignacego Józefa, syna Marcina, wnuka Sebastiana (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

Uwaga: dane genealogiczne dotyczące tej rodziny, podawane w herbarzach Uruskiego oraz Bonieckiego, są błędne.

BERNATOWICZ zob. też: **BERNACKI**

BERNATOWICZ

Uwaga: rodzina o tym nazwisku, wywodząca się od żyjących w XVII wieku: Mikołaja i jego syna Jana (nabywcy wioski Kretkomie (dziś: Kretkampis) nad Niemnem na Żmudzi), miała prawdopodobnie pochodzenie ormiańskie, choć jej oficjalny rodowód (wpisany 6 grudnia 1787 roku do ksiąg powiatu kowieńskiego, oblatowany 4 listopada następnego roku w księgach grodzkich kamienieckich, i zaświadczony na rokach grodzkich województwa trockiego 11 lutego 1789 roku), o tym nie wspomina. Na tym etapie badań nie udało się tego pochodzenia potwierdzić.

BERNATOWICZ

1767, 5 września – 1768, 5 marca – nobilitacja Jakuba, sekretarza księcia Karola Stanisława Radziwiłła, wojewody wileńskiego, za jego rekomendacją i z dopuszczeniem do jego herbu, a także Wawrzyńca, brata Jakuba (sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1768, 8 kwietnia – dyplom nobilitacji (Warszawa).

1788, 4 listopada 1788 – oblata genealogii Bernatowiczów, sporządzonej rok wcześniej w województwie kowieńskim (Kamieniec Podolski, Sąd Grodzki).

1789, 11 lutego – zaświadczenie o pochodzeniu szlacheckim Tomasza, gubernatora dóbr podolskich książąt Czartoryskich, stolnika witebskiego, stryjcznego wnuka Jakuba, wydane na podstawie genealogii oblatowanej w Kamieńcu Podolskim (Troki, Sąd Grodzki).

1839, 8 lutego – wpisanie wnuków Pawła, synów Michała – Jana z synami: Józefem Janem, Jerzym Franciszkiem i Ignacym Janem Kantym, oraz z wnukami: Filipem Bartłojem Ludwikiem i Janem Ludwikiem Karolem (po synu Józefie Janie), Konstantym Damazym i Teofilem Bronisławem (po synu Jerzym Franciszku) i Janem Pawłem (po synu Ignacym Janie Kantym); oraz Tomasza z synami: Joachimem, Bartłojem Ludwikiem i Władysławem Lwem Piotrem Józefem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.

1845, 29 kwietnia / 1846, 3 czerwca – wpisanie synów Tomasza, wnuków Dominika, prawnuków Jana: Ludwika Lucjana, Władysława Mikołaja, Aleksandra

- Leona i Konstantego Ksawerego z synami Marcelim Tomaszem i Karolem Eustachym Józefem do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.
- 1861, 13 grudnia – wpisanie prawnuków Szymona, wnuków Wojciecha, synów Józefa Antoniego – Andrzeja, syna Jana, z synem Dionizym i wnukami: Wincentym, Aleksandrem i Sewerynem; Hilarego Józefa z synami: Edmundem i Konradem; Ignacego z synem Mikołajem; Aleksandra z synami: Antonim, Ferdynandem, Stanisławem i Walerianem; Bazylego z synami: Józefem, Sabinem, Leonem i Janem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1873, 22 lutego – wpisanie Gustawa Adolfa Stanisława, syna Aleksandra Leona, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.
- 1873, 7 listopada – wpisanie Jana Franciszka i Piotra, synów Filipa Bartłomieja Ludwika, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.
- 1885, 12 lutego – wpisanie Cezarego Mariana, syna Mikołaja, wnuka Ignacego, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1892, 18 listopada – wpisanie synów Ludwika Lucjana – Władysława Adolfa Antoniego, wraz z synem Feliksem, i Kamila Ludwika Tomasza do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.
- 1897, 14 maja – wpisanie Franciszka i Tadeusza, synów Sabina, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1898, 30 listopada – wpisanie Bogdana, syna Karola Tadeusza Mieczysława, a wnuka Aleksandra Leona, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.
- 1902, 26 czerwca – wpisanie Władysława, syna Ferdynanda, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- Uwaga: o ormiańskim rodowodzie tej rodziny pisze w swych *Pamiętnikach* Tadeusz Bobrowski.

BERNATOWICZ

- 1789, 7 stycznia – nobilitacja (*Edler*) Grzegorza³⁸¹ Teodora Jakub[owic]a, starszego gminy ormiańskiej Lwowa i radcy magistratu lwowskiego, syna Jakuba, kupca lwowskiego, wraz z herbem nadanym rzekomo przez króla Jana III; tegoż dnia uzyskał dyplom (Wiedeń, cesarz Józef II).
- 1789, 22 czerwca – wpisanie tegoż do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

z BIEŁKI zob. HAMLADYNOWICZ

BOCHDANOWICZ zob. BOHDANOWICZ

³⁸¹ Niektóre źródła, w ślad za dokumentacją wiedeńską, mylnie nazywają go Jerzym (w oryginale dyplomu: Georg, Adelsarchiv: sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 68.26).

BOCHDANOWICZ (BOHDANOWICZ, BOGDANOWICZ)

- między 1773, 19 kwietnia, a 1775, 11 kwietnia – nadanie szlachectwa Antoniemu i Teodorowi Bohdanowiczom, synom Wojciecha, wnukom Łukasza (sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).
- 1791, 27 lipca – nobilitacja (*Edler*) Teodora, kupca rodem z Kamieńca Podolskiego, zamieszkałego w Sziondzie³⁸²; tegoż dnia uzyskał dyplom (Wiedeń, cesarz Leopold II).
- 1809, 21 lutego – poświadczenie o rycerskim rodowodzie, wystawione dla Jerzego, rotmistrza w pułkach węgierskich, syna Teodora, przez ormiańskiego arcybiskupa Lwowa, Jana Jakuba Symonowicza, z powołaniem się na rzekomy dokument wielkiego księcia Izjasława z 1062 roku, wzywający Ormian do obrony Rusi.
- 1809-1811 – starania Jerzego, rotmistrza, o podniesienie do stopnia barona galicyjskiego, niezakończone sukcesem z braku wystarczających dowodów (Wiedeń).
- 1811, 11 styczeń – nadanie Dawidowi, sędziemu, i jego braciom: Bernatowi, Danielowi, Florianowi i Jerzemu, synom Teodora, dóbr ziemskich w komitacie Arad (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

BOGDANOWICZ zob. BOGDAŃSKI**BOGDANOWICZ (ROSCO-BOGDANOWICZ, ROSZKO-BOGDANOWICZ)**

- 1784, 9 grudnia – nobilitacja (*Ritter*) Michała Wartana, Waleriana (Wartana) Filipa i Bernarda, kupców, braci, synów Krzysztofa, wnuków Deodata, kupców ze Stanisławowa, wywodzących się z rodziny Roszka z Kamieńca Podolskiego, z predykatem „von Rosko”; tegoż dnia uzyskali dyplomy; w trakcie starań o nobilitację przywołany został dyplom Bernarda Krzysztof[owic]a Bernatowicza z 1676 roku (Wiedeń, cesarz Józef II).
- 1785, 20 września – legitymacja Michała Wartana, Waleriana (Wartana) Filipa i Bernarda (Lwów, Wydział Stanów).
- 1819, 2 października – odmowa przyjęcia Krzysztofa, syna Michała Wartana, do grona Stanów galicyjskich z powodu braku indygenatu (Lwów, Wydział Stanów).
- 1819/1820 – indygenat galicyjski Krzysztofa, syna Michała Wartana (Lwów, Sejm Stanowy, Wydział Stanów).
- 1822 – wydanie dyplomu indygenatu Krzysztofowi, po złożeniu przepisanej taksy, na prośbę jego syna, Bernarda, auskultanta Sądu Karnego we Lwowie (Lwów, Wydział Stanów).

³⁸² Szionda – wieś w Siedmiogrodzie (wówczas Węgry, dziś Rumunia).

- 1851 – legitymacja Bernarda, syna Krzysztofa (Lwów, Wydział Stanów).
- 1871, 9 czerwca – legitymacja Marcelego Kleta – syna Antoniego Józefa, wnuka Waleriana, prawnuka Krzysztofa – oraz jego synów: Mariana Grzegorza Franciszka Antoniego i Marcelego Juliana Feliksa (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1882, 10 czerwca – prośba Marcelego Kleta i Roberta Dionizego, syna Grzegorza Mikołaja, braci stryjecznych, wnuków Waleriana, o zatwierdzenie cesarskie staropolskiego szlachectwa, wraz z herbem Łada, na podstawie pochodzenia (w rzeczywistości nieistniejącego) od Krzysztofa Bogdanowicza (z Donowakowiczów), starszego gminy ormiańskiej Lwowa (Lwów), którego potomek, Maksymin Jan Teodor, zatwierdzenie takiego szlachectwa otrzymał w 1863 roku (zob. BOGDANOWICZ, z DONOWAKOWICZÓW).
- 1882, 1 lipca – poparcie prośby Marcelego Kleta i Roberta Dionizego do cesarza Franciszka Józefa („przedstawienia do tronu”) mimo negatywnych opinii wewnętrznych, które zostały zatarte w dokumentacji (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1884, 23 lutego – zgłoszenie zastrzeżeń do prośby Marcelego Kleta i Roberta Dionizego (Lwów, Prokuratoria Skarbu).
- 1884, 9 marca – wstrzymanie procedury przesyłania cesarzowi prośby Marcelego Kleta i Roberta Dionizego do wyjaśnienia (Lwów, Namiestnictwo galicyjskie).
- 1884, 14 listopada – odmowa zatwierdzenia staropolskiego szlachectwa Marcelego Kleta i Roberta Dionizego (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1885, 31 grudnia – legitymacja Michała Grzegorza, syna Józefa Grzegorza, wnuka Krzysztofa, prawnuka Michała Wartana, oraz jego dzieci: Władysława Karola, Stanisława Michała, Mieczysława Jana Wiktora, Józefa Mariana Marcelego i Marii Zofii (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1898, 15 grudnia – nadanie tytułu hrabiego papieskiego Stanisławowi Antoniemu Tigranowi, ziemianinowi, szambelanowi austriackiemu, kawalerowi maltańskiemu, synowi Roberta Dionizego, prawnukowi Waleriana, bez ograniczenia dziedziczności (Watykan, papież Leon XIII).
- 1901 – prośba Stanisława Antoniego Tigrana o zgodę na używanie tytułu hrabiowskiego w Austrii (Wiedeń, Ministerstwo Obrony Narodowej).
- 1902, 15 kwietnia – pozbawienie Mariana Grzegorza Franciszka Antoniego, syna Marcelego Kleta, tytułu szambelana cesarskiego i szlachectwa (Wiedeń).
- 1901, 31 maja – komunikat o pozbawieniu Mariana Grzegorza Franciszka Antoniego, syna Marcelego Kleta, godności kawalera Honoru i Dewocji Suwerennego Zakonu Maltańskiego w Wielkim Przeoracie Czech i Austrii (Wiedeń, Ministerstwo Spraw Zagranicznych).

BOGDANOWICZ

- 1819, 8 listopada – nobilitacja (*Ritter*) Mikołaja, urodzonego w Galicji, kapitana wojsk austriackich (Waraždzińskiego Regimentu Pogranicznego) i kawalera orderu Leopolda (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

1827, 8 stycznia – potwierdzenie Mikołajowi szlachectwa na Węgrzech (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

BOGDANOWICZ (z BOGDANOWICZÓW DONOWAKOWICZÓW)

1855 – legitymacja Kazimierza Józefa, ziemianina w Królestwie Polskim (Rosja), syna Grzegorza Piotra Antoniego Mikołaja, wnuka Adama, właściciela ziemskiego w Telatyczach, prawnuka Jana Kapistrana, właściciela ziemskiego w Strzemieniu, praprawnuka Michała, prapraprawnuka Krzysztofa, kupca, starszego gminy ormiańskiej Lwowa, praprapraprawnuka Dominika, kupca lwowskiego i administratora cel ruskich Królestwa Polskiego, wywodzącego się od Donowaka, kupca przybyłego w wieku XVI do Lwowa z Suczawy, oraz wpisanie do ksiąg szlachty guberni lubelskiej (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1863, 3 stycznia – jednomyślne poparcie prośby Maksymina Jana Teodora, ziemianina w Galicji, syna Jana Ewangelisty Antoniego Jakuba Pawła, radcy Sądu Karnego we Lwowie, wnuka Adama, prawnuka Jana Kapistrana, praprawnuka Michała, prapraprawnuka Krzysztofa, praprapraprawnuka Dominika, kupca lwowskiego, o uznanie staropolskiego szlachectwa (Lwów, Wydział Krajowy).

1863, 6 czerwca³⁸³ – uznanie staropolskiego szlachectwa Maksymina Jana Teodora (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1863 – wpisanie Maksymina Jana Teodora wraz z synami: Aleksandrem Wincentym i Janem Aleksandrem, do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Krajowy).

1868, 25 maja – legitymacja Kazimierza Józefa, syna Maksymina Jana Teodora (Lwów, Wydział Krajowy).

BOGDAŃSKI

1676, między 2 lutego a 14 marca – nobilitacja Grzegorza Jan[owic]a Bogdanowicza, towarzysza nadwornej rotty pancernej, syna Jana, hafciarza lwowskiego, za rekomendacją hetmanów koronnych, Jana Sobieskiego i Dymitra Jerzego wraz z adopcją do herbu przez pułkownika Atanazego Miączyńskiego (Kraków, sejm koronacyjny, król Jan III.).

1676, 14 lutego – świadectwo zgody Atanazego Miączyńskiego na dopuszczenie do herbu (Kraków).

1676, 25 marca – dyplom nobilitacji.

1686 – wezwanie imienne Grzegorza Jan[owic]a przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).

³⁸³ Podawana niekiedy data 11 czerwca dotyczy pisma ministerialnego, informującego Wydział Krajowy we Lwowie o decyzji cesarskiej.

1839 – legitymacja Józefa, praprawnuka Grzegorza Jan[owic]a, z synami: Edwardem Józefem, Józefem Grzegorzem, Kazimierzem Antonim i Ksawerym Tomaszem (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1840 – legitymacja praprawnuków Grzegorza, prawnuków Teodora – Maksymiliana, syna Fabiana, wnuka Franciszka; Juliana Aleksandra Wawrzyńca, Aleksandry zamężnej Boduszyńskiej i Izabeli Marianny, dzieci Antoniego; Józefa, syna Filipa, wnuka Jakuba; Józefa, syna Józefa, wnuka Ludwika (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

Uwaga: Boniecki podaje, że nobilitacja dotyczyła także Gabriela, syna Grzegorza Bogdanowicza.

BOHDANOWICZ zob. też: **BOCHDANOWICZ**

BOHDANOWICZ de OROSCHENY (z ROSZKO BOGDANOWICZÓW)

1782, 19 lipca – nobilitacja (*Edler*) Bogdana (Deodata) i Jana, kupców i dyrektorów gminy ormiańskiej Stanisławowa, synów Antoniego, wnuków Deodata Roszko-Bogdanowicza (zob. BOGDANOWICZ [ROSCO-BOGDANOWICZ, ROSZKO-BOGDANOWICZ]), za dostawy koni dla wojska austriackiego, z predykatem „von Oroscheny”; tegoż dnia uzyskali dyplomy (Wiedeń, cesarz Józef II).

1897, 16 czerwca – zezwolenie na wpisanie przez Wydział Krajowy Antoniego Maurycego, ziemianina, syna Deodata, wnuka Kajetana, prawnuka Bogdana (Deodata), wraz z synem Franciszkiem Deodatem, do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Namiestnictwo galicyjskie).

BOŁOZ ANTONIEWICZ zob. **ANTONIEWICZ**

BUDZANOWSKI (BODZANOWSKI)

1659, po 22 marca – nobilitacja Zachariasza, towarzysza husarskiej chorągwi królewskiej, rodem z Jazłowca (Warszawa, sejm, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji hetmanów koronnych: Stanisława Rewery Potockiego i Jerzego Sebastiana Lubomirskiego).

1662, 21 kwietnia – dyplom nobilitacyjny (Warszawa).

1662, 6 maja – nadanie dóbr Potużany (Warszawa, król Jan II Kazimierz).

CAPRI zob. **KAPRI**

CHALEPSKI

między 1492 a 1508 – nadanie Sołtanowi Albiejericzowi (Albiejewowi, Albiejewiczowi), Ormianinowi z Kijowa, tłumaczowi wielkoksiążęcemu, posłowi do chanatu krymskiego, włości Połukniaziowskiej i miasteczka Chalepl,

leżących u ujścia rzeczek Bobrycy i Skwarówki do Dniepru, w Wielkim Księstwie Litewskim (wielki książę Aleksander lub Zygmunt).

1522, 20 marca – zatwierdzenie królewskie sprzedaży włości Połukniazewskiej przez Sołtana i Kunkę, wdowę po nim, oraz ich synów: Iwaszka (Iwana) i Waśka (Wasyla), ihumenowi Matwiejowi z monasteru Mikołajewsko-Pustyńskiego (Grodno, król Zygmunt I).

1569 – Fedor Sołtan posługuje ze stanu rycerskiego miasta Kijowa na sejm lubelski.

1581-1609 – potomkowie Sołtana występują w procesach sądowych o Chalepl pod nazwiskiem Sołtanowiczów Chalepskich.

1622 – Fedor Chalepski sprawuje opiekę na kościele ormiańskim w Kijowie; jego podpis figuruje na pierwszym miejscu wśród sygnatariuszy aktu oddania tego kościoła pod opiekę starszych gminy ormiańskiej Lwowa (1 października / 22 września).

Uwaga: ormiańskiego pochodzenia domyślał się już Jabłonowski.

CHODYKIEWICZ

przełom XVII i XVIII wieku – Marcin jako inducent grodzki halicki (1696-1723) (funkcję tę pełniła niemal wyłącznie szlachta), potem także wicesgerent grodzki halicki (do 1759 roku) i burgrabia halicki (od 1749 roku), spokrewniony ponadto z miejscową szlachtą poprzez obie żony i zamążpójścia córek, był uważany za szlacheца.

1752 – szlachecką przynależność swej rodziny sugeruje Klemens Chodykiewicz, Ormianin ze Lwowa, dominikanin, kaznodzieja i panegirzysta, pisząc we wstępie do dzieła *Noe czworakiey godności*: „Zanurzam w głębokim milczeniu herbowną troistą Chodykiewiczów kotwicę, w rotmistrzach, sędziach podolskich, dworzanach królewskich, kanonikach poznańskich, w Ignacym, poruczniku pancernej chorągwi, w Marcinie, regencie halickim, na męstwach i zasługach ugruntowaną”³⁸⁴.

1764, 28 kwietnia – Tomasz Chodykiewicz, komornik połocki, podpisał się na akcie konfederacji generalnej Wielkiego Księstwa Litewskiego (Wilno).

1832, po 8 marca – zatwierdzenie decyzji głównodowodzącego armią rosyjską oraz Podolskiej Komisji Gubernialnej dla Klasyfikacji Buntowników o „pozbawieniu szlacheckiego dostojęstwa”³⁸⁵ za przygotowania powstańcze Hieronima Chodykiewicza, oraz konfiskacie jego majątku ziemskiego Olszanka nad Bohem w powiecie bałckim (Petersburg, cesarz Mikołaj I).

Uwaga: moment nobilitacji ormiańskiej rodziny o tym nazwisku nie jest uchwytany w źródłach godnych zaufania; starsze herbarze, w tym Niesieckiego, nic na jej temat nie podały, za szlachtę poczytywał Chodykiewiczów dopiero

³⁸⁴ Lwów 1752, bez paginacji.

³⁸⁵ „Kurier Litewski”, 1832, nr 47, s. [2].

Wielądko³⁸⁶, nie łącząc ich jednak z Ormianami, lecz z rodziną z Wielkiego Księstwa Litewskiego. O ile pewne jest, że Chodykiewiczowie posiadli w ten czy inny sposób status szlachecki i po rozbiorach Polski dokonali legitymacji w Cesarstwie Rosyjskim, nie jest oczywiste, czy wszyscy wyżej wymienieni należeli do rodziny ormiańskiej, wywodzącej się z Jazłowca i Lwowa.

CZAJKOWSKI zob. też: CZAYKOWSKI

CZAJKOWSKI

1790 – nobilitacja Grzegorza, aptekarza, plenipotenty miast podolskich na Sejmie Wielkim, prezydenta Kamieńca Podolskiego, oraz Kacpra, kupca, braci, synów Jana, prezydenta Kamieńca Podolskiego, na wniosek Tadeusza Morzkiego, posła podolskiego (Warszawa, sejm skonfederowany, król Stanisław August).

1793 – zwolnienie od obowiązku nabycia dóbr ziemskich (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1802 – legitymacja w guberni podolskiej.

1825, 10 sierpnia / 1839, 30 maja – wpisanie Grzegorza z synami: Janem, lekarzem, Grzegorzem, Wincentym, Kajetanem, geometrą gubernialnym, radcą dworu, i Mikołajem, ostatnim prezydentem Kamieńca Podolskiego, oraz Kacpra, z synami: Erazmem, właścicielem ziemskim, Grzegorzem i Władysławem, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1855 – wpisanie Grzegorza, radcy kolegialnego, syna Grzegorza, z guberni podolskiej, do ksiąg szlachty guberni moskiewskiej w części szóstej.

1858, 17 grudnia – wpisanie Maksymiliana Franciszka, syna Kacpra, wraz z synem Janem, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1870, 8 grudnia – wpisanie Ludwika, syna Erazma, wnuka Kacpra, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1905, 12 kwietnia – wpisanie Romana Artura, syna Kajetana, wnuka Grzegorza, z synem Jerzym, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

CZAYKOWSKI (CZAJKOWSKI)

1867, 3 października – uznanie staropolskiego szlachectwa Jana Euzebiusza, doktora praw, adwokata, syna Grzegorza, wnuka Kajetana Łukasza (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1868, 25 maja – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) Adolfa Piotra, właściciela ziemskiego, syna Augustyna Ignacego, wnuka Kajetana Łukasza; poświadczenie: 6 kwietnia 1869 (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

³⁸⁶ W. W. Wielądko, *Heraldyka*, 3, Warszawa 1795, s. 95.

- 1869, 6 marca – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) Hipolita Jana Kajetana, brata Adolfa Piotra, syna Augustyna Ignacego (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1869, 20 marca – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) Jana Leona (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1869, 6 kwietnia – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) Marcelego Teodora, syna Hipolita Jana Kajetana (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1869, 1 maja – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*, Waleriana, syna Grzegorza, i Benedykta Romana Jana (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1870, 20 grudnia – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) Waleriana, właściciela ziemskiego, Juliusza Mikołaja i Władysława, braci (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1870, 27 grudnia – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) Michała Alfonsa i Wiktora Władysława, właścicieli ziemskich, synów Mikołaja (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1871, 13 lipca – uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) Roberta Benedykta Jana, prawnika (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1882 – legitymacja Adama Mariana, Henryka Nikodema i Włodzimierza Jana, synów Hipolita Jana Kajetana; wylegitymowani osobnymi dokumentami (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1882 – legitymacja Augusta, Józefa i Zdzisława, synów Marcelego Teodora; wylegitymowani osobnymi dokumentami (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1884 – legitymacja Stanisława i Zygmunta Roberta, braci, synów Roberta Benedykta Jana, wnuków Kajetana, prawnuków Jana, praprawnuków Grzegorza, wylegitymowani osobnymi dokumentami (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1890 – legitymacja Romana Jana, adwokata, syna Aleksandra Mikołaja, wnuka Jana (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1910-1914 – starania Aleksandra o uznanie szlachectwa (Wiedeń).

CZECZ (CZETSCH, CZETZ)³⁸⁷

- 1805, 26 kwietnia³⁸⁸ – nobilitacja (*Ritter*) Jana (Johanna), radcy Sądu Szlacheckiego w Tarnowie, prezydenta Sądu Krajowego Bukowiny, Ormianina z Siedmiogrodu, z predykatem „von Lindenwald” (Wiedeń, cesarz Franciszek I).
- 1808, 26 sierpnia – dyplom nobilitacji (Wiedeń).
- 1809, 21 stycznia³⁸⁹ – wpisanie do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów).

³⁸⁷ Nazwisko pochodne od ormiańskiego słowa: գլղը – mól, ćma.

³⁸⁸ Według Sławomira Górzyńskiego szlachectwo galicyjskie otrzymał 28 sierpnia tego roku.

³⁸⁹ Według Sławomira Górzyńskiego legitymacja w Galicji miała miejsce 16 kwietnia 1808 roku.

1898, 30 listopada – nadanie tytułu barona Hermanowi Arturowi Janowi, prawnikowi, właścicielowi ziemskiemu, wnukowi Jana (Johanna) (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1899, 12 kwietnia – dyplom baronowski (Wiedeń).

CZEKAŁOWSKI (CIEKAŁOWSKI)

1659, między 22 marca a 2 maja – nobilitacja Jana i Teodora za zasługi wojenne (Warszawa, sejm zwyczajny, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji Jana Wyhowskiego, hetmana Księstwa Ruskiego).

1659, 30 maja – dyplom nobilitacji (Warszawa).

1659 – obłata dyplomu (Lwów, Sąd Grodzki).

Uwaga: na pochodzenie ormiańskie wskazał Minasowicz.

CZERKAS (CERKAS, CZERKASZ)

1662, między 20 lutego a 1 maja – nobilitacja Stefana, towarzysza chorągwi Grzegorza Czczela, za zasługi wojskowe, z dopuszczeniem do herbu rodzowego przez Szymona Bogusławskiego (Warszawa, sejm nadzwyczajny, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji hetmanów koronnych: Stanisława Rewery Potockiego i Jerzego Sebastiana Lubomirskiego).

1662, 23 kwietnia – dyplom nobilitacji (Warszawa).

Uwaga: na pochodzenie ormiańskie wskazuje Minasowicz; Uruski przypisuje mu pochodzenie tatarskie.

CZERKIES (CZERKIEZ)

1662, między 20 lutego a 1 maja – nobilitacja Michała, porucznika chorągwi kozackiej Pawła Ludwika Szczawińskiego, za zasługi wojskowe, a także jego synów: Konstantego, Kazimierza i Józefa (Warszawa, sejm nadzwyczajny, król Jan II Kazimierz).

1662, 27 kwietnia – dyplom nobilitacyjny (Warszawa).

Uwaga: na pochodzenie ormiańskie wskazuje Minasowicz; Uruski przypisuje mu pochodzenie tatarskie; rodzina ta używała potem nazwiska Chołojowski / Hołojowski, utworzonego od nazwy posiadłości Chojolów / Hołojów w województwie bełskim.

CZETSCH zob. CZECZ

DEKAPRELEWICZ

1811 – uznanie szlachectwa w Cesarstwie Rosyjskim.

1840, 9 kwietnia – wpisanie wnuków Szymona Derkaprelewicza, ormiańskiego wójta kamienieckiego, a synów Ignacego Kajetana, radcy i prezydenta Kamieńca Podolskiego – Franciszka, z synami: Zygmuntem, Ignacym i Władysławem Dyzmą, Kajetana z synami: Aleksandrem Ignacym i Ignacym

Józefem, Antoniego z synem Erazmem oraz Józefa do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.

1857 – wpisanie Ignacego, szlachcica z guberni podolskiej, do ksiąg szlachty guberni besarabskiej w części pierwszej.

1865, 13 grudnia – wpisanie Mikołaja, syna Zygmunta, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w część szóstej.

DEMIANOWICZ zob. też: **LENKIEWICZ-IPOHORSKI**

DEMIANOWICZ

1912, grudzień – nobilitacja Antoniego Kajetana, ziemianina, posła do Dumy Państwowej Rosji, syna Kajetana, kupca, wraz z wpisaniem do ksiąg szlachty guberni besarabskiej w części trzeciej (Petersburg, cesarz Mikołaj II).

DERKAPRLEWICZ zob. **DEKAPRELEWICZ**

DERSYMONOWICZ zob. **SYMONOWICZ**

DOMAŻYRSKI (DOMAZERSKI, DOMAZIRSKI, DOMOŻYRSKI, z DOMAŻYRU, z ŁOZINY, z ŻORNISK)

1540, 13 marca – nobilitacja Grzegorza (Hrehora) Ohankowicza Steczkowicza, posesora Domażyru, syna Steczka, kupca ormiańskiego z Lwowa, zięcia Iwaszka Kiczki, tłumacza królewskiego i szlachcica (zob. KICZKA) (król Zygmunt I).

1543, 15 października – nadanie Grzegorzowi Łozin w starostwie lwowskim (Wielowieś, król Zygmunt I).

1566, lipiec – nadanie Grzegorzowi Żornisk w pobliżu Domażyru (król Zygmunt II August).

1596 – w sprawie sądowej przed sądem ormiańskim we Lwowie adwokat reprezentujący Iwaszka Domazerskiego, starszego gminy ormiańskiej Lwowa, syna Grzegorza, zaskarżonego przez swe sługi, stwierdził, że sąd ten jest niewłaściwy, gdyż skarga dotyczy „osoby szlacheckiej, podlegającej prawu ziemskiemu, która należycie przedstawiła sądowi listy nobilitacyjne wydane przodkom swoim za zasługi wyświadczone dla Rzeczypospolitej”, i że „absurdem jest, aby ludzie stanu rycerskiego, mający domy w mieście, którzy za wszelkie krzywdy prawu ziemskiemu są podlegli, [...], mieli wobec sądu miejskiego odpowiadać, bo szlachcice mający domy w mieście nie mają podlegać jurysdykcji miejskiej według statutu Zygmunta Augusta z roku Pańskiego 1550”³⁹⁰ (Lwów, sąd gminy ormiańskiej, tzw. duchowny).

³⁹⁰ ЦДІАВЛ: f. 52, op. 2, *Acta iudici*, 1596, s. 905-908, cyt. za: K. Stopka, *Milites at nobiles*, s. 89.

1596 – w sprawie sądowej z kanonikiem lwowskim Walentym Wargockim Iwaszko Domazerski powołał się na to, że „że przodek jego p[an] Domazerski, dziad pozwanego, otrzymał był list *nobilitationis*”³⁹¹ (Lwów, sąd gminy ormiańskiej, tzw. duchowny).

1606 – w procesie z Bogdanem Donowakowiczem o dług Awedyk (Gabriel) Domażyński, syn Grzegorza, brat Iwaszka, przeniósł procedowanie z sądu grodzkiego do ziemskiego, właściwego dla szlachty (Lwów).

1606-1619 – aresztowanie Awedyka za długi i osadzenie w tej części więzienia ratuszowego, która była przeznaczona „nie dla dłużników, ale dla osób szlacheckich”³⁹² (Lwów).

1782 – legitymacja Jana, adwokata, i Samuela Domożyńskich (Przemyśl, Sąd Ziemski).

Uwaga: rodzina Domażyńskich, mimo ambicji szlacheckich, uprawiała handel, mieszkała we Lwowie i pełniła urzędy w ormiańskim samorządzie.

z DOMAŻYRU zob. KICZKA

z DOMAŻYRU zob. DOMAŻYRSKI

DZADUROWICZ zob. ZADUROWICZ

DZERYGIEWICZ zob. ZERYGIEWICZ

DZIĘCIELSKI (PERSA)

przed 1454 – nadanie Maksymilianowi zwanemu Persą (to jest z Persji) herbu i wsi Dzieścieliszcz w ziemi łęborskiej, od której powstało nowe nazwisko (król Kazimierz IV lub niezidentyfikowany wielki mistrz zakonu krzyżackiego, być może Konrad lub Ludwig z rodu von Erlichshausen).

Uwaga: pochodzenie ormiańskie hipotetyczne³⁹³.

EMINOWICZ

1780, 14 czerwca – dyplom indygenatu (faktycznie nobilitacji) w Księstwie Siewierskim Benedykta, subdelegata grodzkiego wieluńskiego, burgrabiego siewierskiego, syna Krzysztofa, kupca we Lwowie i Krakowie, wraz z żoną,

³⁹¹ Cyt. za: K. Stopka, *Milites at nobiles*, s. 90-91.

³⁹² ЦДІАУЛ: f. 52, op. 2, *Acta iudici*, 1609, s. 791, cyt. za: K. Stopka, *Milites at nobiles*, s. 92.

³⁹³ M. Dzieścielski, *Pochodzenie szlachty łęborskiej i rozwój własności ziemskiej na przykładzie Dzieścielca i rodziny Dzieścielskich*, „Biuletyn Historyczny Łęborskiego Bractwa Historycznego”, 1999, 10, s. 12-23; idem, *Przyczynki do historii rodu*, „Verbum Nobile”, 1997, 1 (11), s. 26-27.

- Teresą z Łyszkiewiczów, i potomstwem obu płci (Kraków, książę-biskup Kajetan Ignacy Sołtyk).
- 1790 – zrównanie w prawach szlachty siewierskiej z polską, w tym Eminowiczów (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany).
- 1821, 3 października – poświadczenie o wpisaniu Ignacego, syna Benedykta, do ksiąg szlachty powiatu kieleckiego województwa krakowskiego przez Senat Królestwa Polskiego w Warszawie (Rada Obywatelstwa Województwa Krakowskiego).
- 1840, 29 czerwca (według kalendarza gregoriańskiego) / 11 lipca (według kalendarza juliańskiego) – legitymacja Adama Zenona Benedykta, syna Benedykta (Warszawa, Rada Stanu Królestwa Polskiego).
- 1841, 16 (według kalendarza gregoriańskiego) / 28 (według kalendarza juliańskiego) maja – świadectwo szlachectwa Adama Zenona Benedykta, syna Benedykta, wraz ze zgodą na wpisanie do ksiąg szlachty guberni krakowskiej (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
- 1860 – prośba Michała, prawnuka Benedykta po synu Mikołaju Michale, o potwierdzenie szlachectwa (Wiedeń).
- 1914, 26 kwietnia – uznanie szlachectwa staropolskiego (w stopniu *Ritter* i z herbem Dołęga) Aleksandra, radcy stanu, kierownika sekcji w austriackim Ministerstwie Handlu, Transportu, Przemysłu i Budownictwa (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1937 – dyplom szlachectwa austriackiego wydany Aleksandrowi Edwardowi, synowi Aleksandra (Wiedeń, Adelsarchiv).

EMINOWICZ

- 1846, 28 maja – wpisanie potomków Karola (wzmiankowanego w 1670 roku): Ludwika Stanisława wraz z synami: Aleksandrem Ludwikiem i Izydorem Adolfem, oraz Juliana Żyrośława, synów Piotra, wnuków Michała, prawnuków Stanisława, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.
- 1855, 26 stycznia – wpisanie Michała, syna Piotra, wnuka Michała, prawnuka Stanisława, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.
- 1864, 27 listopada – wpisanie Wacława i Erazma, synów Juliana Żyrośława, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.

FARUCHOWICZ

- przed 1750 – Wojciech, urzędnik Skarbu Koronnego, którego rodzina wywodziła się pierwotnie z Jazłowca, ale osiadła we Lwowie, Lublinie, Zamościu, Krakowie i Łowiczu, wchodzi w posiadanie dóbr ziemskich Pękosławice w parafii Wojśław.
- między 1773, 19 kwietniem, a 1775, 11 kwietniem – nobilitacja Wojciecha (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

- 1776, 26 października – przysięga (Warszawa).
1776, 20 grudnia – zastaw za dobra koronne Sielec i Mieronie w województwie krakowskim na sumę 35 tysięcy złp.
1777, 1 (5) lutego – dyplom nobilitacji (Warszawa).
1804 – legitymacja Wincentego Józefa, syna Wojciecha (Galicja Zachodnia).

FILIPOWICZ zob. IWASZKIEWICZ

FURTATOWICZ

- 1492 – nadanie Kristianowi (Krzysztofowi), kupcowi lwowskiemu, królewskiemu agentowi dyplomatycznemu i tłumaczowi, synowi Furtata, prawa miejskiego we Lwowie „ex donatione et gratia speciali Maiestati Regiae videlicet Sernissimi Domini Iohannis Alberti novi regis” (z daru i łaski specjalnej Królewskiego Majestatu, czyli Najjaśniejszego Pana Jana Olbrachta, nowego króla)³⁹⁴.
1497, 11 października – nadanie za udział w wyprawie mołdawskiej Kristianowi (Krzysztofowi) włości ziemskich w województwie ruskim („Nieschczicze” w ziemi przemyskiej, „Harbacze”, działów w miejscowościach: „Wierine”, „Thuczne”, „Krzmilow”, „Wangrzin”, i „Bonunyn” w ziemi lwowskiej), utraczonych przez Jaczka, syna Oluchny, Iwana Starego Sambora, wdowę Oluchnę, Macieja, Stefana i Hieronima Wysockiego (obóz pod Suczawą, król Jan I Olbracht).

Uwaga: rodzina Furtatowiczów zrezygnowała ze statusu ziemiańskiego, pozostając przy zajęciach miejskich.

GAMOCKI: ZACHARIASZ

- 1666, 24 listopada – potwierdzenie szlachectwa Zachariasza, dworzanina królów szwedzkich i producenta safianu, syna Ormian kamienieckich, mieszkańców (dzierżawców?) „Rislowa” pod Kamieńcem Podolskim (Warszawa, król Jan II Kazimierz).
1668, 11 września – naturalizacja szlachectwa Zachariasza w Szwecji (bez wpisania do ksiąg Domu Rycerzy, co oznaczało przyznanie niższego stopnia szlachectwa), wraz z zatwierdzeniem „starodawnego polskiego herbu” oraz predykatem „från Rislowa”³⁹⁵ och Årby”³⁹⁶.

³⁹⁴ *Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388-1783*, wyd. A. Janeczka, Poznań–Warszawa 2005, t. 1, s. 54, nr 1261.

³⁹⁵ Rusawa lub Rusawka, wsie nad rzeką o tej samej nazwie pod Jampolem, bądź Rusów Wielki pod Kamieńcem Podolskim.

³⁹⁶ Cyt. za: E. Świącicka, *Zachariasz Gamocki*, s. 78-95.

GŁOWACKI

między 1773, 19 kwietnia, a 1775, 11 kwietnia – „przywrócenie” (uwolnienie od *abusum*) szlachectwa Kacpra (Gaspara), adwokata i burgrabiego grodzkiego warszawskiego, na podstawie argumentacji, że jego pradziad miał być wzięty do niewoli tureckiej i utracił w rezultacie tego majątek, osiedlił się potem w mieście i zajął handlem (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1845 – legitymacja Wawrzyńca, syna Antoniego, wnuka Kacpra (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

Uwaga: rodzina ormiańska, o ile Kacper ten jest identyczny z Kacprem Michałem, synem Michała Głowackiego, superintendenta ceł ruskich Królestwa Polskiego, ochrzczonym w katedrze ormiańskiej we Lwowie 14 października 1725 roku.

GRZEGORZOWICZ (GREGOROWICZ, GREGOROWITZ, HREHOROWICZ)

1601, 26 lipca³⁹⁷ – nobilitacja Piotra, agenta dyplomatycznego króla Zygmunta III, cesarza Rudolfa II i księcia Zygmunta Batorego, oraz Jusepa, księdza ormiańskiego w Suczawie, braci, synów Hrehora (Krikora), księdza ormiańskiego w Suczawie (Praga, cesarz Rudolf II).

po 1601 – potwierdzenie szlachectwa w Polsce.

po 1616 – po gwałtownej śmierci Piotra w Mołdawii jego przywilej nobilitacyjny (wraz z innymi dokumentami) został na polecenie króla Zygmunta III zwrócony ze Lwowa do cesarza.

GURDZIECKI (GRUDZIECKI, z GURDZISTANU)

1666, przed 9 listopada – zgłoszona na sejm zwyczajny w Warszawie prośba delegatów wojska, Jakuba Potockiego, pisarza polnego koronnego, i Gabriela Sielnickiego, podstolego halickiego, o nobilitację dla między innymi „Bohdana Persa Gurdzie”, w nagrodę za jego zasługi wojskowe; ponieważ sejm ten został zerwany, a na następnym, który obradował w Warszawie w 1667 roku, postulatów wojska nie podjęto, król Jan II Kazimierz zapewnił w pisemnej odpowiedzi udzielonej delegatom wojskowym, że niezadowolone wtedy postulaty nie zostaną zapomniane, co jednak z uwagi na zerwanie kolejnego sejmiku i abdykację króla w 1668 roku nie nastąpiło.

1676, między 2 lutego a 14 marca – nobilitacja Bogdana (Bohdana, Bogdanbeka, Bohtam-Bega, Bohdasara, rotmistrza wojsk koronnych i posła do szacha perskiego, oraz jego brata Persidona (Parsadana, Perfidona), także polskiego

³⁹⁷ Data dzienna według przywileju nobilitacyjnego w Adelsarchiv: sygn. AT-OeStA/AVA Adel RAA 10.11.

agenta dyplomatycznego, Gurdzich, zwanych Persami, za zasługi wojskowe, wraz z przyjęciem nazwiska Gurdziecki (Kraków, sejm koronacyjny, król Jan III, z rekomendacji hetmanów koronnych: Jana Sobieskiego i Dymitra Jerzego Wiśniowieckiego).

Uwaga: obaj Gurdziowie mylnie uważani są w historiografii polskiej i gruzińskiej za Gruzinów, z uwagi na nazwisko (Gurdzi, z perskiego: Gruzin), wskazujące jednak tylko na pochodzenie z Gruzji (Królestwa Kartlii), nie na etniczność, wiarygodne źródło (relacja włoskich teatynów ze Lwowa³⁹⁸) informuje natomiast o pochodzeniu ormiańskim Bogdana, metryka ormiańskiej katedry lwowskiej podaje zaś datę jego śmierci – 1 sierpnia 1694 roku³⁹⁹.

HADZIEWICZ (CHADZI, CHODCIEJOWICZ, HADZI, HADZIJEWICZ, HADZIEJOWICZ, CHADZIEJOWICZ, ADZIEJOWICZ)

1653, 23 grudnia – protestacja sejmiku krakowskiego przeciw nobilitacji Mikołaja (Milkona), kupca, kredytodawcy, dostawcy dworu królewskiego, wójta gminy ormiańskiej Zamościa, zapowiedzianej w instrukcji przedsejmowej króla, z uzasadnieniem, że podobnie jak druga wtedy planowana dla Jana Warterysowicza, „nie tylko onym samym, ale i domom ich są napisane ultra mentem R[egni] P[oloniae]”⁴⁰⁰.

1654, 11 lutego a 28 marca – nobilitacja Mikołaja, wraz z dziećmi [Grzegorzem Krzysztofem, Piotrem Pawłem i Elżbietą, zamężną potem za Jerzym Ossolińskim], z zastrzeżeniem skartabellatu i za wniesieniem do Skarbu Koronnego 50 tys. zł (Warszawa, sejm zwyczajny, król Jan II Kazimierz).

1658, 10 lipca – oświadczenie Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, dla sejmu o wpłacie 50 000 zł do Skarbu Koronnego w imieniu nieżyjącego już Mikołaja.

1671 – obłożenie Grzegorza Krzysztofa, łowczego przemyskiego, syna Mikołaja, kondemnata, co pozbawiało go praw politycznych przynależnych szlachcie, i skazanie na uwięzienie za przestępstwo kryminalne.

1676 – konstytucja kasująca kondemnaty nałożone na Grzegorza Krzysztofa, i zwalniająca go od części kary więzienia, „na instancją posłów ziemskich nie mniej y odważne urodzonemu Hadziewiczowi *abunde* tey Rzpltey wyświadczone mając w pamięci merita”⁴⁰¹ (Kraków, sejm koronacyjny).

³⁹⁸ *Dzieje zjednoczenia Ormian polskich z kościołem rzymskim w XVII wieku, z dwóch rękopisów łacińskiego i włoskiego w przekładzie polskim*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1897, s. 215, *Źródła dziejowe*, 2.

³⁹⁹ *Metryka katedry*, s. 526.

⁴⁰⁰ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, 2, 1621-1660, cz. 2, 1649-1660, wyd. A. Przyboś, Kraków 1955, s. 485, 515.

⁴⁰¹ *Relaxacio wieży urodzonemu Hadziewiczowi*, w: *Prawa, Konstytucje y Przywileie Krolestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego*, 5, s. 383.

- 1780, 2 i 15 czerwca – legitymacja Jakuba Aleksego (Aleksandra), starosty zawichojskiego, syna Antoniego, łowczego różańskiego, wnuka Piotra Pawła, cześnika czernichowskiego, prawnuka Mikołaja (Lwów, Wydział Stanów).
- 1780, 29 lipca – nadanie tytułu barona Jakubowi Aleksemu (Wiedeń, cesarzowa Maria Teresa).

HADZIEWICZ

- 1850, 27 czerwca – wpisanie Jakuba, syna Józefa, wnuka Jana⁴⁰², wraz z synami: Janem Edwardem, Wiktorem Ignacym, Ferdynandem Aleksandrem i Ludwikiem Klaudiuszem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1859, 17 grudnia – wpisanie Stefana, syna Piotra, wnuka Krzysztofa, wraz z synem Dionizym i wnukami: Karolem, Bolesławem, Mikołajem, Marianem Ignacym i Placydem Henrykiem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1890, 18 października – wpisanie Bolesława, syna Dionizego, wnuka Stefana, prawnuka Piotra, praprawnuka Krzysztofa, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej (przepisanie z guberni wołyńskiej).
- 1891, 20 marca – wpisanie Michała i Dionizego, synów Bolesława, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1896, 21 maja – wpisanie Szymona, syna Władysława, wnuka Stefana, prawnuka Piotra, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1897, 30 kwietnia – wpisanie Grzegorza, syna Szymona, wnuka Władysława, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.

HADZIEWICZ

- początek XVIII wieku – uzurpacja szlachectwa, przyznanego Mikołajowi, kupcowi z Zamościa, przez Krzysztofa, syna Mikołaja (Nigola), kupca i starszego gminy ormiańskiej Lwowa, wnuka Krzysztofa (Chaczka), kupca lwowskiego, który prawdopodobnie był bratem nobilitowanego w 1654 roku Mikołaja.
- 1780, 2 i 15 czerwca – legitymacja Macieja, łowczego nurskiego, syna Krzysztofa (Lwów, Wydział Stanów).
- 1780, 29 lipca – nadanie tytułu barona Maciejowi (Wiedeń, cesarzowa Maria Teresa).
- 1840 – legitymacja Stanisława Nikodema i Franciszka Macieja, synów Michała, pułkownika kawalerii koronnej, wnuków Krzysztofa (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

HAJWAS zob. AJWAS

⁴⁰² Być może linia Hadziejewiczów uznana za szlachecką w Rosji wywodziła się od Mikołaja, nobilitowanego w 1654 roku, ale brak jest potwierdzenia tej hipotezy. Mogli być także potomkami innej rodziny ormiańskiej o tym samym nazwisku, z Kamieńca Podolskiego.

HAMLADYNOWICZ (JURGJOWSKI, z BIELKI, z JURGJOWEGO MONASTYRU, STRONIATYŃSKI)

- 1384 – poświadczenie o nabyciu dóbr ziemskich „Dobrowtricz” (Dobrotwor?) w ziemi lwowskiej przez Amladyna (Amladina, Hamladina, Emladina), kupca lwowskiego, dostawcy dworu królewskiego, szwagra Kalenika (zob. KALENIKOWICZ), i jego syna, Piotra (Petrasza) (Emeryk Bebek, starosta Rusi króla Ludwika).
- 1391, 31 października – poświadczenie o nabyciu przez Amladyna dóbr ziemskich „Dobratricze”, czyli „Beylka”, i „Wyenczawicze” w ziemi lwowskiej, przez niego i jego sukcesorów (król Władysław II Jagiełło).
- 1400, 25 sierpnia – odstąpienie przez Elenkę, wdowę po Amladynie, dóbr ziemskich Peczenia swemu bratu Kalenikowi (Lwów).
- 1407, 27 czerwca – akt sprzedaży Janowi Klusowi z Wyżnian wsi Peczenia przez Maszka i Hryńka Kalenikowiczów oraz Piotra i Mikoszę Hamladynowiczów, synów Amladyna (Lwów).
- 1443, 13 listopada – nagana szlachectwa Piotra w trakcie procesu sądowego o Stroniatyn, przez pretendującego do jego własności Andrzeja z Malechowa (Lwów, Sąd Ziemski).
- 1443 – list potwierdzający szlachectwo Piotra, zaprzysiężone przez świadków (prawdopodobnie Łuck, książę Bolesław Świdrygiełło).
- 1446, 8 czerwca – złożenie przysięgi przez szlacheckich świadków (Piotra Żółtańskiego, Jana Hermanowskiego, Stanisława Kaja Żelechowskiego, Paszka Pieczychowskiego, Mikołaja Dawidowskiego, Mikołaja Wołkowskiego, Mykę Dzieduszyckiego, Stanka Ryterowskiego, Andrzeja Dzieciatkowica, Jana Dymitrowskiego, Wańka Dobrzańskiego i Mitka Łopatycza), że wieś Stroniatyn jest dziedziczną własnością Piotra (Lwów, Sąd Ziemski).
- 1447, 7 grudnia – zgłoszenie pierwszeństwa do dóbr Stroniatyn i świętojurskich przez Iwaszka Kalenikowicza z ziemi krzemienieckiej (Lwów, Sąd Ziemski).
- 1448 – zrzeczenie się Stroniatyna przez Piotra na rzecz Malechowskich.

HANKIEWICZ

- 1655, 9 lutego – nobilitacja szwedzka (i indygenat w Polsce) Stefana Kazimierza, pisarza dekretowego wołyńskiego Kancelarii Koronnej, potem metrykanta tamże, administratora ceł wodnych, rajcy i wójta Starej Warszawy, wójta kijowskiego, potomka Hanka Ormianina („Hanko Armenus”), absolwenta Uniwersytetu Krakowskiego rodem ze Lwowa⁴⁰³ (Warszawa, król Jan II Kazimierz).

⁴⁰³ Objaśnienie sprawy zob.: K. Stopka, A. A. Zięba, A. Artwich, M. Agopsowicz, *Ormiańska Warszawa*, s. 22-23.

- 1673, między 4 stycznia a 8 kwietnia – nobilitacja polska Stefana Kazimierza (Warszawa, sejm pacyfikacyjny, król Michał).
- 1673, 12 kwietnia – dyplom nobilitacji polskiej (Warszawa).
- 1685, między 16 lutego a 31 maja – zwolnienie Stefana Kazimierza z subsydium dla milicji husarskiej, ponieważ dał znaczne sumy na wykup więźniów (Warszawa, sejm zwyczajny).
- 1782, 9 październik – legitymacja prawnuków Stefana Kazimierza: Szczepana (Stefana), Michała, księdza greckokatolickiego Jana i kanonika greckokatolickiego Grzegorza – synów Michała, oraz Jana, Szymona, Michała i księdza greckokatolickiego Szczepana (Stefana) – synów Szymona (Przemyśl, Sąd Ziemski).
- 1849 – legitymacja księży greckokatolickich Szymona i Mikołaja, synów Szczepana (Stefana), syna Michała (Lwów, Wydział Stanów).
- 1864 – legitymacja Juliana i Zenona, wnuków kanonika Grzegorza (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1866 – legitymacja księdza greckokatolickiego Jana, syna Szczepana (Stefana, syna Michała), oraz księdza greckokatolickiego Waleriana, Józefa i księdza greckokatolickiego Michała, synów tegoż Jana (Lwów, Wydział Krajowy).
- 1868 – legitymacja Jana, syna Jana (Lwów, Wydział Krajowy).
- Uwaga: rodzina przez Adama Bonieckiego uważana bezpodstawnie za pochodzącą ze Śląska; jej ormiańskość wykazał Minasowicz.

HASSO AGOPSOWICZ zob. **AGOPSOWICZ**

HAYWAS zob. **AJWAS**

z HODOWICY

- przed 1371 – nadanie Piotrowi, Ormianinowi, zapewne tłumaczowi królewskiemu, dóbr ziemskich Hodowica pod Lwowem (król Kazimierz III).
- 1371, 12 listopada – zatwierdzenie testamentowego zapisu Hodowicy na rzecz katolickiego klasztoru ormiańskiego przy kościele św. Jana we Lwowie (Lwów, starosta ruski Jan Kmita z Wiśnicza).

HREHOROWICZ zob. **GRZEGORZOWICZ**

ISAKIEWICZ zob. **SAKIEWICZ**

ISAKOWICZ

- 1886 – nadanie arcybiskupowi ormiańskokatolickiemu Lwowa Izaakowi Mikołajowi tytułu hrabiego papieskiego (Watykan, papież Leon XIII).

ISSAKIEWICZ zob. **ASSAKIEWICZ**

IWASZKIEWICZ (FILIPOWICZ, MAKAROWICZ)

pomiędzy 1501 a 1506 – nadanie Filipowi Iwaszkiewiczowi, Ormianinowi, a także jego żonie i dzieciom, włości Hulaniki (późniejsza nazwa: Motowidlówka) nad rzeką Stuhną, obciążonej obowiązkową służbą konną na rzecz wielkiego księcia (król Aleksander).

1506, 3 grudnia – nadanie „na wieczność” temuż Filipowi Ormianinowi wraz z żoną i dziećmi opustoszałej wsi Lisanowo w powiecie kijowskim, obciążonej uprzednio obowiązkiem służby konnej (Grodno, król Zygmunt I)⁴⁰⁴.

1506, 3 grudnia – nadanie karczmy temuż Filipowi Ormianinowi⁴⁰⁵.

1516 – nadanie Makaremu Iwaszkiewiczowi, tłumaczowi wielkoksiążęcemu i posłowi do chanów tatarskich, bratu Filipa, wsi Łyskowszczyzna i Nagirna (Pogonna) pod Serockiem (król Zygmunt I).

1528 – potwierdzenie posiadania Hulanik po śmierci Filipa jego wdowie i dzieciom, Filipowiczom: Fedorowi i Annie, ostatniej z rodu, zamężnej z Frącem (Froncem, Franciszkiem) Kasprowiczem Radziwińskim, chorążym płockim (król Zygmunt I).

JAKUBOWICZ zob. też: ANTONOWICZ

JAKUBOWICZ (PASCHALIS JAKUBOWICZ)

1790 – nobilitacja Paschalisa, imigranta z Tokatu w Imperium Osmańskim, kupca i manufakturzysty, ławnika Starej Warszawy, potem deputowanego do sejmu Księstwa Warszawskiego, syna Agopa (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1791, 5 marca – złożenie przysięgi i dyplom nobilitacji (Warszawa).

1791, 29 grudnia – oblata dyplomu w księgach grodzkich (Warszawa).

1793, między 21 czerwca a 23 listopada – zwolnienie od obowiązku nabycia dóbr ziemskich (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1798 – prośba Paschalisa o potwierdzenie szlachectwa polskiego lub nadanie pruskiego (Warszawa, Ekspedycja Tajnej Kancelarii Państwa dla Prus Wschodnich).

1837 – legitymacja Aleksandra i Marka Józefa, synów Paschalisa (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

JAKUBOWICZ

1863, 1 kwietnia – nobilitacja (*Ritter*) Dominika Grzegorza, nadradcy Sądu Apelacyjnego we Lwowie, kawalera orderu Żelaznej Korony, syna Waleriana,

⁴⁰⁴ *Lietuvos Metrika. Knyga 8 (1499–1514). Užrašymų knyga 8*, wyd. A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius 1995, s. 166–167.

⁴⁰⁵ *Ibidem*, s. 167.

kupca ze Stanisławowa, z predykatem „von Prawda”; tegoż dnia uzyskał dyplom (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1863 – legitymacja Józefa Dominika, syna Dominika (Lwów, Wydział Krajowy).

z JAMELNEJ zob. KICZKA

JANOWICZ

1783 – legitymacja Andrzeja, syna Wincentego (Halicz, Sąd Ziemski).

1853 – legitymacja Krzysztofa Tadeusza, syna Kajetana „de Hunhanos”, kupca lwowskiego, wnuka Andrzeja, wraz z synem Aleksandrem Marianem, potem profesorem Uniwersytetu Lwowskiego i właścicielem ziemskim (Lwów, Wydział Stanów).

1881 – legitymacja Władysława, syna Krzysztofa Tadeusza, wnuka Kajetana, kupca lwowskiego, prawnuka Andrzeja (Lwów).

JANOWICZ

między 1837 a 1856 – legitymacja Grzegorza, radcy stanu, syna Jerzego, pochodzącego z Ormian kamienieckich, i wpisanie go do ksiąg szlachty guberni podolskiej.

1866, 17 listopada – wpisanie Gabriela, Teofila Tomasza, urzędnika, wraz z synem Adolfem, Franciszka Karola i Medarda Roberta – synów Grzegorza, wnuków Jerzego, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1871, 9 marca – wpisanie Romualda Bolesława, syna Medarda Roberta, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1880, 26 listopada – wpisanie Teofila Kacpra, syna Grzegorza, z synami: Kazimierzem, Ignacym i Ludomirem, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części trzeciej.

JANUSZOWICZ (JANUSZEWICZ)

1886 – wpisanie Filipiny i innych członków rodziny do ksiąg szlachty guberni besarabskiej w części drugiej.

Uwaga: rodzina ormiańskokatolicka Januszewiczów (Januszowiczów) w rosyjskiej Besarabii – Mieczysław (†1887), syn Jana, żonaty z Anną z Jakubowiczów (†1883), właściciele ziemscy, oraz ich syn, Bronisław Adolf (1861-1917), marszałek szlachty powiatu Orhei, generał-gubernator w Tambowie i Stawropolu – przyznawali się do pochodzenia od nobilitowanego w 1662 roku (dyplom z 1 maja) Aleksandra Januszowicza (Januszowica), towarzysza chorągwi kozackiej Wojciecha Humieckiego, a ten z kolei uważał swą nobilitację za przywrócenie do szlachectwa po nobilitowanym 24 stycznia 1558 roku Janie Łazarzowicu (Lazaridusie, mieszczaninie i literacie

krakowskim, synu drukarza Łazarza Andrysowicza), który przybrał nazwisko Januszowski⁴⁰⁶.

JAROMIRSKI (z JAROMIRKI)

przed 1462 – nabycie wsi Jaromirka przez Jakuba Ormiańczyka, rajcę przemyskiego, sędziego grodzkiego przemyskiego i dworzanina króla Jana I Olbrachta, syna Marcina, bratanka Piotra, rajcy przemyskiego, kupców, zwanych też Hamalami, Ormiańczykami, Ormyanczikami, Ormenami, Hormyenczykami, Armenusami.

1463-1493 – Jakub z Jaromirki tytułowany jest szlachcicem w aktach sądowych.

Uwaga: por. BALICKI, SIEKIERZYŃSKI, ZWARTOWSKI.

JAŚKIEWICZ

1917, 12 październik – nobilitacja (*Edler*) Jakuba, rotmistrza żandarmerii, urodzonego w Trembowli, za długoletnią służbę (Wiedeń, cesarz Karol).

1918, 15 stycznia – dyplom nobilitacji (Wiedeń).

Uwaga: grekokatolik, lecz prawdopodobnie pochodzenia ormiańskiego.

JĘDRZEJEWICZ

1842, 19 (31) maja – przedstawienie na forum Heroldii Królestwa Polskiego w Warszawie zatwierdzenia króla Stanisława Augusta dla Antoniego Jędrzejewicza na burmistrza Płocka, wystawionego w Warszawie 29 marca 1772 roku, jako dowodu w procedurze uszlachcenia.

1843 – nadanie nowego szlachectwa Marcinowi, intendentowi miar i wag miasta Warszawy, synowi Jana i Zofii z Krzysztofowiczów, z racji posiadania orderu św. Włodzimierza 4 klasy (Królestwo Polskie).

JĘDRZEJOWICZ (JENDRZEJOWICZ)

1786, 20 maja – nobilitacja (*Edler*) Jana Kazimierza, właściciela ziemskiego, uprzednio kupca w Warszawie, syna Mikołaja, starszego zgromadzenia kupców warszawskich, z predykatem „von Jendrzejowicz” (Wiedeń, cesarz Józef II).

1906, 4 lutego – zatwierdzenie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*, z predykatem „Szolucha” i herbem Świat z Krzyżem) Adama Ludwika, właściciela ziemskiego, tajnego radcy dworu, byłego ministra w rządzie austriackim, syna Jana Kantego, prawnuka Jana Kazimierza (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1906, 28 lutego – wpisanie Adama Ludwika do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Krajowy).

⁴⁰⁶ J. Michta, *Nobilitacja Jana Januszowskiego*.

1908, 13 czerwca – zatwierdzenie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*, z predykatem „Szolucha” i herbem Świat z Krzyżem) Kazimierza, właściciela ziemskiego, i Jana, rotmistrza, braci, synów Władysława, prawnuków Jana Kazimierza, a także Mariana, właściciela ziemskiego, syna Edwarda, prawnuka Jana Kazimierza, oraz Tomisława i Zdzisława, braci, praprawnuków Jana Kazimierza (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

z JURGJOWEGO MONASTYRU, JURGJOWSKI zob. HAMLADYNOWICZ

JURKIEWICZ

1685, między 16 lutego a 31 maja – nobilitacja Samuela Sebastiana, towarzysza chorągwi strażnika koronnego (wielkiego, Stefana Bidzińskiego, lub polnego, Michała Zbrożka), za zasługi wojskowe (Warszawa, sejm zwyczajny, król Jan III, z rekomendacji hetmanów koronnych: Stanisława Jana Jabłonowskiego i Andrzeja Potockiego).

1686 – wezwanie imienne przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).

1782 – legitymacja Felicjana, syna Stanisława, wnuka Dominika Józefa, prawnuka Dominika, praprawnuka Samuela Sebastiana (Sanok, Sąd Ziemski).

1788 – legitymacja Grzegorza, syna Stanisława, wnuka Dominika Józefa, prawnuka Dominika, praprawnuka Samuela Sebastiana (Lwów, Wydział Stanów).

1830 – legitymacja Bazylego, wnuka Grzegorza (Lwów, Wydział Stanów).

1830 – legitymacja Jana i Pawła, synów Tomasza, wnuków Dominika Józefa, prawnuków Dominika, praprawnuków Samuela Sebastiana (Lwów, Wydział Stanów).

1843 – legitymacja Walentego, syna Jana (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1862 – legitymacja Karola Teofila, syna Stanisława, wnuka Pawła (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

Uwaga: na pochodzenie ormiańskie Samuela Sebastiana wskazuje Józef Epifaniusz Minasowicz.

KALENIKOWICZ (KALENIKÓW KRZEMIENIECKI)

przed 1400 – nadanie Kalenikowi Miskowiczowi, Ormianinowi ze Lwowa, dóbr Stroniatyn i Święty Jur (Jurgjowski Monastyr) pod Lwowem (król Władysław II Jagiełło).

1400, 25 sierpnia – odstąpienie przez Elenkę, wdowę po Amladynie (zob. HAMLADYNOWICZ), dóbr ziemskich Peczenia swemu bratu Kalenikowi (Lwów).

1407, 27 czerwca – akt sprzedaży wsi Peczenia przez Maszka i Hryńka Kalenikowiczów oraz Piotra i Mikosza Hamladynowiczów Janowi Klusowi z Wyżnian (Lwów).

- 1437 – nadanie Kalenikowi dóbr ziemskich w Wielkim Księstwie Litewskim (książę Bolesław Świdrygiełło).
- 1443 – list książęcy dla Hrynka (Hrehora) i Maszka (Michała), synów Kalenika, potwierdzający szlachectwo rodu, zaprzysiężone przez szlacheckich świadków (prawdopodobnie Łuck, książę Bolesław Świdrygiełło).
- 1447, 7 grudnia – zgłoszenie pierwszeństwa do dóbr Stroniatyn i Święty Jur przez Iwaszka Kalenikowicza z ziemi krzemienieckiej (Lwów, Sąd Ziemski).
- 1460 – zaskarżenie przez Iwaszka Kalenikowicza z ziemi krzemienieckiej Anny Nikoszowej o niewydanie mu dwóch przywilejów pergaminowych na klasztor św. Jura i dwie wsie klasztorne, które jego ojciec zastawił u niej przed 30 laty (Lwów, Sąd Grodzki).

KAP de BOU zob. ANTONOWICZ

KAPRI (CAPRI)

- 1785, 24 października – nobilitacja (*Edler*) Jana, kupca bukowińskiego, z predykatem „de Merecey”; tegoż dnia otrzymał dyplom (Wiedeń, cesarz Józef II).
- 1790, 14 grudnia – indygenat w Galicji Jana i Andrzeja (Awedika), braci, z Bukowiny (Lwów, Wydział Stanów).
- 1791, 24 lipca – nadanie tytułu barona Janowi i Andrzejowi, braciom, kupcom na Bukowinie; tegoż dnia otrzymali dyplomy (Wiedeń, cesarz Leopold II).
- 1799, 14 grudnia – indygenat w Galicji Mikołaja, Jakuba i Arytona, synów Andrzeja, oraz Bogdana, syna Jana (Lwów, Wydział Stanów).
- 1811, 28 października – potwierdzenie tytułu (poprawienie herbu) barona Mikołajowi (Niklasowi), synowi Andrzeja.
- 1908-1913 – zabiegi Waleriana o łaskę w sprawie utraty szlachectwa i tytułu barona (Wiedeń).

KICZKA (z KOZIC, JAMELNEJ, DOMAŻYRU, KICZYCZ, WASYLOWICZ)

- przed 1469 – uszlachcenie Iwaszka Kiczki Tumanowicza, Ormianina z Łucka, osiadłego we Lwowie, tłumacza królewskiego języka tatarskiego, i nadanie mu wsi podlwowskiej Kozice (król Kazimierz IV).
- przed 1487, 27 lutego – nadanie Iwaszkowi Jamelnej (król Kazimierz IV).
- 1497, 29 października – nadanie Iwaszkowi wsi Domażyr pod Lwowem, dzierżawione wcześniej przez Jana i Bartłomieja Domażyrskich, a odebrane im za nieobecność na wyprawie mołdawskiej (obóz pod Czerniowcami, król Jan I Olbracht).
- 1530, 28 marca – zgoda na wykup Domażyru przez Wasyla Kiczycza, tłumacza królewskiego, syna Iwaszka Kiczki (król Zygmunt I).
- 1530, 30 marca – potwierdzenie Wasylowi przywileju ojca na posiadanie Domażyru (król Zygmunt I).

1533 – Iwaszko Wasylowicz, wnuk Iwaszka Kiczki, występuje jako szlachcic w aktach sądowych lwowskich.

KRZECZUNOWICZ (KREZUNOWICZ, KREZUNIAK)

1785, 3 czerwca – nobilitacja (*Edler*) Grzegorza Deodata Kreczunowicza, kupca ze Stanisławowa i właściciela ziemskiego, syna Kreczuna Kirkorowicza, wnuka Grzegorza (Kirkora) Todorowicza, starszego gminy ormiańskiej Stanisławowa, z predykatem „von Olejowa” (Wiedeń, cesarz Józef II).

1785, 18 listopada – dyplom nobilitacji (Wiedeń).

1840 – przyznanie nowego szlachectwa Grzegorzowi Kreczunowiczowi, synowi Jana Chrzyciela Krzeczunowicza, wnukowi Grzegorza Deodata Kreczunowicza, z racji sprawowanego urzędu sędziego Sądu Apelacyjnego Królestwa Polskiego (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

1843, 23 września – indygenat galicyjski Waleriana Antoniego, członka Stanów, syna Jana Chrzyciela, wnuka Grzegorza Deodata (Lwów, Wydział Stanów).

1845 – uznanie udowodnionego pochodzenia szlacheckiego Kornela i Ignacego, synów Waleriana Antoniego, członków Stanów (Lwów, Wydział Stanów).

1877 – legitymacja Zenona, syna Krzysztofa Jana Nepomucena, wnuka Jana Chrzyciela, prawnuka Grzegorza Deodata (Lwów, Wydział Krajowy).

1916 – prośba Aleksandra, prezesa Rady Powiatowej w Rohatynie, właściciela ziemskiego, syna Kornela, wnuka Waleriana Antoniego, o wpisanie jego dzieci: Marii Izabeli, Zofii Walerii, Kornela i Aleksandra Jana do rejestru szlacheckiego Galicji i wydanie aktów szlachectwa (Wiedeń).

1917, 11 marca – certyfikat szlachectwa dla dzieci Aleksandra: Marii Izabelli, Kornela, Aleksandra Jana i Zofii Walerii (potem zamężnej Aleksandrowej Milewskiej) (Biała, Wydział Krajowy).

KRZYSZTOFOWICZ (KRZYSZTOFOROWICZ)

1676, przed 14 marca – nobilitacja Jerzego, chorążego gwardii królowej Marii Kazimiery (Kraków, sejm koronacyjny, król Jan III, z rekomendacji hetmanów koronnych: Jana Sobieskiego i Dymitra Jerzego Wiśniowieckiego).

Uwaga: na jego ormiańskość wskazuje Minasowicz, metryka ormiańskiej katedry lwowskiej podaje datę jego śmierci – 17 marca 1707 rok⁴⁰⁷.

KRZYSZTOFOWICZ

1791, 4 września – potwierdzenie szlachectwa mołdawskiego Jana, syna Greczuna (Grzegorza) Agopsowicza Krzysztofowicza, wnuka Jakuba (Agop-szy), starszego gminy ormiańskiej Stanisławowa, wraz z synami Mikołajem

⁴⁰⁷ *Metryka katedry*, s. 528; za Ormianina uznał go też J. S. Dunin-Borkowski, *Spis nazwisk*, s. 193.

i Walerianem (Wartanem), Kajetanem i Grzegorzem (Greczunem) – rodziny kupieckiej według tego świadectwa przybyłej z Armenii (Jassy, Dywan Księstwa Mołdawii).

1792, 13 lutego – wpisanie Jana, Mikołaja, Waleriana (Wartana), Kajetana i Grzegorza (Greczuna) do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

po 1792 – wpisanie Waleriana (Wartana), syna Jana, do ksiąg szlachty bukowińskiej na podstawie wpisu do ksiąg szlachty galicyjskiej z 13 lutego 1792 roku.

1839, 7 grudnia – wpisanie Jana Szymona i Grzegorza Mateusza, synów Mikołaja, do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

1883, 12 maja – wpisanie Mikołaja, doktora praw, właściciela ziemskiego, syna Kajetana, wnuka Waleriana (Wartana), do ksiąg szlachty bukowińskiej (Czerniowce, Wydział Krajowy); wydanie certyfikatu szlachectwa.

1911 – wpisanie Witolda, syna Romana, wnuka Kajetana, prawnuka Waleriana (Wartana), do ksiąg szlachty bukowińskiej (Czerniowce, Wydział Krajowy); wydanie certyfikatu szlachectwa.

LALEWICZ

1790 – nobilitacja Walentego Macieja, instygatora sądów wójtowskich Starej Warszawy, bez uwolnienia od skartebellatu (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1791, 21 grudnia – złożenie przysięgi (Warszawa).

1791, 22 grudnia – dyplom nobilitacji (Warszawa).

1793, między 21 czerwca a 23 listopada – zwolnienie od obowiązku nabycia dóbr ziemskich (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1798, 17 czerwca – nobilitacja pruska Walentego Macieja⁴⁰⁸.

1838 – legitymacja Franciszka Walentego, Seweryna i Aleksandra, synów Walentego Macieja (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

z LASZEK i SROK

1409 – wpisanie do hymnarium (szaraknoca) kolofonu w języku kipczackim, informującego, że zostało ono sporządzone na prośbę rycerza o imieniu Kirkor (Grzegorz), co oznacza wcześniejsze nadanie statusu rycerskiego zamawiającemu, którym był Grzegorz, Ormianin z Lwowa, tłumacz królewski i agent dyplomatyczny.

1413, 23 czerwca – akt sprzedaży przez Hleba Dedkowicza lasu Romanowskiego we wsi Horodysławice rycerzowi Grzegorzowi (Lwów).

przed 1415 – nadanie Grzegorzowi wsi Laszki (król Władysław II Jagiełło).

1415, 14 sierpnia – poświadczenie przez Grzegorza, rycerza z Laszek, przekształcenia wsi Filipowice w miasto Rohatyn (Lwów).

⁴⁰⁸ J. S. Dunin-Borkowski, *Spis nazwisk*, s. 203.

- 1421 – nadanie Grzegorzowi wsi Sroki nad Pełtwią (Łańcut, król Władysław II Jagiełło).
- 1453, 17 października – prezentacja przywilejów królewskich w języku ruskim i łańskim, udawadniających nadania Grzegorzowi Laszek i Srok, przez Maszkę Błocieńską (z Błotni), wdowę po Ormianinie Hołubeju (starszym), oraz ich córki: Annę, potem zamężną Daszkową Tustanowską, i Fietkę, potem zamężną Jackową Dzieduszycą, w procesie z Duchną (Anastazją), Ormianką, wdową po ich synu i bracie Hołubeju (młodszym), który zginął w bitwie pod Warną (Lwów, Sąd Grodzki).
- 1454, 7 stycznia – ponowna prezentacja wyżej wspomnianych dokumentów (Lwów, Sąd Ziemiński).

LAZAROWICZ (ŁAZAROWICZ)

- przed 1662, 20 lutego – nobilitacja Michała, chorążego w chorągwi Franciszka Łukasza Dziewanowskiego, za zasługi wojskowe (Warszawa, sejm, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji hetmanów koronnych: Stanisława Rewery Potockiego i Jerzego Sebastiana Lubomirskiego).
- 1662, 20 lutego – dyplom nobilitacji.
- 1856 – legitymacja Mariana, urzędnika celnego, syna Jana, wnuka Franciszka, prawnuka Mateusza, praprawnuka Michała (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
- Uwaga: według herbarzy Michał miał być Serbem, jednak zarówno Minasowicz, jak i Barącz poświadczają jego pochodzenie ormiańskie.

LENKIEWICZ IPOHORSKI

- 1501 – nadanie Berendejowi, tłumaczowi wielkoksiążęcemu, dóbr Wiszenki pod Kijowem za wstawiennictwem wojewody kijowskiego Dymitra Putiatycza (król Aleksander).
- 1515 – Lenko Demianowicz, tłumacz wielkoksiążęcy, syn prawdopodobnie Demiana, kupca ormiańskiego z Kijowa, zięć Berendaja, otrzymał włość „Otoczylorici” jako kompensację za straty poniesione na Krymie.
- 1540 – Teodor (Bogdan), syn Lenka Demianowicza, procesuje się z księżną Mścislawską o dobra teteryńskie.
- 1545 – w trakcie procesu o dobra wiszeńskie z prawosławnym metropolitą Kijowa Makarym, odziedziczone po Tomaszu Berendejowiczu, swym bracie, Nastusia (Anastazja) Berendejowiczówna, wdowa po Lenku Demianowiczu, wraz z synami, Teodorem (Bogdanem) i Olechnem (Aleksandrem), okazuje dyplomy nadań królewskich dla Berendaja i Lenka oraz poświadczenie nabycia legalnego tych dóbr, wydane przez marszałka nadwornego Iwana Hornostaja.

- 1559 – Teodor i Olechno, występujący z nazwiskiem Lenkiewicz-Ipohorski, sprzedają Szymonowi Mieleszkiewiczowi, wójtowi kijowskiemu, dobra ziemskie Wisienki.
- 1569 – Teodor Lenkiewicz-Ipohorski, podsędek mozyrski, posłuje na sejm lubelski.
- 1640 – poświadczona jest pieczęć Lenkiewiczów-Ipohorskich z wizerunkiem herbu rodowego na dokumencie Aleksandra, podwojewodziego kijowskiego.
- 1679, 20 listopada – Roman Lenkiewicz-Ipohorski, porucznik chorągwi pancernej, jest chrzestnym córki Jakuba Minasowicza w katedrze ormiańskiej we Lwowie.
- 1773 – Bazyli Lenkiewicz-Ipohorski, cześnik mozyrski, współfunduje bractwo św. Trójcy przy ormiańskokatolickim kościele w Raszkowie.
- 1782 – legitymacja Wojciecha i Władysława, synów Antoniego, wnuków Gabriela, cześnika żytomierskiego, prawnuków Władysława, oraz Józefa, syna Jakuba, wnuka Macieja (Trembowła, Sąd Grodzki).
- 1782 – legitymacja Jana Józefa Jerzego (Lwów, Sąd Ziemski).
- 1846 – legitymacja Korneliusza i Innocentego, synów Władysława, cześnika kołomyjskiego (Lwów, Wydział Stanów).
- 1849, 7 listopada – wpisanie prapraprawnuków Aleksandra, praprawnuków Władysława, podkomorzego mozyrskiego, prawnuków Teofila, podczaszego i pisarza ziemskiego mozyrskiego, wnuków Leonarda, starosty kremieńczyńskiego, synów Stanisława Kajetana, cześnika zwinogradzkiego – Franciszka Michała i Gracjana Jazona Ludwika Józefa Adama, marszałka szlachty guberni wołyńskiej, z dziećmi: Platonem Romanem Feliksem, Janem Romualdem, Gracjanem Wiktorem Faustynem, Teklą Oktawią Julią, zamężną Michałową Walewską, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.
- 1850-1851 – legitymacja Michała Jana i Józefa Władysława, prapraprawnuków Aleksandra, praprawnuków Władysława, podkomorzego mozyrskiego, prawnuków Teofila, podczaszego i pisarza ziemskiego mozyrskiego, wnuków Adama, pisarza ziemskiego mozyrskiego, synów Teodora (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
- 1853 – pozbawienie szlachectwa Ignacego, syna Władysława, cześnika kołomyjskiego (Galicja).
- 1865 – legitymacja Pawła Marii Władysława i Józefa Marii Hilarego, synów Innocentego (Lwów, Wydział Krajowy).
- Uwaga: ormiańską genezę rodu zaświadcza Jabłonowski; za Ormian miał ich też Feliks Koneczny⁴⁰⁹.

⁴⁰⁹ F. Koneczny, *Geneza uroszczeń Iwana III do Rusi Litewskiej*, „Ateneum Wileńskie”, 3, 1926, s. 247.

ŁAZAROWICZ zob. LAZAROWICZ**z ŁOZINY zob. DOMAŻYRSCY****ŁUKASIEWICZ (HARANDON⁴¹⁰ ŁUKASIEWICZ, HARANDONOWICZ)**

1832 – wpisanie Heleny Kajetany, Rozalii Kajetany, Anny Marianny, Marianny Heleny, Heleny Katarzyny, Łukasza, Krzysztofa Antoniego, Grzegorza i Jana Nepomucena, dzieci Dawida, oraz Gertrudy Kajetany, Rozalii Marii, Waleriana, Grzegorza Kajetana, Antoniego i Kajetana, dzieci Łukasza – wnuków Dawida, prawnuków Łukasza, praprawnuków Grzegorza, rotmistrza pancernego, do ksiąg szlachty guberni podolskiej.

po 1832 – odmowa wpisania do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

1908-1914 – zabiegi Jakuba Grzegorza Mariana, właściciela ziemskiego, o potwierdzenie staropolskiego szlachectwa z predykatem „Harandon” i herbem „Łuk”.

ŁUKASZEWICZ (ŁUKASIEWICZ)

1790 – nobilitacja Teodora (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1791, 17 lub 30 maja – złożenie przysięgi (Warszawa).

1791, 30 maja – dyplom nobilitacji (Warszawa).

1793 – potwierdzenie nobilitacji (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1810, 15 marca – wprowadzenie Ludwika, Piotra, Wincentego i Jerzego [synów Teodora] w „pierwotne przodków ich szlacheckie dostojęństwo”⁴¹¹ (Petersburg, zatwierdzenie przez cara Aleksandra I uchwały rosyjskiej Rady Państwa z 3 lutego 1810 roku).

1852 – legitymacja Bolesława Grzegorza, Grzegorza Feliksa, Ludwika Marianny i Tekli Walentyny, dzieci Antoniego Gabriela, wnuków Ludwika, prawnuków Teodora (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

Uwaga: ormiańskie pochodzenie hipotetyczne.

ŁYSZKIEWICZ

1685 – zniesienie *abusum* szlachectwa (właściwie nobilitacja) Michała, regenta kancelarii mniejszej litewskiej, i Kazimierza za zasługi wojskowe (Warszawa, król Jan III).

⁴¹⁰ Harandon – ormiańskie imię męskie, utworzone z dwóch słów języka zachodnio-ormiańskiego: „hair” (ojciec) i „Andon” (Antoni), czyli „ojciec Antoni” – święty pustelnik chrześcijański z Egiptu, żyjący na przełomie III i IV wieku, uznawany za twórcę anachoretyzmu.

⁴¹¹ Cyt. za: *Опись дел Архива Государственного совета*, 1, s. 7.

Uwaga: według Uruskiego obaj należeli do rodziny ormiańskiej, „podszywającej się pod Łyszkiewiczów herbu Szeliga”⁴¹²; istnienie w tym czasie rozrodzonej rodziny Łyszkiewiczów / Łyszkiewiczów, w tym mieszkającej w Warszawie, potwierdza metryka ormiańskiej katedry we Lwowie⁴¹³.

ŁYSZKIEWICZ

1790 – przywrócenie szlachectwa (faktycznie: nobilitacja) Macieja Michała, bankiera warszawskiego, syna Grzegorza Rafała, bankiera i prezydenta Starej Warszawy (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1793, między 21 czerwca a 23 listopada – zwolnienie od obowiązku nabycia dóbr ziemskich (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1804 – legitymacja (Galicja Zachodnia).

1806 – świadectwo posiadania dóbr ziemskich (marszałek szlachty powiatu żytomierskiego Marcin Bukar).

Uwaga: odnowienie szlachectwa w 1790 roku było uzasadniane rzekomym pochodzeniem od Łyszkiewiczów nobilitowanych w 1685 roku, co jednak według Bonieckiego nie było prawdą.

MADŹARSKI (MADZIARSKI)

1790, przed 11 listopada – nobilitacja Leona, dzierżawcy manufaktury (persjarni) Radziwiłłów w Słucku, syna Jana (Howhannesa), imigranta ze Stambułu i poprzedniego dzierżawcy tejże manufaktury, bez uwolnienia od skartabellatu (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany).

1790, 11 listopada – obłata nobilitacji (Warszawa, Sąd Grodzki).

1791, 23 września – złożenie przysięgi i dyplom nobilitacyjny (Warszawa).

1793 – potwierdzenie nobilitacji (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1797, 18 października – obłata dyplomu (Nowogródek, Sąd Ziemski).

1799, 19 (według kalendarza juliańskiego) / 30 (według kalendarza gregoriańskiego) stycznia – potwierdzenie wyvodu szlachectwa Leona i jego synów, Jana Franciszka i Antoniego Ignacego, oraz wpisanie do ksiąg szlachty guberni litewskiej w części drugiej (Wilno, Deputacja Generalna Wywodowa Szlachecka Guberni Litewskiej, marszałek szlachty guberni litewskiej Ludwik Tyszkiewicz).

1826, 28 października – potwierdzenie wyvodu szlachectwa Leona Józefa Ignacego, syna Antoniego Ignacego (Mińsk, Zgromadzenie Deputatów Szlacheckich Guberni Mińskiej).

⁴¹² S. Uruski, *Rodzina*, 10, Warszawa 1913, s. 78.

⁴¹³ *Metryka katedry*, s. 390-392, 394, 397, 399, 403, 404, 413, 414, 449, 457, 459, 473, 509, 650 (Łysko, Łyszkiewicz, Łyszkiewicz).

MAKAROWICZ zob. też: **IWASZKIEWICZ****MAKAROWICZ**

1845 – nadanie nowego szlachectwa Ksaweremu Aleksandrowi Antoniemu, ziemianinowi, synowi Antoniego Erazma, oficera wojsk Księstwa Warszawskiego i konsula generalnego Królestwa Polskiego oraz Cesarstwa Rosyjskiego w Gdańsku, wywodzącemu się z rodziny ormiańskiej zamieszkałej najpierw w Lublinie, potem w Warszawie, z tytułu stopnia ojca (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

MAKAROWICZ

1851, 18 czerwca – wpisanie Jana Nepomucena, z synem Adolfem, i Antoniego, synów Kazimierza, wnuków Michała, prawnuków Andrzeja, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

1853, 19 maja – wpisanie Adolfa, syna Kazimierza, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

Uwaga: ormiańskie pochodzenie hipotetyczne.

MALEWICZ

1816, 26 maja – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego Antoniego i Jana, właścicieli ziemskich, synów Bogdana, wnuków Jana, Ormian z Bukowiny (Jassy).

1817, 16 kwietnia – wpisanie Antoniego i Jana do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

MANCZUKOWSKI (MANCZUKIEWICZ, MAŃCZUKOWICZ, MAŃCZUK)

1676, przed 4 lutego – nobilitacja Tobiasza Manczukiewicza, syna Szymona, starszego nacji ormiańskiej lwowskiej, za zasługi wojskowe, wraz z przyjęciem do herbu Bębnowskich (Kraków, sejm koronacyjny, z rekomendacji hetmanów koronnych: Jana Sobieskiego i Dymitra Jerzego Wiśniowieckiego).

1676, 4 lutego – dyplom nobilitacyjny (Kraków, król Jan III).

1686 – wezwanie imienne przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).

przed 1719 – uzurpacja szlachectwa przez bratanków Tobiasza – Jana i Szymona, synów Mikołaja Manczukiewicza, kupca, starszego gminy ormiańskiej Lwowa.

1719 – testament brata Tobiasza, Mikołaja, w którym ten nazywa „urodzonym” i „szlachetnym” swego nieletniego wtedy wnuka, Mikołaja (syna Szymona), zalecając mu jednocześnie podjęcie zawodu kupieckiego.

1782 – legitymacja Sylwestra, Eliasza i Wojciecha, synów Mikołaja, wnuków Szymona, stryjecznych praprawnuków Tobiasza (Lwów, Sąd Grodzki).

Uwaga: genealogia Manczukowskich w herbarzach Bonieckiego i Uruskiego jest mylna w części dotyczącej pokrewieństwa Tobiasza z jego bratankami.

MANIKOWSKI

1593, 8 czerwca – nobilitacja Teodora i Zachariasza za zasługi wojenne własne i ojca, Kiliana, z dopuszczeniem do herbu przez Jakuba Mierskiego, podstarościego międzyrzeckiego i skwierzyńskiego, sługę kanclerza Jana Zamoyskiego (Warszawa, sejm zwyczajny, król Zygmunt III, za wstawiennictwem Jana Zamoyskiego, kanclerza wielkiego koronnego i hetmana wielkiego koronnego).

MANOWARDA

1788, 15 lutego – nobilitacja (*Edler*) Anastazego Eustachego, mieszczanina lwowskiego, z predykatem „von Jana”; tegoż dnia otrzymał dyplom (Wiedeń, cesarz Józef II).

1788, 15 lipca⁴¹⁴ – wpisanie do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

przed 1796 – pozbawienie szlachectwa Jana, kasjera Lwowa, syna Anastazego Eustachego, za dopuszczenie się nieprawidłowości finansowych.

1821 – legitymacja Jerzego, syna Anastazego Eustachego, oraz Michała Piotra i Jerzego, synów Jana⁴¹⁵, wnuków Anastazego Eustachego (Lwów, Wydział Stanów).

1915-1919 – zabiegi Zygmunta, emerytowanego starszego kontrolera pocztowego, o nadanie szlachectwa (Wiedeń).

Uwaga: pochodzenie ormiańskie hipotetyczne.

MANUGIEWICZ

1790 – nobilitacja Ignacego, tłumacza języka ruskiego w Kancelarii Koronnej, syna Michała i Heleny z Czajkowskich, Ormian z Kamieńca Podolskiego, wraz ze zwolnieniem od skartabellatu i z opłaty stemplowej (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1791, 21 grudnia – złożenie przysięgi (Warszawa).

1792, 13 lipca – dyplom nobilitacyjny (Warszawa, król Stanisław August).

1811 – prośba o zwolnienie od skartabellatu dla siebie (choć już je miał) i dla brata, wcześniej nieobjętego nobilitacją, co prawdopodobnie było próbą podciągnięcia go pod jej działanie, na podstawie oświadczenia, że pochodzą

⁴¹⁴ Według Sławomira Górzyńskiego – 24 lipca.

⁴¹⁵ Według Sławomira Górzyńskiego – synowie Jerzego.

„ze starego rodu szlacheckiego”⁴¹⁶ (Warszawa, Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego).

1827, 16 maja – nominacja na senatora Królestwa Polskiego Mikołaja Jana, rzymskokatolickiego biskupa sejneńskiego (augustowskiego), syna Michała i Heleny z Czajkowskich, brata Ignacego.

1839 – legitymacja Jakuba Jana Feliksa, Michała Apoloniusza i Ignacego, synów Ignacego (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

po 1830 – starania o szlachectwo Kazimierza, mieszkańca gminy Strugi w powiecie łowickim, odrzucone z braku wystarczającej dokumentacji (Warszawa, Deputacja Szlachecka i Kancelaria Marszałka Szlachty Guberni Warszawskiej).

MANUGIEWICZ (HASSO-MANUGIEWICZ)

1787, 17 marca – świadectwo szlachectwa mołdawskiego.

1814, 30 kwietnia – dyplom szlachectwa dla Kajetana, adwokata, i Mikołaja, braci, synów Waleriana, wnuków Manuga, prawnuków Waleriana, rodem z Bukowiny (Lwów, Wydział Stanów).

MARAMOROSZ (MARAMAROSZ, MARAMAROS)

1797, 23 czerwca – nobilitacja węgierska Kajetana, kupca i kwestora miasta Siiget (Máramarossziget), wraz z żoną Rypsymą z Bogdanowiczów i dziećmi: Grzegorzem, Deodatem, Stefanem, Dawidem, Janem, Józefą, Joanną, Anną, Marią (Wiedeń, cesarz Franciszek II).

1821 – legitymacja Kajetana, Teodora i Krzysztofa (Lwów, Wydział Stanów).

MIKULI (MIKUL)

1787, 14 marca – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego.

1811, 11 października, 1817, 16 października – legitymacja Stefana, Jakuba, Arytona (Antoniego), Mikołaja i Teodora, szlachty mołdawskiej (Lwów, Wydział Stanów).

1845 – przyjęcie Jakuba, radcy Namiestnictwa galicyjskiego, syna Stefana, do grona Stanów galicyjskich (Lwów, Wydział Stanów).

1845-1850 – legitymacja Jakuba, Teodora, Antoniego i Mikołaja (Czerniowce, Tabuła Krajowa).

1918-1919 – starania Jakuba, porucznika, o przeniesienie szlachectwa na adoptowanego syna, Antona Kumpfa-Mikulego⁴¹⁷, oficera austriackiego (Wiedeń).

⁴¹⁶ M. Getka-Kenig, *Nobilitacje i nobilitowani*, s. 726, 732.

⁴¹⁷ Anton Kumpf-Mikuli (1879-1968) pochodził z południowych Czech, był synem Antona Kumpfa (†1917) i Julii z domu Schartz, z racji adopcji do szlachectwa rodziny Mikulich używał tytułu *Ritter*, a niekiedy nawet baronowskiego; został z czasem znanym filatelistą, założył i przewodniczył *Internationaler Verein der Sammler Vorphilatelistscher Briefe und Postdokumente* (I. Leiš, *Anton Kumpf-Mikuli – baron předznámkových celistvostí*, <https://www.>

MINAS de OWAK zob. MINASOWICZ**MINASIEWICZ**

- 1757 – nobilitacja Kajetana, konsyliarza królewskiego, dzierżawcy dóbr ziemskich, oraz jego synów: Kacpra i Michała (król August III).
- 1829, 21 kwietnia – uznanie szlachectwa staropolskiego Józefa Kajetana, adwokata we Lwowie, syna Kacpra, wnuka Kajetana (Wiedeń, cesarz Franciszek I).
- 1847 – pozbawienie szlachectwa Piotra Leopolda Minasowicza, mandatariusza z cyrkułu stanisławowskiego, za zdradę stanu Austrii (to jest walkę o niepodległość Polski) (Wiedeń).

MINASOWICZ

- 1790 – potwierdzenie przywileju nobilitacyjnego Jana Awaka („de Owaka”) Minasa dla jego rzekomych potomków, Minasowiczów warszawskich, powinowatych WAKOWSKICH (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).
- 1839 – przyznanie nowego szlachectwa Józefowi Dionizemu Franciszkowi, referendarzowi stanu w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, członkowi Senatu Rządzącego Królestwa Polskiego, ziemianinowi, synowi Augustyna, wiceprezesa Trybunału Handlowego Królestwa Polskiego, wnukowi Antoniego, kupca, stryjecznemu wnukowi Józefa Epifaniasza (Królestwo Polskie).
- 1842 – legitymacja Józefa Dionizego Franciszka (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
- 1844 – legitymacja Jana Klemensa Karola i Tomasza Ireneusza Augustyna, artysty malarza, braci Józefa Dionizego Franciszka (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

MINASZEWICZ (MINASOWICZ)

- 1767, 5 października – 1768, 5 marca – nobilitacja Jana, porucznika (następnie kapitana) przedniej straży wojsk koronnych, bez uwolnienia od skartabellatu (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).
- 1768, 2 kwietnia – dyplom nobilitacyjny (Warszawa).

MOSZORO

- 1815, 12 sierpnia – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego potomków Wartana, Bogdana (Deodata) i Grzegorza: Andrzeja, Łazarza i Deodata (Bogdana), synów Grzegorza, wnuków Walentego; Grzegorza, syna Deodata,

wnuka Waleriana; Józefa, syna Kreczuna, wnuka Deodata; Mikołaja, Abrahama i Grzegorza, synów Waleriana, wnuków Deodata; oraz Grzegorza, Walentego, Jeremiasza i Jana (Jassy).

1816, 5 grudnia – wpisanie powyżej wymienionych do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

1847 – odebranie szlachectwa Grzegorzowi, synowi Michała, wikariuszowi katedralnemu i kapelanowi arcybiskupa ormiańskokatolickiego Samuela Cyryla Stefanowicza, za działalność patriotyczną i niepodległościową (Wiedeń, Sąd Najwyższy).

1847 – zakwestionowanie szlachectwa rodziny (Departament Szlachty, Zjednoczona Kancelaria Nadworna, Wiedeń).

1849, 12 grudnia – przywrócenie do praw szlacheckich Grzegorza, wtedy ormiańskokatolickiego proboszcza w Tyśmienicy.

MOYSA (MOJSA)⁴¹⁸ – ROSOCHACKI

1875, 10 stycznia – nobilitacja (*Edler*) Jana, właściciela ziemskiego, z predykatem „von Rosochacki” (Budapeszt, cesarz Franciszek Józef).

1875, 30 kwietnia – dyplom (Wiedeń).

1898, 30 listopada – nobilitacja (*Ritter*) Stefana, syna Jana (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1899, 14 marca – dyplom nobilitacji (Wiedeń).

1910, 13 sierpnia – nadanie tytułu barona Stefanowi (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1910, 19 listopada – dyplom baronowski (Wiedeń).

MYSYROWICZ (MISYROWICZ)

1844 – legitymacja Józefa Leona Grzegorza, dzierżawcy dóbr ziemskich w powiecie warszawskim, syna Andrzeja Kajetana, aplikanta kancelarii miasta Warszawa, członka Komisji Porządkowej Księstwa Mazowieckiego (1794), wnuka Grzegorza, kupca, starszego ormiańskiej gminy Kamieńca Podolskiego, wójta Kamieńca Podolskiego, prawnuka Jana, starszego i wójta gminy ormiańskiej tamże (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

Uwaga: wywód genealogiczny, podawany w herbarzach Królestwa Polskiego i Uruskiego, od Jakuba, skarbnika żytomierskiego i posiadacza dóbr ziemskich na Podolu jest fałszywy.

NIKOROWICZ

1781, 11 sierpnia – nobilitacja (szlachectwo galicyjskie i szlachectwo Rzeszy) Grzegorza Benedykta, kupca, dyrektora gminy ormiańskiej Lwowa, następnie

⁴¹⁸ Mojsa, Mojses, Mojżesz – skrócona forma nazwiska Mojsesowicz.

- prezesa Niższego Sądu Wekslowego we Lwowie, syna Szymona; tegoż dnia wystawiono dyplom (Wiedeń, cesarz Józef II).
- 1782, 13 lutego – wpisanie Grzegorza Benedykta do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów).
- 1782, 16 września – nobilitacja (*Ritter*) Dominika Kajetana, dyrektora gminy ormiańskiej Lwowa, asesora Sądu Karnego i Sądu Wekslowego we Lwowie, radcy Kancelarii Fiskalnej, posiadacza ziemskiego, brata Grzegorza Benedykta, wraz z synem Grzegorzem Idzim (Egidiuszem); tegoż dnia wystawiono dyplom (Wiedeń, cesarz Józef II).
- 1783, 15 kwietnia – wpisanie Dominika Kajetana do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1783, 18 kwietnia – indygenat galicyjski Grzegorza Benedykta (Lwów).
- 1786, 1817 – przyjęcie Jana Nepomucena Ludwika Bertranda, uprzednio starszego gminy ormiańskiej Lwowa, posiadacza ziemskiego, syna Grzegorza Benedykta, do grona Stanów galicyjskich (Lwów).
- 1788, 3 kwietnia – nobilitacja (*Edler*) Józefa Ludwika, kupca, radcy magistratu Lwowa, syna Stefana; tegoż dnia wystawiono dyplom (Wiedeń, cesarz Józef II).
- 1788, 11 sierpnia – wpisanie Józefa Ludwika do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1817 – przyjęcie Grzegorza Idziego (Egidiusza), radcy Sądu Szlacheckiego we Lwowie, syna Dominika Kajetana, do grona Stanów galicyjskich (Lwów).
- 1820, 31 grudnia – przyjęcie Ignacego, syna Pawła, wnuka Grzegorza Benedykta, do grona Stanów galicyjskich (Lwów).
- 1829 – przyjęcie Antyma (Antymiusza) Marka, syna Pawła, wnuka Grzegorza Benedykta, do grona Stanów galicyjskich (Lwów).
- 1857 – legitymacja Józefa Marka, syna Ignacego, wraz z synem, Rudolfem Marią Marcinem (Lwów, Wydział Stanów).
- 1906, 3 kwietnia – legitymacja Nikodema Antyma, dyrektora Galicyjskiej Kasy Oszczędności we Lwowie, właściciela ziemskiego, syna Karola Boromeusza Pawła, wnuka Antyma Marka, wraz z córkami: Karoliną Marią (potem zamężną Wincentową Mączyńską), Anną Marią (potem zamężną Andrzejową Skrzyńską), Marią Anielą (potem zamężną Andrzejową Skrzyńską) i Stefanią Nikodemą Marią (potem zamężną Tadeuszową Mańkowską) (Lwów, Wydział Krajowy).

OHANOWICZ (OHANOVICH)

- 1816, 10 listopada – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego Łukasza Antoniego, adwokata, ziemianina, syna Jakuba, kupca ze Stanisławowa, wnuka Jana (Jassy).
- 1817, 12 kwietnia – wpisanie Łukasza Antoniego do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

1890, 14 kwietnia – wpisanie do ksiąg szlachty bukowińskiej (*Ritter*) Jana Piotra, Piotra Jana, Józefa Michała, Grzegorza Kajetana i Michała Floriana, braci, synów Kajetana, wnuków Jana, prawnuków Dawida, praprawnuków Jana (Czerniowce).

1890, 14 maja – wystawienie certyfikatu wyżej wymienionym (Wiedeń).

1909, 6 kwietnia – wpis do rejestru szlachty bukowińskiej (*Ritter*) i wydanie zaświadczenia Józefowi Klemensowi, radcy Wyższego Sądu Krajowego we Lwowie, synowi Łukasza, ziemianina, wnukowi Jana Piotra, prawnukowi Jakuba, kupca ze Stanisławowa, praprawnukowi Jana (Wiedeń).

ORMIAŃCZYK zob. **JAROMIRSKI**

ORMIAŃCZYK zob. **SUTOCKI**

OWAK zob. **WAKOWSKI**

PASCHALIS JAKUBOWICZ zob. **JAKUBOWICZ**

PASSAKAS (PASZAKASZ, PASSAKAS DE SZIGETH)

1797, 23 czerwca – nobilitacja węgierska Grzegorza, kupca i kvestora miasta Siget (Máramarossziget), wraz z dziećmi: Marią, Dawidem, Jakubem, Kajetaniem, Mikołajem, Anną, Józefą, Joanną (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

1808 – legitymacja Kajetana, Teodora i Grzegorza, z ormiańskiej rodziny zamieszkałej w Tyśmienicy, nabywców dóbr ziemskich na Bukowinie i w Galicji (Lwów, Wydział Stanów).

1888 – prośba Aleksandra Janowicza o weryfikację herbu Passakasów (Wiedeń).

PERS (PERSA) zob. **BABUNABEK**

PERS (PERSA) zob. **DZIĘCIELSKI**

PERS (PERSA) zob. **GURDZIECKI**

PETROWICZ

1816, 21 czerwca – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego Piotra, z Bukowiny (Jassy).

1817, 6 lub 16 kwietnia – legitymacja Kajetana, Abrahama i Piotra, synów Krzysztofa, oraz Mikołaja, syna Grzegorza, ich brata stryjecznego – wnuków Piotra, ziemian bukowińskich (Lwów, Wydział Stanów).

PETUL (PETUŁA)

- 1806, 4 grudnia – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego Grzegorza, Łazarza i Tomasza, synów Mikołaja, kupca z Seretu, potem z Tyśmienicy (Jassy).
- 1807, 16 maja – legitymacja Łazarza, radcy magistratu Lwowa, syna Grzegorza, wnuka Mikołaja (Lwów, Wydział Stanów).
- 1816 – legitymacja Łazarza, Kajetana i Mikołaja, synów Łazarza, wnuków Grzegorza, prawnuków Mikołaja, oraz Dawida, syna Kajetana, wnuka Łazarza, prawnuka Mikołaja (Lwów, Wydział Stanów).

PILAWSKI

- 1658 – nobilitacja Grzegorza Seferowicza (Szeferowicza), rotmistrza chorągwi pancерnej wojsk koronnych, tłumacza hetmana Stanisława Rewery Potockiego, brata Tomasza (zob. niżej), syna Sefera, Ormianina z Kamieńca Podolskiego, za zasługi wojskowe, wraz ze zmianą nazwiska na Pilawski (Warszawa, sejm, król Jan II Kazimierz).
- 1686 – wezwanie imienne przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).
- 1686 – Grzegorz wzmiankowany jako starosta knyszyński.
- 1705 – Józef, syn Grzegorza, wzmiankowany jako starosta knyszyński.
- 1844, 24 lutego – wpisanie Jacka Waclawa, syna Mikołaja, wnuka Tomasza, prawnuka Jakuba, praprawnuka Józefa, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.
- 1862, 7 marca – wpisanie Jana, z synami: Eliaszem, Bonifacym Stanisławem, Janem Lucjanem, Feliksem, Narcyzem, Piotrem i Dionizym, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1865, 7 stycznia – wpisanie Mikołaja, syna Eliasza, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1894, 26 lipca – wpisanie Juliana i Dominika, synów Narcyza, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1898, 21 lutego – wpisanie Jana, Józefa i Tymoteusza, synów Bonifacego-Stanisława, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1904, 16 listopada – wpisanie Witalisa, syna Piotra, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

PILAWSKI

- 1662, przed 1 maja – nobilitacja Tomasza Seferowicza (Szeferowicza), brata Grzegorza (zob. wyżej), syna Sefera, Ormianina z Kamieńca Podolskiego, towarzysza w chorągwi Jakuba Potockiego, za zasługi wojskowe, wraz z dopuszczeniem do herbu przez ród Pilawitów (Warszawa, sejm nadzwyczajny, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji hetmanów koronnych: Stanisława Rewery Potockiego i Jerzego Sebastiana Lubomirskiego).
- 1686 – wezwanie imienne przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).

1783 – legitymacja Stanisława, wojskiego mniejszego halickiego (Halicz, Sąd Ziemiński).

1854 – legitymacja Henryka Mieczysława i Stanisława Aleksandra, synów Stanisława, komornika sądowego w Królestwie Polskim, wnuków Walentego, prawnuków Ignacego, stryjecznych prawnuków Stanisława, praprawnuków Antoniego, podczaszego kołomyjskiego (1754) (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

PIOTROWICZ

1661, po 2 maja – nobilitacja Zachariasza, tłumacza królewskiego, i Krzysztofa, braci, agentów dyplomatycznych polskich, wywodzących się z Ormian prawdopodobnie lwowskich z dopuszczeniem do herbu przez ród Prażmowskich (Warszawa, sejm zwyczajny, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji hetmana wojska zaporoskiego Jerzego Chmielnickiego i chana krymskiego Mehmeda IV Gireja).

1661, 15 lipca – dyplom nobilitacji (Warszawa).

1790 – legitymacja Jana (Lwów, Wydział Stanów).

PIOTROWSKI

1662, po 22 lutego – nobilitacja Grzegorza, chorążego rotty kozackiej Tomasza Humieckiego, za zasługi wojskowe, z dopuszczeniem do herbu przez ród Humieckich (Warszawa, sejm nadzwyczajny, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji hetmanów koronnych: Stanisława Rewery Potockiego i Jerzego Sebastiana Lubomirskiego).

1662, 28 kwietnia – dyplom nobilitacyjny (Warszawa).

1662, po 28 kwietnia – oblata nobilitacji (Lwów, Sąd Grodzki).

Uwaga: na pochodzenie ormiańskie wskazuje Minasowicz.

PIRAMOWICZ

między 1767, 5 października, a 1768, 5 marca – nobilitacja Piotra, rotmistrza straży koronnej, oraz Mikołaja i Wincentego, synów Jakuba, kupca lwowskiego, bez uwolnienia od skartabellatu (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1842 – legitymacja Jana Nepomucena, syna Mikołaja (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

PLESKOWSKI (PLIESKOWSKI, PLESZKOWSKI)

1581, 21 grudnia – nobilitacja Krzysztofa Stefanowicza, pisarza skarbu koronnego, wraz ze zmianą nazwiska na Pleskowski⁴¹⁹, za zasługi wojskowe (obóz

⁴¹⁹ Od staropolskiej nazwy Pskowa – Plesków i łacińskiej – Plescovia, a więc miejsca, w którego oblężeniu Krzysztof Stefanowicz się odznaczył.

pod Pskowem, król Stefan, z rekomendacji Jana Zamoyskiego, hetmana wielkiego koronnego i kanclerza koronnego).

Uwaga: o ich ormiańskości pisze Dunin-Borkowski⁴²⁰.

POPOWICZ

1790, 24 lutego – legitymacja Bazylego i Stefana, z Bukowiny (Lwów, Wydział Stanów).

1793 – legitymacja Antoniego, z Bukowiny (Lwów, Wydział Stanów).

1799, 1804, 24 maja – legitymacja Dymitra, Emanuela i Mikołaja, z Bukowiny (Lwów, Wydział Stanów).

1863 – prośba Demetera, Michała (Michaela), Jerzego (Georga), Aleksandra (Alexandra) i Jana (Johanna), braci, z Bukowiny, o zmianę nazwiska na „Nikulitza”, odrzucona (Wiedeń).

1908 – prośba Konstantego (Konstantina), Mikołaja (Nikolausa) i Demetera, z Bukowiny, o zmianę nazwiska, odrzucona (Wiedeń).

1908, 8 czerwca – nadanie braciom Jerzemu (Georgowi) i Konstantemu (Konstantinowi), z Bukowiny, predykatu „von Nekulitza” (Wiedeń).

1918 – prośba Konstantego o nadanie tytułu barona, nierozpatrzone z powodu upadku cesarstwa (Wiedeń).

POTOCZKI (POTOCKI, POTOCZKY)

1820 – nobilitacja (*Ritter*) Jana Antoniego, rzymskokatolickiego kanonika lwowskiego i proboszcza w Żydaczowie, potem biskupa przemyskiego, Ormianina z Siedmiogrodu, z predykatem „von Potock” (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

1820, 10 lipca – dyplom nobilitacji (Wiedeń).

PRUNKUŁ (PRUNKUL)

1780 – nobilitacja Arytona (Arutiona), Łukasza i Krystyna (Kaczeresa, Czaczeresa), synów Grzegorza, sędziego z Bukowiny.

1790, 22 października – legitymacja Arytona (Arutiona), Łukasza i Krystyna (Kaczeresa, Chaczeresa, Krzysztofa) (Lwów, Wydział Stanów).

1848, 7 grudnia – legitymacja Arytona, Eliasza, Krystyna (Krzysztofa) i Łukasza, ziemian z Bukowiny i Galicji, wnuków Arytona, oraz Grzegorza i Jana, prawnuków Arytona (Lwów, Wydział Stanów).

1849 – wpisanie Karola do ksiąg szlachty guberni besarabskiej w części trzeciej.

1893 – wpisanie Walerii Prunkuł, córki Krzysztofa, ziemianina galicyjskiego, zamężnej Zygmuntovej Gorzyckiej, właścicielki ziemskiej z Bukowiny, do ksiąg szlachty bukowińskiej i wydanie aktu szlachectwa (Wiedeń).

⁴²⁰ J. S. Dunin-Borkowski, *Spis nazwisk*, s. 320.

RADZIECKI

1795, 7 sierpnia – spis szlachty mieszkającej w Kamieńcu Podolskim wymienia Józefa, syna Antoniego, „żyjącego z pracy rąk”⁴²¹ (Magistrat Kamieńca Podolskiego).

RAFAŁOWICZ

1790 – nobilitacja Jana, kupca, potem pułkownika w powstaniu kościuszkowskim, syna Andrzeja, kupca, prezydenta Warszawy, bratanka Teresy 1v. Kajetanowej Miączyńskiej, 2v. hrabiny Józefowej Ossolińskiej, bez uwolnienia od skartabellatu (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1793 – potwierdzenie nobilitacji (Grodno, sejm nadzwyczajny).

1838, 28 lutego – decyzja Senatu Rządzącego Rosji o szlachectwie Michała, syna Jana, wnuka Macieja, prawnuka Mikołaja, praprawnuka Jana, wraz z synem Izydorem Emerykiem Henrykiem, oraz Franciszka, z synami: Ferdynandem, Ignacym Wincentym, Janem, Jana, z synem Walerianem – synów Tomasza, wnuków Jana, prawnuków Macieja – i wpisanie do ksiąg szlachty guberni kijowskiej w części szóstej.

1845, 20 sierpnia – wpisanie wnuków Macieja: Wacława, syna Aleksandra, z synami: Nikiforem Wiktorem, Wacławem Hipolitem i Euzebiuszem Gracjanem, Alojzego Jana, syna Aleksandra, Pantalejmona Ignacego, także syna Aleksandra, oraz Franciszka Salezego, syna Konrada, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.

1859, 24 kwietnia – decyzja Senatu Rządzącego Rosji o uznaniu szlachectwa Jana Prospera, syna Jana, i wpisanie do ksiąg szlachty guberni kijowskiej w części szóstej.

1862, 27 kwietnia – wpisanie Teodora Wacława, syna Nikifora Wiktora, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.

1865, 20 stycznia / 1867, 31 października – wpisanie Franciszka Kazimierza, syna Euzebiusza Gracjana, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.

1865, 22 lutego – wpisanie Waleriana, Antoniego i Włodzimierza, synów Jana, wnuków Franciszka, do ksiąg szlachty guberni kijowskiej w części szóstej.

1886, 4 kwietnia – wpisanie Władysława Mikołaja, syna Alojzego Jana, wraz z synem Henrykiem Władysławem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.

1905, 13 czerwca – decyzja Senatu Rządzącego Rosji o szlachectwie Konstantego, syna Ignacego Wincentego, wraz z synami Aleksandrem, Michałem i Piotrem, do ksiąg szlachty guberni kijowskiej w części szóstej.

⁴²¹ M. Kędelski, *Spis ludności Kamieńca Podolskiego z 1795 roku*, „Genealogia”, 12, 2000, s. 174.

ROMASZKAN

- 1789, 8 lipca – wpisanie do ksiąg szlachty galicyjskiej Jakuba, Michała i Grzegorza, prezesa sądu w Kutach, ziemian, synów Piotra Urmanci (Romaszkana), wnuków Deodata, jako szlachty mołdawskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1792, 25 lipca – wpisanie powyżej wymienionych do ksiąg szlachty bukowińskiej (Czerniowce, Tabuła Krajowa).
- 1834, 13 listopada – wpisanie Piotra, syna Jakuba, do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1848, 19 maja – zaliczenie w poczet członków galicyjskiego Sejmu Stanowego Michała Gabriela, syna Jakuba.
- 1848, 20 lipca – wpisanie Michała Gabriela do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1852 – wpisanie Mikołaja, syna Grzegorza Wincentego, wnuka Jakuba, do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).
- 1856, 26 października – nadanie Mikołajowi tytułu barona (Bad Ischl, cesarz Franciszek Józef).
- 1857, 18 marca – dyplom baronowski Mikołaja (Wiedeń).
- 1857, 22 sierpnia – nadanie Piotrowi Pawłowi, synowi Jakuba, tytułu barona (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1858, 3 stycznia – dyplom baronowski Piotra Pawła (Wiedeń).
- 1881, 15 lutego – brewe nadające baronowi Mikołajowi tytuł hrabiego papieskiego (rzymskiego) (Watykan, papież Leon XIII).

ROSZKA AUGUSTYNOWICZ (ROSCHKA AUGUSTINOWICZ, AUGUSTYBOWICZ de ROSZKO, ROSZKO-AUGUSTYNOWICZ)

- 1811 – legitymacja Ignacego, urzędnika (registratora) w Urzędzie Cyrkularnym w Czerniowcach (Lwów, Wydział Stanów).

SAKIEWICZ (ISAKIEWICZ?)

- 1673, przed 8 kwietnia – nobilitacja Jana, żołnierza, za zasługi wojskowe (Warszawa, sejm pacyfikacyjny, król Michał, z rekomendacji Michała Paca, wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego litewskiego).
- Uwaga: na pochodzenie ormiańskie wskazuje Minasowicz.

SEFEROWICZ (SZEFEROWICZ) zob. PILAWSKI**SEFEROWICZ (SZEFEROWICZ) zob. SPENDOWSKI****SEREBKOWICZ**

- 1624, przed 16 października – nobilitacja Krzysztofa, agenta dyplomatycznego polskiego, syna Miklasza, kupca i jerespochana gminy ormiańskiej Lwowa,

wnuka Serebki (Sebastiana), kupca lwowskiego, za zasługi dyplomatyczne (król Zygmunt III).

Uwaga: brak dokumentu nobilitacyjnego, jednak Serebkowicz wielokrotnie był tytułowany „nobilis” i „generosus” w aktach ormiańskich lwowskich, w tym w 1626 roku, w mowie adwokata Bartłomieja Zimorowicza, dowodzącego, że jego klient z racji swego stanu nie podlega sądom miejskim, co powtórzył on sam w tymże sądzie w 1630 roku⁴²².

SEKIERZYŃSKI

1511, 6 lipca – zezwolenie królewskie dla Ambrożego Ormiańczyka ze Zwartowa, rotmistrza piechoty koronnej, pisarza wojska polnego koronnego na Rusi, syna Jakuba Jaromirskiego, na wykup wsi Makarów (Mukarów) Tatarski i Hlebów w ziemi kamienieckiej z rąk Ormianina Donusza Hołubejowicza z Kamieńca Podolskiego (transakcja nie doszła do skutku) (Brześć Litewski, król Zygmunt I).

1512, 25 marca – odnowienie szlachectwa Ambrożemu, nadanego jego ojcu (zob. JAROMIRSKI), na prośbę brata, Mikołaja Balickiego (por. BALICKI, ZWARTOWSKI), z powodu zagubienia dokumentów, na podstawie zeznań świadków (Kraków, sejm, król Zygmunt I).

1514, 11 stycznia – nadanie Ambrożemu wsi dziedzicznej Pieczyska, w województwie podolskim w powiecie latyczowskim, skonfiskowanej Iwanowi Passynie Iliasowi za absencję na wyprawie wojennej (Wilno, król Zygmunt I).

1514 – zakup Siekierzyniec nad Zbruczem od Jana Strusia i przyjęcie nazwiska Siekierzyński.

około 1519 – mianowanie Ambrożego chorążym kamienieckim.

1658, 10 lipca – oświadczenie Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, dla sejmu o wpłacie 50 000 zł do Skarbu Koronnego.

1828, 24 września – wpisanie Jana, syna Józefa, wnuka Stanisława, prawnuka Dominika, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części szóstej.

1858, 17 lutego – wpisanie Michała, prawnuka Samuela, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

SIMONOWICZ (SZYMONOWICZ)

1792, 23 listopada – nobilitacja (*Ritter*) Jana Baptysty⁴²³, podpułkownika w Niemiecko-Banackim Pogranicznym Regimentie Infanterii (Wiedeń, cesarz Franciszek II).

⁴²² ЦДІАВЛ: f. 52, op. 2, *Acta iudici*, spr. 522, s. 545, 803, 814, 815, spr. 523, s. 964.

⁴²³ Nazwisko w dokumencie: Simonowitz (Adelsarchiv: sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 910.12). Przynależność do rodziny ormiańskiej z Galicji niepotwierdzona.

1816, 30 września – nobilitacja (*Ritter*) Jakuba, kupca w Czerniowcach, za ufundowanie pułku w 1809 roku (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

1817, 31 lipca – dyplom nobilitacyjny Jakuba (Wiedeń).

SŁONIEWSKI zob. WARTERESIEWICZ-SŁONIEWSKI

SŁONIOWSKI (SŁONIEWSKI)

1653, 23 grudnia – protestacja sejmiku krakowskiego przeciw nobilitacji Jana Warteresowicza (Warteryszewicza, Warterosowicza, Wartorosiewicz, Wartyriszewica, Warterysowicza, Warteryszowicza), kupca, starszego gminy ormiańskiej Lwowa, syna Szymona, starszego gminy ormiańskiej Lwowa, zapowiedzianej w instrukcji przedsejmowej króla, z uzasadnieniem, że podobnie jak druga wtedy planowana, dla Mikołaja Hadziewicza, „nie tylko onym samym, ale i domom ich są napisane *ultra mentem R[egni] P[oloniae]*”⁴²⁴.

1654, między 9 a 30 czerwca – nobilitacja Jana Warteresowicza, w zamian za wpłatę 50 000 zł do Skarbu Koronnego, wraz ze zmianą nazwiska na Słoniowski (Słoniewski) (Warszawa, sejm nadzwyczajny, król Jan II Kazimierz).

1654, 30 czerwca lub 13 lipca – dyplom nobilitacji (Warszawa).

1658, 10 lipca – oświadczenie Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego, dla sejmu o wpłacie 50 000 zł do Skarbu Koronnego.

1658, 26 sierpnia – zgoda na prowadzenie handlu orientalnego przez 3 lata mimo posiadanego szlachestwa (Warszawa, sejm nadzwyczajny).

1672, 29 sierpnia – Jan i Mikołaj, synowie Jana, stawili się na pospolite ruszenie pod Lublinem wśród szlachty ziem lwowskiej i żydaczowskiej.

Uwaga: w XIX wieku rodzina Warteresiewiczów w Galicji utrzymywała, że pochodzi od Jana Słoniowskiego (Słoniewskiego), syna Jana nobilitowanego oraz jego żony Marianny z Poczapskich (zob. WARTERESIEWICZ).

SŁONIOWSKI (SŁONIEWSKI)

1658, 10 lipca – oświadczenie Bogusława Leszczyńskiego, podskarbiego wielkiego koronnego dla sejmu „A pan Krzysztofh Warterisowicz iako *collateralis*, nie wiem *ex qua ratione*, podszeł się pod niego [to jest Jana, kuzyna] y nic nie dał. A przywilej od Rze[czpos]p[oli]tey dany Jego M[oi]ci Panu Janowi Warterisowiczowi alias Słoniewskiemu tak mieć chce: *cum prole de lumbis directe descendente*”⁴²⁵.

1659, przed 2 maja – nobilitacja Krzysztofa Warteresowicza (Warteryszewicza, Warterosowicza, Wartorosiewicz, Wartyriszewica, Warterysowicza, Warteryszowicza), kupca zamojskiego, wraz ze zmianą nazwiska na Słoniowski

⁴²⁴ *Akta sejmikowe*, s. 485, 515.

⁴²⁵ AGAD: Archiwum Skarbu Koronnego II, Rachunki sejmowe, ks. 53, k. 83-83v.

- (Słoniewski), za opłatą 20 tys. zł do Skarbu Koronnego (Warszawa, sejm zwyczajny, król Jan II Kazimierz, za protekcją wojska zaporoskiego).
- 1661, 6 sierpnia – dyplom nobilitacji (Warszawa).
- 1672, 29 sierpnia – Krzysztof stawił się na pospolite ruszenie pod Lublinem wśród szlachty ziem lwowskiej i żydaczowskiej.
- 1677, 18 października – wystawienie glejtu bezpieczeństwa Michałowi i Mikołajowi, synom Krzysztofa (Gdańsk, król Jan III).
- 1686 – wezwanie imienne dla Krzysztofa przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).
- 1695, 11 maja – zgoda królewska na cesję starostwa soleckiego przez Franciszka Zygmunta i Rozalię Gałęckich dla Michała i Ludwika Słoniewskich (król Jan III).
- 1782 – legitymacja Andrzeja i Grzegorza Słoniewskich (Busk, Sąd Ziemski).
- 1847 – legalizacja certyfikatu szlachectwa Macieja (Lwów, galicyjskie Prezydium Krajowe).
- 1847, 17 października – wpisanie Józefa Kazimierza i Franciszka Erazma Słoniewskich, wnuków Michała, synów Piotra, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1848, 17 maja – wpisanie Macieja Słoniewskiego, prawnuka Piotra (prawdopodobnie tożsamego z synem Michała), wnuka Adama, syna Stanisława, wraz z synami: Mikołajem (ojcem: Kazimierza, Aleksandra i Tomasza Antoniego), Klemensem Franciszkiem i Antonim Bazyliem (ojcem: Felicjana, Apoloniusza Konstantego i Scholastyka Adolfa), do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.
- 1852, 3 czerwca – wpisanie Ludwika Słoniewskiego, wnuka Michała, syna Antoniego, wraz z synem Piotrem Mieczysławem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- 1878, 9 stycznia – wpisanie Kazimierza Antoniego Egidiusza Słoniewskiego, syna Józefa Kazimierza, wnuka Piotra, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.

SŁOWACKI

- 1798, wrzesień – poświadczenie przez 12 szlacheckich świadków szlacheckiego pochodzenia (trybu życia) Euzebiusza Tomasza, administratora dóbr Poniatowskich w Tahańcy, potem profesora Liceum Krzemienieckiego i Uniwersytetu Wileńskiego, Józefa Franciszka i Erazma Antoniego Klemensa, adwokata w Żytomierzu, synów Jakuba, zarządcy dóbr podhoreckich i oleskich Wacława Rzewuskiego w Galicji, a po 1780 roku majątków Czackich pod Dubnem na Wołyniu.
- 1799, 12 lutego – oblata deklaracji świadków o szlacheckim pochodzeniu Euzebiusza Tomasza, Józefa Franciszka i Erazma Antoniego Klemensa (akta ziemskie powiatu bohusławskiego w guberni kijowskiej).

- 1803, 19 lipca – wpisanie Euzebiusza Tomasza, syna Jakuba, do ksiąg szlachty guberni kijowskiej w części pierwszej, na podstawie deklaracji z 1798 roku i patentu królewskiego na geometrę z 1793 roku.
- 1838, 28 lutego – wpisanie Erazma Antoniego Klemensa, ziemianina, syna Jakuba, rzekomo wnuka Józefa i prawnuka Stefana, wraz z synem Władysławem, literatem, do księgi szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej, na podstawie fałszywego wyvodu Słowackich z Jeziorna na Wołyniu (Wołyńskie Szlacheckie Zgromadzenie Deputackie).
- 1854, 19 sierpnia – wpisanie Wacława Aleksandra, syna Władysława, wnuka Erazma Antoniego Klemensa, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.
- Uwaga: ormiańską tożsamość przodków rodziny Słowackich z województwa ruskiego wykazuje odnośnie do XVIII wieku Minasowicz, który jako Ormianina wymienia Stanisława Słowackiego († po 1763), prowincjała ruskiej prowincji franciszkanów (1742-1745), gwardiana klasztoru św. Krzyża we Lwowie i profesora teologii w Akademii Zamojskiej (1744-1749), a potwierdzają dziewiętnastowieczne metryki parafii ormiańskokatolickich (Łysiec).

SOŁTAN (SOŁTANOWICZ) zob. CHALEPSKI

SPENDOWSKI

- 1676, po 2 lutego – nobilitacja Bogdana (Aswadura, Deodata, Theodata) Szeferowicza (Szeferowicza), kupca, wójta gminy ormiańskiej Jazłowca, obrońcy miasta przed Turkami, tłumacza i agenta dyplomatycznego, syna Sefera, kupca, wójta gminy ormiańskiej Jazłowca, wraz ze zmianą nazwiska na Spendowski (Kraków, sejm koronacyjny, król Jan III, z rekomendacji hetmanów koronnych: Jana Sobieskiego i Jerzego Dymitra Wiśniowieckiego).
- 1676, 15 lutego – dyplom nobilitacji (Kraków).
- 1676, marzec – dopuszczenie do herbu rodu Koniecpolskich (Kraków, oboźny koronny Stanisław Koniecpolski).
- 1838, 10 lutego – wpisanie Faustyna Jana Józefa, syna Józefa Gabriela, wnuka Kazimierza Mateusza, prawnuka Gabriela, praprawnuka Bogdana, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.
- 1845, 21 marca – wpisanie prawnuków Krzysztofa, wnuków Michała: Kornela (syna Wojciecha Ignacego), z synem Julianem Lwem, i Franciszka Michała (syna Józefa Felisa Wojciecha), z synem Feliksem Mikołajem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części szóstej.

ze SROK zob. z LASZEK i SROK

STECKIEWICZ (STETKIEWICZ GONZAGA-MARIMONT)

- 1705, przed 21 czerwca – nadanie tytułu markiza mantuańskiego Mikołajowi Krzysztofowi, doktorowi medycyny, synowi Jana, kupca, dyrektora gminy ormiańskiej Lwowa, wraz z dodatkowym nazwiskiem Ganzaga-Marimont (Padwa, książę Ferdynand Karol III).
- 1899, 9 maja – uznanie szlachectwa staropolskiego (w stopniu *Ritter*) Arthura Karla, Armina Rudolpha i Armanda Michaela Basila Stetkiewiczów, potomków Mikołaja Krzysztofa, z herbem Kościesza i predykatem „von Kościesza” (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1900 – wniosek Arthura Karla o zgodę na używanie tytułu markiza, odrzucony (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).
- 1908, 22 lutego – uznanie szlachectwa staropolskiego z herbem Kościesza (w stopniu *Ritter*) Idy Stetkiewicz i jej córek: Rosy, Jolanty, Elwiry, Elfriedy (Wiedeń).
- 1919 – prośba Armanda o zmianę nazwiska (Wiedeń).

STECKIEWICZ (STECZKIEWICZ, STETKIEWICZ)

- między 1767, 5 października, a 1768, 5 marca – nobilitacja Józefa Ludwika, podpułkownika wojsk koronnych, syna Szymona Lazar[owic]a Steckiewicza, kupca, starszego gminy ormiańskiej Lwowa, za zasługi wojskowe (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).
- 1768, po 9 marca – złożenie przysięgi.
- 1776, 14 marca – dyplom nobilitacji (Warszawa).
- 1782 – legitymacja (Lwów, Sąd Ziemski).

STECZKIEWICZ zob. też: **STECKIEWICZ****STEFANOWICZ** zob. też: **PLESKOWSKI****STEFANOWICZ (STEPHANOWICZ, STEPHANOVITZ)**

- 1855 – wniosek Teodora Stephanowicza, dzierżawcy ziemskiego z Bukowiny, syna Antoniego, o przeniesienie na niego szlachectwa bukowińskiego, które posiadał jego ojciec adopcyjny Basil von Arap (adopeja miała miejsce 16 marca 1847 roku) (Wiedeń).
- 1867 – prośba Kajetana Stefanowicza, właściciela ziemskiego z Bojan na Bukowinie, o uznanie mołdawskiego szlachectwa, z racji pochodzenia od spatara (miecznika) hospodarskiego, i nadanie szlachectwa w Austrii w stopniu *Ritter* (Wiedeń, proszący zmarł tamże 19 września tegoż roku⁴²⁶, co zakończyło procedurę).

⁴²⁶ FKIDOP: księga zgonów parafii ormiańskokatolickiej w Czerniowcach, wpis z 25 września 1867, (dostęp: 20 listopada 2024).

1916 – prośba Kajetana, prezydenta bukowińskiej Krajowej Rady Kulturalnej, syna Stefana, właściciela ziemskiego w Bojanach, wnuka Kajetana, o uznanie staropolskiego szlachectwa (w stopniu *Ritter*) i nadanie tytułu barona; podejrzenie sfałszowania dokumentów genealogicznych (Wiedeń).

1917, 11 sierpnia – nadanie tytułu barona Kajetanowi, prezydentowi bukowińskiej Krajowej Rady Kultury (Wiedeń, cesarz Karol).

STETKIEWICZ zob. też: **STECKIEWICZ**

STETKIEWICZ

1788, 25 lutego – nobilitacja sekretna Ignacego na podstawie konstytucji z 1775 roku (Warszawa, król Stanisław August).

1837 – legitymacja Tomasza, syna Felicjana, sekretarza zarządu powiatu kozienickiego, wnuka Ignacego (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

Uwaga: pochodzenie ormiańskie hipotetyczne.

STRONIATYŃSKI zob. **HAMLADYNOWICZ**

SUTOCKI (ORMIEŃCZYK SUTOCKI, ORMIEŃCZYKOWICZ SUTOCKI)

[1518, 8 lipca] – Bogdan Ormieńczyk jako świadek w dokumencie wydanym przez Jana Jakubowicza Niemirowicza Szczytta, marszałka hospodarskiego⁴²⁷.

1528 – uczestnictwo Bogdana (Bohdana) Ormieńczyka w popisie wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego, jako bojara mścislawskiego niemającego poddanych.

1630, 16 października – wzmianka o Bogdanie Ormieńczyku (młodszym) z nazwiskiem Sutocki, przybranym od dóbr Sutoki w województwie mścislawskim (Mścislaw, Sąd Ziemski).

przed 1650 – nagana szlachectwa Andrzeja Ormieńczyka Sutockiego, syna Bogdana, z pozwu Hieronima Małkowicza Sutockiego (Wielkie Księstwo Litewskie).

1650 – zapis swojej części Sutok i Starego Siela na rzecz Adama Ormieńczyka Sutockiego, syna Macieja, przez Andrzeja, jego brata stryjecznego (Wilno, Trybunał Główny Wielkiego Księstwa Litewskiego).

1659 – śmierć Andrzeja Ormieńczyka Sutockiego, bezpotomnego (Mścislaw).

1663, 15 listopada – złożenie skargi przez Mikołaja Ormieńczykowicza Sutockiego, „ziemianina Jego Kr[ólewskiej] M[o]ści województwa mścislawskiego i powiatu pińskiego”⁴²⁸, syna Adama, wnuka Macieja, w imieniu własnym

⁴²⁷ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 15 (1528-1538)*, Vilnius 2002, s. 93.

⁴²⁸ *Акты Виленской археографической комиссии, 34, Акты относящиеся ко времени войны за Малороссию*, Вильна 1909, s. 319.

i nieletnich braci, Samuela i Jakuba, na Marynę Moskiewiczównę Andrzejową Ormieńczykową Sutocką, oraz Aleksandra i Justynę Pleskaczewskich, w związku z zaborem dóbr dziedzicznych Sutoki i Stare Siele, oraz majątku ruchomego (Mściśław, Sąd Ziemski).

SYMONOWICZ (de SYMONOWICZ)

1763, 10 czerwca – nobilitacja (*Ritter*) Szymona Dersymonowicza, kupca warszawskiego, dostawcy dworu królewskiego i elektorskiego („königlich polnischer und kurfürstlich sächsischer Oberhofkommissär”⁴²⁹), wraz ze zmianą nazwiska na Symonowicz (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

między 1767, 5 października, a 1668, 5 marca – nobilitacja oraz zwolnienie od skartabellatu Szymona, wraz z dziećmi: Feliksem, rzymskokatolickim kanonikiem inflanckim, Baltazarem, oficerem artylerii litewskiej, Teodorem, oficerem artylerii koronnej, i Katarzyną starościna Janową Niedziałkowską (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).

1768, po 9 marca – złożenie przysięgi.

1774, 1 lutego – dyplom nobilitacji (Warszawa).

po 1831 – pozbawienie szlachectwa w Królestwie Polskim za udział w powstaniu antyrosyjskim Feliksa Antoniego (Aleksego), emigranta politycznego, syna Kazimierza, prawnuka Szymona (Warszawa, Deputacja Szlachecka i Kancelaria Marszałka Szlachty Guberni Warszawskiej).

1849 – legitymacja Antoniego, kontrolera w Banku Polskim, syna Jana (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

po 1858 – zezwolenie na powrót do Królestwa Polskiego bez przywrócenia praw szlacheckich Feliksa Antoniego (Aleksego), emigranta (Warszawa, Deputacja Szlachecka i Kancelaria Marszałka Szlachty Guberni Warszawskiej).

Uwaga: uzurpacja tytułu baronowskiego.

SYNONOWICZ zob. SZYMAŃSKI

de SYRI zob. ZGÓRSKI (ZGURSKI)

SZADBEY (SZADBEJ, SZADBEJOWICZ)

1790 – nobilitacja Floriana, kupca, prezydenta Kamieńca Podolskiego, syna Dawida (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany, król Stanisław August, na wniosek Tadeusza Morskiego, posła podolskiego).

1793, między 21 czerwca a 23 listopada – (Grodno, sejm nadzwyczajny).

⁴²⁹ Adelsarchiv: sygn. AT-OeStA/AVA Adel RAA 80.27.

- 1802 – uznanie szlachectwa Wincentego Jakuba, Szymona i Józefa Zachariasza, synów Floriana, i wpisanie do ksiąg szlacheckich guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1836-1841 – starania [Grzegorza] Ignacego (Ignaza) Szadbeya, adwokata, o potwierdzenie stanu rycerskiego dla siebie, swoich braci i ich synów, domniemanie szlachectwa (Wiedeń, starający się popełnił samobójstwo, co zakończyło procedurę⁴³⁰).
- 1841, 3 marca – wpisanie Józefa Tomasza, Wojciecha, Justyna Wiktoryna i Gaudentego, synów Wincentego Jakuba, oraz Ludwika Aleksandra, radcy stanu w Petersburgu, Kajetana Dominika, urzędnika, i Aleksandra Apolla (w rzeczywistości: Napoleona), synów Szymona – wnuków Floriana, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej (Petersburg, Rada Państwa).
- 1847, 2 maja – wpisanie Floriana Wojciecha Joachima, syna Józefa Zachariasza, wnuka Floriana, z synem Józefem Grzegorzem, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1865, 11 marca – wpisanie Klemensa Augusta i Oktawiana Aleksandra, archiwisty Szlacheckiego Zgromadzenia Podolskiego, synów Kajetana, wnuków Szymona, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1876, 31 sierpnia – wpisanie Antoniego Teofila i Wincentego Bonifacego, synów Józefa Tomasza, wnuków Wincentego Jakuba, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1891, 14 lutego – wpisanie Stanisława, z synem Norbertem Justynem, i Jana – synów Gaudentego, wnuków Wincentego Jakuba, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.
- 1891, 14 lutego – wpisanie Aleksandra, Józefa Jakuba i Tadeusza, synów Antoniego Teofila, do ksiąg szlachty guberni podolskiej w części pierwszej.

SZAHIN (SOKÓŁ-SZAHIN, SCHAHIN)

- 1789 – szlachectwo mołdawskie Konstantego (Constantina) Schahina (Jassy).
- 1889, 7 listopada – wpisanie Jana Seweryna Michała Sokół⁴³¹-Szahina, syna Jana, wnuka Jakuba, wraz z synami: Longinem i Michałem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części trzeciej.
- 1890, 22 sierpnia – wpisanie Mieczysława Sokół-Szahina, syna Jana Seweryna Michała, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części trzeciej.

SZEFEROWICZ zob. też: SEFEROWICZ

⁴³⁰ Zob. artykuł Doroty Sidorowicz-Mulak w dalszej części tego rocznika „Lehahayer”.

⁴³¹ Sokół to dosłowne tłumaczenie nazwiska Szahin z języka kipczackiego (şahin).

SZEFEROWICZ

1795, 7 sierpnia – spis szlachty mieszkającej w Kamieńcu Podolskim wymienia Grzegorza, syna Jana, z synami: Pawłem i Janem, „żyjących z[e] swego własnego kapitału”⁴³² (Magistrat Kamieńca Podolskiego).

SZYMAŃSKI (SZYMOŃSKI)

1656 – wniosek wielkiego wezyra krymskiego, Sefera Ghaziego Aghi, w imieniu chana Mehmeda IV Gireja, zawarty w liście do Stefana Korycińskiego, kanclerza wielkiego koronnego, o nobilitację Kacpra Synonowicza Szymańskiego, syna kupca ormiańskiego z Zamościa, wcześniej uczestnika polskiego poselstwa do Persji, tłumacza miejskiego we Lwowie, posła do Kałmuków, księcia siedmiogrodzkiego Jerzego II Rakoczego i chana krymskiego, za usługi dyplomatyczne w stosunkach między Krymem a Polską.

Uwaga: rezultat wniosku nie jest znany, Szymański zmarł tuż po jego złożeniu, na przełomie lat 1656 i 1657, pozostawiając potomstwo w Zamościu oraz brata Jana.

SZYMONOWICZ

1782 – potwierdzenie szlachectwa Andrzeja Jana, z Bukowiny (Lwów, Sąd Ziemski).

1811 – potwierdzenie szlachectwa Jakuba, z Bukowiny.

1865, 20 grudnia – nobilitacja i nadanie tytułu barona Ignacemu, adwokatowi generalnemu przy Sądzie Kasacyjnym, prezydentowi Wyższego Sądu w Karlsbadzie, radcy dworu; tegoż dnia sporządzono dyplom (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1870, 11 kwietnia – przeniesienie tytułu barona na Jakuba, ziemianina bukowińskiego, syna Szymona, i Ignacego, urzędnika Prokuraturii w Czerniowcach, potem adiunkta Sądu Krajowego w Czerniowcach, syna Grzegorza, brataników Ignacego (Wiedeń, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych).

SZYMOŃSKI zob. SZYMAŃSKI**THEODOROWICZ KAMINICZANUL**⁴³³

1792, 23 maja – potwierdzenie szlachectwa mołdawskiego Kajetana, kupca, wójta gminy ormiańskiej Stanisławowa, syna Theodora Kirkorowicza, kupca, starszego gminy ormiańskiej Stanisławowa (Lwów, Wydział Stanów)⁴³⁴.

⁴³² M. Kędelski, *Spis ludności*, s. 174.

⁴³³ Kaminiczantul (rum.) – kamieńczanin, kamieniecki.

⁴³⁴ W broszurze towarzyszącej wystawie o Ormianach w 2001 roku została umieszczona fotografia podpisana: „Dokument inkorporacji Kajetana Theodorowicza w poczet szlachty

1842 – legitymacja Teodora Józefa Fabiana, sekretarza magistratu stanisławowskiego, wnuka Kajetana, oraz Grzegorza Kajetana, Antoniego Augusta i Edwarda Kaspra, prawnuków Kajetana (Lwów, Wydział Stanów).

TOROSIEWICZ CZEWADZICH (CZEWADZIECH)⁴³⁵

1812, 1 maja – zaświadczenie o szlachectwie mołdawskim Teodora, Ignacego, Bogdana (Deodata), synów Axenta (Augustyna) Czewadziech Torosowicza, wójta ormiańskiego w Stanisławowie, oraz ich stryja, Józefa, także wójta ormiańskiego w Stanisławowie, kupców i nabywców dóbr ziemskich w Galicji (Jassy).

1812, 28 grudnia – wpisanie Teodora, Ignacego, Bogdana (Deodata) i Józefa do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

1894 – odmowa uznania szlachectwa staropolskiego, jako równego austriackiemu w stopniu *Ritter*, o co zabiegał Emil, syn Jakuba Tomasza, wnuk Teodora, przyznając się niesłusznie do pochodzenia od Torosowiczów-Wieniawskich (Lwów).

1912 – dochodzenie Sądu Krajowego w Styrii w sprawie szlachectwa Stanisława, syna Kajetana Celestyna, praprawnuka Józefa, z powodu oskarżenia o oszustwo.

1913, 31 stycznia – w związku z petycją Mikołaja Henryka i Klemensa, synów Maurycego Michała, prawnuków Teodora, o uznanie ich szlachectwa staropolskiego jako odpowiadającego stopniowi *Ritter* austriackie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych poleciło Namiestnictwu galicyjskiemu uzyskanie od ormiańskokatolickiego urzędu parafialnego w Stanisławowie księgi metrykalnej chrztów za lata 1788 i 1790 (Wiedeń).

1913, 20 lipca – uznanie szlachectwa staropolskiego (w stopniu *Ritter*) z predykatem „Czew[a]dzi[e]ch” Mikołaja i Klemensa (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

TOROSOWICZ (TUROSZOWICZ) zob. też: **WIENIAWSKI**

TOROSOWICZ

1674, przed grudniem – mianowanie rycerzem złotym (*equus auratus*), inaczej: Złotej Ostrogi, Mikołaja, arcybiskupa ormiańskiego Lwowa, syna Jakuba (Hagopa), kupca lwowskiego (Rzym, papież Klemens X) (zob. o jego bratanach: WIENIAWSKI).

z 1792 r.” (B. Kubit, *Ormianie w Gliwicach, Muzeum w Gliwicach, cykl „Gliwickie mniejszości”, czerwiec – październik 2001*, s. 2).

⁴³⁵ Czewadziech (orm.) – być może zniekształcenie ormiańskiego wyrazu ‘jajecznicza’.

TYCHNOWICZ

- 1482, 23 maja – zezwolenie Iwaszkowi, tłumaczowi, posłowi i dworzaninowi królewskiemu, synowi Miska (Mikoszy) Tychnowicza, kupca lwowskiego, pasierbowi Iwaszka Kiczki (zob.: KICZKA), prawnukowi Mysyra, który w 1363 roku był jednym z fundatorów pierwszego kościoła ormiańskiego we Lwowie, na wykup wsi Susłowa i Popowiec w powiecie kamienieckim (Wilno, król Kazimierz IV).
- 1503, 28 kwietnia – zezwolenie Iwaszkowi na wykup wsi Ormiany w starostwie kamienieckim (Kraków, król Aleksander).
- 1503, przed 23 czerwca – zezwolenie Iwaszkowi na lokowanie wsi Grodzisko („Grodyszko”) (król Aleksander).
- 1504, lipiec – Chaczerys (Chacers), kupiec w Kamieńcu Podolskim, brat Iwaszka, syn Miska Tychnowicza, kupca lwowskiego, występuje w dokumentacji sądowej jako „nobilis”.
- 1506, 19 lutego – zezwolenie Iwaszkowi i Chaczeresowi na wykup wsi królewskiej Ormiany (król Aleksander).
- 1506, 24 lutego – zezwolenie Iwaszkowi na wykup wsi królewskiej Zielów („Sziłow”) pod Lwowem (Lublin, król Aleksander).
- 1511, 18 grudnia – zgodę na zastaw Zielowa Janowi Kochnie, katolickiemu Ormianinowi, mieszczaninowi i kupcowi lwowskiemu, na sumę 200 zł (Poznań, król Zygmunt I).
- 1512 19 marca – odnowienie przywileju przejścia pod prawo magdeburskie, wydanego w 1427 roku przez króla Władysława III Jagiełłę dziadowi Iwaszka, Tychnie Myssyrowiczowi, ze względu na złamanie pieczęci na oryginale (król Zygmunt I).
- 1518 – skazanie Iwaszka na spalenie (ostatecznie karę zamieniono na ścięcie) przez lwowską radę miejską za pożycie „na wiarę” z katoliczką Zofią, co wywołało ostry protest króla Zygmunta I i ukaranie rady, gdyż wyrokowała „w sprawie nienależącej do ich jurysdykcji miejskiej”⁴³⁶.
- Uwaga: brak danych o formalnej nobilitacji, ścięcie Iwaszka faktycznie zakończyło tok procesu uszlachcenia rodziny Tychnowiczów.

TYROWICZ

- 1841, 14 lutego – wpisanie Salezego Karola, syna Feliksa Klemensa, wnuka Antoniego, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części pierwszej.

⁴³⁶ Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk: sygn. BK00899, k. 190-191, *Attestatio palatini et capitanei Cracoviensis summiq[ue] Regni cancellarij ratione iniustae decolationis Iwaszkonis Armaeni*.

1853, 2 grudnia – wpisanie Jana, syna Michała, wraz z synami Stanisławem, Faustynem, Antonim Stefanem i Marianem, do ksiąg szlachty guberni wołyńskiej w części trzeciej.

Uwaga: na ormiańskie pochodzenie wskazuje tradycja rodzinna.

z TYSUŁOWIEC

1407 – nadanie Isakowi dóbr Tysułowce⁴³⁷ nad Smotryczem na Podolu za wierną służbę, z obowiązkiem zamieszkiwania i służby wojskowej (Kraków, król Władysław II Jagiełło).

Uwaga: na ormiańskie pochodzenie wskazuje imię, na Podolu charakterystyczne wyłącznie dla imiennictwa ormiańskiego; było ono jedną z wersji imienia Isahag (Isaak, Ishag, Izaag, Izak).

WAKOWSKI (OWAKOWSKI, AWAKOWSKI)

1605, przed 24 lutego – nobilitacja Jana (Jachna) Awaka (Awakowicza, Owakowicza), oficera wojsk koronnych, potem rotmistrza chorągwi lisowczyków, syna Jakuba, kupca z Kamieńca Podolskiego, za zasługi wojskowe, wraz ze zmianą nazwiska na Wakowski (Warszawa, sejm zwyczajny, król Zygmunt III, z rekomendacji hetmanów koronnych: Jana Zamoyskiego, kanclerza wielkiego koronnego, i Stefana Żółkiewskiego).

1605, 24 lutego – dyplom nobilitacji (Warszawa).

1609 – oblata dyplomu nobilitacji w księgach grodzkich (Lwów).

1660 – nadanie Gabrielowi Owakowskiemu, chorążemu wojsk pieszych koronnych, i jego żonie Annie, wójtostwa we wsi Sokolniki w ziemi lwowskiej.

Uwaga: potwierdzenie nobilitacji w 1790 roku (zob. MINAS de OWAK) nie dotyczyło potomków Jana w linii męskiej, lecz rodziny Minasowiczów i było uzurpacją; po nobilitacji Jana wszyscy członkowie rodziny, bez względu na stopień pokrewieństwa z nim, przyjęli nazwisko Wakowaki lub Awakowski, pozostając jednak przy zawodach mieszczańskich.

WARTERESIEWICZ

około 1783 – nabycie szlachectwa przez Jakuba, kanonika inflanckiego, proboszcza jekaterynosławskiego, wskutek odznaczenia orderem (Petersburg, caryca Katarzyna II).

WARTERESIEWICZ (WARTERYŚOWICZ, WARTERYŚOWICZ)

1802, 21 listopada – legitymacja szlachectwa Jakuba, ławnika i rajcy Kamieńca Podolskiego, delegata na sejm 1793 roku, i Gabriela Szymona, sędziego apelacyjnego w Kamieńcu Podolskim, kupców 3. giełdy, z Kamieńca Podolskiego, synów Grzegorza, wnuków Gabriela, wraz z wpisaniem do ksiąg

⁴³⁷ Tyszułówka, Teszelowce, od XIX wieku – Kisielówka.

- szlachty guberni podolskiej w części pierwszej (Deputacja Szlachecka Guberni Podolskiej).
- 1805, 20 lipca – obłata przywileju nobilitacyjnego Jana Warteresiewicza (zob. SŁONIOWSKI) dla Floriana Warterysiwicza (Warteryszowicza), syna Gabriela, stryja Jakuba i Gabriela Szymona (Warszawa, Sąd Grodzki).
- 1816, 30 października lub 20 grudnia – zatwierdzenie szlachectwa Jakuba i Gabriela Szymona (Petersburg, cesarz Aleksander I).
- 1819 – odrzucenie prośby Krzysztofa Warteresiewicza, kupca w Śniatynie, syna Floriana, wnuka Gabriela, brata stryjecznego Jakuba i Gabriela Szymona, o legitymację na podstawie poświadczenia szlachectwa, wydanego przez Departament Spraw Zagranicznych Księstwa Wołoskiego⁴³⁸, gdyż zostało ono sporządzone nie dla niego osobiście, nie figurowało w oficjalnej tabeli mazyłów (*masil*) tegoż Księstwa, i nie było zgodne z przepisami cesarskiego patentu z 14 marca 1787 roku (Lwów, Wydział Stanów).
- 1820, 26 sierpnia – legitymacja Michała Wincentego, brata Krzysztofa, brata stryjecznego Gabriela i Jakuba Szymona (Deputacja Szlachecka Guberni Podolskiej).
- 1833, 4 marca – patent szlachectwa Waleriana (Wartana) Grzegorza, ziemianina bukowińskiego, syna Krzysztofa (Deputacja Szlachecka Guberni Podolskiej).
- 1835, 19 listopada – przekazanie do cesarza prośby Michała Wincentego Warterysowicza *vel* Warteresiewicza, brata Krzysztofa, złożonej w imieniu własnym oraz w imieniu wnuków drugiego brata, Gabriela Bartłomieja: Józefa Ignacego i Mariana Floriana, synów Floriana Jakuba Wincentego, o uznanie staropolskiego szlachectwa z tytułu pochodzenia od Jana Warteresiewicza, nobilitowanego przez króla Jana II Kazimierza (Lwów, Wydział Stanów).
- 1835 – wstrzymanie procedury przekazania prośby cesarzowi, z uwagi na wątpliwości Prokuratorii Skarbu co do tożsamości osób posługujących się różną pisownią nazwiska (Lwów, Gubernium Krajowe).
- 1841, 30 listopada – odrzucenie ponownej prośby w tej samej sprawie, złożonej przez Kaliksta Łukasza Jana Kantego Piotra z Alkantary, radcy Sądu Cyrkularnego, i Ignacego Jana, synów Michała Wincentego, oraz Józefa Ignacego i Mariana Floriana, synów Floriana Jakuba Wincentego, Warterysowiczów *vel* Warteresiewiczów, popartej poświadczeniem szlachectwa wydanym przez deputację Szlachecką Guberni Podolskiej Michałowi Warteresiewiczowi, jednak nieuznanym, gdyż pochodzącym od zagranicznej władzy (Lwów, Gubernium Krajowe).
- 1855, 25 czerwca – odpis obłaty z 1805 roku, poświadczony przez archiwariusza Andrzeja Gulińskiego, nie wiadomo komu wydany (Warszawa, Archiwum Główne Królestwa Polskiego).

⁴³⁸ Chodzi tu o Księstwo Mołdawskie, w tradycji polskiej nazywane wołoskim.

1896, 18 grudnia – uznanie szlachectwa staropolskiego (równego stopniowi *Ritter*) dzieci Petroneli z Mikulich, wdowy po Michale Dawidzie Warteresiewicz, ziemianinie bukowińskim, synu Waleriana (Wartana) Grzegorza, wnuku Krzysztofa, stryjecznym wnuku Michała Wincentego i Gabriela Bartłomieja, wnuków Wartana (Waleriana), ziemianina bukowińskiego: Teresy Marii, zamężnej Mikołajowej Petrowiczowej, Heleny Petroneli Joanny, zamężnej baronowej Janowej Kapri von Merecey, Seweryna Kajetana Ferdynanda i Stefana Michała Jakuba (Wiedeń, cesarz Franciszek Józef).

1897, 8 marca – dyplom uznania szlachectwa staropolskiego (Wiedeń).

Uwaga: potomkowie Floriana używali w Galicji nazwiska „de Słoniewski Warteresiewicz” (Warteresiewicz-Słoniewski).

WARTERESIEWICZ

1823, 18 października – obranie Kajetana Augustyna, arcybiskupa ormiańskiego Lwowa, syna Deodata, kupca lwowskiego, deputatem rzeczywistym Wydziału Stanów ze stanu duchownego na lat sześć, co oznaczało uznanie szlachectwa osobistego (Lwów, Wydział Stanów).

1824, 3 kwietnia – zatwierdzenie wyboru (Wiedeń, cesarz Franciszek I).

WARTERESOWICZ (WARTERYSZEWICZ, WARTEROSZOWICZ, WARTOROSIEWICZ, WARTYRISZEWIC, WARTERYSOWICZ, WARTERYSZOWICZ) zob. SŁONIOWSKI

WARTERYSOWICZ zob. ZYSKOWSKI

WARTYKOWICZ (WARTAN)

przed 1544 – uzyskanie tytułu rycerza Przenajświętszego Grobu Pańskiego (*eques auratus Hierosolymitanus Sancti Sepulchri*) przez Marcina Wartykowicza, księdza ormiańskiego ze Lwowa, posesora wsi Ceperów pod Łuckiem, syna księdza Wartika Axentowicza (Jerozolima).

WASYLOWICZ zob. KICZKA

WIENIAWSKI

1658, między 10 lipca a 30 sierpnia – nobilitacja Jana (Iwaszka) Torosowicza (Turosowicza), kupca, kredytodawcy Skarbu Koronnego, starszego gminy ormiańskiej Lwowa, syna Mikołaja, kupca, stryjecznego bratanka arcybiskupa ormiańskiego Mikołaja (zob. TOROSOWICZ), wraz ze zmianą nazwiska na Wieniawski, w zamian na wpłatę 40 tys. zł do Skarbu Koronnego na potrzeby wojska polskiego (Warszawa, sejm nadzwyczajny, król Jan II Kazimierz).

1658, 17 września – dyplom nobilitacji (Warszawa).

- 1659 – złożenie urzędu starszego gminy ormiańskiej Lwowa w związku z przejściem do stanu szlacheckiego.
- 1686 – wezwanie imienne przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).
- 1731 – manifestacja Jerzego Starzechowskiego, stolnika żydaczowskiego, w imieniu szlachty ziemi przemyskiej, że Wieniawscy są „procedentes od Torosowiczów, a zaszczycają się familią z Wieniawy Wieniawskich, że ich nobilitacja na drugim sejmie skasowana, że honory, jako to funkcje poselskie, deputackie, urzędy ziemskie, *contra praescriptum legum* chwytają i przed drugimi zabierają”⁴³⁹ (Żydaczów, Sąd Grodzki).
- 1782 – legitymacja Antoniego, Franciszka, Ignacego, Onufrego i Kazimierza (Przemyśl, Sąd Ziemski).
- 1782 – legitymacja Józefa (Przemyśl, Sąd Grodzki).
- 1837 – legitymacja Antoniego Jakuba Michała, syna Michała (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).
- 1847, 26 maja – wpisanie Kajetana Jana, syna Antoniego Jakuba Michała, wraz z synem Tadeuszem Filipem Michałem, do ksiąg szlachty guberni lubelskiej (Heroldia Królestwa Polskiego).

WIENIAWSKI

- 1669, 19 czerwca – udział Krzysztofa (Chaczka, Chaczadura) Torosowcza (Turosowicza), towarzysza chorągwi husarskiej Rafała Leszczyńskiego, syna Torosa, bratanka arcybiskupa ormiańskiego Mikołaja, wraz z krewnym Samuelem, w elekcji Michała Wiśniowieckiego na króla polskiego w gronie szlachty ziemi wieluńskiej, zapewne z powołaniem się na szlachectwo brata stryjecznego, Jana (Warszawa, sejm elekcyjny).
- 1685, przed 31 maja – nobilitacja Krzysztofa za zasługi wojenne (udział w bitwie pod Wiedniem), wraz ze zmianą nazwiska na Wieniawski (Warszawa, sejm, król Jan III, z rekomendacji hetmana wielkiego koronnego, Stanisława Jana Jabłonowskiego).

ZACHARYASIEWICZ (ZACHARIASZEWICZ, ZACHARYASZEWICZ, ZACHARJASZEWICZ, ZACHARIASIEWICZ, ZACHARJASIEWICZ)

- między 1767, 5 października, a 1768, 5 marca – nobilitacja Grzegorza, poczmistrza, bez uwolnienia od skartabellatu, i złożenie przysięgi (Warszawa, sejm nadzwyczajny skonfederowany, król Stanisław August).
- 1768, 9 marca – złożenie przysięgi przez Grzegorza, poczmistrza (Warszawa).
- 1789, 6 lutego – dyplom indygenatu (faktycznie nobilitacji) w Księstwie Siewierskim Grzegorza, uprzednio jezuity, rzymskokatolickiego kanonika

⁴³⁹ Cyt. za: S. Barącz, *Żywoty*, s. 338.

gnieźnieńskiego i łowickiego, infulata kamińskiego, sędziego surogata dworu prymasowskiego, pochodzącego z rodziny ormiańskiej ze Lwowa, krewnego wyżej wspomnianego Grzegorza, poczmistrza (Warszawa, arcybiskup-prymas Michał Poniąkowski, administrator biskupstwa krakowskiego *cum plena iurisdictione*).

1789, 7 lutego – złożenie przysięgi przez Grzegorza, kanonika (Warszawa).

1790 – zrównanie w prawach szlachty siewierskiej z polską (Warszawa, sejm zwyczajny skonfederowany).

1795, 4 maja – patent nobilitacyjny Grzegorza, kanonika i prymasowskiego audytora generalnego, potem biskupa łowickiego i sufragana gnieźnieńskiego (Berlin, król Fryderyk Wilhelm II, z rekomendacji prymasa Ignacego Krasickiego, w celu objęcia kanonii gnieźnieńskiej *fundi* Klecko, połączonej z probostwem kolegiaty infulackiej w Łasku, zastrzeżonej dla duchownych stanu szlacheckiego).

1837 – legitymacja Grzegorza, naczelnika poczty w Słupcy, syna Grzegorza, poczmistrza (Warszawa, Heroldia Królestwa Polskiego).

ZACHARIASIEWICZ (ZACHARYASIEWICZ)

1812, 30 listopada – potwierdzenie szlachectwa (*Ritter*) Franciszka Ksawerego Ignacego, uprzednio kanonika ormiańskiej kapituły katedralnej we Lwowie, potem rzymskokatolickiego biskupa tarnowskiego i przemyskiego, Deodata Michała, kupca, Antoniego Krzysztofa, adwokata, Józefa Kajetana, Grzegorza Erazma, radcy Sądu Szlacheckiego w Tarnowie, i Kajetana Mikołaja – synów kupca Zachariasza Wojciecha Abgarowicza, wnuków kupca Abgara Sołtanowicza, Ormian ze Stanisławowa, z predykatem „de Abgaro”⁴⁴⁰ (Lwów).

1837, 28 stycznia – zatwierdzenie herbu biskupiego Franciszka Ksawerego Ignacego jako biskupa tarnowskiego.

1897 – prośba Antoniego Erazma Jana, syna Feliksa Zachariasza, wnuka Marcellego, prawnuka Antoniego Krzysztofa, o wydanie aktu nadania szlachectwa (Adelsarchiv, Wien).

ZADUROWICZ (DZADUROWICZ)

1809, 20 sierpnia – potwierdzenie szlachectwa mołdawskiego Antoniego, Gabriela, Stefana i Arytona oraz Kajetana, Bogdana, Abrahama i Samuela, synów Jana, nabywców posiadłości ziemskich (Jassy).

1816, 20 lutego – wpisanie Antoniego, Gabriela, Stefana i Arytona oraz Kajetana, Bogdana, Abrahama i Samuela do ksiąg szlachty galicyjskiej (Lwów, Wydział Stanów).

⁴⁴⁰ Przydomek „de Abgaro” należy tłumaczyć: „od Abgara”, to jest rodzzonego dziadka o tym imieniu.

- 1817, 17 stycznia – potwierdzenie szlachectwa przez Grzegorza, Kajetana, Jana, synów Tomasza, oraz Antoniego, syna Grzegorza (Lwów, Wydział Stanów).
1939 – prośba o zaświadczenie o szlachectwie złożone przez Emmę, żonę pułkownika (Wiedeń).
1941 – prośba o wydanie certyfikatu szlachectwa złożona przez H. J. Verhellouw (Wiedeń).

ZADYKIEWICZ (ZADYKOWICZ, ZADZIKIEWICZ, ZADZIKOWICZ)

- 1673, przed 8 kwietnia – nobilitacja Zachariasza, dworzanina króla Jana II Kazimierza, notariusza pokojowego hetmana Jana Sobieskiego, marszałka chorągwi kozackiej, wraz z dopuszczeniem do herbu przez Ludwika Niezabitowskiego, kasztelana bełskiego (Warszawa, sejm pacyfikacyjny, król Michał, z rekomendacji Jana Sobieskiego, marszałka i hetmana wielkiego koronnego, oraz wojska koronnego).
1673, 13 kwietnia – dyplom nobilitacji.
1686 – wezwanie imienne przed Trybunał Koronny w Radomiu za zaniedbanie obowiązku służby wojennej (król Jan III).
1710, 28 lipca – obłata dyplomu nobilitacji Zachariasza dla szlachty o tym samym nazwisku, zamieszkałej we wsi Krynickie (Świridy, Urząd Grodzki Brański).
1835, 16 i 20 sierpnia – sporządzenie przez archiwistę Tomasza Woytkowskiego na żądanie Adama Jabłońskiego i Jana Żakowskiego oraz wydanie wraz z uwierzytelnieniem wiarygodności kopii dyplomu nobilitacji Zachariasza dla szlachty ze wsi Krynickie (Sąd Powiatowy Bielsko-Drohicki).
1855, 4 czerwca – sporządzenie przez archiwariusza Andrzeja Gulińskiego kopii dyplomu nobilitacji Zachariasza z Metryki Koronnej dla nieustalonego odbiorcy (Warszawa, Archiwum Główne Królestwa Polskiego).

ZEREGIEWICZ zob. ZERYGIEWICZ

ZERIKIEWICZ zob. ZERYGIEWICZ

ZERYGIEWICZ (DZERYGIEWICZ, ZEREGIEWICZ, ZERIKIEWICZ, ZARUGIEWICZ)

- 1811, 5 czerwca – poświadczenie szlachectwa mołdawskiego Teodora i Kajetana (Caetana), nabywców posiadłości ziemskich w Galicji i na Bukowinie (Jassy).
1812, 19 grudnia – potwierdzenie szlachectwa Teodora i Kajetana (Lwów, Wydział Stanów).

ZGÓRSKI (ZGURSKI)

- 1684, kwiecień – Sulejman Konstanty Syri (de Syri), dyplomata polski pochodzenia ormiańskiego, pełniący misje w Wiedniu, Moskwie i na Wschodzie,

tytułowany był w dokumentach króla Jana III szlachcicem Zgórskim (Zgurskim), co sugeruje wcześniejszą nobilitację wraz ze zmianą nazwiska.

Uwaga: uzurpacja tytułu hrabiowskiego („hrabia Syryjski”).

ZWARTOWSKI (ZWIARTOWSKI)

1494, kwiecień – mianowanie Piotra Ormiańczyka z Jaromirki i Zwartowa, rotmistrza w wojskach koronnych, syna Jakuba Jaromirskiego, wojskim haličkim (król Jan II Olbracht).

1498 – mianowanie Piotra podstarościm lwowskim (król Jan II Olbracht).

1512, 25 marca – odnowienia szlachectwa Piotra, na prośbę brata, kanonika Mikołaja Balickiego, z powodu zagubienia dokumentów ich ojca (zob. JAROMIRSKI, BALICKI, SIEKIERZYŃSKI), na podstawie zeznań świadków (Kraków, sejm, król Zygmunt I).

ZYSKOWSKI (ZYSZKOWSKI)

1662 – nobilitacja Bogumiła (Aswadura, Bartłomieja, Bartosza?) Warterysowicza, porucznika chorągwi Grzegorza Pilawskiego, syna Warterysa Aswadurowicz (Bogdanowicz), ławnika gminy ormiańskiej Zamościa, za zasługi wojkowe (Warszawa, sejm nadzwyczajny, król Jan II Kazimierz, z rekomendacji hetmanów koronnych: Stanisława Rewery Potockiego i Jerzego Sebastiana Lubomirskiego).

z ŻORNISK zob. DOMAŻYRSCY

Bibliografia

Źródła archiwalne

Adelsarchiv w Wiedniu: sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 949.22, sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 910.12; sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 68.26, sygn. AT-OeStA/AVA Adel RAA 10.11

Arhivele Naționale ale României w Bukareszcie: Documente Moldovenești, pachet [serie] CV, sygn. 1, *Genealogia familieli Cristoforici*; sygn. 2, *Divanul Principatului (Cneji) Moldovei dă scrisoare de adeverire (mărturie) familiei de negustori Cristoforovici venită din Armenie in Moldova*.

Archiwum Główne Akt Dawnych: Metryka Koronna, sygn. 18, 138, 177, 181; Deputacja Szlachecka i Kancelaria Marszałka Szlachty Guberni Warszawskiej, sygn. 52; Heroldia Królestwa Polskiego; Nabytki Oddziału III, sygn. 62 (materiały do herbarza Kazimierza Łodzi Czarnieckiego); Archiwum Skarbu Koronnego II, Rachunki sejmowe, ks. 53; Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 6154

Archiwum Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego w Krakowie: L. Lengyel, *Dziewięćset lat tułaczki. Wywiad z następcą tronu cesarskiego Armenii Wielkiej, Wielkim Księciem Rolandem I von Bagratuni Antonjan Bołoz de la Ani y Armenia, 12 stycznia 1992*

- Archiwum Państwowe w Przemyśle: sygn. 679 (*Wykaz nobilitowanych w latach 1653-1685*)
- Biblioteca Apostolica Vaticana: sygn. Vat. Lat. 12561 (J. E. Minasowicz, *Memorabilia Armenia*)
- Biblioteka Jagiellońska w Krakowie: sygn. 5445 (notaty Ż. Paulego); sygn. 7017 III (B. Starzyński, *Herbarz Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, 12, *Familie ormiańskie*)
- Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie: sygn. 918 (Tabela indygenatów i nobilitacji i przysposobień, czyli adopcji od początku Metryki Koronnej do 1601); sygn. 964 (*Indygenaty i nobilitacje od roku 1377 w Metryce Koronnej znajdujące się, regesty*); sygn. 3759 (spis przywilejów szlachectwa); sygn. MNK 1775 (*Spis indygenatów, nobilitacji [...] od r. 1606*)
- Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk: sygn. BK00899 (*Attestatio palatini et capitanei Cracoviensis summi[ue] Regni cancellarij ratione iniustae decolationis Iwaszkonis Armaeni*)
- Biblioteka Narodowa w Warszawie: sygn. 5587 IV (materiały M. Śmiałowskiego); 5582 IV (teki Łuszczyńskiego)
- Biblioteka Narodowa Ossolineum: sygn. 1731/II (*Protokół testamentów, krórków, pierścieni poświęcenia y innych spraw duchownych natęy ormień[skiej] lwowskiej w rezydentey ślachtetnych ichmm. pp. sędziów teyże natęy odprawuiących się ab Anno D[omi]ni 1702 ad 1728*)
- [Centralnyj] Центральний державний історичний архів України we Lwowie: f. 9, op. 1, spr. 18; f. 52, op. 2 (*Acta iudici civilis Armenorum*); f. 134 (majątki szlacheckie); f. 165, op. 3 (Komitet Krajowy, teki legitymacyjne); f. 165, op. 3, spr. 7; f. 475, op. 1, spr. 221, 222, 225, 227, 229, 230, 232, 235, 236, 238-240, 242-244, 246-247, 249, 251, 256, 258, 260, 263, 265, 395, 831; f. 575 (Komitet Stanowy); f. 618, op. 2, spr. 2639
- Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie: zespół 9, sygn. 36, *Liber defunctorum Parochianorum Stanislavoviensium Armenorum*, 1715–1829)
- [Lwivśka] Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника: sygn. TK 109; f. 5, op. 1, spr. 625 I (J. E. Minasowicz, *Memorabilia de gente Regno regibusque Armeniae ex variis hinc inde scriptoribus breviter et cursim excerpta*); f. 5, op. 1, spr. 1657 II (*Munimenta zawierające się w tey księdze są in rem kościoła katedralnego lwowskiego ormiańskiego oraz y rejestra [...] na początku wyrazony [...] tom III*); f. 141, op. 1, sygn. 2283 (wypisy z metryk)
- [Lwivśkyj] Львівський історичний музей: sygn. 229
- Österreichischen Staatsarchiv zob. Adelsarchiv

Źródła drukowane

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie*, 1-25, Lwów 1868-1935
- Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, 2, 1621-1660, cz. 2, 1649-1660, wyd. A. Przyboś, Kraków 1955
- [Akty] *Акты Виленской археографической комиссии*, 34, *Акты относящиеся ко времени войны за Малороссию*, Вильна 1909
- Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388-1783*, wyd. A. Janeczek, 1-2, Poznań–Warszawa 2005

- Bobrowski T., *Pamiętnik mojego życia*, wyd. S. Kieniewicz, 1, Warszawa 1979
- Chłędowski K., *Pamiętniki*, 1, *Galicja (1843-1880)*, Wrocław 1951
- Chodykiewicz I., *Noe czworakiej godności JW. Jan Tobiasz Augustynowicz, arcybiskup lwowski sławnej nacji ormiańskiej [...] z arki kościoła swego [...] przy asystującej sobie Boskiej lasce wychodzący [...] kaznodziejskim stylem na publiczną żałość [...] wyprowadzony*, Lwów 1752
- Dzieje zjednoczenia Ormian polskich z kościołem rzymskim w XVII wieku, z dwóch rękopisów łacińskiego i włoskiego w przekładzie polskim*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1897, *Źródła dziejowe*, 2
- z Ekielskich Sołowijowa M., *Ormianie*, w: *Ormianie polscy w opisach i obrazach*, wyboru dokonali A. A. Zięba, K. Stopka, Warszawa 2017, s. 31-33
- High-Life-Almanach. Adressbuch der Gesellschaft Wiens und der österreichischen Kronländer*, 9, Wien 1913
- [Horolt S.], *Splendor Glorae in Gentilitia Sagitta Illustrissimo ac Excellentissimo Domino D. Nicolao Marchionide Marimont Gonsagae Stetkiewicz Equiti polono ac pro Incltyta Sua Natione Consiliario Dignissimo in solemni medicinae more nobilium laurea applausu demonstratus a P. Stanislaio Horolt polono Ord. Min. Conventual. Sac. Theol. Baccalaureo*, Patavii 170
- Kędełski M., *Spis ludności Kamieńca Podolskiego z 1795 roku*, „Genealogia”, 12, 2000
- Kohl J. G., *Reisen im inneren von Russland und Polen*, 3, *Die Bukowina, Galizien, Krakau und Mähren*, Dresden–Leipzig 1841
- Krusiński T., *Tragica vertentis belli Persici historia per repetitas clades ab anno 1711 ad annum 1728vum continuata, post Gallicos, Hollandicos, Germanicos ac demum Turcicos authoris typos auctor*, Leopoli 1740
- Krzeczunowicz A., *Bolszowce. Wspomnienia z dzieciństwa na Kresach*, Warszawa 2014 „Kurier Litewski”, 1832, nr 47
- Lietuvos Metrika. Knyga 8 (1499–1514); Užrašymų knyga 8*, wyd. A. Baliulis, R. Firko-vičius, D. Antanavičius, Vilnius 1995
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 15 (1528-1538)*, Vilnius 2002
- Lubelczyk A., *Baptismus Armenorum*, Cracovie 1544
- Lustracye królewsczyzn ziem ruskich Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku*, *Źródła dziejowe*, 15, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1877
- Metryka katedry ormiańskiej we Lwowie za lata 1635-1732*, oprac. K. Stopka, M. Ł. Majewski, Kraków 2020, *Pomniki dziejowe Ormian polskich*, 3
- Monografia opactwa cystersów we wsi Mogile*, 2, *Zbiór dyplomów klasztoru mogińskiego*, Kraków 1865
- Monumenta Poloniae historica*, 6, Kraków 1893
- Nekanda Trepka W., *Liber generationis plebeanorum („Liber chamorum”)*, 1-2, oprac. W. Dworzaczek, J. Bartyś, Z. Kuchowicz, red. W. Dworzaczek, Wrocław 1963
- Olszyńska A., *Życie serdeczne. Wspomnienia*, oprac. A. Mlekodaj, Rabka-Zdrój 2012
- [Opys] *Опись дел Архива Государственного совета*, 1, *Дела Государственного совета сь 1810 года по 1828 годъ*, wyd. A. A. Голомбиевский, E. A. Ляцкий, B. A. Враский, A. B. Шебалов, red. C. A. Панчулидзе, Санкт-Петербург 1908 „Posłaniec św. Grzegorza”, 1929, nr 22/23
- Potocki W., *Wiersze wybrane*, oprac. S. Grzeszczuk, Wrocław 1992, *Biblioteka Narodowa*, 1/1

- Prawa, Konstytucyje y Przywileie Krolewstwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego i Wszystkich Prowincyi należących na Walnych Seymiech Koronnych od Seymu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347 aż do ostatniego Seymu uchwalone*, 5, [Warszawa] 1738
- Rosco-Bogdanowicz M., *Wspomnienia*, oprac. J. Gintel, 1-2, Kraków 1959
- Swieżawski S., *Wielki przełom 1907-1945*, Lublin 1989
- Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu. Materiały z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764-1775*, wyd. B. Dybaś, P. A. Jeziorski, przy współpracy T. Wiśniewskiego, Toruń 2018
- Theodorowicz L., *Garść wspomnień Ormianina polskiego*, Gliwice 1989
- Volumina legum*, 1-8, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859-1860; 9, wyd. A. Jakubowski, M. Bobrzyński, A. Pawiński, M. Szymanowski, Kraków 1889; 10, wyd. Z. Kaczmarczyk [et al.], Poznań 1952
- „Warszawska Gazeta Sportowa”, 5, 1903, 5
- Z dziejów Nadrybia. Okruchy wspomnień*, red. A. Chryć i inni, Łęczna 2010
- Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, 1, Lublin 1965

Opracowania

- [Abamelik] Аба́мелик, Се́мен Давы́дович, w: *Русский биографический словарь*, 1, Санкт-Петербург 1896, s. 5
- d'Abancourt H., *Antoniewicz Jan Bołoz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 137-139
- Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, 5, *Województwo wołyńskie*, Wrocław 1994; 6, *Województwo belskie. Ziemia chełmska województwa ruskiego*, Wrocław 1995; 7, *Województwo ruskie. Ziemia Halicka i Lwowska*, Warszawa 1995; 8, *Województwo ruskie. Ziemia przemyska i sanocka*, Wrocław 1996; 9, *Województwo podolskie*, Wrocław 1996; 10, *Województwo braclawskie*, Wrocław 1996; 11, *Województwo kijowskie oraz uzupełnienia do tomów 1-10*, Wrocław 1997
- Agopsowicz M., *Jędrzejowiczowie i Jędrzejewiczowie. Kupcy, patrioci, ziemianie*, Warszawa 2004
- Agopsowicz M., *Kresowe Pokucie. Rzeczpospolita ormiańska*, Łomianki 2014, wyd. 2, Sulejówek 2023
- Agopsowicz M., *Ormianie. Kresowego Pokucia pocztka*, Kraków 2022
- Agopsowicz M., *Z zajęć i znojów ormiańskiego ziemianina w Galicji w pierwszej połowie XIX wieku: Mikołaj Hasso Agopsowicz – właściciel Bratyszowa i Oleszowa*, w: *Ormianie – historia i kultura. Sesja naukowa, Szreniawa, 24–25 czerwca 2017*, red. A. A. Zięba, W. Mielewczyk, Szreniawa 2017, s. 126-141
- [Alchazow] Алхазов Э., *Дворяне армянского происхождения в Бессарабии (XIX — начало XX века)*, w: *From the Baltic to the Black Sea: Armenians in Cultural, Economic and Political Processes*, red. T. Саргсян, Москва 2023, s. 101-117
- Aleksandrowska E., *Lenkiewicz Wiktor*, w: *Polski słownik biograficzny*, 17, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 59
- Aleksandrowska E., *Minasowicz Józef Epifani*, w: *Polski słownik biograficzny*, 21, Warszawa–Wrocław–Kraków 1976, s. 274-277
- [Alchazow] Алхазов Э., *Дворяне армянского происхождения в Бессарабии (XIX — начало XX века)*, w: *From the Baltic to the Black Sea: Armenians in Cultural, Economic and Political Processes*, red. T. Саргсян, Москва 2023, s. 101-117

- [Алфавитный] Алфавитный список дворянским родам Бессарабской губернии, внесенным в дворянскую родословную книгу по 1909 г., Кишинев 1909
- [Artwicz A.] art., *Ormiańskie księgi metrykalne w sieci*, „Awedis”, 2009, nr 1, s. 3
- Artwicz A., *Przejście Ormian przez Morze Czerwone*, „Awedis”, 2009, nr 1, s. 6
- Bachulski A., *Andrychiewicz vel Andrychewicz Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 98
- Balzer O., *Skartabelat w ustroju szlactwa polskiego*, Lwów 1911
- Bar A., *Abgarowicz Kajetan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 4-5
- Bar A., *Abrahamowicz Adolf*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 9
- Barącz S., *Pamiętnik dziejów polskich z aktów urzędowych lwowskich i z rękopismów*, Lwów 1855
- Barącz S., *Rys dziejów ormiańskich*, Tarnopol 1859
- Barącz S., *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856
- Bartoszewicz J., *Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Napisał ks. Sadok Barącz Dominikan. Lwów. 1856*, „Biblioteka Warszawska”, 1857, 4, s. 493-515
- [Bebutow] Бебутов, Давид Осипович, w: *Русский биографический словарь*, 2, Санкт-Петербург 1900, s. 626-627
- Benucci F., *Le virtù dei 'tenenti' polonici, tra classicità e cristianità*, „Perspektywy Kultury / Perspectives on Culture”, 41, 2023, s. 15-47
- Ber J., *Ormianie polscy w Besarabii*, „Lehahayer”, 4, 2017, s. 99-147
- Bezviconi G. G., *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, 1-2, București 1940, 1944
- Błaszczak G., *Herbarz szlachty żmudzkiej*, 1-6, Warszawa 2015-2016
- Bobrowicz J. M., *Dodatek do herbarza ks. Kaspra Niesieckiego*, Lipsk 1844
- Bohosiewicz A., *Ormiańska rodzina Bohosiewiczów*, Kraków 2012
- Bohosiewicz M., *Hadzewicz Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, 9, Wrocław 1960-1961, s. 225
- Bohosiewicz-Żukowska E., *Michał Andrzej Jan Bohosiewicz (1926-1988)*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 76/77, 2014, s. 58-60
- Boniecki A., Reiski A., *Herbarz polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, 1-16, Warszawa 1899-1913
- Brzozowski S. M., *Piotrowski Adam Tymoteusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 27, Wrocław 1981, s. 516-617
- Buszko J., *Janowicz Kazimierz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962-1964, s. 555
- Buszko J., *Jędrzejowicz Adam*, w: *Polski słownik biograficzny*, 11, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964-1965, s. 238-239
- [Bższkianc] Բժշկեանց Մ. [Bższkianc M.], *Ճամայարհորդութիւն ի Լեհաստան և յայլ կողմանս բնակեալս ի հայկազանց տէրեղոց ի նախնեաց Անի քաղաքին* [Podróż do Polski, oraz do innych miejsc zamieszkiwanych przez Ormian pochodzących z miasta Ani], Վենետիկ [Wenecja] 1830
- Chorowiec O., *Herbarz szlachty wołyńskiej*, 1-2, Radom 2012, 2013
- Ciechanowicz J., *Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, 1-5, Rzeszów 2001
- Czachowski K., *Eminowicz Roman Radogost*, w: *Polski słownik biograficzny*, 6, Kraków 1948, s. 266
- Czaplińska M., Homola I., *Ossoliński Józef Kajetan* w: *Polski słownik biograficzny*, 24, Wrocław–Warszawa–Kraków 1979, s. 414-416

- Czarniecki S., *Szajnocha Władysław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 46, Warszawa–Kraków 2010, s. 511–513
- [Czernećkij] Чернецький Є., *Фонди дворянських установ Російської імперії в архівах Білорусі, Естонії, Латвії, Литви, Молдови, Польщі, України та Фінляндії*, Біла Церква 2013
- [Czernećkij] Чернецький Є. *Правобережний гербівник*, 1–4, Біла Церква 2006–2008
- [Czernećkij] Чернецький Є., *Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.)*. Джерела, структура стану, роди, Біла Церква 2007
- [Daszkewycz] Дашкевич Я., *Проблеми вивчення генеалогії вірменів України*, w: *Тези повідомлень та доповідей Четвертої наукової геральдичної конференції*, Львів 1994, s. 30–32; przedruki: [Daszkewycz] Дашкевич Я., *Вірмени в Україні: дорогами тисячоліть*. Збірник наукових праць, red. І. Гаюк, Львів 2012, s. 1005–1007; idem, *Проблеми изучения генеалогии армян Украины*, „Հայկական Ծաղկաւորութիւնը” / „Armenian Genealogy” / „Армянская генеалогия: научный альманах”, Ц / 1, 2022, s. 86–88
- Daşchievici A. M., *Nobilimea bucovineană în serviciul Casei de Habsburg 1801–1918*, „Țara Fagilor”, 22–24, 2014–2015, s. 49–99
- Demidowicz T., *Reforma szlachectwa w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, „Czasopismo Prawno-historyczne”, 62, 2010, 2, s. 145–170
- [Dopołnienie] Дополнение II к списку дворян Царства Польского / Dodatek II do Spisu szlachty Królestwa Polskiego, Варшава/Warszawa 1854
- Dorobisz J., *Epilog wielkiej legacji Krzysztofa Zbaraskiego do Stambułu – misja Krzysztofa Serebkowicza z 1623 roku*, w: *Region nadczarnomorski w polityce europejskiej: przeszłość – dzień dzisiejszy*, red. T. Ciesielski, W. Kusznir, Odessa–Opole–Wrocław, 2008, s. 66–70
- [Dumin] Думин С. В., *Списки дворянских родов Российской империи по губерниям*. Библиографический указатель, w: *Летопись Историко-родословного общества в Москве*, 3, Москва 1995
- Dunin-Borkowski J. S., *Almanach błękitny. Genealogie żyjących rodów polskich*, Warszawa–Lwów 1908
- Dunin-Borkowski J. S., *Genealogie żyjących utytułowanych rodzin polskich*, Lwów 1895
- Dunin-Borkowski J. S., *Rocznik szlachty polskiej*, 1, Lwów 1881; 2, Lwów 1883
- Dunin-Borkowski J. S., *Spis nazwisk szlachty polskiej*, Lwów 1887
- Dunin-Wąsowicz M., *Jerzy hr Dunin Borkowski, prezes polskiego Towarzystwa Heraldycznego, zmarł dn. 23. października b. r. w Młyniskach, w pow. trembowelskim*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 1, 1908, 6, s. 81–83
- Dworzaczek W., *Boniecki-Fredro Adam Józef Feliks*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, Kraków 1936, s. 302–303
- Dzidulewicz S., *Herbarz rodzin tatarskich w Polsce*, Wilno 1929
- Dzidulewicz S., *Jak się legitymowano ze szlachectwa przed b. Heroldyą Królestwa Polskiego*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 7, 1914, s. 31–33
- Dzidulewicz S., *Pierwiastki turańskie u szlachty ukraińskiej*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 10, 1931, 6, s. 133–140
- Dziedzic S., *Zmarł Stanisław Czech*, „Kraków”, 2013, 3, s. 91

- Dzięcielski M., *Pochodzenie szlachty łęborskiej i rozwój własności ziemskiej na przykładzie Dzięcielca i rodziny Dzięcielskich*, „Biuletyn Historyczny Łęborskiego Bractwa Historycznego”, 1999, 10, s. 12-23
- Dzięcielski M., *Przyczynki do historii rodu*, „Verbum Nobile”, 1997, 1 (11), s. 26-27
- Elektorów poczet, którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III. roku 1674, Augusta II. roku 1697, i Stanisława Augusta roku 1764, najjaśniejszych Królów Polskich, Wielkich Księżąt Litewskich, i.t.d.*, ułożył i wyd. O. Zaprzaniec z Siemuszowej Pietruski, Lwów 1845
- Eminowicz E., *The Eminowicz Family / Rodzina Eminowiczów 1628-1988*, Kraków 1988
- Familieile boierești din Moldova și Țara Românească: enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, 1-3, București 2004-2014, red. M.-D. Sturdza
- Farenholz W., Rolle J., *O śmiertelności w guberni podolskiej*, w: *Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*, 10, Warszawa 1866
- Frölichsthal G. v., *Der Adel der Habsburgermonarchie im 19. und 20. Jahrhundert*, In-singen 2008
- Frank zu Döfering K. F. v., *Alt-Österreichisches Adels-Lexikon*, 1, (1823-1918), Wien 1928
- Frank-Döfering P. v., *Adelslexikon des österreichischen Kaisertums: 1804-1918*, Wien 1989
- Genealogisches Handbuch del Adels*, 120, *Freiherrliche Häuser*, 21, Limburg 1999
- [Gerbownik] *Гербовник дворянских родов царства Польского Высочайше утвержденный / Herbarz rodów szlacheckich Królestwa Polskiego Najwyżej zatwierdzony*, 1-2, [oprac. Н. И. Павлицев], Варшава/Warszawa 1853
- Getka-Kenig M., „*Najpierwsze przy Tronie dostojeństwo*” — *napoleoński centralizm a pojęcie elity w Księstwie Warszawskim*, „Kwartalnik Historyczny”, 120, 2013, 2
- Getka-Kenig M., *Nobilitacje i nobilitowani w Królestwie Polskim w latach 1816-1830 – próba charakterystyki*, „Przegląd Historyczny”, 100, 2009, 4
- Gizowski M., *Armoriał ormiański (1). Rycerz ormiański*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 5, 1995, s. 22-23
- Gizowski M., *Armoriał ormiański (2). Bóloz*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 6, 1995, s. 20-21
- Gizowski M., *Armoriał ormiański (3). Róg Bernatowiczów*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 11, 1998, s. 18-19
- Gizowski M., *Armoriał ormiański (4). Ormiańska Podkowa*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 15, 1999, s. 20-21
- Gizowski M., *Armoriał ormiański (5). Rączy Koń Krzeczunowiczów*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 16, 1999, s. 22-23
- Gizowski M., *Armoriał ormiański (6). Gmerki ormiańskie*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 19, 2000, s. 16-19
- Gizowski M., *Ormianie na Wybrzeżu Gdańskim*, Warszawa 1994, *Publikacja Koła Zainteresowań Kulturą Ormian*, 25
- Gizowski M., *Specyfika heraldyczna herbu rodowego księdza arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 12/13, 1998, s. 15-24
- Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser*, 91, Gotha 1941

- Górzyński S., *Arystokracja polska w Galicji. Studium heraldyczno-genealogiczne*, Warszawa 2009
- Górzyński S., *Nobilitacje w Galicji w latach 1772-1918*, w: *Spółeczeństwo polskie XVIII i XIX wieku. Studia o rodzinie*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1991, s. 81-136
- Górzyński S., *Nobilitacje w Galicji w latach 1772-1918*, Warszawa 1997
- Gudenus J. J., *Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája*, Budapest 2010
- Guziołek M., *Rzeszowskimi śladami rodu Jana Budaja*, „Widnokrąg”, dodatek literacki do „Nowin Rzeszowskich”, 1970, nr 3 (433), s. 2
- Hahn W., *Antoniewicz Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 139-140
- Harlfinger R., *Schenk, Josef Eduard Frh. von*, w: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, 10, Wien 1994, s. 78-79
- Hefner O. T. v., *Neues Wappenbuch des blühenden Adels im Königreiche Galizien*, München 1863
- Hefner O. T. v., *Stammbuch des blühenden und abgestorbenen Adels in Deutschland*, Regensburg 1866
- Herbarz rodzin ormiańskich w Polsce*, oprac. K. Gajzler, Biuro Koronne Heraldyczno-Genealogiczne „Graf” w Łodzi, wydruk komputerowy
- Herbarz szlachty Inflant Polskich z 1778 roku*, oprac. A. Heymowski, w: *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, 2, Buenos Aires 1964, s. 9-58
- Heyer v. Rosenfeld F., Bojaničić I. v., *Der Adel von Galizien, Lodomerien u. der Bukowina*, J. Siebmacher's grosses Wappenbuch, 32, Nürnberg 1905
- Heymowski A., „Swedis” nobility created by John II Casimir, the last Polish king of the Vasa dynasty, w: *Genealogia et heraldica*. 16-21 August 1984, ed. B. C. Bergroth, Helsinki 1986, s. 548-353
- Homola I., *Jakubowicz Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, 10, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964, s. 376-377
- Hueck W. v., *Adelslexikon*, 1-16, Limburg an der Lahn 1972-2005
- Jabłonowski A., *Pisma*, 1, *Ziemie ruskie Rzeczypospolitej*, Warszawa 1910
- Jakubowicz A., *Słownik biograficzny Ormian polskich*, [Kraków] 1986
- Janik M., *Ormianie w Księstwie Siewierskim i na jego dawnych ziemiach po inkorporacji do Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”, 96/97, 2019, s. 43-65
- Jaśkiewicz B., *Grzegorzowicz (Hrehorowicz) Piotr*, w: *Polski słownik biograficzny*, 9, Wrocław 1960-1961, s. 97-98
- Jaworski F., *Nobilitacja miasta Lwowa*, Lwów 1909
- Jedlicki J., *Klejnot i bariery społeczne. Przeobrażenia szlachectwa polskiego w schyłkowym okresie feudalizmu*, Wrocław 1968
- Johannissyan A., *Israel Ory und die armenische Befreiungsidee. Inaugural Dissertation*, [München] 1913
- Józefowiczówna M., *Jakubowicz Paschalis*, w: *Polski słownik biograficzny*, 10, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964, s. 378-379
- Juśko E., *Nobilitacje i indygenaty jako droga awansu społecznego w Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku*, Tarnów 2006
- Kajetanowicz D., *Augustynowicz Jan Tobiasz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 185

- Kalicki B., *Nobilitacje króla Stefana w wyprawie moskiewskiej 1579-1582*, w: *Albumy lwowskie*, wyd. A. Nowakowski, Lwów 1862, s. 79-80
- Kamela M., *Słowacki Juliusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 39, Warszawa–Kraków 1999, s. 58-73
- Kamela M., *Słowacki Władysław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 39, Warszawa–Kraków 1999, s. 73-74
- Kamela M., Skrejko M., *Stromenger Karol*, w: *Polski słownik biograficzny*, 41, Warszawa–Kraków 2006, s. 359-360
- Kamiński A., *Teodor (Bogdan) Łuszczynski – archiwista, genealog i pamiętnikarz (1811-1896)*, „Archeion”, 54, 1970, s. 93-114
- Karigl H., *Schenk Josef Wilhelm Frh. von*, w: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, 10, Wien 1994, s. 79
- Kierkorowicz E., *Polscy potomkowie rodzin ormiańskich*, Kraków 2009
- Knutel D. G., *Sadok Barącz (1814–1892)*, w: *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, 2, red. J. Maternicki, P. Sierżęga, L. Zaskilniak, Rzeszów 2014, s. 33-40
- [Kobyłański] Кобилянський А., Чернецький Є., *Правобережний гербівник*, Біла Церква 2012
- Komorowski R. T., *Herby w dawnej Polsce*, cz. XVIII, *Herby szlachty pochodzenia ormiańskiego*, „Gazeta Antykwaryczna”, 2001, nr 3, s. 78-80
- Koneczny F., *Geneza uroszczeń Iwana III do Rusi Litewskiej*, „Ateneum Wileńskie”, 3, 1926
- Kopczyńska-Kłos H., *Poradnik genealogiczny do badań nad pochodzeniem polskich rodzin ormiańskich*, Warszawa 2017, druk powielany
- Kopczyńska-Kłos H., *Projekty genealogiczne Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich*, „Lehahayer”, 5, 2018, s. 297-305
- Korwin L., *Korwinowie*, Kraków 1935
- Korwin L., *Ormiańskie rody szlacheckie*, Kraków 1934, reprint: Bonn 1985, *Bibliotheca Corviniana*, 2
- Korwin L., *Szlachta mojżeszowa*, 1, *Szlachta wyznania mojżeszowego w Europie*, Kraków 1938, 2, *Szlachta neoficka*, Kraków 1939
- Korwin Kruczkowski S., *Poczet Polaków wyniesionych do godności szlacheckiej przez monarchów austriackich w czasie od roku 1773 do 1918. Dalej tych osób, którym wymienieni władcy zatwierdzili dawne tytuły książęce względnie hrabiowskie lub nadali tytuły hrabiów i baronów jak niemniej tych, którym zatwierdzili staropolskie szlacheństwo*, Lwów 1935
- Koźmiński Z., *Nobilitacje i indygenaty króla Stanisława Augusta w zbiorze rękopisów Zamku*, „Kronika Zamkowa”, 5 (7), 1986, s. 21-24
- Król-Mazur R., *Miasto trzech nacji. Studia z dziejów Kamieńca Podolskiego w XVIII wieku*, Kraków 2008
- [Krupiński] Крупенский А. Н., *Полный список лиц избранных бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времени присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912 год*, Санкт-Петербург 1912
- Krzeczunowicz A., *Kornel Krzeczunowicz – wkład w niepodległą Polskę*, w: *Polscy Ormianie w drodze do niepodległej Polski. Materiały z konferencji naukowej Kraków, 9-10 października 2018 r.*, red. S. Dziedzic, J. Paluch, Kraków 2018, s. 105-113
- Krzeczunowicz K., *Historia jednego rodu i dwu emigracji*, Londyn 1972

- Krzeczunowicz K., *Leon Sapieha 1883–1944*, Londyn 1967
- Krzeczunowicz K., *Ostatnia kampania konna. Działania jazdy polskiej przeciw armii konnej Budiennego w 1920 roku*, Londyn 1971
- Krzeczunowicz K., *Ułani księcia Józefa. Historia 8 Pułku Ułanów ks. Józefa Poniatowskiego 1784–1945*, Londyn 1960
- Kubit B., *Ormianie w Gliwicach, Muzeum w Gliwicach, cykl „Gliwickie mniejszości”, czerwiec – październik 2001*, Gliwice 2001
- Kukiel M., *Baubounabik (Babunabek, Baubonobek, Babonaubek) Tadeusz Daniel*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 355
- Kukiel M., *Czajkowski Jan Euzebiusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 4, Kraków 1938, s. 153-154
- Kuropatnicki E. A., *Wiadomość o kleynocie szlacheckim oraz herbach domów szlacheckich w Koronie Polskiej i Wielkim Xięstwie Litewskim*, Warszawa 1789
- Lachs J., *Awedyk Jan Nepomucen*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 189
- Leitgeber S., *Nowy almanach błękitny*, oprac. i uzupełn. A. Bieniaszewski, R. T. Prinke, D. Zaroszyć, Poznań–Warszawa 1993
- Lenczewski T., *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, 1, Warszawa 1997
- Lenczewski T., *Genealogie rodów utytułowanych w Polsce*, 2 (nieopublikowane)
- Lenczewski T., *Materiały do genealogii rodu Bóroz Antoniewiczów* (nieopublikowane)
- Lenczewski O., *Polonica in the Registrum equitum Sancti Sepulchri (1561-1848)*, „*Nasza Przyszłość*”, 138, 2022, 2, s. 135-156
- Lepszy L., *Żegota Pauli, jego żywot i spuścizna literacka*, Kraków 1897
- Leszczyńska B., *Zofia i Karol Antoniewiczowie, czyli o miłości silniejszej niż cierpienie i śmierć*, w: *Motywy miłości w wybranych tekstach literackich i innych dziedzinach kultury*, red.: P. Szymczyk, E. Chodźko, Lublin 2018, s. 172-191
- [Lisiejczykow] Лисейчиков Д. В., Глинский Е. С., *Маджарские: армянский род в истории Беларуси*, Минск-Ереван 2023
- Louis-Wawel J., *Początkowe sądownictwo austriackie w Galicji (1772-1784)*, Lwów 1897, odbitka z: „*Przegląd Prawa i Administracji*”, 22, 1897
- Ławniczak P., *Sekretariat Stanu Księstwa Warszawskiego (1807–1813)*, „*Archiwa, Kancelarie, Zbiory*”, 4, 2013, s. 33-77
- Łódzia-Czarniecki K., *Herbarz polski*, 1-2, Gniezno 1875-1882
- Łoziński B., *Galicyjski Sejm Stanowy (1817-1845)*, Lwów 1905
- [Łysenko] Лисенко С., Чернецький Є., *Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)*, Біла Церква 2002
- [Łysenko] Лисенко С., Чернецький Є., *Легітимована правобережна шляхта (кінець XVIII – середина XIX ст.)*, 2-5, Біла Церква 2006
- [Magalan] Магальян А., *Меликства Арцаху и меликские дома*, Ереван 2007
- Makowski S., Sudolski Z., *W kręgu rodziny i przyjaciół Słowackiego. Szkice i materiały*, Warszawa 1967
- Maleszewski J., *Tytuły szlacheckie nadawane przez Stolicę Apostolską*, „*Herold*”, 3, 1932, 4, s. 91-97
- Marcinek R., K. Ślusarek, *Legitymacje szlachty w Galicji w XVIII i XIX wieku*, „*Biuletyn Polskiego Towarzystwa Heraldycznego*”, 11, 1994, s. 11-14
- Marcinek R., Ślusarek K., *Materiały do genealogii szlachty galicyjskiej. Część I: A-K*, Kraków 1996

- Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, red. Sz. Konarski, A. Heymowski, 1-10, Buenos Aires–Paryż 1963-2005
- Materiały genealogiczne, indygenaty w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, oprac. A. Wajs, Warszawa 2001
- Matthee R., *Gurdziecki Bogdan*, w: *Encyklopaedia Iranica*, 11, 4, s. 403-404
- Matuszewski J., *Nagana szlachectwa w Polsce w XV i XVI wieku*, Łódź 1871, odbitka z: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, *Nauki Humanistyczno-Społeczne*, 77 [Melik-Szachnazarow] Мелик-Шахназаров А., *Владетели Варанды на службе Империи*, Москва 2011
- Meloch M., *Bogdanowicz Florian*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, Kraków 1936, s. 189
- Meyet L., *Gniazdo poety*, „Gazeta Lwowska”, 1902, nr 259-269, 1903, nr 141-148
- Meyet L., *Szlachectwo rodu Słowackich. Kartka ze stosunków rodzinnych Juliusza Słowackiego na podstawie nieznananych materiałów*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1904, 1, 2
- Mękicka J., *Exlibris śląski w milenijnym roku 1966*, Katowice 1966
- Michalski J., *Hadziewicz Piotr*, w: *Polski słownik biograficzny*, 9, Wrocław 1960-1961, s. 226
- Micha J., *Heraldyka nobilitowanych w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Kielce 2017
- Micha J., *Nobilitacja Bernarda Krzysztofa Bernatowicza-Bernackiego wystawiona w Krakowie, 2 luty-14 marzec 1676 roku*, Kielce 1994, *Nobilitacje i Indygenaty w Rzeczypospolitej 1434-1794*, teka 3, z. 16
- Micha J., *Nobilitacja Jana Januszowskiego wystawiona w Krakowie, 24 stycznia 1588 roku*, Kielce 1991, *Nobilitacje i indygenaty w Rzeczypospolitej 1434-1794*, teka 1, z. 3
- Mikuła J., *Antoniewicz Karol*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 139
- Miławicki M., „Świat ode mnie zawsze rzeczy nadzwyczajnych wymagał, a ponadto niesłusznie”. *O Sadok Wincenty Barącz OP (1814–1892) w świetle źródeł*, „Lehahayer”, 2, 2013, s. 153-198
- Mitu M., *Viața lui Ioan Budai-Deleanu*, București 2017
- [Moskowskoje] Московское дворянство. Алфавитный список дворянских родов, с кратким указанием важнейших документов, находящихся в родословных делах Архива Московского дворянского собрания, Москва 1910
- Nagielski, *Tadeusz Daniel Boubonombek. Pers w służbie króla i Rzeczypospolitej*, w: *Afryka, Orient, Polska. Prace ofiarowane profesorowi Andrzejowi Dziubińskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. S. Kuczyński, M. Tymowski, Warszawa 2007, s. 199-216
- Natoński B., *Lenkiewicz Gabriel*, w: *Polski słownik biograficzny*, 17, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 57
- Nicieja S. S., *Cmentarz Łyczakowski we Lwowie*, Wrocław 1989
- [Niesiecki K.], *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, 1-10, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk 1839-1846
- [Niesiecki K.], *Korona Polska przy złotej wolności starożytnemi rycerstwa polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego kleynotami naywyższymi honorami heroicznym męstwem y odwagą, wytworną nauką a naypierwey cnotą, nauką, pobożnością y świętobliwością ozdobiona [...]*, 1-4, Lwów 1728-1743

- Nowak M., *Legitymacje szlachectwa na ziemiach polskich pod zaborami*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, 26, 2023, s. 167-185
- Okolski S., *Orbis Polonus splendoribus coeli, triumphis mundi, pulchritudine animantium condecoratus, in quo antiqua Sarmatorum gentiliata pervetusta nobilitatis insignia etc. specificantur et relucet*, 1-3, Cracoviae 1641-1643
- Olszewski K., *Passakas Felicjan Kajetan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 25, Wrocław–Warszawa–Kraków 1980, s. 252-254
- Opas T., *Z problemów awansu społecznego mieszczan w XVII i XVIII w. O przenikaniu do stanu szlacheckiego i duchownego*, „Przegląd Historyczny”, 65, 1974, 3, s. 465-475
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego na pięciorybku ksiąg rozdzielone*, pierwsze wydanie: Kraków 1584, drugie wydanie K. J. Turowskiego: Kraków 1858
- Patelski M., *Kornel Krzeczunowicz – żołnierz, ziemianin i pisarz*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż), 138, 2001, s. 98-114
- Pawłowski B., *Amira Jan Chrzyciel*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 87
- Pereszczako A. M., *Nobilitacje i indygenaty w Rzeczypospolitej w XVIII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, 33, 1985, 2, s. 103-165
- Perkowski T., *Legitymacje szlachty polskiej w prowincjach zabranych przez Rosję*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 17, 1938, 5, s. 69-76
- Petrowicz G., *L'Unione degli Armeni di Polonia con la Santa Sede (1626–1686)*, Roma 1950
- Pininski P., *Bonnie Prince Charlie. His life, family, legend*, Edinburgh 2022
- Piniński P., *Dziedzic Sobieskich, Bohater ostatniej wojny o niepodległość Szkocji*, tłum. K. Michałowicz, Poznań 2013
- Piniński P., *Ostatni sekret Stuartów. Dzieci Karoliny księżnej Albany*, tłum. K. Hildenbrandt, Warszawa 2001
- Piotrowski L., *Znaczenie i zastosowanie kąpieli w ciągu historii*, „Nowiny Podhalańskie”, 3, 1937, nr 9
- Piotrowski L., *Szkic historii żegiestowskiego zdrojowiska*, „Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Balneologicznego”, 14, 1935, s. 275-288
- Platt J., *Pani kasztelanowa owrucka. Przyczynek do biografii Adama Naruszewicza*, „Przegląd Humanistyczny”, 4, 1960, 1, s. 115-124
- Plewczyński M., *Ludzie Wschodu w wojsku ostatnich Jagiellonów*, Warszawa 1995
- Pociecha W., *Balicki Stanisław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 232-233
- Poczet szlachty galicyjskiej i bukowińskiej*, Lwów 1857
- Pohorecki F., *Bohdanowicz Grzegorz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, Kraków 1936, s. 221
- Pohorecki F., *Czajkowski Władysław Wiktor*, w: *Polski słownik biograficzny*, 4, Kraków 1938, s. 160
- Polackówna H., *Szlachta na Siewierzu Biskupim w latach 1442-1790*, Lwów 1913
- Polska encyklopedia szlachecka*, 4, oprac. S. J. Starykoń-Kasprzycki, M. Dmowski, Warszawa 1937
- Pomarański S., *Andrychiewicz Walenty*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 98-99
- Popa A., *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți*, „Revista Istorică”, 6, 1995, 5-6

- Prokopowitsch E., *Der Adel in der Bukowina*, w: *Spuren der deutschen Einwanderung in die Bukowina vor 200 Jahren – Grenzschutz und Adel in österreichischen Zeit*, red. R. Wagner, München 1983, s. 116-179
- Prokopowitsch E., *Moldauische Bojaren als Emigranten in der Bukowina*, „Südost-Forschungen”, 19, 1960, s. 390-393
- Protopopescu L., *Noi contribuții la biografia lui Budai-Deleanu*, București 1967
- Prusiewicz A., *Cmentarze kamienieckie. Przyczynek do genealogii obywatelstwa Kamienieckiego*, „Litwa i Ruś”, 1912
- Ptaśnik J., *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Warszawa 1949
- Pułaski K., *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy*, 1, Brody 1911, 2, oprac. T. Epstein, S. Górzyński, Warszawa 1991
- Pustelak D., *Ród Jędrzejowiczów w okresie autonomii Galicji*, Rzeszów 2011
- Rawicz E., *Indygenat w Polsce za Stanisława Augusta*, Przemyśl 1924, odbitka z: „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu”, 5, 1924
- Red., *Andrychiewicz Ignacy Andrzej*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 98
- Red., *Andrychiewicz Władysław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 99-100
- Red., *Isakowicz Izaak Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962-1964, s. 170-171
- Reychman J., *Gurdiecki Bogdan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 9, Wrocław 1960-1961, s. 40-41
- [Rodosłownaja] *Родословная книга дворянства Московской губернии*, red. Л. М. Савелов, Москва [1914]
- Rolle A. J., *Wybór pism*, 2, *Gawędy historyczne*, Kraków 1966
- Rozwadowski E., *Historia rodziny Jordan Rozwadowskich*, Wrocław 2015
- Rychlikowa I., *Losy fortun magnackich w Galicji 1772-1815*, „Kwartalnik Historyczny”, 95, 1988, 3, s. 127-172
- Ryszkiewicz A., *Minasowicz Jan Klemens*, w: *Polski słownik biograficzny*, 21, Wrocław–Warszawa–Kraków 1976, s. 273-274
- Ryszkiewicz A., Daranowska-Łukaszewska J., *Starzyński Bolesław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 42, Warszawa–Kraków 2004, s. 452-455
- Schnür-Peplowski S., *Cudzoziemcy w Galicji (1787-1840)*, Kraków 1898
- Schnür-Peplowski S., *Z przeszłości Galicji (1772-1862)*, Lwów 1895
- Semkowicz A., *Wywody szlachectwa w Polsce XIV-XVII wieku*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, 3, 1911-1912, nr 152
- Semkowicz W., *Ś.p. Adam Fredro Boniecki*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 2, 1909, 8-9, s. 105-109
- Sęczyński E., *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*, przygotował do druku S. Górzyński, Warszawa 2000
- Siarczyński F., *Obraz wieku panowania Zygmunta III króla polskiego*, 2, Lwów 1828
- Skowron R., *Z Isfahanu do Warszawy. Pośmiertne inwentarze mienia po Salomonie Syrim (Zgórskim), pośle króla Jana III Sobieskiego do Persji*, „Lehahayer”, 10, 2023, s. 105-134
- Skreń R., *Minasowicz Józef Dionizy*, w: *Polski słownik biograficzny*, 21, Wrocław–Warszawa–Kraków 1976, s. 277-278

- Skręt R., *Słowacki Euzebiusz Tomasz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 39, Warszawa–Kraków 1999, s. 56-58
- Smoleński W., *Mieszczanństwo warszawskie w końcu wieku XVIII*, Warszawa 1976
- Sobczyńska-Szczepańska M., Pyzel K., *Jerzy Szymonowicz i Jan Reisner w Rzymie – obalenie mitów*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 85, 2023, 1, s. 70-93
- Sokołowska A., *Hankiewicz Stefan Kazimierz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 9, Wrocław 1960-1961, s. 275-276
- Sokulski J., *Bohdanowicz Kazimierz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, Kraków 1936, s. 222
- Sokulski J., *Borkowski Jerzy Sewer Teofil Dunin*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, Kraków 1936, s. 333
- Sokulski J., *Eminowicz Władysław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 6, Kraków 1948, s. 266-267
- [Spisok] *Список дворян Киевской губернии*, Киев 1906
- [Spisok] *Список дворян, внесенных в дворянскую родословную книгу Подольской губернии*, Каменец-Подольск 1897
- [Spisok] *Список дворян, внесенных в родословную книгу Подольской губернии*, Каменец-Подольск 1913
- [Spisok] *Список дворян Волынской губернии*, Житомир 1906
- [Spisok] *Список дворянам Царства Польского, с приобщением кратких сведений о доказательствах дворянства / Spis szlachty Królestwa Polskiego z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa*, Варшава/Warszawa 1851
- [Spisok] *Список землевладельцев и арендаторов Волынской губернии, во владении коих находится не менее 50 десятин земли*, Житомир 1913
- Starzyński S., *Abrahamowicz Dawid*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 9-10
- Stopka K., *Genealogia Torosowiców, czyli o przodkach i rodzinie twórcy unii Ormian polskich z Kościołem katolickim*, „Lehahayer”, 3, 2015, s. 7-60
- Stopka K., *Milites at nobiles: Ormianie a stan szlachecki Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego od XIV do XVI wieku*, „Lehahayer”, 5, 2018, s. 15-106
- Stopka K., *Serebkowicz Krzysztof (Serobjan Chaczatur)*, w: *Polski słownik biograficzny*, 36, Warszawa–Kraków 1995, s. 296-299
- Stopka K., *Siekierzyński Ambroży, zw. Ormiańczykiem h. Zadora*, w: *Polski słownik biograficzny*, 36, Warszawa–Kraków 1996, s. 575-576
- Stopka K., *Spendowska Rypsyma*, w: *Polski słownik biograficzny*, 41, Warszawa–Kraków 2001, s. 67-68
- Stopka K., *Spendowski Bohdan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 41, Warszawa–Kraków 2001, s. 68-69
- Stopka K., *Syri Zgórski Salomon*, w: *Polski słownik biograficzny*, 46, Warszawa–Kraków 2009-2010, s. 285-288
- Stopka K., *Torosowicz Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 434-444
- Stopka K., Zięba A. A., Artwich A., Agopsowicz M., *Ormiańska Warszawa*, Warszawa 2012
- Stupnicki H., *Herbarz polski*, 1-3, Lwów 1855-1862
- Suchojad H., *Problem nobilitacji oraz indygenatów na sejmikach małopolskich i wielkopolskich w latach 1669-1696*, „Śląski Kwartalnik Historyczny”, 1996, 1/3, s. 169-177

- Szczygielski W., *Lenkiewicz Adam*, w: *Polski słownik biograficzny*, 17, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 54-55
- Szczygielski, *Miączyński Kajetan Adam*, w: *Polski słownik biograficzny*, 20, Wrocław–Warszawa–Kraków 1975, s. 562-564
- Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu. Materiały z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764-1775*, wyd. B. Dybaś, P. A. Jeziorski, współpraca T. Wiśniewski, Toruń 2018
- Szongott K., *A magyarhoni örmény családok genealogiája – tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezetékek és keresztnévek etymologiai értelmére*, Szamosújvár 1898; edycja rumuńska: *Genealogia familiilor armene din Transilvania, luând în considerare înrudirea dintre ele și etimologia numelor de familie și a celor de botez, utilizând izvoare originale și inedite*, tłum. A. Ghiță, przedmowa L. Nastasă-Kovács, București 2016
- Szulc, *Eques auratus w dawnej Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Lodziensis”, „Folia Iuridica”, 38, 1988, s. 59-97
- Szulc T., *Lekkomyślność, niedbalstwo, niekompetencja. Uwagi o książce [...]*, „Kwartalnik Historyczny”, 116, 2009, 1, s. 133-144
- Szumowski W., *Galicja pod względem medycznym za Jędrzeja Krupińskiego, pierwszego protomedyka 1772-1783*, Lwów 1907
- Śliwa T., *Potoczki (Potocki) Jan Antoni*, w: *Polski słownik biograficzny*, 28, Wrocław–Warszawa–Kraków 1984-1985, s. 238-239
- Ślusarek K., *Austria wobec polskiej szlachty w Galicji w latach 1772-1861*, „Studia Historyczne”, 55, 2012, 2, s. 186-200
- Śmidoda F., *Bohdanowicz Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, 2, Kraków 1936, s. 221-222
- Święcicka E., *Nauka, zabawa, dyplomacja i wojna w trójkącie szwedzko-polsko-tureckim. Na podstawie listów Zachariasza i Ewy Gamockich a także Jana Herbiniusa z Riksarkivet*, w: *Polonica in the Swedish National Archives, The Skokloster Collection and other Materials*, red. A. Nowicka-Jeżowa, E. Teodorowicz-Hellman, Stockholm 2007, „Stockholm Slavic Papers”, 14, s. 89-103
- Święcicka E., *Zachariasz Gamocki. A Polish Nobleman in Swedish Service*, w: *Allvarlig debatt och rolig lek. En festskrift tillägnad Andrzej Nils Uggla*, Uppsala 2000, s. 78-95
- Święcki T., *Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, wyd. J. Bartoszewicz, 1-2, Warszawa 1858-1859
- Theodorowicz L., *Nieco o heraldyce i rodach Ormian polskich*, Lwów 1925
- Treiderowa A., *Madżarski Leon*, w: *Polski słownik biograficzny*, 19, Wrocław–Warszawa–Kraków 1974, s. 128-129
- Trelińska B., *Album armorum Regni Poloniae XV-XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV-XVIII w.*, Lublin 2001
- Tryjarski E., *Ze studiów nad rękopisami i dialektem kipczackim Ormian polskich*, 3, *Katalogi alumnów Kolegium teatyrńskiego we Lwowie*, „Rocznik Orientalistyczny”, 24, 1960
- Tyrowicz M., *Abrahamowicz Eugeniusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 10-11
- Tyrowicz M., *Abrahamowicz Krzysztof*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 11

- Tyrowicz M., *Augustynowicz Odrowąż Bolesław*, w: *Polski słownik biograficzny*, 1, Kraków 1935, s. 185
- Tyrowicz M., *Czajkowski Michał Alfons*, w: *Polski słownik biograficzny*, 4, Kraków 1938, s. 159
- Tyrowicz M., *Nikorowicz Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, 23, Wrocław–Warszawa–Kraków 1978, s. 124-125
- Uranowicz Z., *Pochodzenie i narodowość Szymona Szymonowicza Bendońskiego*, w: *Sprawozdanie dyrektora c. k. gimnazjum w Złoczowie za rok szkolny 1885*, Złoczów 1885, s. 15-25
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, 1-14, Warszawa 1904-1916, 15, oprac. A. Włodarski, Warszawa 1931
- Wantuch T., *Historia ormiańskiego rodu de Kaminiczianul Theodorowicz*, „Rocznik Tarnowski”, 21, 2016, s. 73-81
- Wantuch T., *Leon Theodorowicz (1874–1940)*, „Rocznik Tarnowski”, 25, 2020, s. 189-194
- Wasył F., *Torosiewicz Franciszek Kajetan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 422-424
- Wasył F., *Torosiewicz Emil*, w: *Polski słownik biograficzny*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 420-422
- Waszkiewicz J., *Hankiewicz Hilary*, w: *Polski słownik biograficzny*, 9, Wrocław 1960-1961, s. 275
- Wdowiszewski Z., *Regesty nobilitacji w Polsce (1404-1794)*, w: *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, 9, Buenos Aires 1987
- Wereszycka H., *Passakas Mieczysław Teodor*, w: *Polski słownik biograficzny*, 25, Wrocław–Warszawa–Kraków 1980, s. 254
- Wejner A., *Kawalerowie Złotój Ostrogi w Polsce do XIX wieku*, Warszawa 1879
- Wiech S., *Klub Ruski w Warszawie. Pierwsze ćwierćwiecze działalności (1860-1885)*, „Kwartalnik Historyczny”, 131, 2024, 1
- Wieczorek J., *Wikariusze katedry krakowskiej w XIII i XIV stuleciu*, „Nasz Przyszłość”, 78, 1992
- Wielądsko W. W., *Heraldyka czyli opisanie familii y krwi związku szlachty polskiej y W.X. Lit. z ich herbami [...]*, 1-5, Warszawa 1795
- Wisłowsky M. M., *Nobilitacje w Konstytucji 3 Maja – od Rzeczypospolitej szlachecko-mieszczańskiej do polskiego społeczeństwa obywatelskiego*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, 7, 2000, s. 635-644
- Witusik A. A., *Ormiński Tomasz Franciszek*, w: *Polski słownik biograficzny*, 24, Warszawa–Wrocław–Kraków 1979, s. 248
- Woliński M., *Indeks nazwisk do Volumina Legum*, Warszawa 2017
- Woreyd *Almanach*, Warszawa 2002
- Wyrozumska B., *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995
- Zahorski A., *Łyszkiewicz Grzegorz*, w: *Polski słownik biograficzny*, 18, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 610
- Zahorski A., *Łyszkiewicz Maciej*, w: *Polski słownik biograficzny*, 18, Wrocław–Warszawa–Kraków 1973, s. 610-612
- Zajączkowski A., *Gamocki*, w: *Polski słownik biograficzny*, 7, Kraków 1948-1958, s. 263
- Zajączkowski A., *O pochodzeniu Kitowicza*, „Pamiętnik Literacki”, 43, 1952, 3/4, s. 1040-1045

- Zaleski T., *Biskup ormiański Izaak Isakowicz „Złotousty” (1824-1901) – duszpasterz, społecznik i patriota*, Kraków 2001
- Zdrada J., *Krzczunowicz Aleksander*, w: *Polski słownik biograficzny*, 15, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 510-511
- Zdrada J., *Krzczunowicz Kornel*, w: *Polski słownik biograficzny*, 15, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 511-513
- Zdrada J., *Krzczunowicz Walerian*, w: *Polski słownik biograficzny*, 15, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 513-514
- Zdrada J., *Krzysztofowicz Mikołaj*, w: *Polski słownik biograficzny*, 15, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 567
- Zdrada J., *Moysa-Rosochacki Stefan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 22, Wrocław–Warszawa–Kraków 1977, s. 167
- [Ziedgienidze] Зедгинидзе Г. Э., *Из истории польско-русских дипломатических отношений с Ираном (деятельность Богдана Гурджицкого)*. Латопеф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук. Тбилиси 1971
- [Ziedgienidze] Зедгинидзе Г. Э., *Богдан Гурджицкий на дипломатическом поприще*, Тбилиси 1983
- Zienkowska K., *Lalewicz Walenty Maciej*, w: *Polski słownik biograficzny*, 16, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, s. 415
- Zienkowska K., *Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego*, Warszawa 1976
- Zięba A. A., *Gospodarka Romaszkanów w Horodence – karta z dziejów ormiańskiej własności ziemskiej w Galicji i w międzywojennej Polsce*, w: *Ormianie – historia i kultura. Sesja naukowa, Szreniawa, 24-25 czerwca 2017*, red. A. A. Zięba, W. Mielewczyk, Szreniawa 2017, s. 104-125
- Zięba A. A., *Idea powrotu Ormian z rozproszenia do narodowej ojczyzny w świetle memorialów Roberta Bogdanowicza z 1877 i 1884 roku*, „Lehahayer”, 7, 2020, s. 191-231
- Zięba A. A., *Jak lwowscy Ormianie szlachectwa uzyskiwali*, „Cracovia Leopoldis”, 2024, 1 (114), s. 4-10
- Zięba A. A., *O ormiańskich korzeniach rodu Tyszkiewiczów*, „Lehahayer”, 5, 2018, 107-119; przekład rosyjski: A. Земба, Об армянском происхождении рода Тышкевичей, „Հայկական Ծագումնաբանություն” / „Armenian Genealogy” / „Армянская генеалогия: научный альманах”, Ц / 1, 2022, s. 29-38
- Zięba A. A., *O ormiańskich korzeniach Vincenza i ich odbiciu w jego pokuckiej mitologii*, w: *Zatrudnienie: literat. Materiały, studia i szkice o Stanisławie Vincenzie*, red. J. A. Choroszy, Wrocław 2015 (druk 2019), s. 375-420, *Biblioteka Vincenzowska*, 3
- Zięba A. A., *Torosiewicz Józef*, w: *Polski słownik biograficzny*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 424-425
- Zięba A. A., *Torosiewicz Michał Wit*, w: *Polski słownik biograficzny*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 425-427
- Zięba A. A., *Torosiewicz Teodor Jan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 430-434
- Zięba A. A., Sławińska J., *Biogramy założycielki i księżki benedyktynek ormiańskich we Lwowie*, w: *Niewiasty z pastorałami. Portrety księżki klasztoru benedyktynek ormiańskich we Lwowie: historia, konteksty, konserwacja*, red. A. A. Zięba, Warszawa–Kraków 2021, s. 11-46

- Zięba A. A., Wasyl F., *Torosiewicz Mikołaj Henryk*, w: *Polski słownik biograficzny*, 54, Warszawa–Kraków 2022, s. 428-430
- Żernicki E. v., *Der polnische Adel und die demselben hinzugetretenen andersländischen Adelsfamilien. General-Verzeichniss*, 1-2, Hamburg 1900
- Żychliński T., *Złota księga szlachty polskiej*, 5, 19, 28, Poznań 1883, 1897, 1905
- Żywczyński M., *Manugiewicz Mikołaj Jan*, w: *Polski słownik biograficzny*, 19, Wrocław–Warszawa–Kraków 1974, s. 501-502

Netografia

- <http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/krakow/k-praetoria> (K! Praetoria,)
- <http://www.antykwariatlogos.waw.pl/aukcja/2007/2007aukcja.php> (albumy rodu Korwin-Piotrowskich)
- https://pl.frwiki.wiki/wiki/Noblesse_arm%C3%A9nienne
- <https://www.polishancestors.com/armenian-nobility-in-poland>
- https://geneteka.genealodzy.pl/index.php?op=gt&lang=pol&search_lastname=awedyk&search_lastname2=&from_date=&to_date=&exac=&rid=B&bdm=B&w=21uk&rpp1=&ordertable=
- <https://gizowski.info/publikacje-naukowe/> (M. Gizowski, *Mniejszość ormiańska w strukturach państwa i społeczeństwa polskiego w latach 1945-1995*)
- <http://www.archiwum.ormianie.pl/archiwumk.phpk> (księgi metrykalne parafii ormiańskokatolickich Czernowiec, Horodenki, Lwowa, Stanisławowa, Śniatynia)
- www.ormianie.pl/files/drzewa_gen/boloz_antoniewicz (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Bołoz-Antoniewiczów*)
- www.ormianie.pl/files/drzewa_gen/abgarowicz (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Abgarowiczów*)
- www.ormianie.pl/files/drzewa_gen/roszka (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Roszków-Bogdanowiczów*)
- https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/krzysztofowiczjakubowicz1/index.htm (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Jakubowiczów*)
- https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/teodorowicz_kamieneczanul/index.htm (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Teodorowiczów Kamieneczanul*)
- https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/lukasiewicz_harandon/index.htm (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Harandon-Lukasiewiczów*)
- https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/ohanowicz/index.htm (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Ohanowiczów*)
- https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/teodorowicz/index.htm (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Teodorowiczów*)
- <https://skarbnica.ormianie.pl/?idw=541> (H. Kopczyńska-Kłós, *Genealogia Hadziewiczów*)
- https://ormianie.pl/files/drzewa_gen/romaszkan2/aqwg06.htm (H. Kopczyńska-Kłós, *Potomkowie Piotra Romaszkana*)
- http://www.wiki.ormianie.pl/index.php?title=Kacper_Tumanowicz (A. Gliński, *Kacper Tumanowicz*)
- <https://www.wielcy.pl/> (Wielka genealogia Minakowskiej)
- https://tekiluszczynskiego.bk.pan.pl/edycja_elektroniczna.php (Teki Łuszczynskiego)

- https://www.academia.edu/23763592/ORIGINILE_ALOGENE_ALE_NEAMULUI_DE_DASZKIEWICZ) (M.-A. Daŝchiewici, *Originile alogene ale neamului de Daŝkiewicz*)
- <http://www.bessarabia.ru/dvor1.htm> (*Алфавитный список дворянских родов Бессарабской губернии, внесённых в дворянскую родословную книгу [1821 – 1916]*)
- https://tekidworzaczka.bk.pan.pl/edycja_elektroniczna.php (*Edycja elektroniczna Tek Dworzaczka*, oprac. J. Wiślocki, A. Bieniaszewski, R. T. Prinke)
- http://agadd.home.pl/metrykalia/301/sygn.%20752/pages/PL_1_301_752_0232.htm
- <https://www.witkowscy.net/wp/?p=624> ([M. Baraniecka-Witkowska], *Odejskie ks. Stefana Moysy-Rosochackiego TJ*)
- <https://www.kf0015.cz/anton-kumpf-mikuli-baron-predznamkovych-celistvosti>, I. Leiš, *Anton Kumpf-Mikuli – baron předznámkových celistvosti*

Andrzej A. Zięba, The Nobility of Polish Armenians from the 14th to the 20th Century (Outline of Issues)

Abstract: The article is an introduction to analysis of the phenomenon of social advancement in the community of Polish Armenians, allochthonous in terms of the origin and minority in terms of the ethnicity, experienced by obtaining nobility status, throughout the history of Poland from the second half of the 14th century to the beginnings of the 20th century, i.e. in evolving political, socioeconomic and cultural conditions. It contains: 1) the discussion of previous studies and their further directions in this field; 2) the characteristics of chronology, bestowers and recipients of ennoblement, ways of its obtaining and consequences as well as myths developed around this phenomenon; 3) the initial list of ennoblement, indygenat, legitimacy, effective nobility usurpation, golden knighthood and aristocratic titles of Polish Armenians.

Keywords: Polish Armenians, social advancement, nobilitation, aristocracy, heraldry, genealogy

Անդժեյ Ա. Ժիենբա, Լեհահայերի Ազնվացումը 14-20-Բրդ դարերում. (Խնդիրների Ուրվագիծ)

Համառոտագիր, Հոդվածը հանդիսանում է լեհահայերի համայնքում սոցիալական առաջընթացի՝ որը քաղաքական, սոցիալ-մշակութային փոփոխությանների պայմաններում էր ձևավորվում և ընդգրկում 14-րդ դարի երկրորդ կեսից մինչև 20-րդ դարի կիզը Լեհաստանի պատմությանը, վերլուծության ներածությունը: Նշված առաջընթացը հնարավոր դարձավ ազնվական կարգավիճակ ձեռք բերելու միջոցով, նկատի առնելով՝ որ հայերը ալոխթոնիկ (օտարածին) ծագում ունեին և հանդիսանում էին էթնիկ փոքրամասնություն: Հոդվածը ներառում է՝ 1) նախորդ հետազոտությունների արդյունքները և դրանց հետագա զարգացման ուղղությունների բնարկումները. 2) ժամանակագրություն բնութագիրը, ազնվացում շնորհողներին և ստացողներին, այն ձեռք Բերման ուղիները և հետևանքները, ինչպես

նաև այս երևույթի շուրջ ծագած առասպելները. 3) Ազնվական կոչումների, ինդիգենատների, իրավունքները հաստատող փաստաթղթերի, ազնվականության արդյունավետ յուրացումների, ոսկե ասպետության և և լեհահայերի արիստոկրատիկ տիտղոսների նախնական ցուցակը:

Բանալի բառեր. Լեհահայեր, հասարակական առաջընթաց, նորիլիտացյա ազնվացում, արիստոկրատիա, հերալդիկա, ծագումնաբանություն: